

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI DEĞERLENDİRME RAPORU

2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI DEĞERLENDİRME RAPORU

2019

Bu raporda mülga Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü ve TSKB Sürdürülebilirlik Danışmanlığı A.Ş. arasında imzalanan “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi Projesi” Hizmet Alımı İşi Sözleşmesi kapsamında üretilen veri ve bilgilerden yararlanılmıştır. Raporda yer alan bilgi ve verilerin güncelliği 2017 yılı sonu itibarıyla'dır. Raporda yer alan bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarının adları 2018 yılında geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sonrasında göre güncellenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının kurumsal görüşlerini yansıtmaz. Bu raporda yer alan içeriğin tamamı ya da bir kısmı atıfta bulunmak kaydıyla Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının izni olmadan kullanılabilir. Raporun editörlüğü Dr. İzzet Arı, Rıza Fikret Yılmaz, Belma Üstünişik, Musa Rahmanlar, Selcen Altınsoy, Selen Arlı Yılmaz, Selin Dilekli ve Mustafa Bulut'tan oluşan bir ekip tarafından ve Strateji ve Bütçe Başkanlığı Görev Gücü üyelerinin katkılarıyla yapılmıştır.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BAGİS	Balıkçı Gemilerini İzleme Sistemi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	Borsa İstanbul
BKH	Binyıl Kalkınma Hedefi
BM	Birleşmiş Milletler
BMBÇS	Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
ÇEM	Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü
ÇŞB	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DALY	Sakatlığa Ayarlanmış Yaşam Yılları
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DKKA	Deniz ve Kıyı Koruma Alanları
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
DSİ	Devlet Su İşleri
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DUY	Doğrudan Uluslararası Yatırımlar
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
ECOSOC	Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi
EDC	Etkin Kalkınma İşbirliği
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HLPF	Yüksek Düzeyli Siyasi Forum
INDC	Niyet Edilen Ulusal Katkı
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
KENTGES	Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOP	Konya Ovası Projesi
KÖİ	Kamu Özel İşbirliği
KÖO	Kamu Özel Ortaklığı
MASAK	Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
RKY	Resmi Kalkınma Yardımları
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amacı
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
STB	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
STEM	Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
STÜ	Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim
SUKAP	Su, Kanalizasyon ve Altyapı Projesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TFV	Toplam Faktör Verimliliği
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TZE	Tam Zaman Eşdeğeri
UAB	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
UBSEP	Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı
UMKE	Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi
UNCCD	Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNIDO	Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü
VNR	Gönüllü Ulusal Gözden Geçirme
WEF	Dünya Ekonomik Forumu
YEGM	Yenilebilir Enerji Genel Müdürlüğü
YEKA	Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	iii
İçindekiler.....	vi
Tablo Listesi	xii
Yönetici Özeti	xiv
1. Giriş.....	1
1.1. Raporun Metodolojisi	1
2. SKA'lar Kapsamında Genel Görünüm.....	4
2.1. Küresel Görünüm	4
2.2. Türkiye	9
3. SKA'lar Bazında Türkiye'nin Mevcut Durumu.....	10
3.1. SKA 1: Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek.....	11
Politika ve Stratejiler	12
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	13
Proje Envanteri	16
Göstergeler Bazında İlerlemeler	18
Değerlendirme	19
3.2. SKA 2: Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek.....	22
Politika ve Stratejiler	23
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	25
Proje Envanteri	28
Göstergeler Bazında İlerlemeler	30
Değerlendirme	32
3.3. SKA 3: Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak	34
Politika ve Stratejiler	35
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	38
Proje Envanteri	42
Göstergeler Bazında İlerlemeler	44
Değerlendirme	46

3.4. SKA 4: Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek	49
Politika ve Stratejiler	50
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	53
Proje Envanteri	58
Göstergeler Bazında İlerlemeler	60
Değerlendirme	63
3.5. SKA 5: Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek.....	66
Politika ve Stratejiler	67
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	70
Proje Envanteri	74
Göstergeler Bazında İlerlemeler	75
Değerlendirme	78
3.6. SKA 6: Herkes için erişilebilir su ve atıksu hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak	80
Politika ve Stratejiler	81
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	82
Proje Envanteri	86
Göstergeler Bazında İlerlemeler	88
Değerlendirme	89
3.7. SKA 7: Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak.....	90
Politika ve Stratejiler	90
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	92
Proje Envanteri	95
Göstergeler Bazında İlerlemeler	97
Değerlendirme	100
3.8. SKA 8: İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek.....	102
Politika ve Stratejiler	103
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	111
Proje Envanteri	117
Göstergeler Bazında İlerlemeler	121
Değerlendirme	127

3.9. SKA 9: Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek.....	130
Politika ve Stratejiler	131
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	134
Proje Envanteri	137
Göstergeler Bazında İlerlemeler	140
Değerlendirme	146
3.10. SKA 10: Ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmak	148
Politika ve Stratejiler	149
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	150
Proje Envanteri	154
Göstergeler Bazında İlerlemeler	156
Değerlendirme	158
3.11. SKA 11: Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak	159
Politika ve Stratejiler	160
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	166
Proje Envanteri	172
Göstergeler Bazında İlerlemeler	177
Değerlendirme	179
3.12. SKA 12: Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak	181
Politika ve Stratejiler	182
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	185
Proje Envanteri	189
Göstergeler Bazında İlerlemeler	192
Değerlendirme	194
3.13. SKA 13: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek	197
Politika ve Stratejiler	198
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	201
Proje Envanteri	205
Göstergeler Bazında İlerlemeler	208
Değerlendirme	209
3.14. SKA 14: Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak.....	210

Politika ve Stratejiler	211
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	213
Proje Envanteri	216
Göstergeler Bazında İlerlemeler	218
Değerlendirme	220
3.15. SKA 15: Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek.....	222
Politika ve Stratejiler	223
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	226
Proje Envanteri	232
Göstergeler Bazında İlerlemeler	234
Değerlendirme	236
3.16. SKA 16: Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak	238
Politika ve Stratejiler	239
Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve	241
Proje Envanteri	246
Göstergeler Bazında İlerlemeler	247
Değerlendirme	249
3.17. SKA 17: Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak	251
Finans	253
Teknoloji.....	258
Kapasite Geliştirme	261
Ticaret	262
Sistemik Konular	266
Proje Envanteri	273
Kurumsal Çerçeve	274
Değerlendirme	276
4. Sonuç ve Genel Değerlendirme	279

Grafikler Listesi

Grafik 1. SKA-1 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	16
Grafik 2. Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı.....	19
Grafik 3. SKA-2 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	28
Grafik 4. Türkiye'deki Tarımsal Alanlar	31
Grafik 5. Tarım Sektörü İstihdam Oranları.....	32
Grafik 6. SKA-3 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	42
Grafik 7. Yıllara Göre 100.000 Kişiyeye Düşen Hekim ve Hemşire Sayısı	46
Grafik 8. Yıllara Göre 100.000 Kişiyeye Düşen Diş Hekimi ve Eczacı Sayısı.....	46
Grafik 9. SKA-4 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	58
Grafik 10. Yıllara Göre Net Okullaşma Oranları.....	60
Grafik 11. Okul Öncesi Eğitimde Net Okullaşma Oranları	61
Grafik 12. Okul Öncesi Eğitimin Cinsiyete Göre Dağılımı ve Okul Sayısı	61
Grafik 13. Eğitim ve Öğretimden Erken Ayrılanlar (%)	62
Grafik 14. Okuryazar Olmayan Nüfus	63
Grafik 15. SKA-5 ile ilgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	74
Grafik 16. Türkiye Parlamentosundaki Kadın Vekil Oranı.....	76
Grafik 17. SKA-6 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	86
Grafik 18. İçmesuyu ve Atıksu Hizmeti Oranları ve Atıksu Arıtma Tesisi Sayısı.....	88
Grafik 19. SKA-7 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	95
Grafik 20. Türkiye'de Elektriğe Ulaşımı Olan Nüfusun Oranı	99
Grafik 21. Yenilenebilir Enerji Kurulu Güç Gelişimi, MW	99
Grafik 22. SKA-8 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	117
Grafik 23. Türkiye'de SAGP'ye Göre Kişi Başı GSYH (ABD Doları)	122
Grafik 24. Türkiye'de Eğitim ve İstihdamda Olmayanların Oranı.....	125
Grafik 25. SKA-9 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	137
Grafik 26. Ulaşım Türüne Göre Yurtiçi Yolcu Taşımaları (Milyon-Yolcu).....	142
Grafik 27. KOBİ ve Diğer Kredilerin Dağılım Yüzdeleri.....	143
Grafik 28. Toplam Sera Gazı Emisyonları	144
Grafik 29. Ar-Ge Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%)	145
Grafik 30. Girişimlerde BİT Ürünleri Kullanımı (%)	146
Grafik 31. SKA-10 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	154
Grafik 32. Beşte Birlik Gruplara Göre Türkiye'de Gelirin Nüfus İçindeki Dağılımı, (2002-2013)	157
Grafik 33. SKA-11 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	172
Grafik 34. Gecekonuda Yaşayan Şehir Nüfusu Oranı (%)	177
Grafik 35. Atık Hizmeti Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (%)	179
Grafik 36. SKA-12 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	189
Grafik 37. Üretilen ve Geri Kazanılan Belediye Atık Miktarı	193

Grafik 38. SKA-13 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	205
Grafik 39. Toplam Seragazı Emisyonları	208
Grafik 40. SKA-14 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	216
Grafik 41. Su Ürünleri Üretim Miktarları (Ton) ve Avcılık Payı	219
Grafik 42. SKA-15 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	232
Grafik 43. Toplam Orman Alanı	235
Grafik 44. SKA-16 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı	246
Grafik 45. Kasten Adam Öldürme (100.000 Kişi Başına)	248
Grafik 46. Türkiye Net Resmi Kalkınma Yardımları	277

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Toplantılar Kapsamında Oluşturulan SKA Grupları	2
Tablo 2. VNR Raporları İncelenen Ülkelerin SKA'lara İlişkin Uygulamaları	7
Tablo 3. SKA-1 ile İlgili Politika Dokümanları	12
Tablo 4. SKA-1 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	15
Tablo 5. SKA-1 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	17
Tablo 6. SKA-2 ile İlgili Politika Dokümanları	23
Tablo 7. SKA-2 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	27
Tablo 8. SKA-2 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	29
Tablo 9. SKA-3 ile İlgili Politika Dokümanları	36
Tablo 10. SKA-3 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	41
Tablo 11. SKA-3 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	43
Tablo 12. SKA-4 ile İlgili Politika Dokümanları	50
Tablo 13. SKA-4 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	57
Tablo 14. SKA-4 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	59
Tablo 15. SKA-5 ile İlgili Politika Dokümanları	67
Tablo 16. SKA-5 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	73
Tablo 17. SKA-5 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	75
Tablo 18. SKA-6 ile ilgili Politika Dokümanları	81
Tablo 19. SKA-6 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	85
Tablo 20. SKA-6 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	87
Tablo 21. SKA-7 ile ilgili Politika Dokümanları	91
Tablo 22. SKA-7 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	94
Tablo 23. SKA-7 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	96
Tablo 24. SKA-8 ile ilgili Politika Dokümanları	104
Tablo 25. SKA-8 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	116
Tablo 26. SKA-8 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	120
Tablo 27. SKA-9 ile ilgili Politika Dokümanları	131
Tablo 28. SKA-9 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	136
Tablo 29. SKA-9 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	140
Tablo 30. SKA-10 ile İlgili Politika Dokümanları	149
Tablo 31. SKA-10 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	153
Tablo 32. SKA-10 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	156
Tablo 33. SKA-11 ile İlgili Politika Dokümanları	161
Tablo 34. SKA-11 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	171
Tablo 35. SKA-11 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	176
Tablo 36. SKA-12 ile İlgili Politika Dokümanları	182
Tablo 37. SKA-12 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar	188

Tablo 38. SKA-12 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	190
Tablo 39. SKA-12 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	191
Tablo 40. SKA-13 ile İlgili Politika Dokümanları	198
Tablo 41. SKA-13 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar.....	204
Tablo 42. SKA-13 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	206
Tablo 43. SKA-14 ile İlgili Politika Dokümanları	212
Tablo 44. SKA-14 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar.....	215
Tablo 45. SKA-14 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	217
Tablo 46. SKA-15 ile İlgili Politika Dokümanları	224
Tablo 47. SKA-15 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar.....	231
Tablo 48. SKA-15 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	234
Tablo 49. SKA-16 ile İlgili Politika Dokümanları	239
Tablo 50. SKA-16 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar.....	245
Tablo 51. SKA-16 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	247
Tablo 52. Kasten Adam Öldürme Suç ve Karar Sayıları, Türkiye (2005-2015) ..	249
Tablo 53. SKA-17 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje	274
Tablo 54. SKA-17 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar.....	275

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye, 1992'de Rio'da düzenlenen Birleşmiş Milletler (BM) Çevre ve Kalkınma Konferansı'ndan sonra 1996'da sürdürülebilir kalkınma kavramını gündemine almış, sonraki yıllarda bu kavramı Kalkınma Planlarına ve birçok politika belgesine yansıtmıştır. Kalkınma Planları ile birlikte sürdürülebilirlik kavramına yer veren sektörel ve tematik ulusal politika ve strateji belgeleri de Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma gündeminin önemli parçaları haline gelmiştir. Son olarak 10. Kalkınma Planında sürdürülebilirlik, planı şekillendiren başlıca kavram ve hâkim temalardan birisi olmuştur.

Eylül 2015'te gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde dünya liderlerinin üzerinde uzlaştıkları Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi (2030 Agenda for Sustainable Development), 193 ülkenin imzasıyla kabul edilmiştir. Her boyutuyla yoksulluğun ortadan kaldırılmasını sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçası kabul eden, iklim değişikliğiyle mücadele çabalarını ekonomik ve sosyal kalkınma konularıyla aynı düzlemde buluşturan 2030 Gündemi, 2000 yılında hayata geçen Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (BKH) devamı niteliğinde ve bu hedefleri daha da ileri taşıyan bir gündem olarak hazırlanmıştır. 2030 Gündemi kapsamında; dünya genelinde yoksulluğun azaltılması ve refahın artırılması çabalarına bütün toplumların dâhil edilmesi kültürel ve sosyal değerlerin korunması ve çevresel zararların engellenmesi hedeflenmiştir. Bu yeni küresel kalkınma yaklaşımı içinde cinsiyet eşitliği, dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının gözetilmesi, gıda israfının azaltılması, çölleşme ve kuraklıkla mücadele, biyoçeşitliliğin korunması gibi sosyal ve çevresel konuların yanı sıra ekonomik büyüme, teknolojik gelişme, istihdam ve sanayileşme gibi ekonomik konular da sürdürülebilir kalkınma gündemine taşınmıştır.

Tüm dünyada kalkınmanın yönünün daha sürdürülebilir bir rotaya evrilmesini öngören 2030 Gündemi kapsamında, toplam 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) tanımlanmıştır. SKA'ların temel amacı; 2015-2030 dönemi boyunca, "kimseyi geride bırakmama" sloganı ile hiçbir ülkenin ve hiç kimsenin kalkınma sürecinde geride bırakılmaması için çalışılmasıdır. Toplamda 169 hedefi olan ve sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını kapsayan SKA'lar, BKH'lere göre daha geniş bir kapsam sunmakta ve kalkınmaya yönelik evrensel ihtiyaca değinerek BKH'lerin ötesine geçmektedir. Eşitsizliklerin giderilmesi, ekonomik büyümenin ve istihdamın güçlendirilmesi, şehirler ve yerleşim alanlarının iyileştirilmesi, sanayileşmenin sağlanması, okyanusların ve ekosistemlerin korunması, enerjinin daha sürdürülebilir biçimde üretilmesi ve

tüketilmesi, iklim değişikliğiyle mücadele edilmesi, sürdürülebilir üretim ve tüketimin geliştirilmesi ve insan haklarının güçlendirilmesi hedeflerini benimseyen SKA'lar, BKH'lerin başarısı ve ilerleme ivmesini temel alan bir zemin üzerine inşa edilmiştir.

“Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi Projesi”, sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında Türkiye için politika, mevzuat, kurumsal çerçeve ve proje konularındaki gelişimine odaklanmıştır. Proje kapsamında her bir SKA için Türkiye'nin mevcut durumu değerlendirilmiş; elde edilen bulgular ve yapılan tespitler ışığında boşluklar ve iyileştirme ihtiyacı bulunan alanlar ortaya konulmuştur.

Proje sonucunda öne çıkan temel bulgular, aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır.

Temel Bulgular

- Tüm paydaşları kapsayan üst düzey bir politika belgesi olarak Kalkınma Planlarının varlığı, sürdürülebilir kalkınma politikalarının küresel kalkınma gündeminde hız kazandığı 90'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma perspektifine uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri, çeşitli düzey ve derecelerde ilgili dönemlerin Kalkınma Planlarında yer almış; pek çok alanda politika ve strateji belgelerine de yansımıştır. Kurumsal deneyimler ve beşeri sermaye ile birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin SKA'larla uyumlu bir yol haritası belirlemek açısından güçlü bir birikime ve altyapıya sahip olduğu değerlendirilmektedir.
- Türkiye'deki meri mevzuat, kurumsal çerçeve ve 2000-2016 dönemine ait politika ve uygulamalar incelendiğinde, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma politikalarına aşinalığının bir sonucu olarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin büyük bölümünün mevcut politika dokümanlarında doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kapsandığı görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu hedeflerin Türkiye'nin öncelikleri doğrultusunda uygulama sürecine dâhil edilmesi, uygun bir izleme ve değerlendirme yönteminin geliştirilmesi ve kurumsal çerçevenin bu doğrultuda geliştirilmesinin önemli bir ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.
- Mevcut durum analizi sonucunda yoksulluğun azaltılması, eşitsizliklerin giderilmesi, etkin sosyal politikaların uygulanması, başta sağlık, enerji ve içmesuyu olmak üzere temel hizmetlere erişim alanlarında çok önemli ilerleme kaydedildiği ve birçok hedef açısından dünya ortalamalarının üzerine çıktığı görülmektedir. Özellikle mevzuat ve politika açısından uyum ihtiyacının az olduğu ve Türkiye'nin gerekli birçok düzenlemeyi ve politikaları hayata geçirdiği tespit edilmektedir. Bununla birlikte, bazı alanlarda ilerleme ihtiyacı devam etmektedir.

Mevcut durum analizi sonucunda her bir amaç özelinde öne çıkan bulgular aşağıda kısaca özetlenmektedir:

SKA'lar Bazında Özet Bulgular

SKA 1 (Yoksulluğa Son): Türkiye, uluslararası karşılaştırmalarda 2000-2016 döneminde yoksulluğun azaltılması konusunda en fazla ilerlemeyi gösteren ülkelerden birisidir. 2030 Gündeminin en somut hedeflerinden biri olan aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması, Türkiye için aşılmış bir hedeftir. Bu SKA kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; dezavantajlı gruplara yönelik yapılan yardımların kapsamının genişletilmesi, çalışabilir durumdaki kişileri işgücü piyasasına kazandırmaya yönelik desteklerin artırılması, sosyal koruma harcamalarının etkinleştirilmesi, yoksullukla ilgili daha çok veri üretilmesi ve bu verilere göre farklılaştırılmış politikaların geliştirilmesidir.

SKA 2 (Açlığa Son): Türkiye, uluslararası karşılaştırmalarda 2000-2016 döneminde açlığın azaltılması konusunda ilerleme sağlayan ülkelerin başında gelmektedir. Bununla birlikte, göreceli yoksulluk, temel beslenme ihtiyacının karşılanması gibi gereksinimler devam etmektedir. İlerlemenin sürdürülebilir kılınması ve güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu SKA kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; beslenmenin niteliğinin yükseltilmesi, dengeli ve yeterli beslenme için gereken gıda çeşitliliğinin yerli üretimle sağlanması, tarımsal verimliliğin artırılması, dayanıklı tarım uygulamaları konusundaki ilerlemelerin sürdürülmesi, fiyat dalgalanmalarının en aza indirilerek kontrol altında tutulması, kırsal yoksulluğun azaltılması, hassas tarım teknolojilerinin yaygınlaştırılması, genetik çeşitliliğin korunması ve biyolojik, biyoteknolojik, genetik saldırılara karşı tedbir alınmasıdır.

SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam): Başta anne ve bebek ölümleri ile bulaşıcı hastalıklarla mücadele olmak üzere Türkiye, birçok hedefte küresel hedef ve ortalamaların oldukça ilerisindedir. Özellikle son 15 yılda çok sayıda gösterge açısından iyi bir performans sergilenmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin 2011 yılından bu yana aldığı göç sonucu özellikle çocuklara yönelik kızamık vb. hastalıkların yeniden gündeme gelmesine ve aşılama kampanyalarında istenilen sonuca ulaşamamasına neden olmuştur. Bu SKA kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadelenin güçlendirilmesi, önleyici sağlık hizmetleri, nüfus başına düşen sağlık personelinin artırılması, iklim değişikliği başta olmak üzere artan küresel risklerle ilgili çevre sağlığı politikalarının geliştirilmesi, gıda zehirlenmeleri ve gıda kökenli hastalıkların önlenmesine yönelik tedbirlerin artırılmasıdır.

SKA 4 (Nitelikli Eğitim): Zorunlu eğitimin önce 8 yıla, ardından 12 yıla çıkarılması ve eğitime erişimde gelişim kaydedilmesinin sonucunda Türkiye, SKA 4 hedeflerinin çoğunda önemli ilerlemeler sağlamıştır. Ancak eğitimin niteliğinin artırılması ve işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uyumlu hale getirilmesi, eğitimde üzerinde toplumsal tüm kesimlerinin uzlaştığı bir sınav sisteminin tesisi ve meslek eğitimi ihtiyacı sürmektedir. Ayrıca, okul öncesi eğitime erişimin artırılması, öğrencileri bilgi toplumunun gereklerine uygun ve sanayinin dijital dönüşümüne hazırlamak üzere müfredatın geliştirilmesi, gelecekte rekabetçi olabilecek iş kollarına yönelik insan gücünün yetiştirilmesi ve öğretmenlerin niteliğinin artırılması önemini korumaktadır. Diğer

taraftan, ülkemizde mevcut geçici koruma altındaki sığınmacıların entegrasyonu için çalışmalar önemini korumaktadır.

SKA 5 (Cinsiyet Eşitliği): Cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi açısından Türkiye, mevzuat ve politikalar açısından uzun yıllardır önemli adımlar atmış ve gelişmeler göstermiştir. Özellikle kadın sağlığı, eğitim ve istihdama kadınların katılımı alanlarında önemli yasal düzenlemeler yapılmış ve bunların hayata geçirilmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Bu gelişmelere rağmen uygulamada yaşanan sorunların giderilmesi gerekmektedir; siyasi temsil, ekonomik etkinlik, işgücüne katılım, iş ve özel yaşamın uyumu, mesleki-tekniik eğitim ve teknoloji kullanımı alanlarında belirginleşen cinsiyet eşitsizliklerini gidermeye yönelik tüm politikaların güçlendirilmesi ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi önem arz etmektedir.

SKA 6 (Sağlıklı Su ve Sanitasyon): Şebeke suyuna ve kanalizasyona erişim konusunda, Türkiye, 2000-2016 yılları arasında sürekli iyileşme sağlamıştır. Arıtma tesisi sayısı ve arıtılan su miktarı da artmıştır. Ancak hızlı kentleşme, ekonomik faaliyetler ve iklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması için entegre su kaynaklarının yönetimiyle ilgili yürütülen çalışmalara devam edilmesi gerekmektedir.

SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji): Türkiye, enerjiye kesintisiz erişim konusunda bölgesel farklılıkları gidermiş, kaynak çeşitlendirmesini güçlendirerek arz güvenliğini büyük ölçüde garantiye almıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması ve enerji verimliliğinin artırılması için alınan tedbirler sonucunda Türkiye, enerjiye erişimde önemli yol kat etmiştir. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; yenilenebilir enerji santrallerinin şebeke bağlantı işlemlerinin kolaylaştırılması, temiz enerji kaynaklarının ısınma ve ulaştırma gibi alanlarda kullanımının teşvik edilmesi, sanayi tesislerinde ve binalarda enerji tüketiminin optimize edilmesine yönelik programlar yürütülmesidir.

SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme): Türkiye; uygulanan makroekonomik ve yapısal politikalar neticesinde 2000-2016 döneminde GSYH artış hızı, tarım dışı istihdam artışı, finansmana erişim, insana yakışır işler ve kapsayıcı istihdam gibi alanlarda önemli bir iyileşme sağlamıştır. Geline aşamada teknolojik dönüşüm, verimlilik artışı, nitelikli istihdam ve çevre dostu büyüme konuları önem kazanmıştır. İstihdam açısından ise bölgesel ve sektörel dağılım ile kadınların istihdama katılımı konularında halen ilerleme ihtiyacı mevcuttur. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; toplam faktör verimliliğinin yükseltilmesi, KOBİ'lerin verimliliğinin iyileştirilmesi, üretim ve tüketimde kaynak verimliliğinin sağlanması, kadın ve genç istihdamının artırılmasıdır.

SKA 9 (Sanayi, Yenilik ve Altyapı): 2000-2016 döneminde Türkiye'de sanayi sektörünün altyapısının güçlendirilmesi ve ulaştırma altyapısının iyileştirilmesi için önemli miktarda kaynak ayrılmış, karayolu yatırımları başta olmak üzere havaalanı, deniz limanları ve demiryolu taşımacılığına yönelik pek çok yatırım ve büyük ölçekli proje gerçekleştirilmiştir. Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı artmış ve bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimde hızlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, sanayi üretiminin GSYH içindeki payında önemli bir değişiklik gerçekleştirilememiş, yüksek teknoloji sektörlere doğru hedeflenen düzeyde bir yapısal dönüşüm

sağlanamamıştır. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; sanayi üretiminin teknoloji seviyesinin yükseltilmesi, sanayide dijital dönüşüme yönelik araştırma ve uygulamaların teşvik edilmesi, lojistik altyapısının güçlendirilmesi ve bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yapılacak yatırımların önceliklendirilmesidir.

SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması): Türkiye, 2000-2016 döneminde, gelir dağılımının iyileştirilmesi ile mutlak ve göreceli yoksulluğun azaltılması konularında uygulanan sosyal ve ekonomik politikalar sonucunda önemli ilerleme kaydetmiştir. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; bölgesel, sektörel ve kırılğan kesimler bazında eşitsizliklerin azaltılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve fırsat eşitliğinin artırılmasıdır.

SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar): Türkiye, sürdürülebilir şehirleşme alanında altyapının güçlendirilmesi, kent içi ulaşım ve toplu taşıma ile atık yönetiminin uygulanması, gecekonduların sorunlarının çözülmesi ve kentlerin dayanıklılığının artırılması açısından 2000-2016 döneminde önemli ilerlemeler sağlamıştır. Konut piyasasındaki gelişmeler ve konut arzındaki artış nedeniyle, konuta erişimde önemli mesafe alınmıştır. Türkiye'de afet yönetimi bütünlük bir yapı ve farklı strateji belgeleriyle kapsamlı bir çerçevede yönetilmektedir. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar, konuta dar gelirli olanların erişiminin artırılması, afet yönetim sürecine iklim değişikliği faktörünün entegre edilmesi ve akıllı şehirlere yönelik altyapı gelişiminin sağlanmasıdır.

SKA 12 (Bilinçli Üretim ve Tüketim): Türkiye'de bilinçli üretim ve tüketimin gerçekleştirilmesine ilişkin bir dizi politika, mevzuat, kurumsal düzenleme ve uygulama örneği bulunmakta olup hedefler tek tek değerlendirildiğinde önemli bir ulusal kapasite mevcuttur. Bununla birlikte, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve etkin kullanımı, kimyasalların yönetimi, temiz üretim/eko-verimlilik uygulamaları ve Ar-Ge faaliyetlerinin daha bütüncül bir anlayışla ele alınması ihtiyacı devam etmektedir.

SKA 13 (İklim Eylemi): Politika, mevzuat, kurumsal çerçeve, proje stoku açısından Türkiye, iklim eylemi alanında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. İklim değişikliği bağlantılı tedbirlerin ulusal politikalara, stratejilere ve planlara entegrasyonu da belirli bir olgunluğa erişmiştir. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; standart göstergelerin yanında yerel/sektörel uyum ve iklim risk planları gibi farklı ve kritik alanlarda göstergelerin izlenmesi, tarımda suyun tasarruflu kullanımının teşvik edilmesi, tarım arazilerinin korunması, çayır/mera alanlarının ıslahı, erozyonla mücadele, risklerin erken algılanması ve bitkisel ve hayvansal üretimde kuraklığa dayanıklı türlerin seçimi gibi konularda yeni stratejiler geliştirilmesidir.

SKA 14 (Sudaki Yaşam): Türkiye'de deniz kirliliğinin azaltılması, deniz ve kıyı ekosistemlerinin iyileştirilmesi konularında uygulanan politikalar ve projeler sonucunda önemli bir mesafe kat edilmiştir. Su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi konusunda ise gelişme alanları mevcuttur. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; deniz ve kıyı koruma alanlarının yönetiminin etkinliğinin artırılması, balık stoklarının korunması ve geliştirilmesi, uzak denizlerde açık deniz balıkçılığının geliştirilmesi ve iyi tarım uygulamalarının teşvik edilmesidir.

SKA 15 (Karadaki Yaşam): Türkiye, 2000-2016 yılları arasında başta çölleşme ile mücadele olmak üzere biyolojik çeşitliliğin korunması ve arazi tahribatının dengelenmesine yönelik önemli çalışmalar başlatmış ve iddialı bir ağaçlandırma programı yürütmüştür. Ancak, hızlı nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve iklim değişikliğinin karasal ekosistem üzerindeki olumsuz baskıları artmakta ve ulaştırma, madencilik ve enerji projeleri nedeniyle bilhassa korunan alanlar olumsuz etkilenebilmektedir. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar ise; toprak, bitki, orman, deniz, tatlı su gibi doğal kaynakların etkin kullanımı ve korunması, kaçak avlanmanın engellenmesi, biyoçeşitliliğin ve gen kaynaklarının muhafaza edilmesidir.

SKA 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar): Türkiye'de şiddet ve suçla mücadelede politika, mevzuat ve kurumsal çerçeve açısından 2000'li yıllarda AB uyum sürecinin de etkisiyle önemli ilerleme sağlanmıştır. Kamu hizmetlerinin etkinliği konusunda özellikle uygulamada da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar, uygulamada yaşanan aksaklıkların giderilmesi, adalete erişimde süreçlerin hızlandırılması, suçun önlenmesi konusuna daha fazla odaklanılması, mali suçlarla ilgili sorunların daha ileri mekanizmaların ve koordinasyonun sağlanması yolu ile çözülmesi ve SKA 16 göstergelerinde alt kırım verilerinin üretilmesidir.

SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar): Uygulama araçları, hedeflerin uygulamaya geçirilmesi için ihtiyaç duyulan finansal kaynaklar, teknoloji, uluslararası işbirliği ve kurumsal kapasite, ticaret, politika uyumu ve veri altyapısının güçlendirilmesi konularını kapsamaktadır. SKA 17 hem gelişmekte olan hem de en az gelişmiş ülkelere sağlanan yardımların artması ve kaynak olarak çeşitlendirilmesi, bu ülkelerin mali sistemlerinin sürdürülebilirliğinin iyileştirilmesi ve kalkınmanın finansmanına yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Türkiye, 2011 yılı sonrasında resmi kalkınma yardımlarının (RKY) hacmini ve GSYH içindeki payını sürekli artırmış, yükselen donör ülkeler arasına girmiştir. 2017 yılında 8,143 milyar Dolar RKY sağlamıştır. Bu veri, 2016 yılına göre %40,4 artışa tekabül etmektedir. Bu sayede, %0,7 olan BM hedefinin 2017 yılında oldukça üstünde %0,95 olarak gerçekleşmiştir. Bu amaç kapsamında öne çıkan başlıca ihtiyaçlar; En az Gelişmiş Ülkeler için Teknoloji Bankası'nın Türkiye'deki kurulum sürecinin tamamlanması, Addis Ababa Eylem Gündeminin yakından izlenmesi, komşu ülkelerle çok paydaşlı ortaklıkların geliştirilmesine yönelik özel planların oluşturulmasıdır.

Değerlendirme ve Öneriler

- Kalkınma Planları ve diğer politika dokümanları vasıtasıyla çeşitli sektör ve alanlardaki iyileşmeleri ve gelişme ihtiyaçlarını uzun yıllardır yakından izleyen Türkiye'nin 2030 Gündemi çerçevesinde SKA'ların hayata geçirilmesi için bilgi birikimi yeterli ve kurumları hazırdır. Bundan sonraki süreçte Türkiye, ulusal şartları ve öncelikleri doğrultusunda 11. Kalkınma Planından başlayarak SKA'ların uygulama ve izleme boyutuna daha da ağırlık verecektir.
- Önümüzdeki dönemde, Türkiye'nin orta gelişmişlik düzeyinden yüksek gelişmişlik düzeyine geçiş sürecinde, ekonomik büyümenin hızıyla birlikte niteliğini de artıracak şekilde sanayide ve teknolojik gelişim alanlarında dönüşüm sağlaması, sürdürülebilir kalkınma açısından belirleyici olacaktır. Sanayi ve teknolojide dönüşüm, pek çok sürdürülebilir kalkınma hedefini derinden etkileme potansiyeli ile öne çıkmaktadır.
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi Projesi ile bütün hedefleri en yüksek oranda etkileme potansiyeli barındıran konular ortaya çıkmıştır. Ekonomik büyümenin sağlanarak toplumun tüm kesimlerinin bu büyümeden faydalanması, sanayide verimliliğin artırılması ve teknolojik dönüşümün gerçekleştirilmesi ve nitelikli eğitime erişimin artırılarak eğitimle işgücü piyasasının gereklerinin uyumlu hale getirilmesi konuları öne çıkmaktadır. Ayrıca, Ar-Ge kapasitesinin yükseltilmesi, üretken iş ve faaliyetlerin artırılması, gençlerin ve kadınların işgücüne katılımının yükseltilmesi politikalarının uygulanması gerekmektedir.
- Öne çıkan bu politikaların hayata geçirilmesi, geliştirilecek yeni modeller, stratejiler, projeler ve programlar ile mümkün olup; SKA hedefleri bağlamında aşağıdaki alanlarda yeni çalışmalar üretilmesi gerekmektedir:
 - Bilgi teknolojilerindeki gelişimin desteklenmesi;
 - Sanayi tesislerinde kaynak verimliliğinin artırılması ve ulusal ve uluslararası işbirliklerinin artırılması
 - Yoksul ve dezavantajlı grupların afetlere karşı dayanıklılığının artırılması;
 - Cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması;
 - Genç istihdamının desteklenmesi;
 - Engellilerin ve diğer dezavantajlı grupların kapsanması doğrultusunda yerel yönetimlerin harekete geçirilmesi;
 - Temel hak ve özgürlükler ile kamu hizmetlerinin etkinliğinin geliştirilmesi;

- Gıda kayıplarının azaltılması;
 - Tohum, bitki ve evcil hayvan türlerinin genetik çeşitliliğinin korunması;
 - Bitki ve hayvan gen bankalarının geliştirilmesi;
 - Entegre orman yönetiminin yaygınlaştırılması;
 - Kentsel mekânsal standartların iyileştirilmesi;
 - Akıllı şehirlere yönelik altyapının kurulması;
 - Sürdürülebilir turizm uygulamalarının güçlendirilmesi;
- Sayılan konu ve alanlar başta olmak üzere ve bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla, hem projelerin uygulanması hem de ulusal programların hayata geçirilebilmesi için finansman kaynaklarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın finansmanı için daha nitelikli ve farklı finansman araçlarının geliştirilmesi de aynı kapsamda değerlendirilmelidir.
 - 2030 Gündemi çerçevesinde vurgulanan kritik hususlardan biri, sürdürülebilir kalkınma çabalarında özel sektör başta olmak üzere toplumsal kesimlerin mümkün olan en yüksek oranda sürece dâhil edilmesidir. İkili ilişkiler ve uluslararası işbirliklerinde, özel sektörün uluslararası ticari ve ekonomik deneyiminden istifade edilmesi, proje ve programların başarısını artıracaktır.
 - Diğer yandan, finansal kurumların sürdürülebilir kalkınmadaki portföylerinin hacmini hem de ülke genelindeki büyük resmi görebilmek için finansal kurumların sürdürülebilir kalkınma finansmanına sağladıkları kredi destekleri ile bunların çevre, ekonomi ve sosyal konulardaki desteklerinin sonuçlarını izlemeyi mümkün kılacak şekilde açıklamaları gereklidir. Finansal raporlama süreçlerine sürdürülebilirlik etki ve sonuç kriterlerinin eklenmesi ile ülke genelinde sürdürülebilirlik raporlamalarının teşvik edilmesi önem taşımaktadır.
 - SKA'ların hayata geçirilmesinde bir diğer önemli konu uluslararası kalkınma işbirliğidir. Türkiye bir taraftan en az gelişmiş ülkelere destek sağlamaya, diğer yandan özellikle finans ve teknolojiyle ilgili konularda görece daha yüksek birikime sahip gelişmiş ülkelerle ikili ve çok taraflı işbirliğini geliştirmeye devam etmelidir. En az gelişmiş ülkelere yönelik resmi kalkınma yardımlarının, kurumsal kapasite geliştirme ile deneyim ve bilgi aktarımı alanlarına odaklanması önemlidir.
 - Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi Projesi ile uygulama sürecinin işleyişi ve gelişmelerin takibi ile ilgili durum da ortaya konulmuştur. Raporun sonuçları 11. Kalkınma Planına girdi olmuştur. Planın kabul edilmesinden sonra sürdürülebilir

kalkınma hedeflerinin diğerk politika dokümanlarına da entegre edilmesi ve böylece uygulamanın somutlaştırılması mümkün olacaktır.

- SKA'larla uyumlu sürdürülebilir kalkınma adımlarının atılabilmesi için, güçlü bir kurumsal kapasiteye ve etkili bir koordinasyona ihtiyaç duyulmaktadır. SKA'lar genelinde yapılan incelemede, her bir SKA'nın odak konusunun bir veya birden çok kuruluşun faaliyet ve sorumluluk alanında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kurumların cari mevzuat ve mevcut politika belgeleri ile belirli görevleri yürütmekten sorumlu kılındıkları göz önüne alındığında, Türkiye'de ilgili kurum yapılanmasının SKA gelişim çerçevesi için yeterli düzeyde olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak kurumlar arasında koordinasyonun artırılması ve sürekli hale getirilmesi konusu bir gelişme alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, toplumsal farkındalığı artırma ve tüm paydaşları kapsama amacıyla özel sektör, sivil toplum, eğitim kurumları, yerel yönetimler ve araştırma kurumlarının, bu yapıda daha fazla rol ve sorumluluk almaları önemli görülmektedir.
- Kurumsal yapı ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir konu da Türkiye'nin SKA'lar bazında gerçekleştirdiği ilerlemenin izlenmesi ve değerlendirilmesidir. Türkiye'nin SKA'lar kapsamında kaydedeceği ilerlemelerin değerlendirilebilmesi için, BM'deki takip ve gözden geçirme sistemiyle uyumlu ve etkili bir izleme sisteminin kurulması gerekmektedir. Bu sistemin kurulmasının en önemli şartı, veriye erişimin güçlendirilmesi ve uygun göstergelerin üretilmesidir. Türkiye'de TÜİK, izleme sisteminin geliştirilmesinden sorumlu olup, TÜİK'in veri setlerinden de yararlanarak göstergelerin üretilmesi için bu görevi ilgili tüm kurumların işbirliği ile yürütmesi önemlidir.
- Diğer taraftan, SKA'ların 11. Kalkınma Planına entegre edilmesi sonrasında Yıllık Programlar aracılığıyla gelişmelerin takip edilmesi mümkün olacak olup, Planın izleme sistemi içerisinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından ulusal ve uluslararası raporlamalar yürütülecektir.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi Projesi ile ülkemizin mevcut durumunun küresel Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA'lar) ve hedefleri bağlamında incelenmesi, bu hedeflerden ülkemizin politika ve öncelikleriyle örtüşenler ile Türkiye'de hedefler bağlamında politika ve proje eksikliği olan alanların tespit edilmesi ve politika önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Proje her bir SKA için Türkiye'deki durumu değerlendiren 17 ara rapor ve 1 ana rapordan oluşmaktadır. Bu rapor, 17 SKA için hazırlanan ara raporlardaki değerlendirmeler ışığında SKA'lar kapsamında Türkiye'nin mevcut durum analizinin gerçekleştirildiği ana rapordur.

Rapor dört bölümden oluşmaktadır. Giriş Bölümünde projenin kapsamı ve izlenen yöntemden bahsedilmektedir. İkinci Bölümde SKA'lar kapsamında genel küresel görünüm ve Türkiye'nin SKA'ların gelişme sürecinde yürüttüğü çalışmalar açıklanmaktadır. Üçüncü Bölümde ara raporlardan faydalanarak SKA'lar bazında Türkiye'nin görünümüne ilişkin genel bir değerlendirme yapılmakta, 169 hedef için geçerlilik, ilerleme düzeyi gibi konular ele alınmaktadır. Ardından her bir SKA bazında politika, strateji, mevzuat yapısı, kurumsal çerçeve, yürütülen projeler ve gösterge bazındaki gerçekleştirmeler ışığında uygulama performansı değerlendirilmektedir. Son bölümde, bulguların genel bir değerlendirmesine ve tüm saptamalar ışığında SKA'lar perspektifinden Türkiye'ye özel politika önerilerine yer verilmektedir.

1.1. Raporun Metodolojisi

Bu rapor "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi Projesi" çıktıları kullanılarak hazırlanmıştır.

Söz konusu proje kapsamında mevcut durum analizi yapılırken hedefler bazında politikalar, stratejiler, ilgili mevzuat, kurumsal çerçeve ve hedeflerle örtüşen projeler değerlendirilerek boşluklar ve gelişime açık alanlar belirlenmeye çalışılmıştır. Söz konusu başlıklarda değerlendirme yapılırken mevcut uygulamalar ve bu uygulamaların gerçekleştirme düzeyleri de analiz edilmiştir. Değerlendirmelerde masa başı çalışmaya dayalı doküman ve envanter taramaları ile yuvarlak masa toplantılarının sonuçlarına ve birebir görüşmeler ile paydaşlardan elde edilen bilgilere de yer verilmiştir.

Çalışmanın başlangıç aşamasında, kamu kesimi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK), üniversiteler başta olmak üzere her bir SKA kapsamında ilgili olabilecek paydaşlar belirlenmiş, bu paydaşlar proje hakkında bilgilendirilmiş ve işbirlikleri talep edilmiştir. SKA'lar arasındaki ilişki ve etkileşim ağı değerlendirilerek

6 SKA grubu oluşturulmuştur. Paydaş grupları da bu çerçevede İstanbul ve Ankara'da düzenlenen yuvarlak masa toplantılarına davet edilmiştir. Toplantılarda SKA'lar özelinde paydaşların görüş ve değerlendirmeleri alınmış, ek görüşlerini de yazılı olarak paylaşımları istenmiştir. Bu toplantıların sonuçlarının değerlendirilmesi neticesinde, doğrudan ilgili paydaşlarla birebir ek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Proje süresince yaklaşık 150 kurumu temsilen 300'den fazla uzman ve yöneticinin katıldığı, 6'sı geniş katılımlı yuvarlak masa toplantısı olmak üzere toplam 20 toplantı gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan 6 SKA grubu aşağıda listelenmektedir:

Tablo 1. Toplantılar Kapsamında Oluşturulan SKA Grupları

SKA Grubu	SKA'lar
1	SKA1: Yoksulluğa Son SKA2: Açlığa Son SKA5: Cinsiyet Eşitliği SKA10: Eşitsizliklerin Azaltılması
2	SKA8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme SKA9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı SKA11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar SKA12: Bilinçli Üretim ve Tüketim
3	SKA3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam SKA4: Nitelikli Eğitim
4	SKA6: Sağlıklı Su ve Sanitasyon SKA7: Erişilebilir ve Temiz Enerji SKA13: İklim Eylemi
5	SKA14: Sudaki Yaşam SKA15: Karadaki Yaşam
6	SKA16: Sulh ve Adalet SKA17: Amaçlar için Ortaklıklar

Hedefler bazında politika, strateji, mevzuat, kurumsal çerçeve ve proje değerlendirmesi yapılırken masa başı çalışmaları ile mevcut durum analiz edilerek boşluklar belirlenmiştir. Her bir hedef bazında proje gerçekleştirme ve ilerleme durumunu değerlendirmek üzere göstergeler ve ek veriler üzerinden kantitatif analiz yapılmıştır. Bu masa başı çalışmasından hareketle her bir hedef bazında politika-strateji, mevzuat, kurumsal çerçeve, uygulama-gerçekleşme başlıkları altında tespitler ortaya konulmuştur. Bu tespitler yuvarlak masa toplantılarında ve bire bir görüşmelerde paydaşlara genel hatlarıyla sunulmuş, onların değerlendirmeleri alınmıştır. Paydaşlardan alınan görüşler ve masa başı çalışmalarından elde edilen bulgular kalitatif analizde kullanılmıştır. Tüm bu

Çalışmaların birlikte değerlendirilmesi sonucunda politika ve strateji ağırlıklı öneriler geliştirilmiştir.

Politika ve strateji değerlendirmesi yapılırken 1996-2017 dönemini kapsayan Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar ana politika dokümanları olarak dikkate alınmış, söz konusu dokümanlarda her bir SKA'nın hedefleriyle ilişkili politikalar taranmış, politika gelişim alanları tespit edilmiştir. Kalkınma Planları ve Yıllık Programlara ek olarak 10. Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan Öncelikli Dönüşüm Programları, strateji belgesi ve eylem planı gibi politika dokümanları da ilgili hedefler bağlamında incelenmiştir. Politika dokümanlarında ve strateji belgelerinde yer alan politikalar, uygulama ve gerçekleşmelerle birlikte gözden geçirilerek her bir SKA'nın hedefleri bazında politika boşlukları saptanmıştır.

Her bir SKA'nın hedefleriyle ilişkili mevzuat taranmış, mevcut mevzuat kanun ve yönetmelikler düzeyinde ortaya konulmuş, böylece meri mevzuattaki eksiklikler hedefler bazında tespit edilmiştir.

Türkiye'deki mevcut yapılanmalar dikkate alınarak SKA'ların gerçekleştirilmesi için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurum ve kuruluşlar saptanarak paydaş haritası oluşturulmuştur.

Proje envanteri, ilgili kurumların/paydaşların açık kaynaklarının taranmasından elde edilen bilgiler ve iletilen envanter formunu yanıtlayan paydaşların sunduğu katkılar birleştirilerek meydana getirilmiştir. Projelerin hedeflerle eşleştirmesi yapılmış ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, tüm başlıklarda elde edilen bulgular ve boşluk analizi sonuçları, yuvarlak masa toplantıları ve birebir görüşmelerde genel hatlarıyla paydaşlara iletilmiş, mümkün olan durumlarda paydaşların ilave katkıları alınmıştır.

Bu çalışmaların sonucunda hazırlanan ilk taslak rapor, mülga Kalkınma Bakanlığı tarafından sürece katkı sağlayan bütün kurum ve kuruluşlarla paylaşılmıştır. Raporu inceleyen kurum ve kuruluşların sağladığı geri bildirimler, düzeltme ve ekleme nerileri titizlikle incelenmiştir. Bahse konu öneriler; raporun bütünlüğü, izlenen yöntemlerle uygunluk, rapor formatı gibi faktörler açısından ve başka kurum ve kuruluşlardan gelen görüşler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Anılan değerlendirme sürecinin sonunda rapor, nihai hale getirilmiştir.

2. SKA'LAR KAPSAMINDA GENEL GÖRÜNÜM

2.1. Küresel Görünüm

Eylül 2015'te Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi belgesinde yer alan 17 adet SKA'nın uygulama süreci 1 Ocak 2016 tarihinde başlamıştır. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (BKH) devamı olarak kabul edilen SKA'lar "kimseyi geride bırakmamak-no one left behind" sloganı ile herkes için evrensel olarak erişilecek olan hedefleri içermektedir.

17 amaç altında 169 hedefi içeren ve BKH'lere göre daha geniş kapsamlı olan SKA'lar tüm insanlar için eşit şartlarda kalkınmaya yönelik evrensel ihtiyaca değinerek BKH'lerin ötesine geçmektedir. BKH'lerin ilerleme ivmesini temel alan SKA'lar, ilave olarak ekonomik büyümenin ve istihdamın güçlendirilmesi, şehirler ve yerleşim alanlarının iyileştirilmesi, sanayileşmenin ve altyapının geliştirilmesi, okyanusların korunması, sürdürülebilir enerjinin sağlanması, iklim değişikliğinin önlenmesi, sürdürülebilir üretim ve tüketimin yaygınlaştırılması, barış ve adaletin sağlanması ve insan haklarının korunmasına yönelik hedefleri de içermektedir. BKH'ler yalnızca gelişmekte olan ülkelerde harekete geçmeye yönelik iken SKA'ları evrensel bir şekilde tüm ülkeler benimsemiştir. Ayrıca, SKA'ların diğer temel bir özelliği, uygulama araçları (finansman, kapasite geliştirme, ticaret, teknoloji, vb.) üzerine de yoğunlaşmasıdır. SKA'lar yasal olarak bağlayıcı olmamakla birlikte, hükümetlerden SKA'ları başarmak için sahiplik göstermeleri ve ulusal ölçekte uygulamaya geçmeleri beklenmektedir. 17 başlıkta toplanan SKA'lar aşağıda yer almaktadır:

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

- ✓ Amaç 1. Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek
- ✓ Amaç 2. Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek
- ✓ Amaç 3. Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak
- ✓ Amaç 4. Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek
- ✓ Amaç 5. Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek
- ✓ Amaç 6. Herkes için erişilebilir su ve atıksu hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak
- ✓ Amaç 7. Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak

- ✓ Amaç 8. İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek
- ✓ Amaç 9. Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek
- ✓ Amaç 10. Ülkelerin içinde ve arasında eşitsizlikleri azaltmak
- ✓ Amaç 11. Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak
- ✓ Amaç 12. Bilinçli üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak
- ✓ Amaç 13. İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek
- ✓ Amaç 14. Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak
- ✓ Amaç 15. Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek
- ✓ Amaç 16. Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak
- ✓ Amaç 17. Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak

Gündem 2030 kapsamında politik sahipliği artırmak üzere BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) altında kurulan Yüksek Düzeyli Siyasi Forum'a (High Level Political Forum-HLPF) SKA'ların düzenli bir şekilde takip ve gözden geçirilmesi sorumluluğu verilmiştir. HLPF'nin BM Genel Kurulu bünyesinde, ilerleme yolunda fikir birliği oluşturmak ve uluslararası kabul görmüş hedeflere ulaşım amaçlı çalışmaları koordine etmek gibi bir misyonu bulunmaktadır. Bu kapsamda HLPF, ülkelerin süreç boyunca kaydettikleri başarıları, yaşadıkları güçlükleri ve edindikleri tecrübeleri paylaşmalarını temin eden faaliyetler yürütmekte, sürecin takibi için siyasi liderlik ve rehberlik önerileri sunmaktadır. Aynı zamanda, sürdürülebilir kalkınma politikalarının küresel çapta tutarlılığını ve koordinasyonunu sağlama görevini icra etmektedir. HLPF, ECOSOC ve diğer ilgili organlar ve forumlarla eşgüdümlü bir şekilde çalışarak, küresel düzeyde izleme ve inceleme süreçlerinin denetlenmesi gibi merkezi bir role sahiptir. BM üye devletlerinin sürece tam ve etkili katılımını sağlamayı amaçlayan HLPF, hükümetler, şirketler, akademik kurumlar, uluslararası kuruluşlar ve STK'ların, 2030 Gündemi hedeflerine ulaşmak için işbirliği içinde harekete geçmelerine imkân sağlamaktadır. Bu doğrultuda SKA'lar için ülke düzeyinde gönüllü olarak raporlama yapılması, bölgesel ölçekte işbirliği ve ortaklıkların artırılması ve küresel düzeyde ilerlemenin takibi gerekmektedir.

2030 Gündemi kabul edildikten sonraki ilk HLPF toplantısında (11-20 Temmuz 2016) Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 22 ülke, 2030 Gündeminin ve SKA'ların uygulanmasına ilişkin Gönüllü Ulusal Gözden Geçirmelerini (Voluntary National Reviews, VNR) sunmuştur. İlk VNR'lar, ülkelerin 2030 Gündemini uygulamaya yönelik çabalarını, karşılaştıkları güçlükleri, tespit ettikleri politika eksiklerini, elde ettikleri başarıları ve kazandıkları tecrübeleri içermektedir.

Ülkelerin 2030 Gündemini ele alış yöntemleri sunulan VNR'lar çerçevesinde değerlendirildiğinde, yaklaşımların 3 kategoride toplanabilecek şekilde kümelendiği görülmektedir. Fransa, Norveç, Almanya gibi gelişmiş ülkeler SKA'ları bütüncül bir yaklaşımla temel politika dokümanlarına entegre etmekte, sosyoekonomik gelişmişliklerinin de yardımıyla iklim değişikliği, cinsiyet eşitliği, eğitim gibi başlıklarda seçilmiş hedefleri öncelikli olarak gündemlerine almaktadır. Buna ek olarak, uluslararası kalkınma işbirliği konusu da bu ülkelerin küresel politikaları doğrultusunda değişik ağırlıkta öne çıkmaktadır. Örneğin Almanya, hayata geçirdiği küresel bir fon ile gelişmekte olan ülkelere sağlık ve iş güvenliği kapsamında kapasite geliştirme konusunda destek sağlamaktadır.

İkinci kategori gelişmekte olan ülkeleri kapsamaktadır. Brezilya, Meksika, Türkiye gibi ülkelerde daha bütüncül bir yaklaşımın benimsendiği, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin kalkınma politikalarına doğrudan entegre edilmesine ve kurumsal yapıların etkinleştirilmesine önem verildiği görülmektedir.

Üçüncü kategoride ise; az gelişmiş ülkeler yer almaktadır. Bu ülkeler için yoksulluğun azaltılması ile ekonomik ve sosyal kalkınma başlıklarındaki hedefler diğer hedeflere kıyasla öncelik taşımakta ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik kurumsal kapasite ve politika çerçevesinin oluşturulması önemli olmaktadır.

SKA'lar kapsamında uluslararası uygulamaları ve raporları incelenen ülkelerin (Tablo 2) 2015 öncesinde mevcut olan politika, strateji ve uygulamalarını değerlendirerek bunların SKA'lara sağladığı katkıyı 2030 Gündemi çalışmalarına dâhil ettikleri görülmektedir. Yürütülen çalışmaların takibi, sonuçlarının değerlendirilmesi ve gelecek dönem planlamalarının sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, 2030 Gündeminin ülkeler tarafından kendi siyasi, ekonomik, sosyal durumu ve ihtiyaçlarına uygun kurumsal yapılar ile yönetilmesi kabul gören bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 2. VNR Raporları İncelenen Ülkelerin SKA'lara İlişkin Uygulamaları

Ülke	VNR yılı	SKA'ların önceliklendirilmesi	Politikalarda SKA'lara yönelim	SKA'ların kurumsal yapıya entegrasyonu	Açıklama
Almanya	2016	Evet	Evet	Evet	2030 Gündeminin gerçekleştirilmesi için küresel ortaklığı ön planda tutarak temel ilkeler belirlemiştir.
Brezilya	2017	Evet	Evet	Evet	Brezilya'da SKA'ların yerelleştirilmesi sürecinde, SKA'ların planlanmasını ve yaygınlaştırılmasını destekleyecek araçlar oluşturulmuştur.
Finlandiya	2016	Evet	Evet	Evet	Finlandiya, sivil toplumun, akademik çevrelerin, özel sektörün ve yerel yönetimlerin tümünü kapsayan geniş tabanlı ve çok yönlü katılımı içerecek çalışma yöntemleri geliştirmiştir.
Güney Kore	2016	Evet	Evet	Evet	3. Ulusal Temel Plan kapsamında 14 strateji ve 50 eylem ile çevre, toplum, ekonomi ve uluslararası işbirliği konularında dört ana hedef alanı oluşturmuştur.
Çin	2016	Evet	Evet	Evet	Çin, 2030 Gündeminin uygulanmasına yönelik dokuz öncelikli alan belirlemiştir.
Estonya	2016	Hayır	Evet	Evet	Estonya, SKA'ların uygulanmasındaki başlıca zorlukları, enerji ve kaynak verimliliği, cinsiyet eşitliği gibi alanlar olarak belirlemiştir.
Fas	2016	Evet	Hayır	Hayır	Fas, SKA hedeflerine ulaşılabilmesi için altı tema belirlemiştir.

Ülke	VNR yılı	SKA'ların önceliklendirilmesi	Politikalarda SKA'lara yönelim	SKA'ların kurumsal yapıya entegrasyonu	Açıklama
Fransa	2016	Evet	Evet	Evet	Fransa, 2030 Gündemi içindeki amaçlardan beş tane SKA'yı yüksek öncelikli olarak belirlemiştir.
Gürcistan	2016	Evet	Evet	Hayır	Gürcistan, SKA'lar arasından 14 amacı ve 88 hedefi önceliklendirmiştir.
İsviçre	2016	Evet	Evet	Evet	İsviçre, 2016-2019 Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisini kabul etmiştir.
Kolombiya	2016	Evet	Evet	Evet	Kolombiya'da, 2030 Gündeminin uygulanması için kurulan Yüksek Seviye Kurumlar Arası Komisyon, dört tane SKA'yı önceliklendirmiştir.
Madagaskar	2016	Hayır	Evet	Hayır	Madagaskar, ulusal kalkınma politikasına ait çerçeve dokümanları SKA'lar ile uyumlu hale getirmiştir.
Meksika	2016	Evet	Hayır	Evet	Meksika, SKA'lar ile ilgili tüm bilgileri içeren verileri tarama ve ayrıştırma olanağı sunan yeni bir platform üzerinde çalışmaktadır.
Norveç	2016	Evet	Evet	Hayır	Norveç, SKA'lar kapsamında ulusal düzeyde öncelikli alanları belirlemiştir.

2.2. Türkiye

Türkiye'nin insan odaklı kalkınma yaklaşımında sürdürülebilir kalkınma kavramı, makro düzeyde tüm ulusal politika ve öncelikleri belirleyen Kalkınma Planlarında ana hatlarıyla yer almakta olup çeşitli politika alanlarının ve sektörlerinin ilgili mevzuatına ve strateji dokümanlarına entegre edilmiştir.

Türkiye 1992 yılında Rio'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'ndan sonra 7. Kalkınma Planından başlayarak tüm Kalkınma Planlarında sürdürülebilir kalkınma kavramına somut olarak yer vermiştir. Ayrıca, pek çok sektörel ve tematik ulusal politika ve strateji belgesinde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının yer aldığı görülmektedir. Ulusal politika dokümanları, mevzuat ve kurumsal çerçeve incelendiğinde SKA hedeflerinin büyük oranda doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kapsandığı görülmektedir.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı, kalkınma planlarının hazırlanmasından sorumlu kurum olup, aynı zamanda ülke genelinde SKA'ların uygulanması, izlenmesi ve raporlanmasını koordine etmektedir. Bu kapsamda Bakanlık, Kalkınma Planının SKA'larla uyumlu ve tutarlı olmasını sağlamaktadır. SKA'ların hayata geçirilmesinde sorumluluk tüm ilgili bakanlıkların ve kurumların uhdesindedir. Bu durum, SKA'ların işleyişi ve merkezi ve yerel düzeydeki tüm ilgili strateji ve politika belgelerine entegrasyonu açısından bir avantaj oluşturmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2030 Gündeminin göstergeler bazında izlenmesinden sorumludur. TÜİK tarafından, sürdürülebilir kalkınmanın izlenmesi amacıyla 2000 yılından beri 10 kategoride 132 göstergeden oluşan ulusal sürdürülebilir kalkınma göstergeleri ilgili kurumlarla işbirliği içerisinde üretilmektedir. SKA göstergeleri 2017- 2021 yıllarını kapsayan Resmi İstatistik Programına entegre edilmiştir.

Türkiye, 2030 Gündeminin uygulanması aşamasında, tüm paydaşlar arasındaki etkin koordinasyonu sağlamayı hedeflemektedir. 2030 Gündemi, yalnızca hükümetlere değil, aynı zamanda iş dünyasına, STK ve akademik dünyaya da sorumluluk yüklemektedir. Türkiye, SKA'ların planlanması, uygulanması ve gözden geçirilmesi için tüm paydaşların katkılarını etkin olarak kapsayan ulusal bir ortam sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla SKA'ların Türkiye'nin öncelikleriyle uyumunun artırılması, izlenmesi ve kurumsal çerçevenin geliştirilmesi ihtiyaçları önem arz etmektedir.

Türkiye hâlihazırda 11. Kalkınma Planı'nın hazırlık döneminde olup uzun vadeli kalkınma vizyonunu güncelleme sürecindedir. Türkiye, SKA'ları uzun vadeli vizyonunun bir parçası ve Kalkınma Planının temel girdilerinden biri olarak almayı hedeflemektedir.

3. SKA'LAR BAZINDA TÜRKİYE'NİN MEVCUT DURUMU

Bu bölümün ilk kısmında her bir SKA bazında Türkiye'nin mevcut durumu özetlenmekte, boşluklar tespit edilmekte ve bu doğrultuda öneriler ortaya konulmaktadır. SKA'ların kapsadığı hedeflere ilişkin değerlendirmenin ana unsurları olarak politika ve stratejiler, mevzuat, proje stoku, göstergeler bazında gerçekleştirmeler ve kurumsal çerçeve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadır.

SKA'lar bazındaki değerlendirmeler, büyük ölçüde, hedefler bazında kapsamlı incelemelerin yapıldığı, konunun uzmanları tarafından hazırlanan 17 ara rapordaki tespitlere dayanmaktadır. Bu ara raporlarda her bir SKA'nın ilgili hedefleri bazında mevcut durum değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme kapsamında öncelikli olarak her bir hedefin Türkiye için geçerliliği analiz edilmiştir. Geçerlilik analizinde eğer hedefte belirtilen durum Türkiye tarafından aşılmışsa veya hedef Türkiye'nin içinde olmadığı bir ülke grubunu (en az gelişmiş veya denize erişimi olmayan ülkeler vb.) kapsıyorsa, hedefin Türkiye için geçersiz olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca bazı hedeflere erişilmiş olsa bile hedefin doğası gereği süreklilik arz etmesi nedeniyle ülkemiz için izleme ve raporlama açısından geçerli olduğu varsayılmıştır.

Hedefler bazında değerlendirmede aşağıdaki çalışmalar yapılmıştır.

- Başta Kalkınma Planları olmak üzere, ilgili temel politika dokümanları her bir hedef bazında taranarak, politika ve strateji eksikliği bulunup bulunmadığı tespit edilmiştir.
- Hedeflere yönelik mevzuat özetlenmiş ve boşluklar belirlenmiştir.
- Uzman ekiplerin taramaları ve kamu kurumları başta olmak üzere paydaşlardan gelen bilgiler ışığında proje stoku değerlendirmesi yapılmıştır.
- Hedeflere ilişkin BM göstergeleri ve ek veriler dikkate alınarak temel göstergeler bazında ilerleme durumu incelenmiştir.
- Kurumsal çerçevede ilgili kamu kurum ve kuruluşları hedefler bazında eşleştirilmiştir.
- SKA'nın bütününe ilişkin özet değerlendirme ve öneriler yapılmıştır.

3.1. SKA 1: Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek

SKA 1 kapsamında 7 hedef bulunmaktadır. Bunlar:

1.1 2030'a kadar, hâlihazırda günlük 1,25 ABD Dolarından daha az gelire yaşayanlar olarak tanımlanan aşırı yoksulluğu her yerde ve herkes için ortadan kaldırmak¹

1.2 2030'a kadar, ulusal tanımlara göre tüm boyutlarıyla yoksulluk içindeki her yaşta erkek, kadın ve çocuk oranını en az yarıya indirmek

1.3 Ulusal koşullara uygun sosyal koruma sistemleri ve önlemlerini, asgari güvenceleri de içerecek biçimde, herkes için uygulamaya koymak ve 2030 yılına kadar, yoksul ve kırılgan kesimin büyük ölçüde kapsanmasını sağlamak

1.4 2030 yılına kadar, başta yoksul ve kırılgan durumdakiler olmak üzere tüm erkek ve kadınların ekonomik kaynaklar, temel hizmetler, toprak ve diğer mülk türleri üzerinde mülkiyet ve idare, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikrofinansı da kapsayan mali hizmetlere erişimde eşit haklara sahip olmalarını sağlamak

1.5 2030'a kadar, 2030 yılına kadar, yoksul ve kırılgan durumda olanlara dayanıklılık kazandırmak ve iklimle ilgili aşırı olaylara ve diğer ekonomik, sosyal ve çevresel şoklara ve afetlere maruziyet ve kırılganlıklarını azaltmak

1.a Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için yeterli ve öngörülebilir araçlar geliştirmek ve her yönüyle yoksulluğa son vermeye yönelik politika ve programlar uygulamak için, daha gelişmiş kalkınma işbirliğini de içerecek biçimde, çeşitli kaynaklardan sağlanan imkânların önemli ölçüde seferber edilmesini sağlamak

1.b Yoksulluğa son vermeye yönelik yatırımları hızlandırmak için, yoksul yanlısı ve cinsiyete duyarlı kalkınma stratejilerine dayalı ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde somut politika çerçeveleri oluşturmak

Bu 7 hedeften Hedef 1.1 dışındakiler Türkiye için geçerlidir.

¹ Günlük geliri uluslararası düzeyde belirlenmiş aşırı yoksulluk sınırının altında bulunan fert sayısının oranı minimal düzeydedir. Dolayısıyla Türkiye için aşılmış olan bu hedef geçersizdir.

Politika ve Stratejiler

SKA 1 kapsamındaki hedeflerin tamamı inceleme konusu dönemdeki (2000-2016 dönemi) Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda değişik boyutlarda ele alınmış, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇŞHB) ve Sağlık Bakanlığı sorumluluğunda hazırlanan strateji belgeleri başta olmak üzere farklı politika dokümanlarında ana politikalar detaylandırılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. SKA-1 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
(1.1;1.2; 1.3)	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, AÇŞHB Stratejik Planları
(1.4)	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı, Ulusal İstihdam Stratejisi Belgesi, Ulusal Genç İstihdamı Strateji Belgesi, Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)
(1.5)	İklim Değişikliği Strateji Belgesi
(1.a; 1.b)	10. Kalkınma Planı - Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği Programı

Kalkınma Planları ve ilgili politika belgelerinde SKA 1 hedeflerinin yer aldığı görülmektedir. "Yoksulluğun azaltılması" başlığında 7 ve 8. Plan dönemlerinde makroekonomik istikrarın sağlanması ve vergi düzenlemeleri başta olmak üzere mali politikalar öne çıkmıştır. 9 ve 10. Plan dönemlerinde ise dezavantajlı kesimlere, kırsal yoksulluğa yönelik politikalara da yer verilmiştir. Hedef 1.3 ve 1.5 kapsamında 7. Plan'da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu'nun yeni bir organizasyonla etkin bir yapıya kavuşturulması politikası yer almış, izleyen planlarda da sosyal koruma sistemlerinin ve önlemlerinin geliştirilmesine yönelik politikalar konusunda gelişim sağlanmıştır. 10. Kalkınma Planı'nda sosyal koruma sisteminde etkinliğinin artırılmasına vurgu yapılmıştır.

"Yoksulluğun azaltılması" kapsamında Hedef 1.2 ve Hedef 1.4'e yönelik olarak kır-kent, çocuk-yetişkin, kadın-erkek ayrımları, yaşlılar, engelliler gibi dezavantajlı kesimler ve geçici koruma kapsamındakiler dikkate alındığında bu kesimlere odaklanmış politika geliştirmeye ve uygulamalara ihtiyacın sürdüğü düşünülmektedir. 2013 yılı için kişi başı günlük harcaması 4,3 Dolar'ın altında olan nüfusun oranı kentlerde %0,64 iken kırdaki bu oran %5,13'tür. Hedef 1.2'de yer alan yoksulluk içinde yaşayanların oranının yarıya indirilmesi hedefi açısından bu oranın düşürülmesine yönelik politika ve uygulamalara ağırlık verilmesi önemli görülmektedir. Benzer şekilde çocuklar, kadınlar ve engellilere yönelik olarak 2030 perspektifi gözetilerek ayrı hedefler belirlenmesi, farklılaşmış politikalar ve uygulamaların kuvvetlendirilmesi ihtiyacı tespit edilmiştir. Göreli yoksulluk oranında iyileşme sağlanması ihtiyacı ise önemli bir başlık olarak

gündemdedir. Hedef 1.4 kapsamında ekonomide üretken faaliyetlerin ve işlerin artırılmasına yönelik politikalarla birlikte kadınların işgücüne katılımı, kırsal kesimde düşük eğitilmiş kesimlerin üretkenlik düzeyinin artırılması gibi uygulamalardan yararlanılması gerekmektedir.

10. Kalkınma Planı'nda vurgulanan sosyal koruma harcamalarının etkinleştirilmesi konusu önemini korumaktadır. Transferlerin kırılgan kesimler başta olmak üzere hedef kitleye ulaşması ve transferlerin çalışabilir durumdaki kişileri işgücü piyasasına kazandıracak yapıda düzenlenmesi, bugüne kadar yapılan sosyal koruma harcamalarına ilişkin daha kapsamlı analizler yapılmasına ve politika geliştirilmesine ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

2000-2016 döneminde yapılan yasal düzenlemelerle, SKA 1'in tüm hedeflerini etkileyen önemli gelişmelerden ikisi sosyal yardımların koordinasyonunda ana odak olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun etkin hale getirilmesi ile farklı genel müdürlüklerin bir araya getirilerek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulması olmuştur.

SKA 1 kapsamında, özellikle Hedef 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 ve 1.5 açısından önem taşıyan diğer yasal düzenlemeler arasında İşsizlik Sigortası Fonu'nun oluşturulması, işsizlik maaşı uygulamasının başlatılması ve Genel Sağlık Sigortası ile sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması gibi düzenlemeler yer almaktadır. Ayrıca zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkarılarak ortalama eğitim süresinin artmasının, yoksul ve dezavantajlı grupların eğitime erişiminin artırılması boyutlarıyla düşünüldüğünde yoksullukla mücadelede "kuşaklar arası geçiş" önlemede etkili olduğu düşünülmektedir. Hedef 1.1, 1.2, 1.3 ve 1.4 açısından mevzuat yeterli bir görünüm sergilerken Hedef 1.5 kapsamında iklim değişikliğiyle mücadele stratejisi doğrultusunda düzenleme ihtiyacı bulunduğu saptanmaktadır.

Hedef 1.1 ile ilgili yürürlükteki mevzuat, yoksulluğu temel hatlarıyla tanımladığı gibi, ilgili yönetmeliklerin önemli bir kısmında da yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin çalışmalar ve düzenlemelere yer vermektedir. Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği uyarınca açılacak olan sosyal hizmet merkezleri ile Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik kapsamında ihtiyaç sahibi vatandaşlara sağlanacak olan yardım fonları sayesinde yoksulluğun azaltılması ve hatta tamamen sona ermesine dair yürütülen ulusal çalışmalara ek olarak, taraf olunan uluslararası sosyal güvenlik anlaşmaları kapsamında da yoksulluğun her yerde ve herkes için ortadan kaldırılması düzenlenmiştir.

Hedef 1.2 ile ilgili olarak, Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, yoksulluğu azaltmak ve yoksullara yardımların artması yönünde bir amaç gütmektedir. Bunun yanı sıra ilgili mevzuatın büyük bölümünde de yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler yapılarak bu hedefin gerçekleştirilmesi adına önemli çalışmalara imza atılması sağlanmıştır. Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği uyarınca sosyal hizmet merkezlerinin, kuruluş ve işleyişi, yürütecekleri hizmetlere ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Bu sayede, yaş veya cinsiyet gibi herhangi bir ayırım yapılmaksızın ihtiyaç sahibi tüm vatandaşların gereksinim duyduğu yardıma ulaşması hedeflenmektedir.

Hedef 1.3'e yönelik olarak, yoksullara yapılan yardımlar, temel mal ve hizmetler de dâhil edilerek yapılmaktadır. Özellikle Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği ve Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik kapsamında, sosyal koruma sistemleri düzenlenmiştir.

Hedef 1.4 ile ilgili olarak, yürürlükteki mevzuatın kapsamındaki uluslararası sözleşmeler uyarınca taraf devlet vatandaşı olan herkese sosyal bir güvence temin edilmektedir.

Hedef 1.5'e yönelik olarak, afet ve acil durumlar ile ilgili mevzuat kapsamında, afet riskini azaltmaya ve afetzedelerin içinde buldukları zorlu durumları düzeltmeye yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği başta olmak üzere Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği, Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik gibi çeşitli düzenlemeler, afetzedelere yapılacak maddi ve manevi yardımları, afetlerden korunmayı, zararın en aza indirgenmesini hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, büyük depremlerde ciddi zararlara uğrayan afetzedeler ile ilgili ayrıca bir yönetmelik bulunmaktadır (*Tunceli, İzmir ve Bingöl Depremlerinde Zarar Gören Afetzedeler Hakkında Yönetmelik*). Tüm bu mevzuatın temel amacı, afet bölgelerindeki yapıların sağlamlaştırılması, bazı afet bölgelerine getirilen yapı sınırlandırması, tüm yapıların mevzuatta belirtilen standartlara ve teknik şartnamelere uygunluğunun sağlanmasıdır. Bu yönetmelikler, kaçınılmaz olan afetlere karşı hazırlıklı olmayı hedeflemektedir.

Hedef 1.a ile ilgili olarak, kalkınma işbirliği aracılığıyla yoksulluğu sona erdirmek adına çalışmalar sürdüren sosyal hizmet merkezleri yoksulluğun tamamen sona ermesi hedefi doğrultusunda hareket etmektedir. İhtiyaç sahibi öğrencilere verilen burslar, işsizlere tanınan imkânlar, sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanındaki faaliyetler gibi birçok çeşitli kaynak sayesinde yoksulluğun sona erdirilmesine hizmet etmektedir.

Hedef 1.b ile ilgili olarak, birçok yabancı ülke ile imzalanan sosyal güvenlik anlaşmaları da dâhil olmak üzere ilgili tüm mevzuat, cinsiyet eşitliğine dair hükümler çerçevesinde yazılmış olup yoksulların kalkınması amacı doğrultusunda yapılan yatırımları desteklemeye yönelik politikaların oluşturulmasını hedeflemektedir.

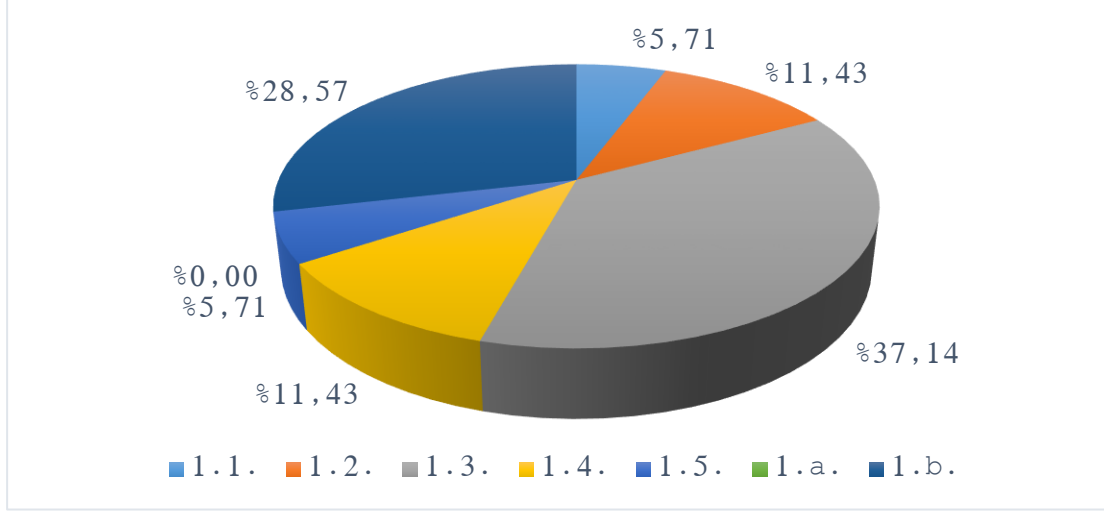
SKA 1'in bütününde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Koordinatör Kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 1'in hedefleri bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4. SKA-1 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA1 Koordinatör: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
1.1	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	TÜİK
1.2	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
1.3	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı
1.4	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Sağlık Bakanlığı İŞKUR
1.5	AFAD	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İŞKUR
1.a	TİKA	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı
1.b	TİKA	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İçişleri Bakanlığı İŞKUR

Proje Envanteri

SKA-1 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 1'de yer almaktadır.

Grafik 1. SKA-1 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

Yapılan taramalar ve kamu kurumları başta olmak üzere paydaşlar tarafından paylaşılan bilgilerden yararlanılarak yapılan değerlendirmede, SKA 1 hedefleri açısından proje envanterinin Hedef 1.2, Hedef 1.3, Hedef 1.4 ve Hedef 1.b'de yoğunlaştığı, buna karşılık Hedef 1.a'ya yönelik projelerin yetersiz kaldığı görülmektedir.

Hedef 1.2 ve 1.4 kapsamında mutlak ve görece yoksulluğun azaltılmasına yönelik istihdamı destekleyici, kız çocuklarının ve engellilerin eğitime erişimini kolaylaştırıcı, kırsal kesimde yeni iş olanakları sağlamaya dönük projelerin yanı sıra Sosyal Destek Programı (SODES) gibi sosyal yardım projeleri de bulunmaktadır. SODES, kapsamı en geniş ve etkisi yüksek programlardan biri olmuştur.

Tablo 5. SKA-1 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Sosyal Destek Programı (SODES)	
SKA Hedefleri	1.2 - 1.3 - 1.4
Proje Yürütücüsü Kurumlar	İçişleri Bakanlığı
Proje Adı	Sosyal Destek Programı (SODES)
Projenin Amacı	Dezavantajlı bölgelerin beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmak amaçlanmaktadır. SODES, GAP Eylem Planının Sosyal Gelişmenin Sağlanması bileşeni altında 2008 yılında 9 GAP ilinde uygulamaya konulmuş, 2017 yılı itibarıyla kapsamdaki il sayısı 34'e ulaşmıştır.
Projenin Bileşenleri	"İstihdam", "Sosyal İçerme", "Kültür, Sanat ve Spor" olmak üzere programın üç bileşeni bulunmaktadır.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2008 - devam ediyor
Çıktılar	Projeler
Etki	2008-2017 döneminde sosyal içerme, istihdam, kültür, sanat ve spor, alanlarında 1,8 milyar TL tutarında 8 bin 773 proje desteklenmiştir.

Türkiye'de dezavantajlı gruplara yönelik çok sayıda proje uygulanmaktadır. Kadının iş piyasasındaki etkinliğini artırmak ve sosyal hayatta karşılaştığı zorlukları azaltmak için uygulanan projeler, dezavantajlı gruplara ait projelerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü bu konudaki çalışmalarını öne çıkarmaktadır. Bu projelerin bazıları kadınlara iş piyasasında geçerli yetkinlikler kazandırarak onları iş gücüne dâhil etmeye yöneltirken, bazıları ise kadınların evdeki yükünü azaltarak onlara daha fazla vakit yaratma ve onları iş piyasasına yönlendirme amacıyla hazırlanmıştır.

Hedef 1.3 ve 1.5 kapsamında farklı kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan sosyal destek ve yardımların Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı altında birleştirilmesi ile birlikte, bakanlığa bağlı olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bu konuda projeler üreten en önemli kuruluş olarak öne çıkmaktadır. Kapsamında gıda yardımları, yakacak yardımları, eğitim yardımları, doğum yardımları, aile yardımları gibi uygulamalar bulunan bu projelerin temel amacı yoksul kesimleri kalkındırarak refah seviyelerini yükseltmek ve yoksulluğu azaltmaktır.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

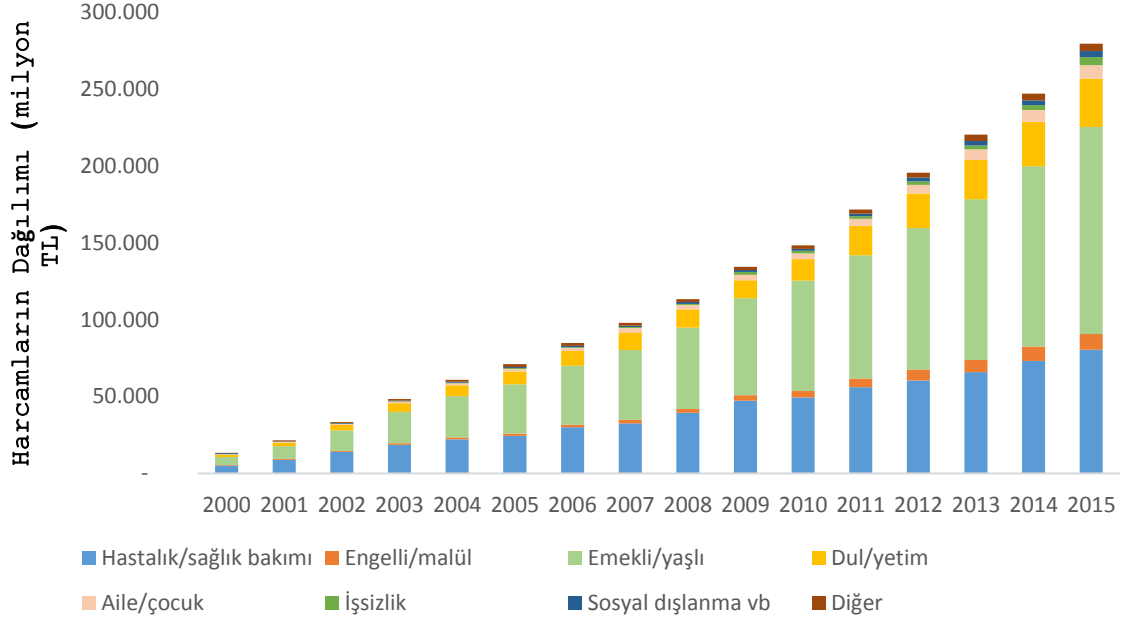
SKA 1 hedefleri kapsamında Hedef 1.5'in göstergeleri dışındaki tüm göstergeler doğrudan üretilmekte ya da onları ikame edecek veriler bulunmaktadır.

2002-2015 döneminde kişi başı günlük harcaması 2,15 ABD Dolarının altında olanların nüfusa oranı %3'ten %0,06'ya düşmüştür. Kişi başı günlük 4,3 ABD Dolarının altı gelir, ulusal mutlak yoksulluk sınırı olarak kabul edilirse, bu oranın aynı dönemde %30,3'ten %1,58'e gerilediği görülmektedir. Ancak, ulusal mutlak yoksulluk sınırı kent-kır özelinde farklılaşmakta, kişi başı günlük harcaması 4,3 ABD Dolarının altında olan nüfusun oranının kentlerde %0,64 iken kırdaki ise %5,13 olarak gerçekleşmektedir. OECD ülkelerinde medyan gelirin %50'sinin altında gelire sahip (görelî yoksulluk içinde yaşayan) nüfus ortalama %11 civarında iken Türkiye için bu oran %17,2'dir. Bu ise Türkiye'nin görelî yoksulluk açısından ABD, İsrail, Şili, Meksika gibi ülkeler arasında yer aldığını göstermektedir. Türkiye'de tüm yaş grupları görelî yoksulluk riski açısından OECD ortalamasının üzerindedir. Türkiye'de görelî yoksulluk açısından 2014 itibarıyla yaklaşık her dört çocuktan biri (%25,3) ve her beş yaşlıdan biri (%18,9) risk altındadır. Genç nüfusun %14,1'i, yetişkinlerin ise %12,9'u medyan gelirin %50'si olarak tanımlanan yoksulluk eşikinin altında yer almaktadır. Türkiye'de çocuklar için görelî yoksulluk oranı diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir.

Görelî yoksulluk oranları eğitim durumuna göre incelendiğinde okur-yazar olmayanlar ve bir okul bitirmeyenler bazında %35 civarında bir yoksulluk oranı söz konusudur. Yoksul olarak nitelenen 15 yaş üstü nüfusun sayısı 2015 yılında 10,9 milyon kişi civarındadır. Söz konusu 10,9 milyon kişinin %55'ini lise eğitimini tamamlayamayanlar, %13'ünü ilkokulu bitirmeyenler ve %20'sini okur-yazar olmayanlar oluşturmaktadır.

Görelî yoksulluk oranlarına bölgesel bazda bakıldığında TR Düzey 1 sınıflamasında 2006-2015 döneminde tüm bölgelerde iyileşme görülmektedir. Görelî yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölge Akdeniz Bölgesi iken, onu Güneydoğu Anadolu Bölgesi izlemektedir. İki bölgede de iç göçün etkili olduğu düşünülmektedir.

2000-2015 döneminde sosyal kamu harcamaları ve önemli bir bileşen olarak sosyal koruma harcamaları hızlı bir gelişim sergilemiştir. Grafik 2'de görüleceği üzere aynı dönemde sosyal koruma harcamaları cari fiyatlarla 13,5 milyar TL seviyesinden 249 milyar TL'ye çıkmıştır. 2015 yılında sosyal kamu harcamalarının GSYH içindeki payı %20,4'e ulaşırken sosyal koruma harcamalarının payı da %12 olmuştur.

Grafik 2. Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı

2015 yılında toplam nüfusun yaklaşık %17'si sosyal koruma kapsamında maaş ya da yardım almaktadır. Sosyal koruma harcamalarının yaklaşık %65'i emekli/yaşlı/dul/yetim maaşlarından oluşurken %29'luk bölümü de sağlık hizmetleridir.

Değerlendirme

Ulusal tanımlara göre yoksulluğun, kırılgan kesimler için yarıya indirilmesi, sosyal koruma sistemleri ve önlemlerinin yoksul ve kırılgan kesimleri önemli ölçüde kapsamalarının sağlanması, yoksul kesimlerin ekonomik kaynaklara ve temel hizmetlere erişiminin artırılması hedeflerine yönelik olarak Türkiye 2000-2016 döneminde politika, mevzuat, proje geliştirme başlıklarında ciddi adımlar atmış, gerçekleştirmeler de değerlendirildiğinde uygulama konusunda önemli bir mesafe kat etmiştir. Bu yönüyle Türkiye, bu dönemde uluslararası düzeyde de en hızlı ilerleme sağlayan ülkeler arasında yer almaktadır. Ancak 2030 hedefleri doğrultusunda ilerleme sağlanmaya devam edilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

SKA 1 kapsamındaki hedeflerin en somut başlıklardan biri olan aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması, Türkiye için aşılmıştır. Mutlak yoksulluğun azaltılması, aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda Türkiye, dünyanın en hızlı ilerleme sağlayan ülkesi olmuştur.² Ekonomik büyüme ve sosyal koruma sistemindeki gelişmeler bu başarıda etkili olmuştur.

² Dünya Bankası "Atlas of Sustainable Development Goals 2017" Raporu

SKA 1 çerçevesinde “bölgesel eşitsizlikler ve kırılgan kesimler gözetilerek yoksulluğun azaltılması” ve “sosyal koruma sistemlerinin geliştirilmesi” konularında iyileşmenin sürdürülmesi ihtiyacının devam ettiği görülmektedir.

Aşılmış olmakla birlikte Hedef 1.1'i, Hedef 1.2 ve Hedef 1.4'ü kapsayan “bölgesel eşitsizlikler ve kırılgan kesimler gözetilerek yoksulluğun azaltılması” konusunda makroekonomik istikrarın sağlanması, ekonomideki büyüme ve sosyal transferlerdeki artışla birlikte önemli bir iyileşme sağlanmıştır. Hedef 1.2 kapsamında yoksulluk içinde yaşayanların oranının yarıya indirilmesi hedefi açısından özellikle kırsal alanlara ilişkin politika ve uygulamalara ağırlık verilmesi önemli görülmektedir. Benzer şekilde çocuklar, kadınlar ve engelliler başta olmak üzere dezavantajlı gruplara yönelik olarak da 2030 perspektifiyle ayrıştırmış hedefler, politikalar ve uygulamalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Göreli yoksullukta iyileşme sağlanması ihtiyacı önemini korumaktadır. Ekonomide üretken faaliyetlerin ve işlerin artırılmasının yanı sıra kadınların işgücüne katılımı, kırsal kesimde düşük eğitimli kesimlerin üretkenlik düzeyinin artırılması gibi başlıklarda iyileşme sağlanması bu bağlamda önem taşımaktadır.

Hedef 1.3 ve 1.5'i kapsayan “sosyal koruma sistemlerinin geliştirilmesi” konusunda 2000-2016 dönemi boyunca sosyal koruma sisteminin hem mevzuat hem de kurumsal anlamda yeniden yapılandırılması, sosyal koruma harcamalarının artırılması ve kapsayıcılığın geliştirilmesi konusunda önemli bir mesafe alınmıştır. Sosyal koruma harcamalarının etkinleştirilmesi konusu önümüzdeki dönem için öne çıkmaktadır. Bu amaçla sosyal koruma harcamalarının etkinliğiyle ilgili veriye ve saha çalışmalarına dayalı detaylı etki analizlerinin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Hedef 1.5 kapsamında iklim değişikliğiyle mücadele stratejisi doğrultusunda mevzuat ihtiyacı ile bu alanda proje geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Hedef 1.a ve 1.b'yi kapsayan “yoksullukla mücadelede küresel işbirliklerinin ve sağlam politika çerçevelerinin oluşturulması” konusunda, Türkiye ulusal deneyimini başta az gelişmiş ülkeler olmak üzere diğer ülkelerle paylaşabilecek potansiyele sahiptir. Bu hususun SKA 10, SKA 16 ve SKA 17 kapsamında ele alınan uluslararası kalkınma işbirliklerinin geliştirilmesi bağlamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Görelî yoksulluğun azaltılmasına ve özellikle dezavantajlı grupların işgücü piyasasına giriş olanaklarının artırılmasına yönelik mali politikalar ve sosyal transferler dışında orta-uzun vadeli yapısal tedbirler geliştirilmelidir. Bu konunun, özellikle SKA 8 ve SKA 9 bağlamında teknolojik dönüşüm ihtiyacıyla birlikte ekonomi politikalarına entegre edilmesi yerinde olacaktır.

3.2. SKA 2: Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek

SKA 2 kapsamında 8 hedef bulunmaktadır ve hedeflerin tamamı Türkiye için geçerlidir. Bunlar:

2.1 2030 yılına kadar, açlığa son vermek ve özellikle yoksullar ve bebekler de dâhil kırılgan durumda olan insanlar başta olmak üzere herkes için yıl boyunca güvenli, besleyici ve yeterli gıdaya erişim sağlamak

2.2 Beş yaş altındaki çocukların aşırı zayıflıkları ve büyümesini engelleyen nedenlere ilişkin uluslararası düzeyde kabul edilmiş 2025 yılı hedeflerine ulaşılması da dâhil olmak üzere 2030'a kadar, her türlü yetersiz beslenmeye son vermek ve ergenlik çağındaki kızlar, hamile ve emziren kadınlar ve yaşlıların beslenme ihtiyaçlarını ele almak

2.3 2030'a kadar, başta kadınlar, yerliler, aile çiftçileri, göçebeler ve balıkçılar olmak üzere küçük ölçekli gıda üreticilerinin arazi, diğer üretken kaynaklar ve girdiler, bilgi, mali hizmetler, pazarlar ve değer katma fırsatları, tarım dışı istihdam olanaklarına eşit ve güvenli erişimlerini sağlamayı da içerecek biçimde, gelir ve tarımsal verimliliğini ikiye katlamak

2.4 2030'a kadar, sürdürülebilir gıda üretim sistemlerini teminat altına almak ile verimliliği ve üretimi artıran, ekosistemlerin korunmasına yardımcı olan, iklim değişikliği, aşırı hava koşulları, kuraklık, sel ve diğer afetlere uyum kapasitesini güçlendiren ve arazi ve toprak kalitesini aşamalı biçimde iyileştiren dayanıklı tarım uygulamalarını gerçekleştirmek

2.5 2020'ye kadar, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde sağlıklı yönetilmiş ve çeşitlendirilmiş tohum ve bitki bankalarını da içerecek biçimde, tohumlar, kültür bitkileri, çiftlik ve evcilleştirilmiş hayvanlar, onların yabani türlerinin genetik çeşitliliğini korumak; uluslararası alanda kabul edildiği biçimde genetik kaynakların ve ilgili geleneksel birikimin kullanımından elde edilen faydalara erişim, adil ve hakkaniyetli paylaşımı desteklemek

2.a Başta en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde tarımsal üretim kapasitesinin artırılması için, daha gelişmiş uluslararası işbirliğini de içerecek biçimde, kırsal altyapı, tarımsal araştırma ve çiftçi eğitim hizmetleri, teknoloji geliştirme, bitki ve hayvan gen bankalarına yatırımı artırmak

2.b Doha Kalkınma Gündemine uygun olarak, her türlü tarımsal ihracat sübvansiyonu ve eşdeğer etkili tüm ihracat önlemlerinin eşzamanlı olarak kaldırılmasını da içerecek biçimde, dünya tarım piyasalarındaki ticari kısıtlama ve aksaklıkları düzeltmek ve önlemek

2.c Gıda emtia piyasaları ve türevlerinin düzgün işlemesi için önlem almak; gıda fiyatlarında aşırı dalgalanmaları sınırlandırmak için, gıda rezervleri dâhil piyasa bilgilerine zamanında erişimi kolaylaştırmak

Politika ve Stratejiler

SKA 2 kapsamındaki hedeflerin tamamı, incelenen dönemdeki (2000-2016 dönemi) Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda değişik boyutlarda ele alınmış, Tarım ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, AÇSHB'nin sorumluluğunda hazırlanan strateji belgeleri başta olmak üzere farklı politika dokümanlarında ana politikalar detaylandırılmıştır.

Tablo 6. SKA-2 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
(2.1 – 2.2)	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, 10. Kalkınma Planı - Sağlıklı Yaşam ve Hareketlilik Programı, Sağlık Bakanlığı Stratejik Planları,
(2.3 – 2.4)	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, Tarım ve Orman Bakanlığı Stratejik Planları, 2008-2012 Tarım Vizyonu, Milli Tarım Projesi
(2.5 – 2.a)	Kalkınma Planları, Biyoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
(2.b; 2.c.)	Kalkınma Planları

SKA 2 kapsamındaki hedeflerin Kalkınma Planlarında genel hatlarıyla ele alındığı görülmektedir. SKA 2'nin odak noktaları "yeterli gıdaya erişim ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması", "tarımsal verimliliğin artırılması ve dayanıklı tarım uygulamaları", "genetik kaynakların ve geleneksel birikimlerin paylaşımı", "tarımda sübvansiyonların kaldırılması ve piyasa bilgilerine erişim" olarak dört başlıkta toplanmaktadır. Ele alınan dönemde bu başlıklardan ilk ikisinde Türkiye'nin önemli bir gelişim kaydettiği, ancak iyileşme ihtiyacının devam ettiği görülmektedir.

"Yeterli gıdaya erişim ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması" kapsamındaki Hedef 2.1 ve Hedef 2.2, 7., 8., 9. ve 10. Kalkınma Planlarında yoksulluğun giderilmesine yönelik politikalarda ele alınmıştır. 10. Kalkınma Planı'nda erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi konusu doğrudan yer bulmuştur. 10. Kalkınma Planı çerçevesinde hazırlanan ve bu konuda en somut doküman olan Sağlıklı Yaşam ve Hareketlilik Programında Hedef 2.2'ye yönelik olarak "5 yaş altı çocuklarda bodurluk oranının yüzde 7,5'e indirilmesi" hedefine yer verilmiştir. Ayrıca Sağlık Bakanlığı Stratejik Planlarında da anne-çocuk sağlığı bağlamında

Hedef 2.2 kapsamı ele alınmaktadır. Ancak yetersiz beslenme konusuna politika düzeyinde yeterince yer verilmediği görülmektedir.

“Tarımsal verimliliğin artırılması ve dayanıklı tarım uygulamaları” kapsamındaki Hedef 2.3, temel politika dokümanlarında tarım istihdamının gelişimi ve etkinliği ile tarım işletmelerinin ölçek ve etkinliği bağlamında ele alınmaktadır. Ancak özellikle tarımsal verimlilik konusunda ilave politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

2000-2016 döneminde tarımda yapısal dönüşüm ve gıda güvenliği düzenlemeleri kapsamında önemli bir ilerleme sağlanmıştır. Tarım ve tarımı destekleme politikalarının oluşturulmasında, demografik gelişmeler, ekonomik kalkınma, kırsal yoksulluğun azaltılması, yeterli beslenme için gereken gıda çeşitliğinin sağlanması belirleyici olmuştur. Bununla birlikte AB üyelik süreci kapsamında AB Ortak Tarım Politikası (OTP) ve Türkiye'nin taraf olduğu DTÖ Tarım Anlaşması da etkili olmuştur. Destekleme politikasında etkinlik sağlamak üzere doğrudan gelir desteği modeline geçilmiş, sağlıklı tarım istatistikleri ve envanter oluşturmak üzere bir dizi adım atılmış, “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi”, “Milli Tarım Politikası” gibi kapsamlı politika dokümanları hazırlanmıştır.

Hedef 2.4'e yönelik Kalkınma Planları başta olmak üzere temel politika dokümanlarında mevcut tarım alanlarının korunması ve etkin kullanılması, sulama alanlarının genişletilmesi, teknolojinin daha etkin ve yaygın kullanımı çerçevesinde politika ve öneriler yer almaktadır. İklim değişikliğinin etkileri politika dokümanlarına girmiş ve İklim Değişikliği Strateji Belgesi başta olmak üzere konunun değişik boyutlarına yönelik politikaların geliştirildiği dokümanlar hazırlanmış olmakla birlikte tarımsal üretimin korunması ve geliştirilmesine yönelik daha bütüncül bir ek politika dokümanı ihtiyacı saptanmaktadır.

Hassas tarım teknolojileri uygulamalarının kolaylaştırılması ve yaygınlaştırılması da Hedef 2.4 bağlamında önem taşımaktadır. Hassas tarım teknolojileri Türkiye'nin topografya ve miras hukukuna dayalı yapıdan kaynaklanan olumsuzluklarını gidermeye imkân sağlamaktadır. Bu bağlamda hem politika hem de mevzuat düzeyinde söz konusu kavram çerçevesinde ilave düzenlemelere ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

“Genetik kaynakların ve geleneksel birikimlerin paylaşımı” kapsamındaki Hedef 2.5 ve 2.a, 7. Kalkınma Planı'nda sadece yerli ırk hayvanların gen kaynağı olarak korunması biçiminde yer almış, 8. ve 10. Kalkınma Planlarında genel olarak gen kaynaklarının korunması ile saklanması konusu vurgulanmıştır. Ayrıca TÜBİTAK tarafından hazırlanan Biyoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)'de 6 hedeften biri “Tarımsal Biyoteknoloji Sektörünü Geliştirmek” olarak

belirlenmiştir. Hedef 2.5 ve 2.a'da politika ve strateji gelişiminin devam etmesinin gerekli olduğu görülmektedir.

“Tarımda sübvansiyonların kaldırılması ve piyasa bilgilerine erişim” başlığı altındaki Hedef 2.b ve 2.c ise politika geliştirmeye devam edilen hedeflerdir. Hedef 2.b kapsamında tarımsal sübvansiyonların azaltılması konusu, Türkiye ve birlikte hareket ettiği G-33 Grubu için DTÖ taahhütleri kapsamında bir müzakere başlığıdır. Hedef 2.c kapsamında ise gıda fiyat artışlarının kontrolüne yönelik olarak Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi oluşturulmuştur. Söz konusu Komite, fiyat artışlarının nedenlerinin belirlenmesi ve gerekli tedbirlerin üretilmesi konusunda çalışmaktadır. Özellikle tarımsal üretimin yapısal sorunlarına yönelik politikaların geliştirilmesi ihtiyacının bu hedefi de etkileyeceği düşünülmektedir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

Hedef 2.1, 2.3, 2.4 ve 2.5 mevzuat açısından yeterli bir görünüm sergilerken Hedef 2.2, 2.b ve 2.c'de doğrudan mevzuat eksikliği çarpıcı bir şekilde öne çıkmaktadır.

Hedef 2.1 ile ilgili olarak, Bitkisel Gıda ve Yem İthalatının Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik, Gıda Hijyeni Yönetmeliği, Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği gibi yürürlükte olan düzenlemeler hijyen kuralları getirmiş olup, gıda güvenliğine dair yapılacak resmi kontrollerin usul ve esaslarını belirlemektedir. Bu sayede insan sağlığının yüksek seviyede korunması hedeflenmiş olup aynı zamanda tüketicinin ihtiyaçlarını da karşılanması hedeflenmiştir. Ayrıca Türkiye gıda ve tarımla ilgili çalışmalarını organize edip geliştirerek gıda güvenliğini sağlamayı hedefleyen Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'ne 1948'den beri üyedir. Bu çerçevede yürürlükteki mevzuat gıda güvenliğini sağlamak adına yeterli sayıda düzenlemeler getirmiştir.

Hedef 2.2 ile ilgili olarak mevzuatta, özellikle 2030'a kadar yetersiz beslenmenin tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması ve genç kızlar, hamile kadınlar, emziren anneler ve daha yaşlı insanların beslenmeyle ilgili ihtiyaçlarının ele alınmasınadair düzenlemeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Ayrıca, Sağlıklı Yaşam ve Hareketlilik Programında yer verilen “5 yaş altı çocuklarda bodurluk oranının yüzde 7,5'e indirilmesi” hedefiyle uyumlu mevzuat düzenlemelerinin yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

Hedef 2.3'e yönelik, kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, gıda güvenliğinin güçlendirilmesi, yerinde istihdam yaratılarak kırsal göçün önlenmesi, organik tarımsal üretimin ve pazarlamanın düzenlenmesi, geliştirilmesi adına çıkarılmış olan Köy Bazlı

Katılımcı Yatırım Programı Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Yönetmeliği, İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik gibi çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Aynı zamanda Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmelik ile çiftçileri olası bir afet durumunda korumak hedeflenmiş olup bu çiftçilerin tarımsal faaliyetlerini böyle bir durumda sürdürebilmeleri güvence altına alınmıştır. Mesleki Eğitim Merkezlerinde Parasız Yatılı Çırac Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlar ile Pansiyonların Yönetimi Yönetmeliği ile istihdam olanaklarına güvenli ve eşit erişimin sağlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede yürürlükteki mevzuat ilgili hedefin gerçekleşmesi için yeterlidir.

Hedef 2.4 için, gıda üretim sistemlerinin güvence altına alınması, ekolojik dengenin korunması ve toprak kalitesinin artırılıp tarımsal verimin artırılmasını hedefleyen Tarım Havzaları Yönetmeliği, Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ve İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik gibi çeşitli düzenlemeler bulunmakta ve ayrıca olası bir afet durumuna uyum sağlama kapasitesini güçlendirmek, toprağın dayanıklılığını arttırmak ve çiftçiyi güvence altına almak adına çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler uyarınca kırsal ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamak, tarımsal amaçlı arazi kullanım planlamalarında işletme yapısının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bakımdan yürürlükteki mevzuat bu hedefin hayata geçirilmesi bakımından yeterlidir.

Hedef 2.5 ile ilgili yürürlükteki mevzuatta kültürel bitkilerin ve tohumların korunmasına ve bütün hayvan türlerinin muhafaza edilmesine yönelik kapsamlı önlemler alınmıştır. Çevre Kanunu çerçevesinde yapılan düzenlemelerin yanı sıra, caydırıcı yaptırımlar uygulanmıştır, sosyal bilinçlendirme çalışmaları teşvik edilerek toplumsal bilinç kazandırılmıştır.

Hedef 2.a'ya yönelik Gıda ve Tarım İçin Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Anlaşması başta olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin birçok ülkeyle yapmış olduğu Tarım Alanında Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İş Birliği Protokolü ile tarımsal üretimin kapasitesi arttırılmaya çalışılmış olup aynı zamanda gıda ve tarım bitki kaynaklarının korunması adına düzenlemeler yapılmıştır.

Hedef 2.b'de DTÖ müzakere süreci ve Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği'nin güncellenmesi başlıkları yeni mevzuat düzenlemesi ihtiyacını gündemde tutmaktadır. Yürürlükteki mevzuatta, özellikle tarımsal ihracat sübvansiyonlarının her türünün ve eş etkili mali yüklerle birlikte bütün ihracat önlemlerinin paralel olarak ortadan kaldırılması yoluyla, Doha Kalkınma Turu'na uygun olarak, dünya tarım piyasalarındaki ticari kısıtlamalar ve aksaklıkların düzeltilmesi ve önlenmesini ele alan düzenlemeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

Hedef 2.c kapsamında özellikle piyasa bilgilerine erişim konusunda Hal Kayıt Sistemi önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. 5957 sayılı “Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun” çerçevesinde arz ve talep derinliğine göre belirlenebilecek su ürünleri, et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri gibi diğer gıda maddelerinin de sistem kapsamına alınması mümkün bulunmaktadır.

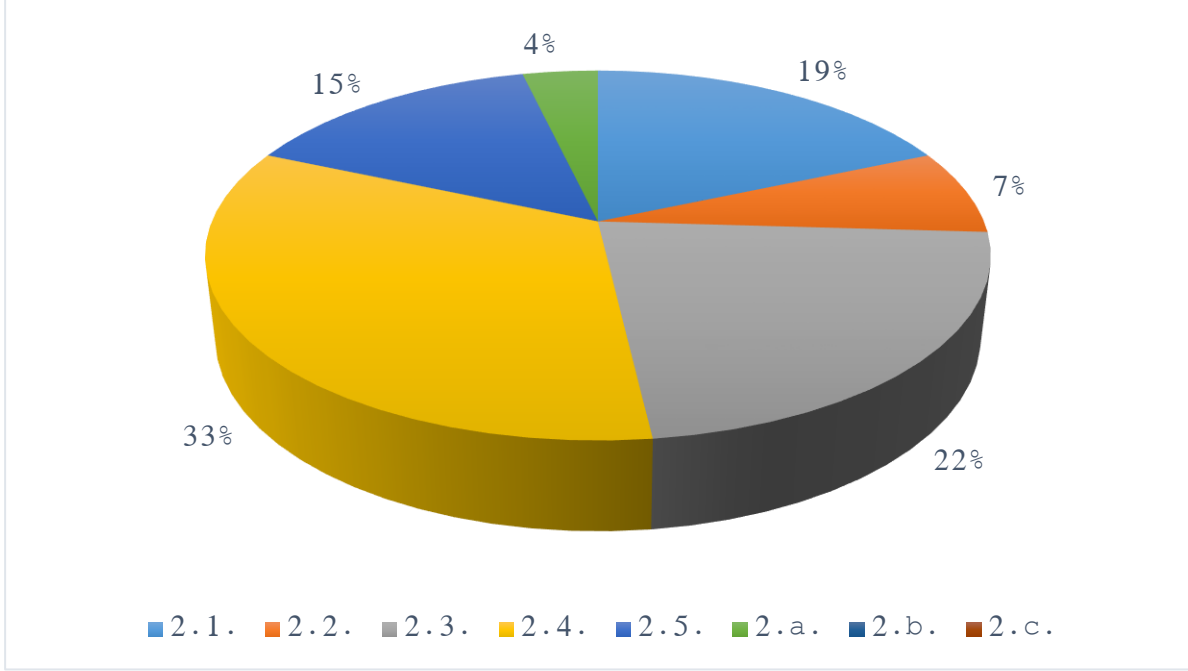
SKA 2'nin bütününde Tarım ve Orman Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 2 hedefleri bazında sorumlu ve ilgili kurumlar Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. SKA-2 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA2 Koordinatör: Tarım ve Orman Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
2.1	Tarım ve Orman Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
2.2	Sağlık Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı Merkez Bankası
2.3	Tarım ve Orman Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ticaret Bakanlığı
2.4	Tarım ve Orman Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı TÜBİTAK
2.5	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı TÜBİTAK Üniversiteler
2.a	Tarım ve Orman Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı TİKA TÜBİTAK Üniversiteler
2.b	Ticaret Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı
2.c	Tarım ve Orman Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı Ticaret Bakanlığı

Proje Envanteri

SKA-2 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 3' te yer almaktadır.

Grafik 3. SKA-2 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

SKA 2 hedefleri açısından proje envanterinin Hedef 2.1, 2.2, 2.3, 2.4 ve 2.5'te yoğunlaştığı, 2.b ve 2.c'ye yönelik projelerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Hedef 2.1 ve 2.2 kapsamındaki projelerde sağlık ve beslenme araştırmaları öne çıkmakta, beslenmenin niteliği ve söz konusu hedeflerde ilerleme sağlanması gereken alanlara ilişkin projelerin bulunmadığı görülmektedir. Hedef 2.3 ve 2.4 kapsamındaki projeler ise ağırlıklı olarak kırsal kalkınma projeleri, havza gelişim projeleri, arazi toplulaştırması, organik tarım, iyi tarım uygulamaları, gübre kullanımı, modern sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, çevre amaçlı tarım arazilerinin korunması, kuraklık yönetimi, tarım sigortalarının kullanımı gibi projelerden oluşmaktadır. Her iki hedefe yönelik olarak daha bütüncül bir yaklaşımla, "hassas tarım teknolojileri" gibi başlıklarda farkındalık oluşturulması ve uygulamaya yönelik projelerin geliştirilmesi ihtiyacı saptanmaktadır.

Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Projesi, geniş kapsamlı ve etkisi yüksek projelerden biridir. Projede, gıda güvenliğinin sağlanması açısından önem arz eden toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına ve toprak verimliliğinin artırılmasına odaklanılmaktadır.

Tablo 8. SKA-2 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Projesi	
SKA Hedefleri	2.1 - 2.3 - 2.4
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Tarım ve Orman Bakanlığı
Proje Adı	Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Projesi
Projenin Amacı	Kısıtlı su koşullarında sulama suyunun optimum kullanımı için uygun teknoloji ve sulama programlarının oluşturulması, Sulamada ileri teknik ve teknolojilerin geliştirilmesi, bu teknolojilerin sulamada kullanım stratejilerinin oluşturulması, Toprakta karbon yönetimi, verimlilik, toksik element kapsamının belirlenmesi, mevcut verilerin toplanması, yeni verilerin elde edilmesi ve "Ulusal Toprak Bilgi Sistemi" oluşturulması.
Projenin Bileşenleri	Toprak ve Su Kaynakları Araştırmaları ana başlığı altında yürütülen tüm projeler; mevcut durum analizini, saha araştırmasını, kurum görüşmelerini, arazi ve laboratuvar çalışmalarını, raporlama çalışmalarını ve elde edilen çıktılardan çeşitli platformlarda sunulmasını (toplantı, kongre, sempozyum, vb.) kapsamaktadır.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2012 - 2018
Çıktılar	Türkiye Ulusal Toprak Organik Karbon Haritasının oluşturulması (2015), Türkiye Bor Haritasının Oluşturulması (2010), Türkiye Topraklarının Bitki Besin Elementi ve Toksik Element Kapsamlarının belirlenmesi (2013- devam), İklim değişikliği ile ilgili politikaları, stratejileri ve uyum konularına, İklim Değişikliği Eylem Planı'na ve ulusal kapasite geliştirilmesine katkı, Kuraklık, arazi bozulumu ve çölleşme ile mücadele konularına katkı, bu konularda yöntem geliştirilmesi (su hasadı teknikleri, su ve rüzgâr erozyonu ile mücadele teknikleri, vb.), Suyun etkin kullanımını sağlayan modern sulama tekniklerinin araştırılması, biyolojik gübre üretimi, Toprak, bitki, su ve gübre analiz metotlarının geliştirilmesi, Doğal kaynakları korumaya yönelik yeni tarım tekniklerinin araştırılması ve uygulanması (hassas tarım teknikleri).
Etki	Proje; gıda güvenliğinin sağlanması açısından toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına, toprak verimliliğinin artırılmasına, arazi bozulumu, çölleşme ve kuraklık ile mücadeleye, iklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkilerinin azaltılmasına ve adaptasyona, tarımda suyun etkin kullanımına katkı yapmaktadır.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

Küresel ölçekte, SKA 2'nin en net hedefi olan "2030 yılına kadar açlığa son verilmesi" konusunda son 20 yılda önemli bir iyileşme sağlanmış, yetersiz beslenen insanların sayısı yarıdan fazla azalmıştır.³ Ancak 2030 yılına kadar açlığa son verilebilmesi için geçmiş 20 yıldan daha hızlı bir gelişime ihtiyaç olduğu saptanmaktadır. Açlığın sona erdirilmesi için, yeni alanların tarıma açılması ve verimlilik artışı yoluyla tarımsal üretimin genişletilmesi önem taşımaktadır. Bu eksende iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, fiyat dalgalanmaları başta olmak üzere tarımsal ürün ve gıda ticaretinde gelişmeler, izlenmesi gereken değişkenler olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye, SKA 2 hedeflerinde 2000-2016 döneminde ilerleme kaydetmiş olup yapısal avantajların da etkisi ile uluslararası ortalamadan daha iyi bir görünüm sergilemektedir.

Hedefler bazında değerlendirildiğinde "gıda yoksulluğu-açlık" verilerindeki iyileşme, yetersiz beslenmenin azaltılmasında daha belirgin bir ilerleme sağlanırken (Hedef 2.1 ve 2.2), tarımsal üretimde hem nicel hem de nitel gelişim açısından (Hedef 2.3, 2.4, 2.5 ve 2.a) hedeflenenin gerisinde bir gelişim sergilenmiştir. Ancak yine de Hedef 2.3, 2.4 ve 2.5'te tarım sektöründeki yapısal avantajlar, uluslararası entegrasyon ve yeni düzenlemelerin katkısıyla Türkiye, uluslararası düzeyde ortalamanın üzerinde görünüme sahiptir.

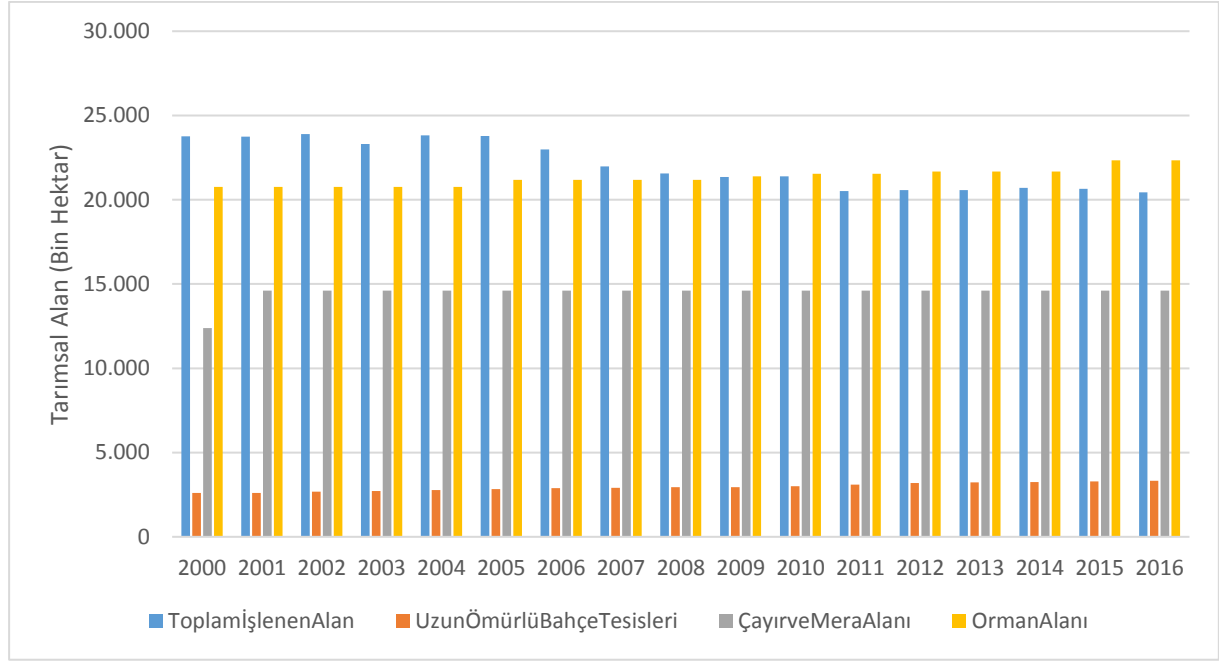
Hedef 2.2'de, 1998-2003-2008 yıllarında yapılan araştırmalara göre büyüme geriliğinin göstergesi olan bodurluk oranında tüm bölgelerde yıllar içinde iyileşme sağlandığı görülmektedir. 1998 yılında 5 yaş altı çocukların %16'sı büyüme geriliği gösterirken, 2003 yılında bu oran %12'ye, 2008 yılında ise %10 civarına gerilemiştir. Özellikle çocukların beslenme durumunun iyileşmesinde anne sütüyle emzirmenin teşvikini, tamamlayıcı beslenmeyi, mikro-besin destek programlarını (demir ve D vitamini desteği, tuzun iyotlanması programları) içeren resmi politikaların da etkisi olmuştur. Bu programlar sayesinde; çocuklarda demir eksikliği anemisi görülme oranı %30'lardan %6,3'e gerilemiş, D vitamini eksikliği annelere göre çocuklarda %50 oranında azaltılmıştır.⁴

Hedef 2.3 ve 2.4'le ilgili olarak 2000-2016 döneminde Türkiye'nin toplam tarımsal alan oranı kayda değer ölçüde değişmemişken, işlenen tarımsal alanların oranı azalarak %67'den %60'a gerilemiştir. Bu değişimde; hızlı kentleşme sonucunda tarım arazilerinin bir bölümünün yapılaşmaya açılması, tarımdaki yapısal

³ Dünya Bankası "Atlas of Sustainable Development Goals 2017" Raporu

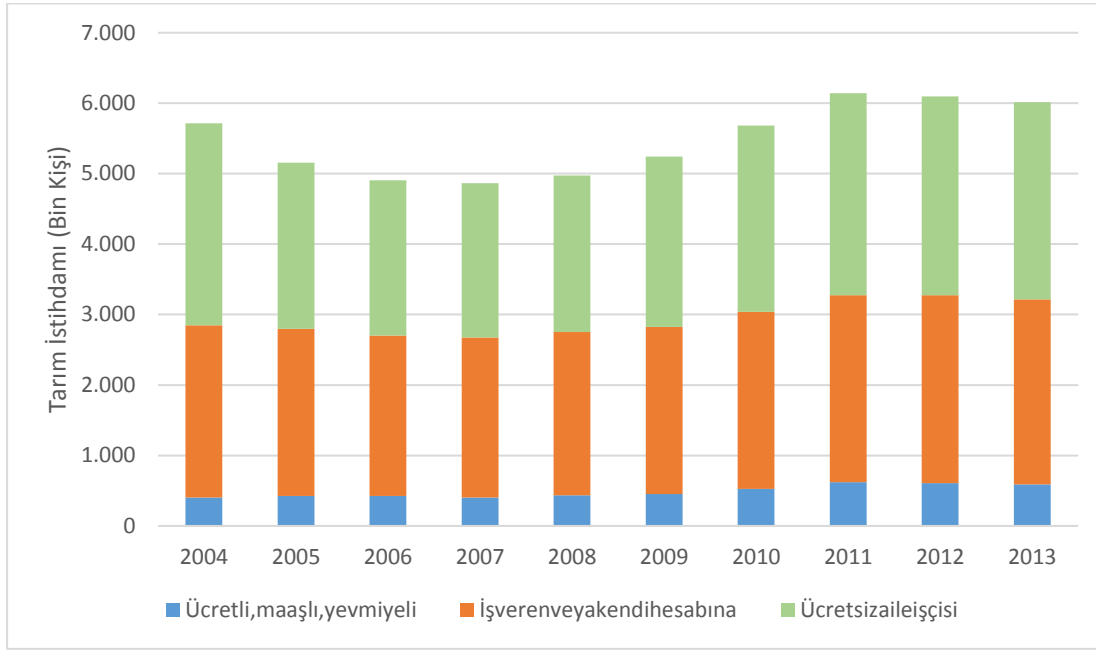
⁴ SB-6-17 Ay Bebek ve Çocuklarda Demir ve D vitamini Eksikliği Durum Belirleme ve Yeni Müdahale Programları Geliştirme Araştırması, 2011

dönüşüm ve destekleme sistemindeki değişim sonucunda piyasa koşulları açısından verimsiz tarımsal faaliyetlerin tasfiye olması, aşırı fiyat dalgalanmalarının olumsuz etkileri gibi faktörler etkili olmuştur. Tarımsal alanların dağılımı Grafik 4'te gösterilmiştir.

Grafik 4. Türkiye'deki Tarımsal Alanlar

Aynı dönemde tarımsal üretimin GSYH içindeki payı da gerilemiştir. Tarımsal üretkenlikte artış sağlanamamıştır. Grafik 5'te yıllara göre Tarım Sektörü İstihdam oranları gösterilmiştir. Toplam tarım alanları azalırken, tarımsal üretim miktarımızda da bir miktar artış sağlanması sonucu toplam tarımsal verimliliğimizin arttığı da söylenebilir.

Grafik 5. Tarım Sektörü İstihdam Oranları

Değerlendirme

Türkiye, uluslararası karşılaştırmalarda 2000-2016 döneminde açlığın azaltılması konusunda ilerleme sağlayan ülkelerin başında gelmektedir.

Hedef 2.1, 2.2, 2.3 ve 2.4'e ilişkin incelenen dönemde gelişim sağlanmasına yardımcı olacak politikalar üretildiği, önümüzdeki dönemde ilerleme sağlanması ihtiyacı yüksek olan konulara ("beslenmenin niteliği", "tarımsal verimliliğin artırılması", "dayanıklı tarım uygulamaları ve hassas tarım teknolojileri" gibi başlıklara) yönelik ilave politika üretilmesi gerekmektedir.

Hedef 2.1 ve Hedef 2.2'yi kapsayan "yeterli gıdaya erişim ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması" başlığında ekonomik gelişme, kentleşme ve toplumsal değişimin bir sonucu olarak ilerleme sağlanmıştır. Ekonomik ve sosyal politikaların katkısıyla yoksullukla mücadele, gelir dağılımının iyileştirilmesi, çocuk beslenme bozukluklarının giderilmesi konularında önemli adımlar atılmıştır. Ancak Türkiye'de yetersiz beslenmeye maruz kalan, demir, iyot ve vitamin gibi mikrobeyin eksiklikleriyle sağlık sorunu ve risklerini yaşayan çocuk oranı hala yüksek olup ve bu konu Hedef 2.2 kapsamında iyileşme sağlanması gereken bir alan olarak öne çıkmaktadır.

SKA 2 kapsamında Türkiye'nin 2030 yılına kadar bölgesel ve gelir durumunu dikkate alarak yetersiz beslenme sorunuyla karşı karşıya bulunan kesimlere yönelik özel politika ve uygulama araçları geliştirmesi gerekli görülmektedir.

Aynı zamanda kentlerde artan aşırı beslenme sorunlarına da daha fazla yoğunlaşmak önem taşımaktadır.

Hedef 2.3 ve Hedef 2.4 kapsamında; Türkiye'deki nüfus artış hızı, hızlı kentleşme, iç ve dış göçe bağlı demografik hareketler, tarımdaki mülkiyet yapısı, toprağın verimlilik düzeyi, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri gibi gelişmelere bağlı olarak tarımsal verimliliğin artırılması ve dayanıklı tarım uygulamaları konusunda iyileşme sağlamaya devam edilmesi gerekli görülmektedir. Tarımsal üretim artış hızının nüfus artış hızını karşılayacak düzeye getirilmesi, ithalat bağımlılığının azaltılması ve yeterli beslenme için gereken gıda çeşitliliğinin yerli üretimle sağlanması, yapısal bir sorun olan ancak iklim değişikliğiyle artış gösteren kuraklık ve diğer afetlere yönelik çözümlerin üretilmesi, kırsal yoksulluğun azaltılması, üretimde verimliliği iyileştirmek üzere teknolojik uygulamalar başta olmak üzere iyi tarım uygulamalarının artırılması, başlıca gelişim alanları olarak öne çıkmaktadır.

Tarım arazileri ve gen kaynaklarının korunması, iklim değişikliğinin etkileriyle mücadele, tarımda üretkenliğin artırılması ve buna yönelik teknoloji kullanımının geliştirilmesi, küçük üreticilerin teşvik edilmesi, yerli üretimin nüfus artış hızına uygun bir şekilde artırılması gibi konularda daha bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir.

Hedef 2.5 ve 2.a'ya ilişkin veri üretimi ve envanter oluşumu desteklenerek politika geliştirmeye devam edilmesi gerekmektedir.

Hedef 2.b'de SKA 2'nin diğer hedefleriyle uyumu da gözetilerek DTÖ Tarım Anlaşması müzakerelerinin sürdürülmesi gerekliliği öne çıkmaktadır. Hedef 2.c ise mevcut politika ve uygulama araçlarının geliştirilmeye devam edilmesi gereken bir hedef durumundadır.

Türkiye, beslenme açısından gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerin sorunlarını bir arada barındırmaktadır. Halkın beslenme alışkanlıklarında bölgesel, mevsimsel, sosyoekonomik, kent-kır ayrımı gibi değişkenlere göre farklılıklar görülmektedir. Yetersiz beslenme, beslenmenin niteliği, aşırı beslenme Türkiye açısından sorun alanları olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda son 15 yılda uluslararası uyum ve iç dinamiklere bağlı olarak kapsamlı düzenlemelerin gerçekleştiği tarım alanında, önümüzdeki dönemin öne çıkan yapısal ve konjonktürel başlıkları, iklim değişikliği ile mücadele, tarımsal üretkenliğin artırılması, fiyat dalgalanmalarının sınırlandırılması gibi konulardır. Genetik kaynakların korunması, çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi de Türkiye'nin önemli gelişim alanları arasında yer almaktadır.

3.3. SKA 3: Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak

SKA 3 kapsamında 13 hedef bulunmaktadır. Bunlar:

3.1. 2030 yılına kadar, küresel anne ölüm oranını 100.000 canlı doğumda 70'in altına düşürmek⁵

3.2. 2030 yılına kadar, tüm ülkelerde yenidoğan ölüm oranınının 1.000 canlı doğumda 12 veya daha aza, 5 yaş altı çocuk ölüm oranınının da 1.000 canlı doğumda 25 veya daha aza düşürülmesi hedefiyle, yenidoğan ve 5 yaş altı çocukların önlenbilir ölümlerini sona erdirmek⁶

3.3 2030 yılına kadar, AIDS, tüberküloz, sıtma ve ihmal edilen tropik hastalık salgınlarını bitirmek ve hepatit, su kaynaklı hastalıklar ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek

3.4 2030 yılına kadar, koruma ve tedavi yoluyla bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan erken ölümleri üçte bir oranında azaltılmak ve akıl sağlığı ile esenliği desteklemek

3.5 Uyuşturucu madde ve alkolün zararlı kullanımı dâhil olmak üzere madde bağımlılığına yönelik önlemleri ve tedaviyi güçlendirilmek

3.6 2020 yılına kadar dünya genelinde karayollarındaki trafik kazalarından kaynaklanan ölüm ve yaralanma sayısını yarıya indirmek

3.7 2030 yılına kadar, aile planlaması, bilgilendirme ve eğitime yönelik olanlar dahil, cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerine evrensel erişimi sağlamak ve üreme sağlığını ulusal stratejilere ve programlara entegre etmek

3.8 Mali riskten korumayı, kaliteli temel sağlık bakım hizmetlerine erişimi ve herkesin güvenli, etkili, kaliteli ve karşılanabilir zaruri ilaç ve aşılarla erişimini de kapsayan genel sağlık sigortasını oluşturulmak

3.9 2030 yılına kadar tehlikeli kimyasallar ile hava, su ve toprak kirliliği ile kontaminasyonundan kaynaklanan ölüm ve hastalıkları kayda değer miktarda azaltmak

3.a. Uygun olduğu takdirde, Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin tüm ülkelerde, uygulanmasını güçlendirmek

⁵ 2016 yılı verilerine göre Türkiye'de anne ölüm oranı 100.000 canlı doğumda 14,7'dir.⁵Küresel hedefin çok altına inildiği için söz konusu hedef aşılmıştır ve geçersizdir

⁶ 2016 yılı verilerine göre, Türkiye'de yenidoğan ölüm oranı 1.000 canlı doğumda 6,2, 5 yaş altı çocuk ölüm oranı ise binde 11,9'dur. Her iki oran da 2030 hedefinin altında olduğu için aşılmıştır ve hedef geçersizdir.

3.b Özellikle gelişmekte olan ÷lkeleri etkileyen bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklar için ilaç ve aşıların araştırılmasını ve geliştirilmesini desteklemek, halk sağlığının korunması ve özellikle herkesin ilaçlara erişiminin sağlanması için gelişmekte olan ÷lkelerin Ticaretle Bağlantılı Fikri M÷lkiyet Anlaşmasının tüm h÷k÷mlerini kullanabilme hakkını tanıyan Ticaretle Bağlantılı Fikri M÷lkiyet Hakları (TRIPS) ve Kamu Sağlığına İlişkin Doha Deklarasyonuna uyumlu olacak şekilde karşılanabilir zaruri ilaç ve aşılara erişimi kolaylaştırmak

3.c Özellikle en az gelişmiş ÷lkeler ve gelişmekte olan k÷÷k ada devletleri olmak üzere, gelişmekte olan ÷lkelerde sağlık finansmanını ve sağlık işg÷c÷n÷n işe alımını, geliştirilmesini, eğitimini ve idamesini kayda değer miktarda artırmak

3.d Başta gelişmekte olan ÷lkeler olmak üzere tüm ÷lkelerin ulusal ve k÷resel sağlık risklerine karşı erken uyarı, riski azaltma ve risk y÷netimi kapasitelerini g÷lendirmek

Bu hedeflerden Hedef 3.1 ve 3.2 dışındaki hedefler T÷rkiye için geçerlidir.

SKA 3, "Herkes için her yaşta sağlıklı bir yaşam sağlamak ve esenliği desteklemek" kapsamında d÷rt ana temada ele alınabilir. İlk tema; anne-ocuk sağlığı, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklarla m÷cadele, akıl sağlığı, cinsel sağlık ve ÷reme sağlığına ilişkin hedefleri içeren "sağlık programları"dır. İkinci tema, alkol, madde ve t÷t÷n bağımlılığının önlenmesi, trafik kazalarından kaynaklanan öl÷m ve yaralanmaların azaltılması hedeflerini içeren "önleyici programlar"dır. Üçüncü tema "sağlıkta kaynak kullanımı" olup işg÷c÷, yatırımların ve hizmetlerin finansmanı, genel sağlık sigortası ve ilaca erişim hedeflerini içermektedir. D÷rdüncü tema ise "erken uyarı, risk azaltımı ve k÷resel sağlık risklerinin y÷netimi" ve "evre sağlığı" ile ilişkilidir.

Politika ve Stratejiler

SKA 3 kapsamındaki hedeflerin tamamı 2000-2016 d÷neminde Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda değişik boyutlarda ele alınmıştır. Ayrıca SKA 3 hedeflerinin Sağlık Bakanlığı'nın strateji dokümanlarına entegre edildiği gör÷lmektedir. Sağlık Bakanlığı Stratejik Planları ve Sağlıkta Dönüşüm Programında bu hedefler kapsamaktadır. Sağlıkta Dönüşüm kapsamında hayata geçirilen "Sosyal Güvenlik Reformu" ve "Aile Hekimliği" uygulamaları en temel reformlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, Aile Hekimliği uygulaması kapsamında birinci basamak sağlık hizmetlerinin verildiği ve koordine edildiği merkezler olan Toplum Sağlığı Merkezleri bu alandaki uygulamalar olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 9. SKA-3 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Politika Belgeleri
Tüm Hedefler	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, 10. Kalkınma Planı - Sağlıklı Yaşam ve Hareketlilik Programı, Sağlık Endüstrilerinde Yapısal Dönüşüm Programı, Kamu Harcamalarının Rasyonelleştirilmesi Programı (Sağlık Harcamalarının Etkinleştirilmesi)
Tüm Hedefler	Sağlık Bakanlığı Stratejik Planı (2010-2014, 2013-2017), Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Stratejik Planı (2014-2017),
Tüm Hedefler	Biyoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)
3.4	Türkiye Kalp ve Damar Hastalıklarını Önleme ve Kontrol Programı, Türkiye Diyabet Önleme ve Kontrol Programı, Türkiye Kronik Hava Yolu Hastalıklarını (Astım-KOAH) Önleme ve Kontrol Programı, Türkiye Obezite ile Mücadele Programı ve Ulusal Eylem Planı, Ulusal Kanser Kontrol Programı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı
3.8	Sosyal Güvenlik Kurumu Stratejik Planı (2010-2014, 2015-2019)
3.b	Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Stratejik Planı (2013-2017), Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Akılcı İlaç Kullanımı Ulusal Eylem Planı (2013-2017), Türkiye İlaç Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2018)
3.a	Ulusal Tütün Kontrol Programı ve Eylem Planı (2008-2012 & 2015-2018)
3.5	Ulusal Uyuşturucu ile Mücadele Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2016-2018)
3.6	Karayolları Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2020), Trafik Güvenliği Uygulama Politika Belgesi (2017)

Sağlık programları odağında Hedef 3.4'ün 7., 8., 9. ve 10. Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, Sağlık Bakanlığı 2010-2014 ve 2013-2017 Stratejik Planı, ağırlığı gittikçe artarak ele alınmıştır. Akıl sağlığı ve esenliği birlikte ele alan bütüncül bir yaklaşım ise 10. Kalkınma Planında görülmektedir. Bununla beraber, özellikle 10. Kalkınma Planı kapsamında uygulanan Öncelikli Dönüşüm Programlarından biri de doğrudan bu başlıkta değerlendirilebilecek Sağlıklı Yaşam ve Hareketlilik Programıdır. Bu kapsamdaki politika belgelerinde yer alan faaliyetlerin kuruluşlar arası işbirliği ve koordinasyon içerisinde, tutarlı bir şekilde yürütülmesi ve konulan hedeflere ulaşılması temel ihtiyaç olarak görülmektedir. Diğer taraftan, Hedef 3.4'e yönelik bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan erken ölümlerin azaltılmasına ilişkin politikalarda meslek hastalıkları gelişim alanı olarak saptanmıştır.

Önleyici programlar kapsamında uyuşturucu madde ve alkol kullanımının engellenmesine yönelik Hedef 3.5'e; 7., 8. ve 9. Kalkınma Planlarında yer verilmiş, 10. Kalkınma Planı ile birlikte sağlıklı yaşamı da içerecek şekilde daha kapsamlı ele alınmıştır. Diğer taraftan, uyuşturucu ile mücadele amacıyla 2015 Uyuşturucu ile Mücadele Acil Eylem Planı ve 2016-2018 Ulusal Uyuşturucu ile Mücadele Eylem Planı çerçevesinde çalışmalar sürdürülmektedir. Alkol ve madde bağımlılığında tedaviye erişim, sosyal destek sistemleri ve rehabilitasyon faaliyetlerini güçlendirmeye yönelik politikalar gelişim alanları olarak öne çıkmaktadır.

Hedef 3.6 ile ilgili olarak trafik kazalarının yol açtığı ölüm ve yaralanmaların azaltılmasına yönelik Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda karayollarının iyileştirilmesi, daha etkin denetim ve toplumsal farkındalık artışına dayalı trafik güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. 8., 9. ve 10. Plan dönemlerinde bölünmüş yol yapımındaki hızlı ilerlemeyle birlikte karayollarının iyileştirilmesi kapsamında büyük bir mesafe kat edilmiştir. Karayolları Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı bu başlıkla ilgili önemli bir politika belgesidir. Ancak hala can kaybının gelişmiş ülke ortalamalarına göre çok yüksek olması nedeniyle denetim sisteminin müstakil hale getirilmesi tartışılmaktadır. Hedef 3.6'da önemli bir iyileşme ihtiyacı bulunmaktadır.

Sağlıkta kaynak kullanımı kapsamında Hedef 3.8 (genel sağlık sigortası) 7.Plandan itibaren gündeme girmiştir. 2000-2016 dönemi boyunca Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Sağlık Bakanlığı Stratejik Planlarında sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması, genel sağlık sigortası sisteminin oluşturulması ve kapsamının genişletilmesi ile bireylerin finansal riskten korunması odaklı politikalar üretilmiştir. Ancak, sağlık hizmetlerinin finansmanında hakkaniyet sağlanmasına ve bireylerin finansal riskten korunmasına yönelik daha hedef odaklı spesifik politikalar geliştirme ihtiyacı saptanmaktadır.

Risklerin azaltımı ve çevre sağlığı kapsamında Hedef 3.9 ile ilgili Kalkınma Planları ile Yıllık Programlarda tehlikeli kimyasalların yönetimi ve hava, su ve toprak kirliliğinin önlenmesine yönelik kapsamlı politikalar yer alırken çevre kirliliğinin sağlıkla ilişkisine yeterince yer verilmediği görülmektedir. Diğer taraftan, bu hedef Sağlıkta Dönüşüm Programında su güvenliği kapsamında ele alınmış olup, Sağlık Bakanlığı Stratejik Planlarında stratejik hedeflere entegre edilmiştir.

Hedef 3.b kapsamındaki sağlıkta Ar-Ge, ilaca erişim ve akılcı ilaç kullanımı Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar ile temel sağlık politika dokümanlarında ele alınmış, ayrıca Türkiye İlaç Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2018) ile Akılcı İlaç Kullanımı Ulusal Eylem Planı (2014-2017) hazırlanmıştır. 2000-2016

dönemi boyunca akılcı ilaç kullanımına yönelik politikalar geliştirilirken, 10. Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan Sağlık Endüstrilerinde Yapısal Dönüşüm Programı ile ilaç ve tıbbi cihazda yerli üretimin artırılması hedeflenmiştir. Türkiye İlaç Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planında (2015-2018) ilaç sektöründe Ar-Ge, üretim ve yönetim konuları önceliklendirilmiştir.

Hedef 3.c'ye yönelik sağlığın finansmanı ve sağlık işgücü kapsamında, 7. Plandan itibaren özel sektörün sağlık alanında faaliyetlerinin özendirilmesi gündeme alınmış, 8. Planda sağlık hizmet sunumu ile finansmanının birbirinden ayrılması hedeflenmiş, 9. Planda özel sektörün sağlık alanında yapacağı yatırımların teşvik edileceği vurgulanmış, Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) ile yapılacak yatırımların temelini oluşturan politikalar geliştirilmiş, 10. Kalkınma Planında KÖİ modelinin yaygın olarak uygulanması ve kamunun sağlık sektöründeki payının azaltılması hedeflenmiştir. Sağlık işgücüne yönelik olarak Planlarda insan kaynağının etkin planlanması ve kalitesinin artırılması için hizmet içi eğitimlere ağırlık verilmesi yönünde politikalar geliştirilirken 10. Planda performansa dayalı ödeme sistemi önerisi getirilmiştir. Ayrıca sağlık hizmeti alanlar ile sağlık çalışanlarının memnuniyetlerini artırmaya yönelik politikalar ve insan kaynakları planlamasının güçlendirilmesi ihtiyacı tespit edilmektedir.

Sağlık risklerine karşı erken uyarı, risk azaltımı ve yönetimiyle ilgili Hedef 3.d Kalkınma Planları ile Yıllık Programlarda koruyucu sağlık hizmetleri ve birinci basamak sağlık hizmetleri kapsamında ele alınmaktadır. Hedef 3.d, Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Sağlık Bakanlığı Strateji Planlarında hem politika hem de uygulama düzeyinde ele alınmıştır. 2000-2016 döneminde Ulusal Medikal Kurtarma Ekibinin (UMKE) kurulması, 112 Acil hizmetlerinin kara, hava ve deniz ambulanslarıyla desteklenmesi ve güçlendirilmesine yönelik politikaların benimsenmesiyle kimseyi geride bırakmamak ilkesi doğrultusunda ilerleme kaydedilmiştir. Risk azaltımı ve risk yönetimi kapsamında özellikle afetlere bağlı dışsal faktörlerin sağlık üzerine etkisini azaltmaya yönelik Sağlık Afet Koordinasyon Merkezi (SAKOM) kurularak önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

2000-2016 döneminde SKA 3 kapsamında, özellikle Hedef 3.4, 3.5, 3.7, 3.8, 3.b, 3.c ve 3.d açısından önem taşıyan yasal düzenlemeler arasında Genel Sağlık Sigortası'nın oluşturulmasına yönelik bir dizi yeni düzenleme ve değişiklik gelmektedir. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Sigortacılık Kanunu, Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve bu kanunlardaki düzenlemelere paralel yapılan yönetmelik değişiklikleri başlıca düzenlemeler olarak sayılabilir.

Hedef 3.c kapsamında bölgeler arası dağılım, insan kaynağının niteliği ve motivasyonunu artırmaya yönelik düzenlemelere ihtiyaç bulunduğu saptanmaktadır.

Hedef 3.3. kapsamında Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esasları Yönetmeliği, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve kontrolünün sağlanması için; bildirim esas bulaşıcı hastalıklar listesinin belirlenmesi, olay ve vaka tanımlarının yapılması, iletişim ağı yapısı ile ihbar ve bildirim sisteminin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Ayrıca, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Sıtmanın İmhası Hakkında Kanun da ilgili alt hedefin gerçekleşmesine hizmet etmektedir.

Hedef 3.4. ile ilgili yürürlükteki mevzuatta, özellikle 2030'a kadar bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan prematüre bebek ölümlerinin bu hastalıkların önlenmesi ve tedavisi yoluyla üçte bir oranında azaltılması ve akıl ve ruh sağlığının ve esenliğinin geliştirilmesini ele alan düzenlemeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

Hedef 3.5.'e yönelik Mevzuat ile bağımlılık yapması muhtemel maddelerin çocuklara satışı yasaklanmış ve bu yasağa uymayanlar için yaptırımlar belirlenmiştir. Tütün bağımlılığının önlenmesi için ayrıca düzenleme yapılmış, eğitim ve tedavi birimlerinin kurulması öngörülmüştür. Madde bağımlılığının önüne geçilmesi için de geniş çaplı terapiler öngörülmüştür. Mevzuat, tütün ve alkol satışının esaslarını da belirleyerek, bağımlılığın önlenmesini amaçlamıştır. Dolayısıyla mevzuat, amaca tam olarak hizmet etmekte, madde bağımlılığı ile savaşılan hükümler getirmektedir.

Karayolları Trafik Kanunu (Hedef 3.6) dönem boyunca çeşitli düzenlemeler yapılan ve ek yönetmelikler çıkarılan kanunlardır. Trafik güvenliğini artırıcı ve kazaları önleyici düzenlemelerin güçlendirilmesi önemli görünmektedir.

Hedef 3.8 kapsamında Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu başta olmak üzere yürürlükteki mevzuat, sağlık hizmetlerinin yurt içinde eşit, ulaşılabilir, kaliteli, süratli ve verimli olarak yürütülmesini amaçlayan düzenlemeler getirmiştir. Fakat finansal riskten korunmaya, ilaca ve aşıya erişime dair düzenlemeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

Hedef 3.9. kapsamında başta Çevre Kanunu olmak üzere yürürlükteki mevzuatta tehlikeli kimyasallardan ve atıklardan kaynaklanan kirliliğin önlenmesine yönelik olarak çeşitli kanun ve yönetmelikler bulunmaktadır.

Hedef 3.a bakımından değerlendirme yapıldığında alkol ve madde bağımlılığıyla mücadele kapsamında 11.06.2013 tarihinde alkolle ilgili yapılan mevzuat düzenlemeleriyle DSÖ'nün ülkelere önerdiği alkol kontrol politikaları ülkemizde kapsamlı bir şekilde ve başarıyla uygulanmaya başlanmıştır.

Hedef 3.b. kapsamında yürürlükteki mevzuat; fikri mülkiyet haklarını koruyacak ve geliştirecek şekilde ulusal ve uluslararası literatür ve patentlerin takip edilmesini, yeni patent ve başvuru alanlarının araştırılmasını, fikri haklar, lisans ve bilgi aktarımı amacıyla girişimlerde bulunulmasını, sağlık bilim ve teknolojileri alanında araştırma yapılmasını, devletin bütün kalıtsal kan hastalıklarıyla koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında mücadele etmesini düzenlemektedir.

Hedef 3.c. ile ilgili Türkiye'nin taraf olduğu ikili anlaşmalar uyarınca sağlık hizmeti finansmanının ve sağlık işgücü istihdamının, geliştirilmesinin, eğitilmesinin ve devamlılığının arttırılmasına ilişkin müşterek çalışmalar yürütülmektedir. Mesleklerine ait hizmetlerde yetiştirilmek, eğitilmek, bilgileri arttırılmak, staj, öğrenim veya ihtisas yaptırılmak üzere yurt dışına devlet personeli gönderilmesi ve istihdam edilmesine yönelik düzenlemeler mevcut olup, işgücü istihdamının geliştirilmesi mevzuatımızda düzenlenmiştir.

Hedef 3.d. konusunda yürürlükteki mevzuat olası sağlık tehditlerine karşı erken uyarı, riski azaltma ve risk yönetimine ilişkin kapsamlı önlemler almaktadır.

SKA 3'ün bütününde kurumsal çerçeve açısından Sağlık Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır, ancak hedeflerden sorumlu kurumlar farklılaşabilmektedir. Her bir hedef için koordinasyon içinde çalışılması gereken kurumlar da belirlenmiş olup, hedefler bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

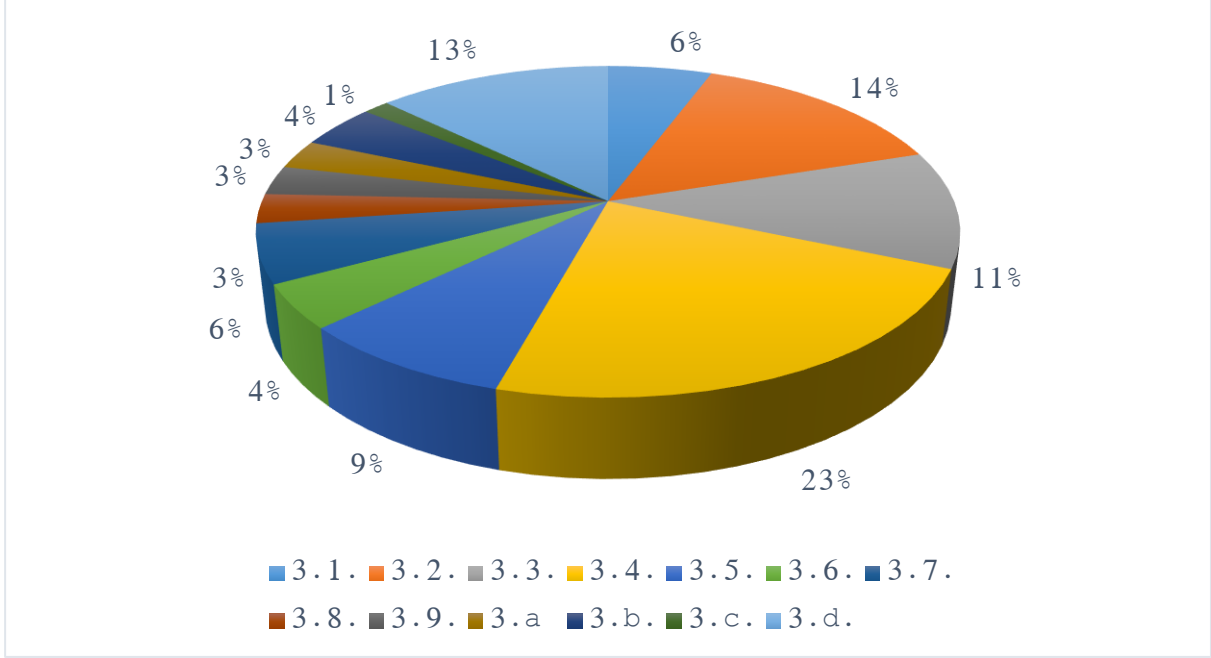
Tablo 10. SKA-3 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA3 Koordinatör: Sağlık Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
3.1	Sağlık Bakanlığı ⁷	-
3.2	Sağlık Bakanlığı*	-
3.3	Sağlık Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Üniversiteler
3.4	Sağlık Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Üniversiteler
3.5	Sağlık Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Gençlik ve Spor Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı Üniversiteler Sivil Toplum Kuruluşları
3.6	Emniyet Genel Müdürlüğü	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (Karayolları Genel Müdürlüğü)
3.7	Sağlık Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
3.8	Sosyal Güvenlik Kurumu	Sağlık Bakanlığı
3.9	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı
3.a	Sağlık Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı
3.b	Sağlık Bakanlığı	Ticaret Bakanlığı Sosyal Güvenlik Kurumu TÜBİTAK
3.c	Sağlık Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Güvenlik Kurumu TİKA
3.d	Sağlık Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

⁷* Hedef Türkiye için geçersiz olmakla birlikte, izleme ve raporlama için sorumlu kuruluş belirlenmiştir.

Proje Envanteri

SKA-3 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 6'da yer almaktadır.

Grafik 6. SKA-3 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

SKA 3 hedeflerine yönelik Sağlık Bakanlığı tarafından başta Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında olmak üzere çok sayıda proje gerçekleştirilmiş olup, bu projelerin büyük bölümü zaman içinde genel yapılanmaya ve rutin programlara entegre edilmiştir. Rutin olarak yürütülen programlar zaman zaman ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda önce pilot projelerle desteklenmekte, daha sonra yine ihtiyaç değerlendirmeleri sonucu projelerin bir bölümü süreklilik kazanmaktadır. Bağışıklama, doğum öncesi bakım, cinsel sağlık ve üreme sağlığı, okul sütü programı, beslenme dostu okul programı, kanser kontrol programı ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele programları hem proje kapsamında hem de rutin programlar olarak değerlendirilebilir.

Sağlık Bakanlığı, 2008 yılında OECD ve Dünya Bankası ile Türkiye'nin Sağlık Sistem İncelemesini, 2011 yılında DSÖ Sağlık Sistemi Performans Değerlendirmesi çalışmasını yapmış, 2016 yılında da yeni Sağlık Sistemi Performans Değerlendirmesi projesi için DSÖ ile çalışmalara başlamıştır.

Sağlık Bakanlığı'nın çalışmalarına ilave olarak, Sosyal Güvenlik Kurumu çocuklarda önlenebilir ev kazalarına dikkat çekerek farkındalık oluşturmakta, 0-6 yaş çocukların beslenme eksiklerine bağlı gelişen "malnütrisyon" durumunun tespiti konusunda sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çalışmalar yürütmekte,

beslenme bozuklukları olan çocuklara beslenme ürünü desteği sağlamakta, ayrıca koruyucu ve önleyici sağlık hizmetleri için gerekli düzenlemeleri de yapmaktadır.

Yeşilay, sivil toplum kuruluşları ve sosyal sorumluluk kapsamında da şirketler özellikle anne-çocuk sağlığı, bebek ölümlerinin azaltılması, madde bağımlılığının engellenmesi, trafik kazalarının önlenmesi, sağlıklı yaşam bilincinin artırılması gibi konularda projeler yürütmektedir.

Yürütülen projelerin etkisi; projelerin büyüklüğü, süresi, yaygınlığı, bütçesi gibi birçok etkene bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Sistematik planlama, izleme ve değerlendirme Sağlık Bakanlığı ve uluslararası kalkınma kuruluşları tarafından yürütülen tanımlı projelerde uygulanmaktadır.

Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen projelerden biri olan ve ülkemizin Hedef 3.1 ve 3.2'ye erişmesinde önemli etkisi bulunan Anne Dostu Hastane Programı ve Misafir Anne Projesine ilişkin özet bilgi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 11. SKA-3 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Anne Dostu Hastane Programı ve Misafir Anne Projesi	
SKA Hedefleri	3.1 - 3.2
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Sağlık Bakanlığı
Proje Adı	Anne Dostu Hastane Programı ve Misafir Anne Projesi
Projenin Amacı	Gebe ve lohusa izlemesi ile tüm doğumların hastanede güvenli koşullarda gerçekleştirilmesini sağlamak, anne ve bebek ölümlerini azaltmak amacıyla başlatılmıştır. Belirlenen 10 kriteri yerine getiren hastane "Anne Dostu Hastane" unvanı almaktadır. Misafir Anne Projesi ile riskli gebelerin güvenli ortamlarda misafir edilmesine başlanmıştır.
Projenin Bileşenleri	Anne sağlık hizmetlerinin nitelik ve niceliğinin artırılması, kaliteli doğum hizmetine erişim, mahremiyete dayalı tek kişilik "doğum üniteleri"nin oluşturulması, normal doğumun özendirilmesi.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2014 - devam ediyor
Çıktılar	2016 sonu itibarıyla 4 ilde 7 hastane Anne Dostu Hastane unvanı almış, 10 ilde 15 hastane de unvan çalışmalarını tamamlamıştır.
Etki	2000-2016 döneminde anne ve çocuk ölüm oranlarında sağlanan iyileşmede doğrudan katkısı olmuştur.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

SKA 3 hedefleri kapsamında 26 gösterge bulunmakta ve bu göstergelerden 21'i üretilmektedir. Göstergeler açısından SKA 3 Türkiye'nin en iyi durumda olduğu amaçlardan biridir.

Uluslararası göstergeler bağlamında, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) yaptığı hesaplamalara göre 2015 yılında küresel ölçekte 303 bin anne gebelik veya doğum komplikasyonları nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Bu da, her 100.000 canlı doğumda 216 annenin yaşamını yitirdiği anlamına gelmektedir.⁸ Hedef 3.1'in de göstergesi olan bu göstergeye ilişkin Türkiye'de anne ölüm oranı 2016 yılı verilerine göre 100.000 canlı doğumda 14,7'dir. Küresel hedefin çok altına inildiği için söz konusu hedef aşılmıştır.

2016 yılı verilerine göre, Türkiye'de Hedef 3.2'nin göstergeleri olan yenidoğan ölüm oranı 1.000 canlı doğumda 6,2; 5 yaş altı çocuk ölüm oranı ise binde 11,9'dur. Her iki oran da 2030 hedefini geride bırakmıştır.

SKA 3 kapsamında en fazla iyileşme ihtiyacı bulunan Hedef 3.4'te; kalp, kanser, diyabet ve solunum hastalıklarına bağlı ölüm oranında 2000-2015 döneminde iyileşme sağlanmakla birlikte (%23'ten %17'ye gerileme⁹) Sakatlığa Ayarlanmış Yaşam Yılları (Disability-Adjusted Life Year, DALY) baz alınarak yapılan çalışmalarda 2000 yılından 2013 yılına kadar bulaşıcı olmayan hastalıklarda %14'lük artış tespit edilmiştir. Bu artışta diyabet, alzheimer ve diğer demans hastalıkları, kas ve iskelet sistemi hastalıkları fazla paya sahip olan hastalık gruplarıdır.

Hedef 3.5 kapsamında 2005-2015 döneminde kişi başı alkol tüketiminin düştüğü görülmektedir. Aynı zamanda OECD ve AB ortalamalarına kıyasla Türkiye'de alkol tüketimi düşüktür.

Hedef 3.6 göstergelerinde trafik kazaları nedeniyle ölüm oranının 2000-2016 döneminde her 100.000 kişi için 11,7'den 9,2'ye gerilediği görülmektedir.¹⁰ Ancak bu rakamlar OECD ve AB ortalamalarının çok üzerindedir ve iyileşme ihtiyacı devam etmektedir.

Hedef 3.7, cinsel sağlık ve üreme sağlığı göstergelerinden biri olan adölesan doğurganlık hızı 2015 yılı için binde 25'tir. Bu değer ile Türkiye, yer aldığı orta-üst gelir grubu ülkeler (%32) ile dünya (%44) ortalamalarından daha düşük

⁸ Dünya Bankası "Atlas of Sustainable Development Goals 2017" Raporu

⁹ WHO World Health Statistics

¹⁰ World Bank SDG Global Database, TÜİK Trafik Kaza İstatistikleri 2016

adölesan doğurganlık hızına sahip olsa da DSÖ Avrupa Bölgesi (%18) ve üst gelir grubu ülkelerin (%15) ortalamalarının üzerindedir.¹¹

Hedef 3.8'in iki göstergesinde de (aşılama hızı ve sosyal güvenlik kapsamı) güçlü iyileşme olduğu görülmektedir. 2002-2016 döneminde beşli karma aşı (DaBT3) üçüncü doz aşılama hızı %78'den %98'e¹² çıkarken sosyal güvenlik kapsamı da bu dönemde %70'den %86'ya ulaşmıştır.¹³

Hedef 3.9 kapsamında Türkiye'de hava kirliliğine bağlı ölüm oranında 100.000 kişide 36,5 olup, bu oran Avrupa ve dünya ortalamasının altındadır.¹⁴ Diğer bir gösterge olan su hijyenine bağlı ölüm oranı dünya ortalaması 100.000 kişide 12,4, Avrupa ortalaması 0,6, Türkiye'de ise 0,8'dir. Son gösterge olan kasıtsız zehirlenmeye bağlı ölüm oranı da 0,5 ile çok düşük bir seviyededir.

Hedef 3.a kapsamındaki gösterge 15 yaş üstü nüfusta her gün tütün ve tütün ürünü kullananların oranı olup, bu oran Türkiye için 2003 yılında %32,1 iken 2016 yılında %26,5'e düşmüştür.¹⁵ Önemli bir iyileşme sağlanmakla beraber söz konusu oran hala yüksek olduğu düşünülmektedir.

Hedef 3.c'de 2000-2016 döneminde kişi başına düşen sağlık personeli sayısında önemli bir gelişim sağlanmıştır. Bölgeler arası dengeli dağılım gelişim alanı olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, kamu kaynaklarına ilave olarak sağlık yatırımlarının KÖİ yöntemiyle de gerçekleştirilmesi amacıyla yasal düzenleme yapılmış ve bu yolla başta büyük şehirlerde olmak üzere 2013 yılı Mayıs ayı itibarıyla yaklaşık 30 bin yatak kapasitesine sahip hastane yapımı için süreç başlatılmıştır.¹⁶ Bu kapsamda, Mayıs 2018 itibarıyla 5 şehir hastanesi işletmeye alınmıştır.

2002-2015 yılları arası dönemde Türkiye, 100.000 kişiye düşen hekim, hemşire ve ebe sayısında önemli mesafe kaydetmiştir. Diş hekimi ve eczacı sayısında ise nispeten yatay bir seyir izlendiği görülmektedir. Grafik 7 ve Grafik 8'de yıllara göre 100.000 kişiye düşen sağlık personeli sayısı gösterilmektedir.

¹¹ Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2015

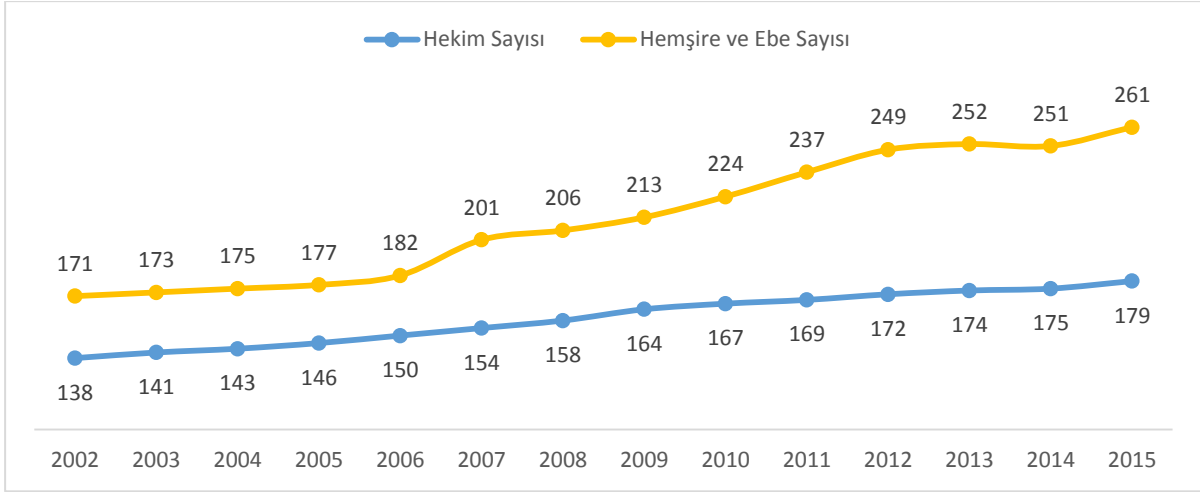
¹² Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016

¹³ SGK İstatistikleri, TÜİK (Aktif sigortalılar + Pasif (aylık alan) sigortalılar + Bağımlılar + Özel sandıklar; Hesaplama 2002-2006 arası nüfus, TÜİK nüfus tahmini olup; 2007-2016 arası nüfus, ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi)'den alınmıştır.)

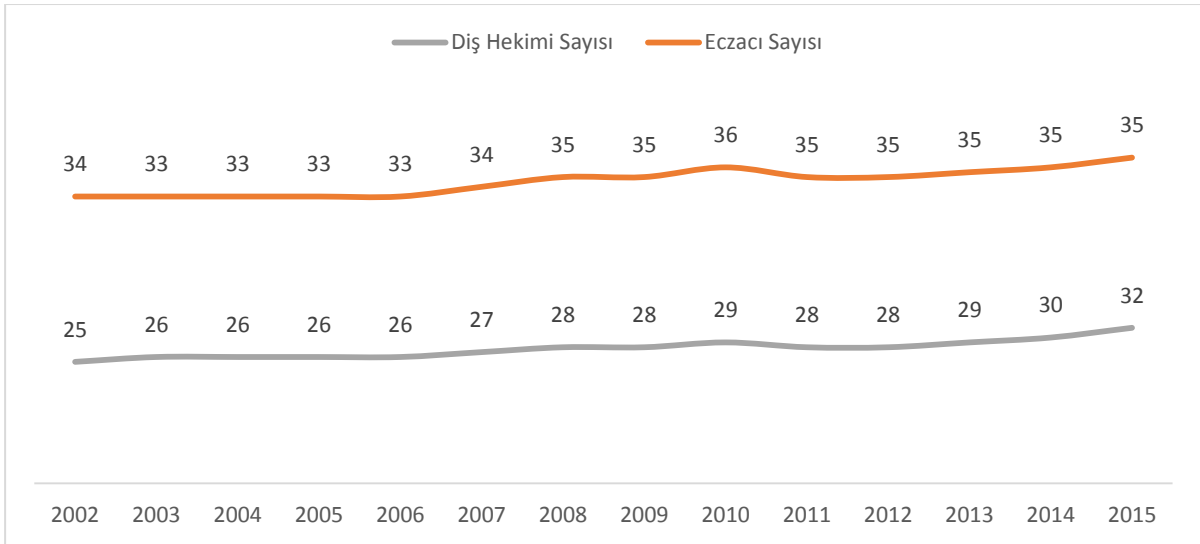
¹⁴ Washington Üniversitesi Institute for Health Metrics and Evaluation kurumunun hazırladığı Küresel Hastalık Yükü 2016 sonuçlarına göre.

¹⁵ Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011, TÜİK Sağlık Araştırması 2016

¹⁶ 10. Kalkınma Planı

Grafik 7. Yıllara Göre 100.000 Kişiyeye Düşen Hekim ve Hemşire Sayısı¹⁷

Grafik 8. Yıllara Göre 100.000 Kişiyeye Düşen Diş Hekimi ve Eczacı Sayısı¹⁸

Değerlendirme

2000-2016 döneminde Türkiye, SKA 3 hedeflerinin tamamında önemli ilerlemeler sağlamıştır. Nitekim TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırmasına göre 2003 yılında bireylerin %39,5'i sağlık hizmetlerinden memnun olduğunu belirtirken bu oran 2016 yılında %75,4'e yükselmiştir. Türkiye, başta anne ve bebek ölümleri ile bulaşıcı hastalıklar olmak üzere birçok küresel hedefte bu hedeflerin ve ortalamaların oldukça ilerisindedir. 2000-2016 arası dönemde yıllar itibarıyla gelişim değerlendirildiğinde Sağlıkta Dönüşüm Programının da etkisiyle

¹⁷ 2015 Sağlık İstatistikleri Yıllığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü

¹⁸ 2015 Sağlık İstatistikleri Yıllığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü

neredeysse hedeflerle ilgili tüm göstergelerde iyileşme sağlandığı görülmektedir.

Ülke performansı açısından bu alanda önemli bir gelişim sağlansa da birçok göstergede bölgeler arası dengesiz dağılımın devam ettiği görülmekte ve bu konuya temel politika ve strateji belgelerinde vurgu yapılmaktadır.

Özellikle SKA 3, 2000-2016 döneminde çok yoğun ve detaylı politika üretimine konu olmuştur. "Sağlıkta Dönüşüm Programı" başta olmak üzere SKA 3'e yönelik politika zenginliği ve çeşitliliği yüksektir. Ancak diğer temel politika dokümanlarıyla birlikte bu konunun daha somut bir çerçevede ve ayrı bir başlıkla ele alınması ihtiyacı bulunduğu saptanmaktadır.

SKA 3, bu konuların yanı sıra erken ölümlerin diğer nedenlerini içermekte ve bireyleri finansal riskten korumaya yönelik olarak kapsayıcı sağlık sigortasına vurgu yapmaktadır.

Sağlık personelinin bölgeler arası dengeli dağılımında politikaların geliştirilmesi ihtiyacı sürmektedir.

Geçerli hedeflerden Hedef 3.3, 3.4 ve 3.7'yi kapsayan "sağlık programları" başlığında bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadele, Türkiye için önemini koruyan, ilerleme sağlanması gereken konular arasında yer almaktadır. Hem küresel ölçekte hem de Türkiye için ölümlerin kaynağı, bulaşıcı hastalıklardan bulaşıcı olmayan hastalıklara doğru kaymaktadır. Türkiye'de bu konuda farkındalık sağlanmış ve buna yönelik politika ve stratejiler geliştirilmiştir. Önümüzdeki dönemde bu başlıkta politika, strateji ve uygulamaların güçlendirilmesi önem arz etmektedir. 2000-2016 döneminde ilerleme kaydedilen Hedef 3.7'de ilerleme sağlanmaya devam edilmesi ihtiyacı saptanmaktadır. Hedef 3.7 Bu kapsamında aile planlamasına yönelik gelişkin politikalara karşın cinsel sağlık/üreme sağlığı konusunda farkındalığı artırmaya yönelik ihtiyacın yanı sıra bu konuların mevcut müfredata entegrasyonu ise önemli bir gelişim alanı olarak değerlendirilmektedir.

Hedef 3.5, 3.6 ve 3.a'yı kapsayan "önleyici programlar"da, tütün ve tütün ürünlerinin kullanımıyla mücadelede Türkiye önemli bir ilerleme sağlamıştır. Diğer yandan, trafik kazalarından kaynaklanan ölümlerin azaltılması hususu Türkiye için ilerleme ihtiyacı olan bir alandır.

Hedef 3.8, 3.b ve 3.c'yi kapsayan "sağlıkta kaynak kullanımı" başlığında finansal riskten koruma ve genel sağlık sigortası oluşturulması, incelenen dönem için Türkiye'nin öncelikleri arasında yer almış ve hayata geçirilmiştir. Mevcut durumda, mali sürdürülebilirliği de dikkate alarak geri ödeme kapsamında

olmayan hizmetler için tamamlayıcı sağlık sigortası gibi alternatif modeller üretildiği görölmektedir.

Hedef 3.9 ve 3.d'yi kapsayan “erken uyarı, risk azaltımı ve küresel sağlık risklerinin yönetimi ile çevre sağlığı” konusunda ilerleme sağlanmıştı; ancak, ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni sorunlar ve iklim değişikliği başta olmak üzere artan riskler, bu konuda gelişme sağlanması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

3.4. SKA 4: Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek

SKA 4 kapsamında 10 hedef bulunmakta olup, bu hedeflerin tümü Türkiye için geçerlidir. Bunlar:

4.1 2030'a kadar tüm kız ve erkek çocuklarının, yerinde ve etkili eğitim çıktıları üreten ücretsiz, eşit ve kaliteli ilköğretim ve ortaöğretimi bitirmelerini sağlamak

4.2 2030'a kadar tüm kız ve erkek çocuklarının, ilköğretime hazır hale getirilmesi için, nitelikli erken çocukluk gelişimi ve bakım hizmetleri ile okul öncesi eğitime erişimini sağlamak

4.3 2030'a kadar tüm kadın ve erkeklerin karşılanabilir ve kaliteli mesleki ve teknik eğitim ile üniversite eğitimi dâhil yükseköğretime eşit erişimini sağlamak

4.4 2030'a kadar istihdam, insana yakışır işler ve girişimcilik için teknik ve mesleki beceriler de dâhil olmak üzere gerekli becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısını önemli ölçüde artırmak

4.5 2030'a kadar eğitimdeki cinsiyet eşitsizliklerine son vermek ve engelliler, yerliler ve savunmasız çocuklar da dâhil olmak üzere tüm kırılgan kesimlerin her seviyede eğitime ve mesleki kurslara eşit erişimini sağlamak

4.6 2030'a kadar gençlerin tamamının ve kadın ve erkek yetişkinlerin çoğunluğunun okur-yazar olmasını ve sayısal beceriler kazanmasını sağlamak

4.7 2030 yılına kadar, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları, insan hakları, cinsiyet eşitliği, barış ve şiddetsizlik kültürü geliştirme, dünya vatandaşlığı, kültürel çeşitlilik ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısı alanlarında eğitim dâhil diğer yöntemler aracılığıyla sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için gereken bilgi ve becerilerin tüm öğrenen kişiler tarafından edinilmesini sağlamak

4.a Çocuk, engelli ve cinsiyet duyarlı eğitim tesisleri inşa etmek ve niteliklerini yükseltmek; herkes için güvenli, şiddet içermeyen, kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamları sağlamak

4.b 2020'ye kadar gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki mesleki eğitim, bilgi ve iletişim teknolojileri, teknik, mühendislik ve bilimsel programları kapsayan yükseköğrenim programları için en az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelere sunulan burs sayısını dünya çapında önemli miktarda artırmak

4.c 2030'a kadar, en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde, öğretmen eğitime yönelik uluslararası işbirliğini de içerecek şekilde nitelikli öğretmen arzını önemli miktarda artırmak

SKA 4; temel olarak eğitime erişim, eşitlik ve yaşam boyu eğitim fırsatları gibi üç ana temada toplanabilecek 10 hedeften oluşmaktadır. Nitelikli eğitim sisteminin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi amacını güden SKA 4'ün yoksulluğun azaltılmasından nitelikli istihdama, cinsiyet eşitliğinden ekonomik büyümeye hemen hemen tüm SKA'ları ileri taşıyacak potansiyeli bulunmaktadır.

Politika ve Stratejiler

SKA 4 kapsamındaki hedeflerin tamamı 2000-2016 döneminde Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda değişik boyutlarda ele alınmış, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) başta olmak üzere ilgili kurumların sorumluluğunda hazırlanan strateji belgeleri ve farklı politika dokümanlarında ana politikalar detaylandırılmıştır.

Tablo 12. SKA-4 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Politika Belgeleri
Tüm hedefler	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, 10. Kalkınma Planı - Temel ve Mesleki Becerileri Geliştirme Programı
Tüm hedefler	MEB Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2019)
(4.3)- (4.4)- (4.6)	Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi (2014-2018) Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2014-2018)
(4.3)- (4.4)	YÖK Strateji Belgesi (2016-2020)
(4.6)	Vizyon 2023 Strateji Belgesi (TÜBİTAK) Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020)
(4.c)	Öğretmen Strateji Belgesi (2017-2023)

Tüm Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda eğitimde kalitenin artırılması kapsamında yenilikçiliği ve araştırmacılığı esas alan müfredat programlarının ülke geneline yaygınlaştırılması yönünde hedeflere yer verilmiştir. 7. Kalkınma Planı döneminde zorunlu eğitim süresi 8 yıla çıkarılırken, 9. Kalkınma Planı döneminde 12 yıla çıkarılmıştır. 9. Kalkınma Planından itibaren okul öncesi eğitimde okullaşma oranının düşük olduğu vurgulanmakta olup, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla öğretmen ve fiziki altyapı ihtiyacının karşılanması, toplumsal farkındalık düzeyinin artırılması politikası benimsenmiştir. Kalkınma Planlarında hayat boyu öğrenme perspektifinin bireyler tarafından benimsenmesi kapsamında yaygın eğitimin geliştirilmesi, bu çerçevede eğitim dışında kalan bireylerin yeniden eğitime katılım oranının yükseltilmesi, meslek

edindirme faaliyetlerinin artırılması ile bireylerin iş yaşamına entegre edilmesi hedeflenmiştir. Kalkınma Planlarında özel eğitime ihtiyaç duyan engellilerin ve özel yetenekli bireylerin, bütünleştirme eğitimi doğrultusunda, uygun ortamlarda eğitimlerinin sağlanması amacıyla beşeri ve fiziki altyapının yeterli düzeyde olmadığına ve güçlendirilmesi gerektiğine değinilmektedir.

Hedef 4.1 kapsamında, kalkınma planları ve yıllık programlarda zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması ve gerekli altyapının hazırlanması politikalarına yer verilmiştir. Bu kapsamda 2012-2013 eğitim-öğretim yılı itibarıyla zorunlu eğitimin süresi 12 yıla çıkarılmıştır. MEB Strateji Planında (2015-19) ise ortalama eğitim süresinin artırılması; 2019 yılında net okullaşma oranının ilköğretim ve ortaöğretimde %100'e ulaşması; zorunlu eğitimden erken ayrılmaların önlenmesi ve devamsızlıkların azaltılması hedeflenmektedir.

Hedef 4.2 kapsamında kalkınma planlarında öğrencilerin sosyal, zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimlerine katkı sağlayan okul öncesi eğitime erişimin yaygınlaştırılması, okul öncesi eğitim faaliyetlerinin bütüncül bir yaklaşımla yürütülmesi, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla öğretmen ve fiziki altyapı ihtiyacının karşılanması ve toplumsal farkındalık düzeyinin artırılması hedeflenmiştir. MEB Strateji Planında (2015-19) 2019 yılında net okullaşma oranının okul öncesi dönemde %70'e çıkarılması hedefi ortaya konulmuştur. Bu amaçla, 2019 yılı itibarıyla 54 ayını tamamlamış, bir sonraki yıl ilkokula başlayacak bütün çocuklar için okul öncesi eğitimin zorunlu hale gelmesi hedeflenmektedir.

Hedef 4.3 kapsamında kalkınma planları ve yıllık programlarda, işgücü piyasasının talebine yönelik insan gücü yetiştirilmesi amacıyla mesleki ve teknik ortaöğretimin etkinliğinin artırılması; meslek yüksekokulları ile mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları arasında program bütünlüğünün sağlanması; mesleki teknik eğitim ile sanayi arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi; nitelikli işgücünün yetiştirilmesinde uygulamalı eğitime ağırlık verilmesi; yükseköğretime giriş sisteminin öğrencileri programlar hakkında yeterli düzeyde bilgilendiren, ilgi ve yeteneklerini ortaöğretim boyunca çok yönlü bir süreçle değerlendiren, okul başarısına dayalı ve müfredat programlarıyla daha uyumlu bir yapıya kavuşturulması; yükseköğretime erişimin artırılması ve kalitenin yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Hedef 4.4 kapsamında eğitim çağı dışına çıkmış kişilerin açık öğretim fırsatlarından yararlanmalarının teşvik edilmesi; beceri kazandırma ve meslek edindirme faaliyetlerinin artırılması; hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde işgücü piyasasıyla uyumunu güçlendiren, fırsat eşitliğine dayalı, kalite odaklı dönüşümün sürdürülmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, mesleki-teknik

örgün ve yaygın eğitimin ekonominin insan gücü ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi, mesleki ve teknik eğitim mezunlarının istihdamının artırılması için tedbir alınması; örgün veya yaygın eğitim alan ve aynı mesleki becerilere sahip olan kişilere eşdeğer meslek sertifikası verilerek denkliklerinin sağlanması; yaygın eğitim imkânlarının geliştirilmesi, özellikle Üniversiteye giremeyen gençlere meslek edindirme faaliyetlerinin artırılması; hayat boyu öğrenmeye katılımın artması konusunda dezavantajlı kesimlerin (kadınlar, gençler, engelliler, uzun süreli işsizler, hükümlüler vb.) öncelikli grup olarak değerlendirilmesi; hayat boyu öğrenmeye katılımın artırılması için eğitim dışında kalmış bireylerin yeniden sisteme girmeleri amacıyla esnek öğrenme yollarının sunulması hedeflenmiştir.

Hedef 4.5. kapsamında kalkınma planı ve yıllık programlarda, ilk ve orta öğretimde başta engelliler ve kız çocukları olmak üzere tüm çocukların okula erişiminin sağlanması; sınıf tekrarları ve okul terkinin azaltılması yoluyla eğitime eşit erişim sağlanması; özel eğitime gereksinim duyan engellilerin ve özel yetenekli bireylerin, bütünleştirme eğitimi doğrultusunda, uygun ortamlarda eğitimlerinin sağlanması amacıyla beşeri ve fiziki altyapının güçlendirilmesi; zorunlu eğitime devam etmeyen çocukların eğitime kazandırılması ve kademeler arası geçiş oranlarının artırılması; okula devam ve erişimin artırılması için özellikle kız çocukları için pansiyon yapımına ağırlık verilmesi hedeflenmiştir. MEB'in 2015-19 Strateji Belgesi'nde ise Hedef 4.5 kapsamında aşağıdaki hedeflere yer verilmiştir:

- Mülteciler, geçici koruma altındaki yabancılar veya vatansız olarak yurdumuzda bulunanların da buldukları sürece eğitim görmelerini sağlamak üzere bu öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
- Mülteciler, geçici koruma altındaki yabancılar veya vatansız olarak yurdumuzda bulunanların denklik işlemlerinde yaşanan sorunların giderilmesi ve bu alanda eğitime ilişkin yaşanan genel sıkıntıların bertaraf edilmesi için uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde çalışmalar yapılacaktır.
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin tespiti için etkili bir tarama ve tanılama sistemi geliştirilecek ve bu bireylerin tanısına uygun eğitime erişmelerini devam etmelerini sağlayacak imkânlar geliştirilecektir.
- Kız çocukları başta olmak üzere özel politika gerektiren grupların eğitim ve öğretime erişimlerine yönelik proje ve protokoller artırılabilecektir.
- Üstün yetenekli bireylerin eğitim ve öğretim süreçleri konusunda aile, öğretmen, yönetici ve maarif müfettişlerine eğitimler verilecektir.

Hedef 4.6 kapsamında kalkınma planları ve yıllık programlarda okur-yazarlık oranının yükseltilmesi kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarının, STK'ların, yazılı ve görsel medyanın, özel sektörün ve yerel yönetimlerin desteğinin sağlanması hedefi yer almaktadır. Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi, Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, TÜBİTAK Vizyon 2023 belgelerinde okuma yazma oranının artırılması ve hayat boyu öğrenme kapsamında tüm yaş gruplarında okuryazarlığın, temel seviyede matematik becerisinin artırılması ve geliştirilmesi hedefleri yer almaktadır. Bu kapsamda, MEB Strateji Belgesi de dâhil olmak üzere okuma kültürünün geliştirilmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi, toplumda okuma alışkanlığının erken yaşlardan itibaren kazandırılması, okullara gönderilen kitap sayısının artırılması, teknoloji olanaklarının daha fazla kullanılarak temel becerilerin artırılması hedeflenmiştir. Örgün eğitimin yanı sıra yaygın eğitim kanalıyla gençlere ve yetişkinlere yönelik okuma yazma kurslarının sayısının artırılması da öngörülmüştür.

Hedef 4. 7 ile ilgili kalkınma planları ve yıllık programlarda bilinçlendirme ve farkındalık yaratma başlıkları altında bazı politikalara yer verilmekle birlikte bu hedefle ilgili daha kapsayıcı ve bütüncül politika geliştirme ihtiyacı vardır.

Hedef 4. a. kapsamında kalkınma planı ve yıllık programlarda özel eğitime gereksinim duyan engellilerin ve özel yetenekli bireylerin, diğer öğrencilerle bütünleştirme eğitimi doğrultusunda, uygun ortamlarda eğitimlerinin sağlanması amacıyla beşeri ve fiziki altyapının güçlendirilmesi hedefi yer almaktadır. Engellilerin kullanımına yönelik düzenleme yapılan okul veya kurum oranı 2014 yılında %42,47 olup; bu oranın 2019 yılında %100'e ulaşması, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hedeflenmektedir.

MEB 2015-19 Strateji Planında okul sağlığı ve hijyen konularında öğrencilerin, ailelerin ve çalışanların bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler yapılması; okul güvenliği, çevreye duyarlılık, özel eğitime ihtiyaç duyan bireylere yönelik uygunluk konularında okulların belli bir standarda gelmesi hedeflenmektedir. Hedef kapsamında standartlara uygunluk gösteren okullarda mavi ve yeşil bayrak uygulamasının 2019 yılına kadar başlatılması öngörülmektedir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

Hedef 4.1 bakımından Türkiye'nin taraf olduğu İnsan Hakları Bildirgesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere, çeşitli mevzuat eşit, ücretsiz ve nitelikli eğitime erişim hakkının sağlanmasına yönelik düzenlemeler getirmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu uyarınca da eğitim kurumlarında kadın ve erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanarak, her bir bireyin hakkaniyetli ve kaliteli bir

eğitime erişim hakkı güvence altına alınmıştır. İlgili kanunda belirtilmiş olan Şartlara uygun olarak, maddi imknlerden yoksun oğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar oğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardım yapılacağı düzenlenmiş olup, bireylerin ücretsiz ilköğretim ve ortaöğretime erişimlerine yönelik hedef yasal mevzuatımız uyarınca gerçekleştirilebilmektedir.

Hedef 4.2 bakımından taraf olduğumuz İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, kız ve erkek çocukların ilkokula aynı zamanda hayata uyumlarının sağlanması amacıyla okul öncesi eğitime erişim hakları güvence altına alınmış olup, iç hukukumuzda Milli Eğitim Bakanlığı Okul ncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ilgili hedefe ilişkin olarak düzenlemeler getirmektedir. Yasal düzenlemeler dikkate alındığında, okul öncesi kurumlarının kapasitesini ve eğitim programlarını geliştirilmesine, okul öncesi kurumlarına kaliteli oğretmen tedarik edilmesine, ulusal düzeyde iletişim ve bilinçlendirme çalışmaları yapılarak çocuklarını okul öncesi eğitime kayıt ettirmeyi isteyen ailelerin sayısının artırılmasına, okul öncesi eğitim sınıflarına kaliteli ekipman ve materyal desteğine ilişkin yeni düzenlemeler getirilip mevzuattaki eksiklikler giderilerek, ilgili hedef kapsamında kaliteli okul öncesi eğitime erişim sağlanmış olacaktır.

Hedef 4.3 kapsamında, mesleki ve teknik eğitime ilişkin olarak Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki Açık Oğretim Lisesi Yönetmeliği ve Mill Eğitim Bakanlığı zel Ulaştırma Hizmetleri Mesleki Eğitim ve Geliştirme Kursları Yönetmeliği, yükseköğretime ilişkin olarak da Milli Eğitim Temel Kanunu ana hatları çizerek, fırsat ve imkân eşitliği çerçevesinde kadın ve erkeklerin teknik, mesleki ve yükseköğretime erişimlerini güvence altına almaktadır.

Hedef 4.4 incelendiğinde, Milli Eğitim Temel Kanunu ve Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki Açık Oğretim Lisesi Yönetmeliği uyarınca, çalışma ve girişimciliğe yönelik teknik ve mesleki becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları kapsamında verilen eğitimin yanında veya dışında yaygın eğitim kapsamında eğitim almaları hakkı güvence altına alınmıştır. Bu bağlamda, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş gençlere veya yetişkinlere okuma-yazma oğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim imkânları hazırlamak, çağımızın bilimsel, teknolojik, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkânları hazırlamak, çeşitli mesleklerde çalışmakta olanların hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak amaçlanmakta ve ilgili becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısının

önemli ölçüde artırılması yönünde düzenlemeler mevzuatımızda yer almaktadır.

Hedef 4.5 kapsamında Milli Eğitim Temel Kanunu, Özel Eğitim Hakkında Kanun Hümmünde Kararname, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği ve Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında, her bir bireyin eğitim hakkı kadın ve erkek ayırt edilmeksizin, dil, ırk, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin, hiçbir kişiye ve zümreye imtiyaz tanınmadan güvence altına alınmaktadır. Çeşitli nedenlerle bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda eğitime eşit biçimde erişimlerinin sağlanması mevzuatımızda düzenlenmiştir. Ancak engelli çocuklar gibi dezavantajlı grupların eğitim sistemine entegre edilmesi için kullanılan kaynaştırma uygulamalarının yasal düzenlemeler ile uyumunun güçlendirilmesi gerekmektedir.

Hedef 4.6 kapsamında, bireyleri okuma-yazma öğrenmeye veya ilkökul düzeyinde öğrenim yapmaya teşvik etmek için mevzuatımız ile öncelik ve kolaylıklar sağlanmaktadır.

Hedef 4.7'nin içeriği incelendiğinde; Yürürlükteki mevzuat ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar dikkate alındığında, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi ve ilerletilebilmesi için öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma hedef ve planlarıyla ilgili gerekli bilgi ve beceri kazanmasına yönelik düzenlemeler mevzuatımızda yetersiz olup, bu konuda çalışmaların yapılması ilgili hedeflerin hayata geçirilebilmesi adına faydalı olacaktır.

Hedef 4.a kapsamında Milli Eğitim Temel Kanunu ve yol gösterici yönetmelikler uyarınca toplumdan her kesime ait bireyler için cinsiyet ayırımı gözetilmeksizin, güvenli ve şiddeti dışlayaneğitim ortamlarının oluşturulması düzenleme altına alınmıştır. Genellik ve eşitlik ilkeleri temel prensibi olarak belirlenmiş olup, eğitim kurumlarında hiçbir aile, sınıf ya da zümreye ayrımcılık tanınmadan, cinsiyet eşitliğine duyarlı eğitim olanaklarının inşa edilmesi ve etkili öğrenme ortamlarının oluşturulması kanun ve yönetmeliklerde belirlenen öncelikli hedeflerdendir.

Hedef 4.b. ile ilgili yürürlükteki mevzuat dikkate alındığında, mesleki eğitim programlarını, bilgi ve iletişim teknolojileri programlarını, teknik programları, mühendislik programlarını ve bilimsel programları kapsayan yükseköğrenim programlarına kayıt olanağı sunan bursların sayısının küresel olarak önemli

ölçüde artırılmasına ilişkin olarak düzenlemeler yeterli olmayıp, bu konuda çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

Hedef 4.c. dikkate alındığında öğretmen ve uzman eğitimi için uluslararası işbirliği sağlanarak nitelikli öğretmen tedarikinin artırılmasına yönelik Türkiye'nin taraf olduğu birçok ikili anlaşma mevcut olup, Kültür, Eğitim, Bilim ve Enformasyon Alanlarında İşbirliğine İlişkin Karadeniz Sözleşmesi'nde de paralel düzenlemeler getirilerek bilgiyi artırmak, deneyim kazanmak, bilimsel çalışmalar yapmak, öğrenim görmek ve konferanslar vermek üzere uzman, öğretmen ve profesör değişimleri ve nitelikli öğretmen tedarikinin artırılması hedeflenmektedir. Sözleşmeye taraf olan devletlere nitelikli öğretmen ve profesör tedarikinin sağlanmasına ilişkin yükümlülükler getirilerek, mevzuatımızda bu husus ele alınmıştır.

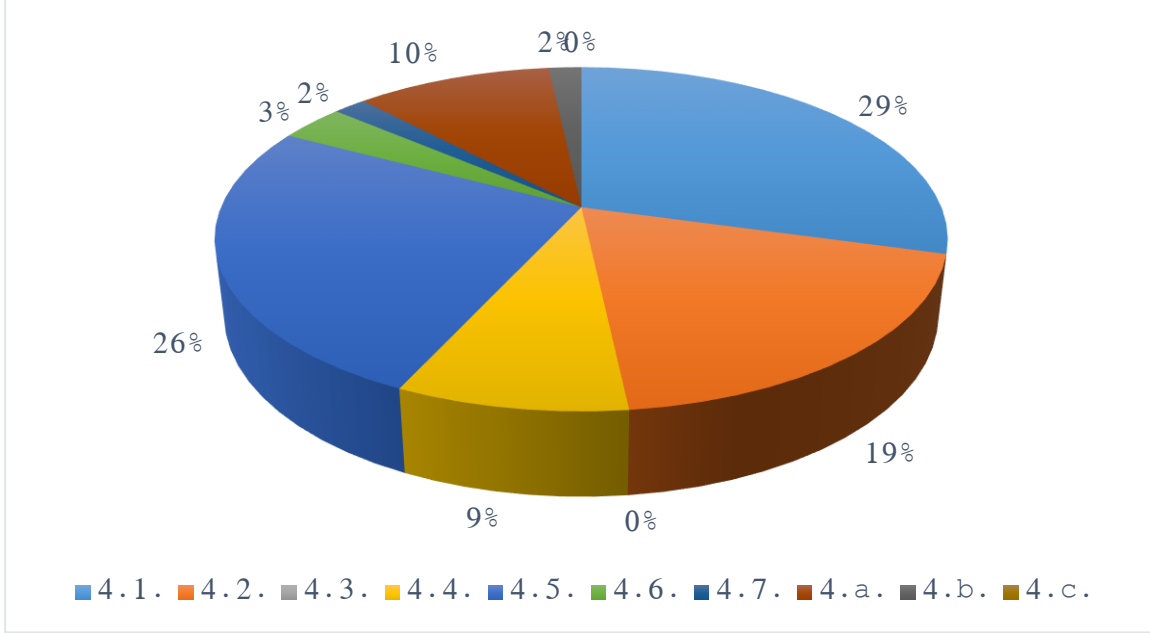
SKA 4'ün bütününde kurumsal çerçeve açısından MEB ana koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 4 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

Tablo 13. SKA-4 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA4 Koordinatör: Milli Eğitim Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
4.1	Milli Eğitim Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
4.2	Milli Eğitim Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
4.3	Milli Eğitim Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı YÖK
4.4	Milli Eğitim Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Gençlik ve Spor Bakanlığı İŞKUR
4.5	Milli Eğitim Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
4.6	Milli Eğitim Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
4.7	Milli Eğitim Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Gençlik ve Spor Bakanlığı
4.a	Milli Eğitim Bakanlığı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
4.b	Milli Eğitim Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı YÖK
4.c	Milli Eğitim Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı

Proje Envanteri

SKA-4 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 9'da yer almaktadır.

Grafik 9. SKA-4 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları ile STK'lar ağırlıklı olarak eğitimde niteliğin ve niceliğin artırılması konusunda çok sayıda proje yürütmektedir. Dezavantajlı çocukların okullaşması, okul öncesi eğitim gibi başlıklar da dâhil olmak üzere tüm hedeflerle ilgili çalışmalar yapılmaktadır.

Hedef 4.1 kapsamında, Türkiye'de yaşayan zorunlu eğitim çağındaki bireylerin ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli ilk ve ortaöğretimden faydalanabilmesi kapsamında MEB'in ve bazı STK'ların özellikle eğitime ulaşamayan veya eğitimden erken ayrılan bireylerin eğitim öğretime devam etmesini desteklemek için yürüttüğü projeler bulunmaktadır. İlköğretim Kurumlarına Devam Oranlarının Artırılması Projesi, Ücretsiz Ders Kitabı Projesi, Tarladan Okula Projesi bu kapsamda öne çıkan projeler olarak sayılabilir.

Hedef 4.2 kapsamında Türkiye'nin önde gelen sivil toplum kuruluşları okul öncesi eğitime destek vermek ve 5-6 yaş grubundaki tüm çocukların bu hakka sahip olması için "7 Çok Geç Projesi" yürütülmüş ve oldukça etkili olmuştur.

Hedef 4.3 ve 4.4 kapsamında, mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik olarak Türkiye'nin Mühendis Kızları Projesi, Türkiye'de Hayat Boyu Öğrenmenin Geliştirilmesi I ve II Projeleri, Meslek Lisesi, Memleket Meselesi Projesi, 300 OSB'ye 300 Meslek Lisesi Projesi öne çıkmaktadır. Bilim, teknoloji ve sanayi politikaları doğrultusunda ihtiyaç duyulan insan profilini geliştirme amacıyla çok paydaşlı

olarak yürütülen 300 OSB'ye 300 Meslek Lisesi Projesi ile ilgili detaylı bilgiler aşağıda yer almaktadır:

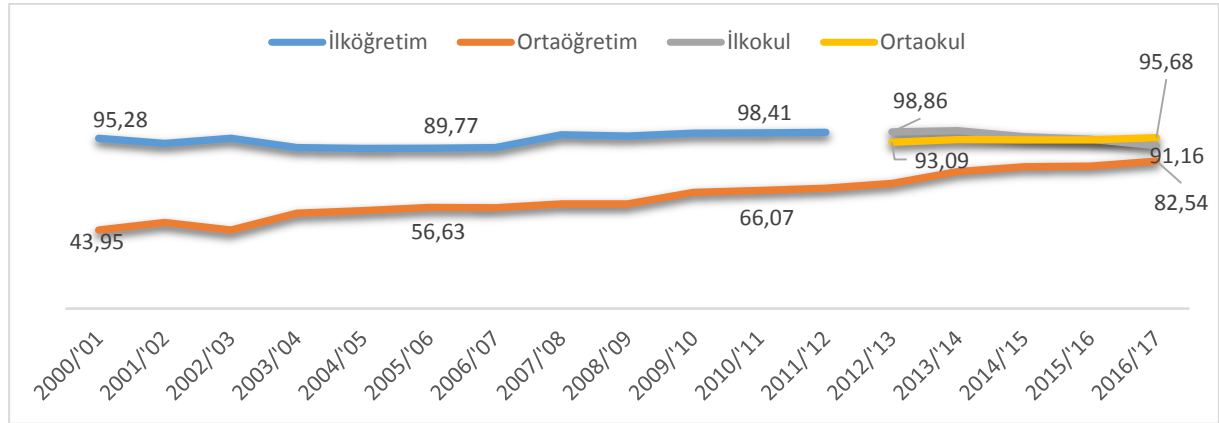
Tablo 14. SKA-4 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

300 OSB'ye 300 Meslek Lisesi Projesi	
SKA Hedefleri	4.3 - 4.a
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı
Proje Adı	300 OSB'ye 300 Meslek Lisesi Projesi
Projenin Amacı	Proje Türkiye'nin uluslararası alanda rekabet gücünü ve refahını artırmak üzere bilim, teknoloji ve sanayi politikaları doğrultusunda ihtiyaç duyulan insan profilini geliştirme odaklıdır. Proje kapsamında 300 Organize Sanayi Bölgesi (OSB) içinde en az 300 teknik kolej kurulması hedeflenmektedir.
Projenin Bileşenleri	OSB'ler içerisinde mesleki ve teknik eğitim veren teknik kolejer kurulması Teknik kolejlerin bina, derslik, atölye ve laboratuvar ihtiyaçlarının karşılanması Teknik kolejlerde görev alacak eğitimcilerin eğitimi ve öğrencilerin de OSB'lerde staj yapma imkânının kolaylaştırılması
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2017 – halen devam etmektedir.
Çıktılar	OSB'lerde var olan sektörlerle yönelik atölye ve laboratuvar öğretmenlerine uygulama eğitimi verilmesine yönelik planların yanı sıra, OSB'lerdeki işletmelerde öğrencilere staj imkânının sağlanması ve mevcut çalışanlara yönelik meslek geliştirme ve uyum kurslarının açılması planlanmaktadır.
Etki	Teknik kolejlerde uygulanacak teorik ve pratik eğitim programları sayesinde, nitelikli ara elemanın yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

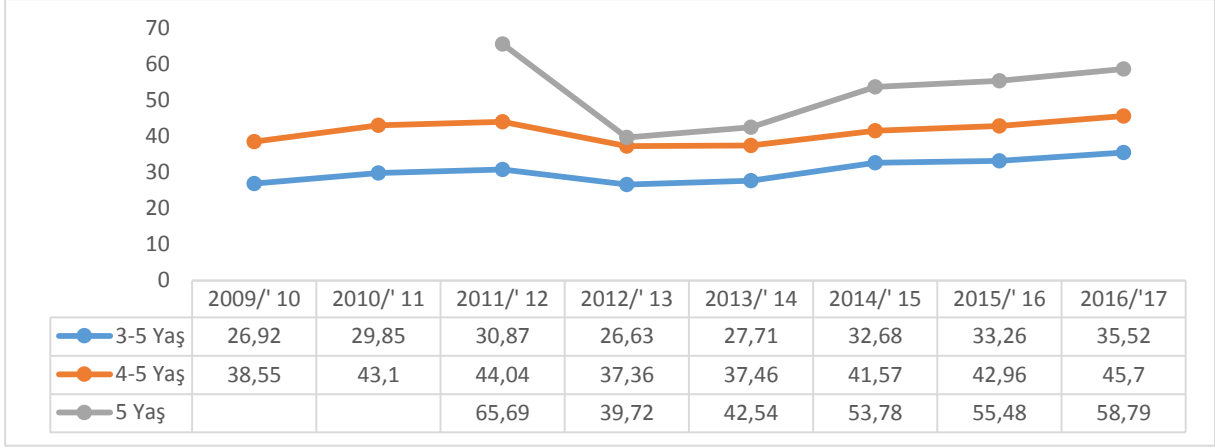
Küresel ölçekte 2000 yılından itibaren temel eğitim ve ortaöğretim kademelerinde eğitime katılım oranında artış izlenmektedir. 2013 yılında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde temel eğitimi tamamlama oranı %90'ın üzerine çıkmıştır. Ortaöğretim düzeyinde 2013 yılında gelişmiş ülkeler için tamamlanma oranı ortalaması %91 iken, gelişmekte olan ülkeler ortalaması ise %72 seviyesine ulaşmış olup; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark azalmıştır. Ancak tüm dünyada okulöncesi eğitimden lisansüstü eğitim seviyesine kadar eğitime erişimin ve eğitim kalitesinin artırılması ve yaşam boyu eğitim fırsatlarının çeşitlendirilmesi ihtiyacı önemini korumakta olup; sosyal ve ekonomik faydaları dikkate alınarak tüm ülkelerde eğitim politikalarının diğer alanlarla işbirliği içerisinde politika belgelerine ve stratejilerine yansıtılmasına çalışılmaktadır.

Hedef 4.1 kapsamında 2000-2016 döneminde zorunlu eğitimin önce 8 yıla, ardından da 12 yıla çıkarılmasına bağlı olarak öğrenci sayısı ve net okullaşma oranında ilerleme sağlanmıştır (Grafik 10). Eğitime erişim kapsamında yapılan çalışmalar, uygulamalar ve projelerin etkisiyle net okullaşma oranında artış gözlenmekte olup, özellikle ilköğretim ve ortaokul seviyesinde %100'e yaklaşmıştır.

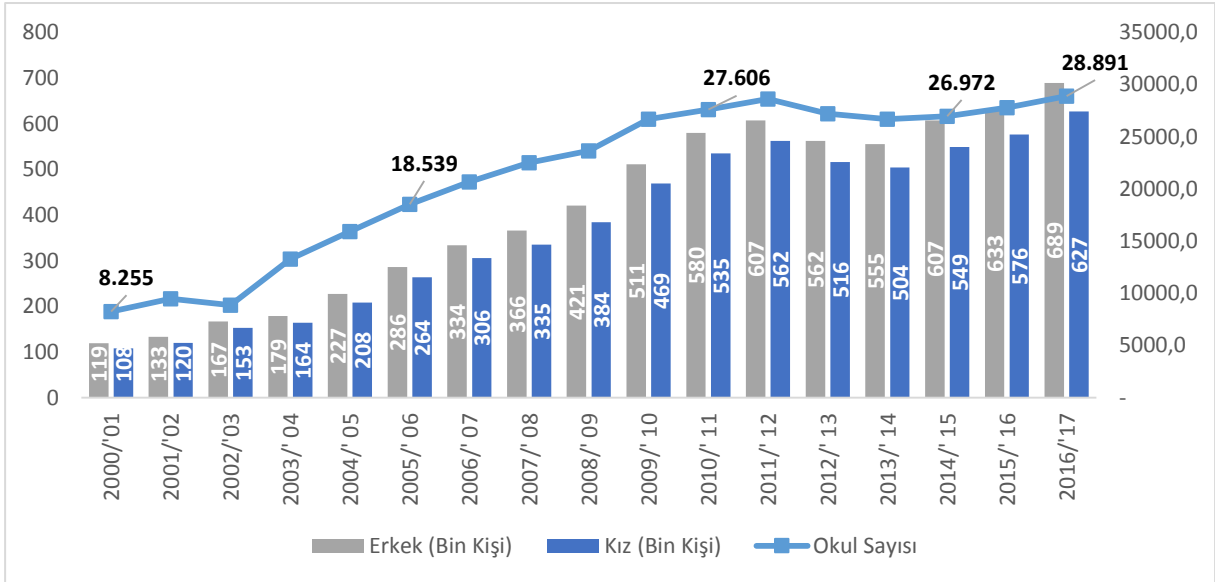

Grafik 10. Yıllara Göre Net Okullaşma Oranları

Hedef 4.2 kapsamındaki gelişmelere bakıldığında, Okul öncesi eğitime katılma oranı 4 yaşındaki çocuklar için Türkiye'de %32, OECD'de %86 seviyesinde; 5 yaşında ise Türkiye'de %71, OECD'de %95 seviyesinde olduğu görülmektedir. Ailelerin sosyoekonomik koşullarından kaynaklanan eşitsizliğin giderilmesi ve eğitimin ileri kademelerindeki başarıyı olumlu yönde etkilediği düşünülen okul öncesi eğitimin kısıtlı hane ve bölgeler desteklenerek yaygınlaştırılması önemini korumaktadır. Türkiye'de yıllara göre Okul Öncesi Eğitimde okullaşma oranları Grafik 11 ve Grafik 12'de yer almaktadır.

Grafik 11. Okul Öncesi Eğitimde Net Okullaşma Oranları¹⁹

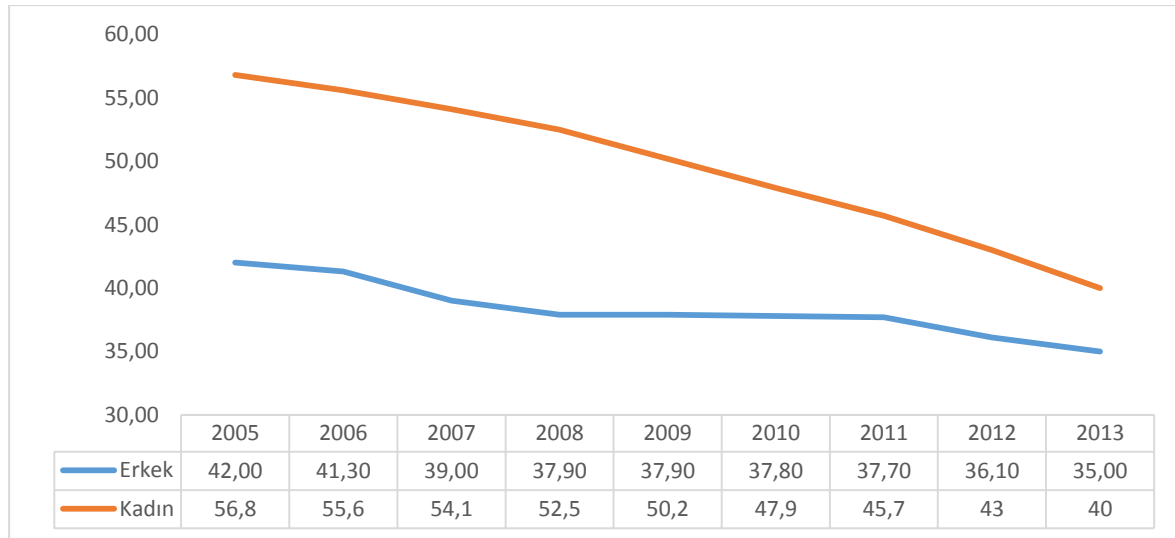
Grafik 12. Okul Öncesi Eğitimin Cinsiyete Göre Dağılımı ve Okul Sayısı

Hedef 4.3 ve 4.4 kapsamında mesleki ve teknik eğitim alan bireylerin temel mesleki becerilerinin ve iş dünyasına entegrasyonunun artırılması amaçlanmaktadır. Avrupa ülkelerinin hayat boyu öğrenmeye katılma oranları (özellikle kuzey ülkeleri İsveç, Norveç ve Danimarka ile İsviçre gibi ülkelerin) Türkiye'ye kıyasla daha yüksek seviyelerde (%28-32 civarında) seyretmektedir. Bu durumun, hayat boyu öğrenme perspektifinin gelişmiş toplumlarda daha yaygın olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, gelişmiş ülkeler sınıfında yer alma noktasında önemli ilerlemeler kaydeden Türkiye'nin hayat boyu öğrenmeye katılım oranları incelendiğinde, hesaplama dâhil edildiği 2007 yılından bu yana %222'lik bir artış göstererek bu alanda en hızlı

¹⁹ MEB

ilerleme gösteren ülke konumunda olması önem arz eden bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Hanelerde internet erişimi ise 2004 yılında %7 seviyesindeyken hızlı bir artışla 2016 yılında %76 seviyesine yükselmiştir; söz konusu oran, AB'de ortalama %85 seviyesindedir.

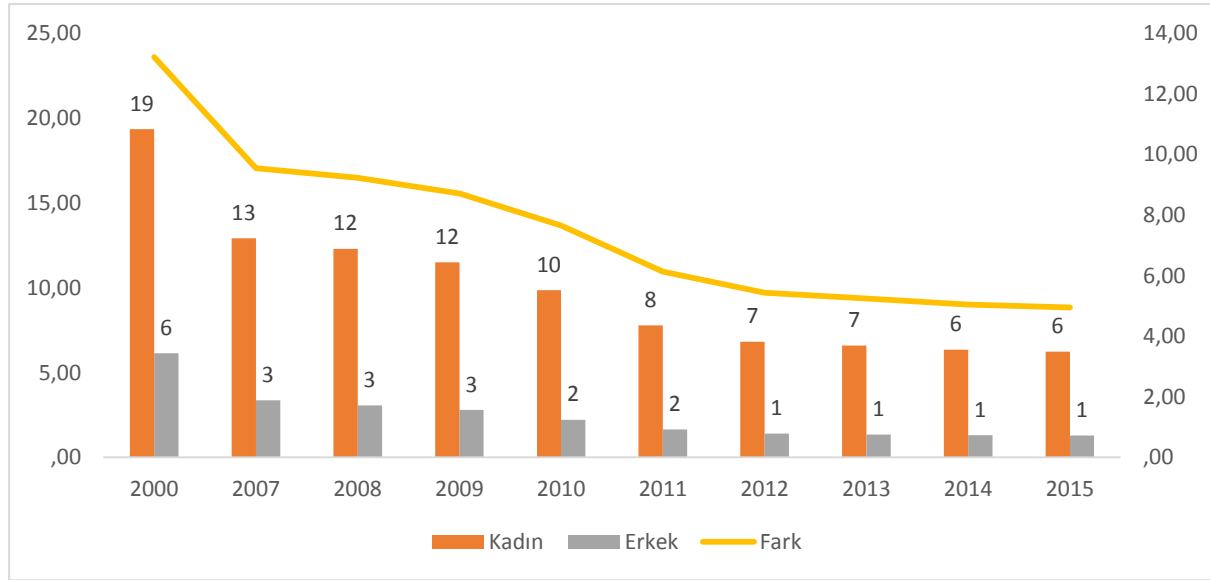
Hedef 4.5, eğitime eşit erişim koşullarının sağlanması, eşitsizliklerin ölçülmesi ve kapsayıcı eğitim konularına odaklanan bir hedeftir. Kız çocuklarının eğitime eşit erişiminin sağlanması; sosyal gelişimle birlikte kadınların işgücüne katılımının artması ve nitelikli işlerde yer alması, bilinçli şekilde çocuk sahibi olması, erken yaşta zorla evlendirilmemesi ve gelecekte çocuklarına daha iyi sağlık bakımı ve eğitimi vermesi vb. konular açısından da büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de eğitim ve öğretimden erken ayrılma oranları da incelenecek olursa cinsiyet bazında belli oranda iyileşme gözlenebilir de önemli gelişim alanları arasında yer almaya devam etmektedir (Grafik 13).

Grafik 13. Eğitim ve Öğretimden Erken Ayrılanlar (%)

Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı %50'nin altında seyretmektedir, bu oranının artması sürdürülebilir büyümeye önemli katkı sağlayacaktır. Benzer şekilde dezavantajlı grupların eğitime erişimi hem yoksulluk ve eşitsizliklerin azaltılması hem de bu kesimlerin ekonomik ve sosyal yaşama dâhil olabilmeleri açısından kritik bir konudur. Aynı zamanda %40'ı eğitim çağındaki 18 yaş altı nüfustan oluşan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin eğitime entegrasyonu da bu kapsamda ele alınmaktadır. MEB'in Suriyeli çocukların eğitimi için yol haritası belirlemesinin de etkisiyle, Şubat 2016'da %37 seviyesinde olan okullaşma oranı, Aralık 2016 itibarıyla %60'a yükselmiştir.

Hedef 4.6'da okuryazarlık ve aritmetik becerilerde işlevsel açıdan en az belirli bir düzeyde yeterliliğe sahip bireyler yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Okuryazar olmayan 6 yaş üzeri kadınların oranı 2000 yılında %20 seviyesinde iken 2015 yılında söz konusu oran %6 seviyesine gerilemiştir. Aynı göstergenin 2015 yılında erkekler için oranı ise %1,3'tür. Kadın ve erkek okuryazar oranları kıyaslandığında aradaki farkın giderek azalmasına rağmen, hala devam ettiği görülmektedir.

Grafik 14. Okuryazar Olmayan Nüfus

Hedef 4.a kapsamında ülkemizdeki tüm okullarda su, hijyen, elektrik, internet gibi temel hizmetlere erişim sağlanmış olup, çocuk dostu okullar ile eğitim kalitesinin artırılması hedeflenmektedir.

Hedef 4.c ile her çocuğun, eşit ve nitelikli eğitime ulaşması konusunda öncelikler arasında olan nitelikli öğretmen arzının artırılması amaçlanmaktadır. Ülkemizde eğitim fakültelerinde öğretmen yetiştirme programlarının bir gereği olarak tüm öğretmen adaylarına pedagojik eğitim verilmektedir.

Değerlendirme

Türkiye, 2000-2016 döneminde SKA 4 kapsamındaki eğitime erişim ve ortalama eğitim süresi gibi hedeflerde önemli bir ilerleme sağlamıştır. Bu anlamda Türkiye, küresel ölçekte iyi gelişim sağlayan ülkeler arasındadır. Ancak dezavantajlı kesimlerin kapsanması, nitel gelişim ve özellikle işgücü piyasasının taleplerine uyum başlıklarında gelişim ihtiyacı devam etmektedir. Diğer taraftan, öğretmenlerin pedagojik yeteneklerinin geliştirilmesi, psikolojik ve sosyal konularda eğitim vermesinin sağlanması ile özellikle dezavantajlı grupların eğitim sistemine entegre edilmesi ve eğitimde devamlılığının sağlanması önem arz etmektedir.

Hedef 4.1, Hedef 4.2 ve Hedef 4.5'te eğitime erişimde iyileşme sağlanmış olmakla birlikte eğitimin kalitesinin artırılmasına devam edilmesi gerekmektedir. Nitelikli eğitim hem politika hem de uygulamalar anlamında bir gelişim alanı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle okul öncesi eğitime erişimin artırılması konusu, akademik başarı üzerindeki etkisi ve nitelikli işgücünün gelişimi açısından önemlidir.

Mesleki eğitimin geliştirilmesi ve nitelikli işgücü yetiştirilmesi kapsamındaki Hedef 4.3, 4.4, 4.6 ve 4.7, sanayi ve hizmet sektörlerinde teknolojik dönüşüm ihtiyacı başta olmak üzere Türkiye'nin ekonomik ve sosyal ihtiyaçları doğrultusunda işgücünün yetiştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, sanayide dijital dönüşüm ihtiyacının giderek daha fazla gündemde olacağı bir dönemde Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik alanlarının önceliklendirilmesi önem taşımaktadır.

Fiziksel ve beşeri altyapının sağlanması kapsamındaki Hedef 4.a ve 4.c, teknolojik uygulamalarla donatılmış fiziksel altyapının iyileştirilmesi ve nitelikli eğitime uygun insan kaynağı kapasitesinin geliştirilmesi Türkiye açısından önemlidir.

Sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeye katkı sağlamak amacıyla nitelikli işgücü açığının kapatılmasının, bu çerçevede eğitimin her kademesinde yaşanan nicel artışın yanı sıra nitelik açısından da iyileştirmeler yapılmasının Türkiye için önemini korumakta olduğu gözlenmektedir. SKA 4 hedefleriyle uyumlu olarak Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ve strateji belgelerinde, bireylerin erken çocukluk döneminden itibaren yaşam boyu eğitime entegre edilmesi konusu vurgulanmaktadır.

Eğitim konusunda başarılı ülke örnekleri ve bu ülkelerde izlenen politikalar incelenerek geliştirilen müfredatın ve eğitim sisteminin çıktılarının düzenli aralıklarla takip edilmesi, aksaklıkların giderilmesi gerekmektedir. Uygulanan iyileştirici politika ve eylemlerin çocukların gözünden de takip edilmesi gerekmekte olup, bu konuda STK'lardan faydalanılması yararlı olacaktır. Özellikle bölgesel farklılıkların azaltılması ve engelli bireylerin okullara gidebilmesi için fiziki koşulların iyileştirilerek eğitime herkesin erişebilmesinin sağlanması, öğretmenlerin niteliğinin artırılması hedefleri konusunda atılacak adımlar önem arz etmektedir.

Ayrıca, değişen ve dijitalleşen dünyaya uygun olarak eğitim sistemi kapsamında ileride rekabetçi olabilecek iş kollarının belirlenmesi ve insan gücünün bu yönlerde yetişmesi için gerekli adımların atılması da ayrı bir önem taşımaktadır.

SKA 4'ün diğer SKA hedeflerini etkileme özelliği ağır basmaktadır. SKA 4 özellikle SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 2 (Açlığa Son), SKA 5 (Cinsiyet Eşitliği), SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı), SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) ve SKA 13 (İklim Eylemi) üzerinde kuvvetli etkide bulunmaktadır. SKA 1 ve SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam) ile SKA 4 arasında çift yönlü ilişki bulunmakta, dolayısıyla yoksullukla mücadele ve sağlık politikaları ile eğitim politikalarının koordinasyonu özel önem taşımaktadır. Diğer taraftan SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme), SKA 4 hedefleri üzerinde en güçlü etkiye sahip amaç olarak ön plana çıkmaktadır.

3.5. SKA 5: Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek

5.1 Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığa her yerde son vermek

5.2 Kamusal ve özel alanlarda, tüm kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, insan kaçakçılığı, cinsel ve her türlü istismar dâhil, şiddetin her türünü yok etmek

5.3 Çocuk evliliği, erken yaşta evlilik, zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi tüm zararlı uygulamaları yok etmek

5.4 Ulusal şartlara uyduğunda, kamu hizmetlerinin, altyapının ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ile hanehalkı ve aile içerisinde sorumluluk paylaşımının teşvik edilmesi yoluyla ücretsiz bakım ve ev işlerini tahakkuk ettirmek ve değer biçmek

5.5 Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayattaki karar alma süreçlerinin her seviyesinde tam ve etkili katılımı ile liderlik için eşit fırsatlara sahip olmasını sağlamak

5.6 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve bunların gözden geçirme konferanslarının sonuç dokümanları çerçevesinde mutabık kalınan şekilde, cinsel ve üreme sağlığı ile üreme haklarına evrensel erişim sağlamak

5.a Kadınların, ulusal yasalarla uyumlu olacak şekilde, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve hükmetme, mali hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimlerinin yanı sıra ekonomik kaynaklar konusunda eşit haklara sahip olmaları için reformlar gerçekleştirmek

5.b Kadınların güçlendirilmesini desteklemek için, kolaylaştırıcı teknolojilerin, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını artırmak

5.c Cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her seviyede güçlendirilmesi için sağlam politikalar ile buyurucu yasal düzenlemeler getirmek ve güçlendirmek

Politika ve Stratejiler

SKA 5 kapsamındaki hedeflerin tamamı 2000-2016 döneminde Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda değişik boyutlarda ele alınmıştır. Başta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013) ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020) olmak üzere ilgili bakanlıklarca hazırlanan strateji dokümanları ve eylem planları SKA 5 hedefleri açısından temel politika dokümanlarıdır.

Tablo 15. SKA-5 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Politika Belgeleri
Tüm Hedefler	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013), Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) ve Eylem Planları (2017-2019), Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), Ulusal E-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı (2016-2019), Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı (2012-2016)
5.2, 5.3, 5.6	Sağlık Sektörü İçin Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Ulusal Stratejik Eylem Planı (2005-2015)
5.2, 5.3	Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015) ve (2016-2020), Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2007-2010)
5.1, 5.4, 5.5	KOSGEB Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (GİSEP), Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) ve Eylem Planları (2017-2019)

Kalkınma Planlarında kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel tüm alanlarda güçlendirilmesi, karar alma mekanizmalarına etkin katılımının sağlanması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi en çok vurgulanan konular arasındadır. Ancak kadına yönelik şiddetin önlenmesi için önerilen politikalar ağırlıklı olarak toplumsal bilincin artırılması ile sınırlı kalmıştır.

10. Kalkınma Planında erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi, tek ebeveynli ailelerin sorunlarının çözülmesi, kadının bakım yükünün kurumsal hizmetlerle azaltılması gibi daha geniş bir yelpazede politikalar geliştirilmiştir. Kadının bakım yükünü azaltmak üzere yaşlı ve çocuk bakımı konusunda alternatif hizmet modelleri geliştirilmesi, cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçelemeye geçilmesi, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için toplumsal bilincin artırılması ve kadınların karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımının sağlanması yer verilen politikalar. 10. Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Öncelikli Dönüşüm Programı, kadına yönelik ihmal ve istismar, doğum ve süt izinleri ile kadın refahı konularında önemli politikalar öngörmüştür.

Yıllık Programlarda kadınların ekonomik ve sosyal yaşamda güçlenmeleri, fırsatlara eşit şekilde erişimleri ve bunun için bir izleme-değerlendirme mekanizması oluşturulması, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması için kurumsal bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Bütçeleme hazırlık çalışmalarının yapılması, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması bulgularına dayalı politika geliştirilmesi ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin (ŞÖNİM) sayısının artırılması ve niteliğinin geliştirilmesi gibi politikalara yer verilmiştir.

Hedef 5.1 kapsamında; kadınlara yönelik ayrımcılığın azaltılmasına yönelik politikalar 7., 8., 9. ve 10. Kalkınma Planları ile planların yıllık gelişiminin değerlendirildiği yıllık programlarda ele alınan konular arasında yer almaktadır. Ayrıca Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere ilgili bakanlıkların strateji dokümanları ve eylem planları ile Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013) bu konudaki temel politika dokümanlarıdır.

Hedef 5.2 kapsamında Kalkınma Planlarında yer alan politikaların yanı sıra, kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla 2007-2010, 2012-2015, 2016-2020 dönemlerini kapsayan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planları hazırlanmıştır. 2016-2020 Eylem Planı ile; mevzuat düzenlemeleri, farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü, koruyucu ve önleyici hizmet sunumu ve şiddet mağdurlarının güçlenmesi, sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması, kurumlar arası işbirliği ile politika olmak üzere 5 temel alanda iyileştirmeler hedeflenmiştir.

Şiddet mağduru kadın ve beraberindeki çocukların güvenli bir barınma yerine hızlı ve kolay erişimini sağlamak üzere kadın konukevlerinin sayı ve kapasiteleri artırılmakta, bunlardan hizmet alan farklı ihtiyaç gruplarına daha etkin hizmet sunumu amacıyla ihtisaslaşma çalışmaları yürütülmektedir. Bu çalışmalarla kadın konukevlerinin kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi, sunulan hizmetlerin verimliliğinin artırılması, hizmet sunan personelin niteliğinin geliştirilmesi, kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması hedeflenmektedir. Kadın konukevi hizmet sunumunda yaşanan sorunların tespiti ve çözümüne yönelik politika geliştirmek amacıyla Aile Bilgi Sistemine “Kadın Modülü” entegrasyon çalışmaları devam etmektedir.

Hedef 5.3'ün kapsamını oluşturan erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesine yönelik düzenlemeler Türk Medeni Kanunu çerçevesinde yapılmış olmakla birlikte uygulamada farklılıklar olabilmektedir. 7. Kalkınma Planında politikalara dâhil edilen ve uygulamaya geçirilen zorunlu eğitim süresinin artırılması erken yaşta ve zorla evlilikleri önleme konusunda katkı sunan düzenlemelerdir. Erken evliliklerin önlenmesine özel bir başlık olarak ilk kez 10. Kalkınma Planında yer

verilmiştir. Ayrıca, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planında (2016-2020) bu hedefe yönelik alınması gereken tedbirler tadat edilmiştir. Bununla birlikte, Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) hazırlanmıştır. Diğer taraftan, birçok politika dokümanında yer alan kadının eğitim seviyesinin yükseltilmesi, cinsel sağlığın geliştirilmesi, şiddetin önlenmesi ile istihdama ve kadın-erkek eşitliğine yönelik politikalar bu hedefe katkıda bulunacaktır.

Hedef 5.4 kapsamındaki politikaların özellikle 9. Kalkınma Planı döneminde geliştiği görülmektedir. 10. Kalkınma Planında kadının bakım yükünü azaltmak üzere çocuk bakımı konusunda alternatif hizmet modelleri geliştirilmesi vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Ulusal İstihdam Stratejisi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı da bu kapsamda politikalar içeren önemli dokümanlardır.

Hedef 5.5 kapsamında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan mevzuatın 1934 yılından beri yürürlükte olması ve kadınların yerel yönetimler ve ulusal parlamentoda temsilinin artırılmasına yönelik politikalar 9. ve 10. Kalkınma Planlarında yer almasına rağmen bu alandaki ulusal göstergeler ve çeşitli uluslararası endekslere göre Türkiye'de siyasete ve karar alma mekanizmalarına aktif katılım konusunda cinsiyet eşitliği arzulanan seviyede değildir. Bu nedenlerle mevzuatı ve uygulamayı güçlendirici ilave politika geliştirmeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Hedef 5.6 kapsamında anne-çocuk ve üreme sağlığı ile cinsel sağlık haklarına erişime yönelik politikalar Kalkınma Planları ile Yıllık Programlarda ele alınan konular arasındadır. Bunların yanı sıra Türkiye Üreme Sağlığı Programı (2003-2007) ve Sağlık Sektörü İçin Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Ulusal Stratejik Eylem Planı (2005-2015) temel politika dokümanı niteliği taşımaktadır.

Hedef 5.a kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerlerinde kontrol kurabilme, finansal hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimleri gibi konuları kapsamaktadır. Türkiye'de bu haklara erişim kadınlar için yasalarla garanti edilmiş olmasına rağmen kadınların kredi imkânlarına erişim ve kendi üstlerine mülk edinme hususunda uygulamada farklı durumlarla karşılaşabilmektedir. Bu konuda yasaların etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması ihtiyacı bulunmaktadır.

Hedef 5.b kapsamında kadınların bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimine ilişkin olarak, Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planında (2015-2018) kadınların bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı bakımından izlenmesi ve özel önem verilmesi gereken gruplar arasında sayılması politika olarak benimsenmiştir.

Hedef 5.c kapsamındaki konularından biri olan cinsiyete duyarlı bütçeleme konusu, 10. Kalkınma Planında, Ulusal İstihdam Stratejisi ve Eylem Planında (2014-2016) ve TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Raporu”nda yer almaktadır.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

2000-2016 döneminde cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla başta Anayasa olmak üzere Türk Ceza Kanunu'nda, Türk Medeni Kanunu'nda ve İş Kanunu'nda pek çok düzenleme gerçekleştirilmiştir. Öne çıkan yasal ve kurumsal düzenlemeler;

- Evlilik ve Aile Hayatı,
- İş Hayatı,
- Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi,
- Kadının Güçlendirilmesi

başlıkları altında yapılmıştır.

Hedef 5.1 ve 5.c kapsamında 2002 yılında yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu kadın-erkek eşitliğini gözeterek ve cinsiyet ayrımcılığına son veren bir anlayışla hazırlanmıştır. Yeni Türk Medeni Kanunu ile “aile reisi kocadır” hükmü değiştirilerek “evlilik birliğini eşler beraber yönetirler” hükmüne yer verilmiştir. 2003 yılında yürürlüğe giren yeni İş Kanunu'nda; iş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı, cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği gibi hükümler başta olmak üzere cinsiyet ayrımcılığını engellemeye dönük hükümler yer almıştır. 2015-2016 yılları arasında yapılan yasal değişikliklerle doğum ve ebeveyn izinlerinde kadınlar lehine düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte, doğum izni bağlamında erkeklerin rolünün artırılması gerektiği ihtiyacı halen devam etmektedir.

Hedef 5.2 kapsamında Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Türkiye'nin 1985 yılında onaylaması ile 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşmeye ilişkin olarak hazırlanan İhtiyari Protokol, Türkiye tarafından 2002 yılında onaylanmış ve 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”ni ilk imzalayan ülke Türkiye olmuştur. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında çıkarılan en önemli mevzuat 2012 yılında yasalaşan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanundur. Bu alandaki ilgili diğer mevzuat olarak Şiddet Önleme ve İzleme

Merkezleri Hakkında Yönetmelik ve Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik sayılabilir.

Hedef 5.5 kapsamında, Türkiye'de kadın-erkek eşitliği ilkesi; 2001 yılında Anayasa'nın 41. ve 66. maddeleri, 2004 yılında 10. ve 90. maddeleri, 2010 yılında ise yine 10. maddesinde yapılan değişikliklerle güçlendirilmiştir.

- Anayasa'nın 10. maddesine;

2004 yılında: "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." hükmü eklenmiştir.

2010 yılında 10. maddenin ikinci fıkrasının sonuna: "..., bu maksatla alınacak tedbirler, eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz." ibaresi eklenmiştir.

- 41. maddesine;

"Aile Türk toplumunun temelidir" ifadesinden sonra gelmek üzere "ve eşler arasında eşitliğe dayanır." hükmü eklenmiştir.

- 66. maddesinden;

Türk vatandaşlığının düzenlenmesi ile ilgili eşitsizlik içeren hüküm çıkarılmıştır.

- 90. maddesine;

"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır." hükmü eklenmiş, bu çerçevede CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi de ulusal düzenlemeler karşısında üstün konuma getirilmiştir.

Ayrıca Türkiye, kadınların hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında bütün seçimlerde seçme ve seçilme, oy kullanma ve kamu görevlerinde yer alma haklarını güvence altına alan Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşmesine taraftır. Diğer taraftan İş Kanunu temel prensipleri uyarınca da kadınların ekonomik ve sosyal hayata tam, etkin ve eşit biçimde katılmaları amaçlanmaktadır. Mevzuatta kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatta aktif rol oynamalarına fırsat verecek bazı düzenlemeler mevcuttur.

Hedef 5.6 kapsamında, Türk hukuk sistemi içinde, cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin hukuki düzenlemeler; uluslararası anlaşmalar ve Anayasa başta olmak üzere çeşitli kanun ve yönetmeliklerde yer almış ve hak ihlallerine karşı cezai hükümler getirilmiştir. Türkiye'nin taraf olduğu İnsan Hakları Bildirgesi uyarınca, üreme sağlığı hakkına ilişkin olarak tüm bireylerin çocuk sahibi olup olmamaya ve ne zaman çocuk sahibi olacağına karar verme hakkı güvence

altına alınmış olup, Nüfus Planlaması Hakkında Kanun uyarınca da paralel düzenlemeler iç hukukumuzda yer almaktadır. Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Yönetmeliği ile çocuk sahibi olamayan evli çiftlere bu konuda hizmet verecek kurumlar ve hizmetin nasıl verileceği düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu da cinsel sağlık hakkına erişimin sağlanması hedefiyle bağlantılı olarak koruyucu hükümler getirerek, on beş yaşını doldurmamış veya doldurmuş olmasına rağmen fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilecek her türlü cinsel davranışı suç olarak düzenlemiş ve çocukların cinsel sağlık haklarını güvence altına almıştır.

5.a. kapsamında, Türk Medeni Kanunu başta olmak üzere ilgili diğer düzenlemeler, kadınlara ekonomik kaynaklara ulaşabilme ve mülkiyete sahip olma hakları açısından cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşit olma güvencesi sağlamaktadır.

SKA 5, diğer hedefler için geliştirilen politikalarda ve projelerde dikkate alınması gereken bir yatay amaç olduğundan koordinasyon ihtiyacı en yüksek olan SKA'lardan biridir.

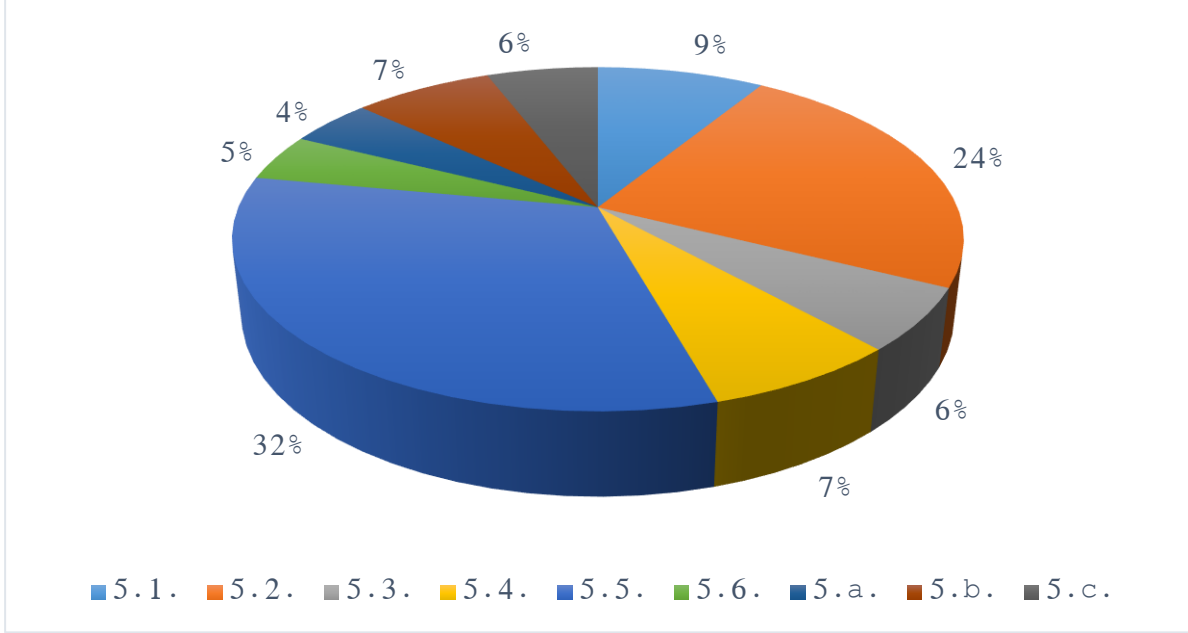
SKA 5'in bütününde kurumsal çerçeve açısından Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. Hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 16. SKA-5 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA5 Koordinatör: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
5.1	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Adalet Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Sağlık Bakanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
5.2	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Adalet Bakanlığı İçişleri Bakanlığı
5.3	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Adalet Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı
5.4	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı
5.5	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Adalet Bakanlığı
5.6	Sağlık Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
5.a	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Adalet Bakanlığı
5.b	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
5.c	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Adalet Bakanlığı

Proje Envanteri

SKA-5 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 15'te yer almaktadır.

Grafik 15. SKA-5 ile ilgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

2000-2016 arasında kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması için merkezi kamu kuruluşları, yerel yönetimler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör tarafından pek çok alanda projeler uygulanmıştır.

2000-2016 dönemi değerlendirilirken ilk yarıda kız çocuklarının eğitime katılımını artırmaya yönelik projeler öne çıkarken, zorunlu eğitim süresinin uzatılmasıyla konunun ağırlığı görece azalmıştır. Özellikle 10. Kalkınma Planı döneminde ekonomik ve sosyal gelişme açısından kritik bir faktör olarak değerlendirilen kadının işgücüne katılımı bağlamında kadın istihdamını destekleyen projeler ağırlık kazanmıştır.

Proje stokunun tamamı ele alındığında ise, ağırlıklı olarak uygulanan programların dağınık, küçük ölçekli ve parçalı bir nitelikte oldukları söylenebilir.

Kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması amacıyla yürütülmüş "Haydi Kızlar Okula!" Projesinin detayları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 17. SKA-5 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Haydi Kızlar Okula!	
SKA Hedefleri	5.1 - 5.3 - 5.4 - 5.5 - 5.a - 5.b - 5.c
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı - UNICEF
Proje Adı	Haydi Kızlar Okula!
Projenin Amacı	Okullaşma düzeyinin en düşük olduğu 53 ilde nitelikli eğitim imkânı sağlayarak ilköğretim düzeyi okullaşmadaki cinsiyetler arasındaki farkı kapatmaktır.
Projenin Bileşenleri	Türkiye'de eğitimin genel durumunu cinsiyet eşitliği açısından ele alan bir araştırma, amaç ve hedefleri belirlemek üzere paydaşlar toplantısı, kampanya koordinasyon merkezi oluşturulması, saha ziyaretleri, okula gitmeyen kız çocuklarının belirlenmesi ve aileleri ile görüşme.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2003-2005
Çıktılar	"Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Durumu" Raporu, kampanyalar
Etki	İlgili dönemde kız çocuklarının okullaşmasına katkısı olmuştur.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

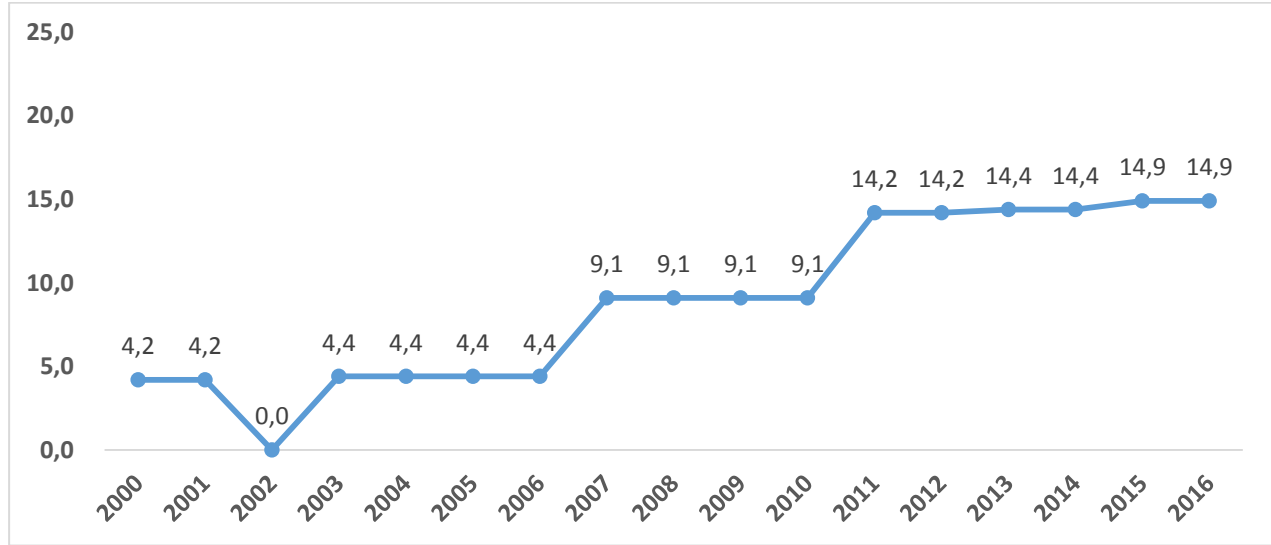
Küresel ölçekte son yıllarda çocuk yaşta evliliklerde, eğitime ve istihdama erişimde ve üreme sağlığı/cinsel sağlık konularında belirgin gelişmeler olmasına rağmen cinsiyet eşitliği hemen hemen bütün ülkeler için önemli bir müdahale alanı olmaya devam etmektedir. 2014 yılı itibarıyla 143 ülke cinsiyet eşitliğine anayasasında yer vermiştir. 132 ülkede ise kadın ve erkek için ortalama ilk evlenme yaşı eşittir.²⁰

BM'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksine göre, Türkiye 188 ülke arasında 71. sırada yer almaktadır. Bu Endekse göre Türkiye'de son yirmi yılda cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi açısından önemli ölçüde iyileşme kaydedilmiştir. Alt bileşenler bazında bakıldığında, bu iyileşmenin genel olarak sağlık ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu iyileşmelere rağmen Türkiye, OECD ülkeleri ile kıyaslandığında, işgücüne katılım oranı bakımından cinsiyet eşitsizliğinin görece yüksek olduğu ülkelerden biridir.²¹ Eğitim ve işgücüne katılım alanındaki göstergeler, eşitsizliklerin giderilmesi konusunda gelişim alanları olduğuna işaret etmektedir. Benzer biçimde, siyasi yaşama katılım konusunda TBMM'de kadın

²⁰ Dünya Bankası "Atlas of Sustainable Development Goals 2017" Raporu

²¹ UNDP Gender Inequality Index 2016

milletvekili oranı 2000 yılı ile kıyaslandığında 15 yılda üç katına çıkmış olsa da halen dünya ortalamasının altındadır (Grafik 16).

Grafik 16. Türkiye Parlamentosundaki Kadın Vekil Oranı²²

SKA 5 hedefleri kapsamında 14 gösterge bulunmakta ve bu göstergelerden 9'u üretilmektedir.

Hedef 5.1'e ait gösterge mevzuat açısından cinsiyet ayrımcılığını farklı boyutlarda engellemeye yönelik düzenlemelerin varlığını irdelemektedir. Şiddet ve taciz ile ilgili mevzuat konularına bölgesel olarak bakıldığında, mevzuata dair göstergeler, Türkiye'nin dâhil olduğu Avrupa ve Orta Asya bölgesi ortalamalarına yakın değerlere sahiptir.

Hedef 5.2'in ilk göstergesi olan 15 yaş üstünde partneri tarafından şiddete maruz kalan kadınların oranına ilişkin Türkiye'de ilk kapsamlı çalışma 2008 yılında yürütülen "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması"dır. Bu araştırma 2014 yılında da tekrarlanarak verilerin karşılaştırılabilir biçimde derlenmesi söz konusu olmuştur. Bu veriler ışığında, Türkiye'de 2014 yılı itibarıyla yaşamının herhangi bir döneminde eşi ya da partneri tarafından fiziksel ya da cinsel şiddete maruz bırakılmış kadınların oranı ortalama %37,5, son 12 ay içinde şiddete maruz kalanların oranı ise ortalama %11'dir. 2008 yılı ile karşılaştırıldığında, şiddetin yaygınlığının her iki gösterge temelinde ortalama olarak azaldığı görülmektedir. 2008 ve 2014 yılları kıyaslandığında fiziksel şiddet gördüğünü beyan eden kadınların oranı %39,3'ten %35,5'e; cinsel şiddete maruz kaldığını beyan eden kadınların oranı ise %15,3'ten, %12'ye gerilemiştir.

²² OECD

İkinci gösterge ise partneri dışındaki kişiler tarafından şiddete maruz kalma oranıdır. Türkiye'de ortalama 100 kadından 3'ü partneri dışındaki kişilerin cinsel şiddetine maruz kaldığını belirtmektedir. 2008 yılında %3,3 olan bu oran 2014 yılında %2,9'a seviyesine düşmüştür.

Hedef 5.3'ün iki göstergesinden "kadın sünneti" Türkiye'de bulunmayan bir durum olduğu için gösterge üretilmemektedir. Diğer gösterge olan 20-24 yaş arası evli kadınlar arasında 15 ve 18 yaşından önce evlenmiş olanların oranı olup bu gösterge Türkiye'de üretilmemektedir.

Hedef 5.4'ün göstergesi "cinsiyet, yaş ve yere göre ücretsiz ev işleri ve bakıcılık için harcanan zamanın oranı"dır. Türkiye ücretsiz işe ayrılan zaman açısından OECD ülkeleri arasında Meksika ile birlikte en yüksek cinsiyet eşitsizliğine sahip ülke olarak görülmektedir. 2014 yılı için OECD verilerine bakıldığında Türkiye'deki kadınların ücretsiz bakım emeği için harcadıkları zamanın Avrupa ve Orta Asya bölge ortalamasının epeyce üzerinde olduğu görülmektedir. Türkiye'de kadınlar erkeklerin yaklaşık 6,22 katı kadar ücretsiz bakım emeği için zaman harcarken, Avrupa ve Orta Asya'da bu görelî oran ortalama sadece 2,5 kat olarak tespit edilmektedir.

Hedef 5.5'in göstergeleri yerel yönetimler ve ulusal parlamentolardaki kadınların sandalye oranı ve yöneticilik pozisyonlarındaki kadınların oranıdır. TBMM'deki kadın vekil oranlarına bakıldığında, 2000-2016 yılları arasında önemli bir ilerleme kaydedilmiş olmakla birlikte Türkiye'nin halen bu gösterge açısından OECD ortalamasının çok altında kaldığı görülmektedir. Nitekim 2000 yılında parlamentodaki kadın vekil oranı yüzde 4,2'den 2016 yılında yüzde 14,9'a yükselmiş olmasına rağmen cinsiyet eşitliğini sağlamak konusunda alınacak mesafe bulunmaktadır. TÜİK 2017 yılı verilerine göre ülkemizdeki kadın yönetici oranı yüzde 17,3'tür. Kadın istihdamı ve kadınların işgücüne katılımları ile yönetici konumunun gerektirdiği bilgi ve beceri açısından etkisi olabilecek eğitim durumları üzerinden bu durum, AB ülkeleri ve Türkiye açısından farklılaşmaktadır. AB ülkelerinde kadın yönetici oranı, son 10 yıl içinde ortalama %29 ile %32 arasında değişen değerler almaktadır.

Hedef 5.6'nın göstergeleri; gebelik önleyici uygulamaların kullanımı, cinsel ilişki ve üreme sağlığına ilişkin kendi bilinçli kararlarını veren 15-49 yaş arası kadınların oranı, 15-49 yaş arası kadınlara cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin bilgi ve eğitime erişimi kanun ve yönetmeliklerle garanti eden ülkelerin sayısıdır. Gebelik önleyici yöntem kullanımı açısından, Türkiye'de 15-49 yaş grubundaki kadınların neredeyse tamamına yakını en az bir yöntemi bilmektedir. 2003-2007 yılları arasında uygulanan Türkiye Üreme Sağlığı Programı ve 2005-2015 döneminde uygulanan Sağlık Sektörü İçin Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Ulusal Stratejik

Eylem Planı çerçevesinde bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinin sivil toplum kuruluşları, özel sektör gibi çeşitli paydaşlarla işbirlikleri dâhilinde yaygınlaştırılması söz konusu olmuştur.

Hedef 5.b'nin göstergesi (cep telefonu sahibi bireylerin cinsiyet bazında oranı) Türkiye'de cep telefonu sahibi bireylerin toplamına ilişkin veriler bulunmakla birlikte cinsiyet bazında ayrıştırılmış veri üretilmemektedir. Bununla birlikte, internet erişiminin cinsiyet bazında kısıtlımı mevcuttur. Söz konusu veri kadınlarla erkekler arasında erkekler lehine fark olduğuna, ancak 2004-2013 döneminde farkın azaldığına işaret etmektedir.

Değerlendirme

Türkiye mevzuat ve politikalar açısından SKA 5 kapsamında uzun yıllardır önemli adımlar atmış ve gelişmeler göstermiştir. Özellikle cinsiyet eşitliği, kadın sağlığı, eğitim, istihdam alanlarında son yıllarda önemli yasal düzenlemeler yapılmış ve bunların hayata geçirilmesi için çalışmalar sürdürülmüştür.

Türkiye'de kadın-erkek eşitsizliğinin en yüksek olduğu alanlar siyasi temsil, ekonomik etkinlik, işgücüne katılım, mesleki-teknik eğitim ve teknoloji kullanımı olarak saptanmaktadır. Çocuk bakımı ve ev işlerinde iş yükünün dağılımı önemli boyutta eşitsizlik sergilemekte ve zaman içinde çok az değişim göstermektedir. Bu konu kadınların eğitim, istihdam, siyasi ve ekonomik etkinlik alanlarındaki gelişiminin önünde en büyük engellerden biri olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'de kadına yönelik şiddetin görece olarak yüksek düzeyde olması ve erken yaşta ve zorla evliliklerin sürmesi de Türkiye'nin uluslararası düzeydeki kadın-erkek eşitliği konusundaki konumuna olumsuz yansımaktadır.

Cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik politikaların gelişiminde eşitsizliğin yüksek olduğu alanlara yönelik, politika, program ve projelerin bütüncül bir yaklaşımla öncelikler doğrultusunda planlanarak ele alınması ve gerekli yapıların oluşturulması önem taşımaktadır. Bunların uygulamaya geçirilmesinde kamu, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve diğer paydaşlar arasında koordinasyonun sağlanabilmesi için mekanizmaların kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Hedeflere ulaşılabilmesi için cinsiyet eşitliği politikalarının gelir eşitliğine ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik politikalarla entegre edilmesine, eğitim ve istihdam politikalarının cinsiyet eşitliğini destekleyici şekilde düzenlenmesi ile politika ve projelerin sonuçlarının izlenmesine özel önem verilmesi gerekmektedir.

SKA 5, diğer SKA hedeflerinden en çok etkilenen SKA'lar arasında yer almaktadır. SKA 5 hedefleri üzerinde en güçlü etkiye sahip SKA'lar SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 2 (Açlığa Son), SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam), SKA 4 (Nitelikli Eğitim), SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme), SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı), SKA 10 (Eşsizliklerin Azaltılması), SKA 11 (Sürdürülebilir şehirler ve Topluluklar), SKA 16 (Sulh ve Adalet) ve SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar)'dir. Dolayısıyla, söz konusu SKA'lar öncelikli olmak üzere hemen hemen tüm SKA'ların cinsiyet eşitliği bağlamında ele alınması, cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramı gibi bütüncül yaklaşımlara önem verilmesi gerekli görölmektedir. Diğer taraftan, SKA 5; SKA 1, SKA 8 ve SKA 9 hedeflerini önemli ölçüde etkilemekte, bu bağlamda kadın istihdamına yönelik politikalar ön plana çıkmaktadır.

3.6. SKA 6: Herkes için erişilebilir su ve atıksu hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak

SKA 6 kapsamında 8 hedef bulunmakta olup, bu hedeflerin tümü Türkiye için geçerlidir. Bunlar:

6.1 2030'a kadar herkes için güvenilir ve karşılanabilir içmesuyuna evrensel ve adil erişim sağlamak

6.2 2030'a kadar herkes için yeterli ve adil sanitasyon ve hijyene erişim sağlamak ve kadınların, kız çocuklarının ve kırılgan durumda olan kişilerin ihtiyaçlarına özel ilgi göstererek kamuya açık alanlarda dışkılamaya son vermek

6.3 2030 yılına kadar, dünya genelinde kirliliği azaltmak, düzensiz çöp depolamayı ortadan kaldırmak, tehlikeli kimyasalların ve maddelerin salınımını asgariye indirmek, artılmamış atık su oranını yarıya indirmek, geri dönüşümü ve güvenli tekrar yeniden kullanımı dünya çapında büyük ölçüde artırmak suretiyle su kalitesini yükseltmek

6.4 2030'a kadar su kıtlığına çözüm getirmek ve su kıtlığı çeken insan sayısını önemli ölçüde azaltmak üzere, su kullanım verimliliğini tüm sektörlerde büyük ölçüde artırmak ve sürdürülebilir tatlısu çıkarma ve tedarikini temin etmek

6.5 2030'a kadar, uygun olduğu takdirde, sınır ötesi işbirliğini de içerecek şekilde her düzeyde entegre su kaynakları yönetimi uygulamak

6.6 2020'ye kadar dağlar, ormanlar, sulak alanlar, nehirler, akiferler ve göller dâhil olmak üzere suyla ilgili ekosistemleri korumak ve restore etmek

6.a 2030'a kadar, su toplama, tuzdan arındırma, su verimliliği, atıksu arıtma, geri dönüşüm ve tekrar kullanım teknolojilerini de içerecek şekilde su ve sanitasyon ile ilgili eylemler ve programlar konusunda uluslararası işbirliğini ve gelişmekte olan ülkelere kapasite geliştirme desteğini artırmak

6.b Su ve sanitasyon yönetiminin iyileştirilmesi için yerel katılımı desteklemek ve güçlendirmek

SKA 6'nin odak noktaları "herkes için güvenilir ve satın alınabilir içme suyu ile yeterli kanalizasyon hizmetlerinin sağlanması", "entegre su kaynakları yönetiminden de faydalanılarak su kullanım verimliliğinin artırılması", "su kirliliğini azaltacak önlemler alınarak suyla ilgili ekosistemlerin korunması" olarak üç başlıkta toplanmaktadır.

Politika ve Stratejiler

SKA 6 kapsamındaki tüm hedefler 2000-2016 döneminde Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda değişik boyutlarda ele alınmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ve İlbank A.Ş. tarafından hazırlanan strateji belgeleri başta olmak üzere farklı politika dokümanlarında bu SKA'ya yönelik politikalar belirlenmiştir.

Tablo 18. SKA-6 ile ilgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
Tüm Hedefler	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, Devlet Su İşleri (DSİ) Stratejik Planı (2017-2021), İlbank A.Ş. Stratejik Planı (2015-2019)
(6.2)	Sağlık Bakanlığı Stratejik Planı (2013-2017), İlbank A.Ş. Stratejik Planı (2015-2019)
(6.3 – 6.4)	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Stratejik Planı (2013-2017), DSİ Stratejik Planı (2017-2021), İller Bankası A.Ş. Stratejik Planı (2015-2019), Su Kalitesi Eylem Planları, Sektörel Su Tahsis Planları, Ulusal Havza Yönetim Stratejisi (2014-2023), Atıksu Eylem Planı (2015-2023)
(6.5 – 6.6)	Ulusal Havza Yönetim Stratejisi (2014-2023), İçme Suyu Koruma Planları, Tarımda Su Kullanımının Etkinleştirilmesi Programı ve Eylem Planı (2014-2018)
(6.a)	İlbank A.Ş. Stratejik Planı (2015-2019), TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu (2015)

SKA 6 kapsamındaki hedeflerin tümünün Kalkınma Planlarında genel hatlarıyla ele alındığı görülmektedir. 2001-2016 döneminde Türkiye'nin bu başlıklarda önemli bir gelişim kaydettiği, ancak iyileşme ihtiyacının devam ettiği görülmektedir. Hedef 6.1'e yönelik içme suyuna erişimin sağlanması kapsamında politika, program ve strateji belgelerinde olumlu yönde mesafe kaydedildiği ve altyapı yatırımlarının devam ettiği görülmektedir. Hedef 6.2 kapsamındaki kanalizasyon hizmetlerine erişime yönelik olarak da özellikle kırsal nüfusun erişiminin artırılmasına yönelik altyapı yatırımlarının devam ettiği saptanmaktadır.

Hedef 6.3'e yönelik olarak Kalkınma Planlarında ve Yıllık Programlarda arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi, Hedef 6.4 kapsamında ise su kayıplarının önlenmesi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, tarım sektöründe üretim planlaması, su kısıtı dikkate alınarak yapılmakta olan havza bazlı destekleme modeli ile yönetilmektedir. Ayrıca sektörde sulama suyunun daha verimli kullanılmasına yönelik sulama sistemlerinin kurulması Tarım

ve Orman Bakanlığı tarafından destekleme yoluyla teşvik edilmektedir. Diğer yandan, tarım sektöründe kullanılan sulama suyunun verimliliğini artırmak için de Tarım ve Orman Bakanlığı faaliyetlerini sürdürmektedir.

Hedef 6.5'in kapsadığı entegre su kaynakları yönetimi ve Hedef 6.6'nın kapsadığı su ekosistemlerinin korunması Kalkınma Planlarında ele alınan konular arasındadır. Suyun verimli şekilde yönetilmesi, kullanılması ve havzalara yönelik yapılması gerekenlerin bir an önce hayata geçirilmesi maksadıyla ilk aşamada 2013 yılında ülkemizin tamamını kapsayan 25 havza için Havza Koruma Eylem Planları hazırlanmıştır. Söz konusu eylem planları, AB Su Çerçeve Direktifi doğrultusunda havza yönetiminin tam anlamıyla sağlanması amacıyla Nehir Havza Yönetim Planlarına dönüştürülmektedir. 2023 yılına kadar tüm havzalar için Nehir Havza Yönetim Planlarının hazırlanarak havza bazında yönetimin sağlanması planlanmaktadır.

SKA 6'nın bütününde havza yatırımları ve uygulamalarının etkilerinin ve sonuçlarının izlenmesi ve değerlendirmesi, bölgesel kalkınma projelerinin su kaynakları ile ilgili hedefleri içerecek şekilde ele alınması, su kaynaklarının yönetilmesinde iklim değişikliğinin etkilerinin göz önüne alınması ve entegre su kaynakları yönetimi, su verimliliği, vb. konularda yerel yönetimlerin farkındalığının artırılması gerekmektedir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

Hedef 6.1 ile ilgili yürürlükteki mevzuatta güvenilir ve erişilebilir içme suyunun teminine yönelik yeterli düzeyde düzenlemeler bulunmaktadır. 2014 yılında yürürlüğe giren İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliği ile su kaynaklarının korunması ve verimliliğin artırılması doğrultusunda, içme-kullanma suyunun etkin kullanılması hedeflenmiştir.

Hedef 6.2'ye ilişkin mevzuatta atıksu hizmetlerine erişime yönelik yeterli düzeyde düzenlemeler bulunmaktadır. Hedef 6.2'nin açık alanlarda dışkılama ile ilgili kısmı dikkate alındığında ise, bu hedef Türkiye açısından aşılmış olup, mevzuatta herhangi bir eksiklik yoktur.

Hedef 6.3'e yönelik mevzuatta, kirliliği azaltmaya, zararlı maddelerin salınımını en aza indirmeye, atıksu oranını azaltmaya yönelik yeterli düzeyde hükümler bulunmaktadır. Ülkenin yeraltı ve yerüstü su kaynakları potansiyelinin korunması ve etkin kullanımının sağlanması için, su kirliliğinin önlenmesini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirmek üzere gerekli olan hukuki esasların belirleyen düzenlemeler mevcuttur. Hedef 6.3 kapsamında 2010 yılında yayımlanan Çevre Kanununun 29'uncu Maddesi Uyarınca Atıksu Arıtma Tesislerinin Teşvik Tedbirlerinden Faydalanmasında Uyulacak Usul ve

Esaslara Dair Yönetmelik ile 2012 yılında yayımlanan Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik bu alanda öne çıkan düzenlemelerdir.

Hedef 6.4'e ilişkin, çeşitli sektörlerde su kullanım etkinliğinin artırılması ve su kıtlığına yönelik düzenlemeler bulunmakla birlikte, ilgili mevzuatın kapsamının genişletilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Yerleşim yerleri ve sektörel faaliyetler kapsamındaki su temini, suyun dağıtılması, suyun kullanılması ve sıhhi koşulların sağlanmasına yönelik düzenlemeler içeren başta Sular Hakkında Kanun olmak üzere ilgili mevzuatın sektörel gelişmeler, iklim değişikliği, afetler gibi dışsal faktörler ve değişen yerleşim koşulları nedeniyle güncellenmesi ihtiyacı vardır. 2014 yılında yayımlanan İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliği, 2015 yılında yayımlanan İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliği Teknik Usuller Tebliği Hedef 6.4 kapsamında öne çıkan düzenlemelerdir.

Hedef 6.5 ile ilgili yürürlükteki uluslararası anlaşmalardan yola çıkarak anlıyoruz ki Türkiye ve uluslararası teşkilatlar ve farklı ülkeler arasında hem birçok işbirliği anlaşmaları hem de konu hakkında birçok yatırım anlaşmaları bulunmaktadır. Ülkemiz ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı arasında hazırlanan "Devlet Su İşlerinin (DSİ) Teknik Kabiliyetinin Güçlendirilmesi" Konulu Proje hakkında anlaşma bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Ülkemiz ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı arasında hazırlanan "Su Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Korunması Projelerinin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)" konulu proje belgesi, ülkemizin farklı organizasyonlar ile de işbirliği içinde olduğunu göstermektedir. Hedef 6.5 kapsamında AB Çevre Faslı "Su Sektörü" alt başlığı ile ilgili çalışmalar ve 2012 yılında yayımlanan Su Çerçeve Direktifi "İçme-Kullanma Suyu Havzalarının Korunmasına Dair Yönetmelik ve Havza Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve Takibi Yönetmeliği" öne çıkan düzenlemelerdir.

Hedef 6.6 bazında, dağları, ormanları, sulak alanları, nehirleri, akiferleri ve gölleri kapsayan su ekosistemlerinin korunması ve eski haline getirilmesi ile ilgili etkili planlama ve yönetim kapasitesini artıracak mekanizmaların desteklenmesini ele alan düzenlemeler bulunmakla birlikte, mevzuat geliştirme ve güncelleme ihtiyaçları devam etmektedir. Hedef 6.6 kapsamında 2005 yılında yayımlanan ve 2012 yılında revize edilen İçme Suyu Elde Edilen veya Elde Edilmesi Planlanan Yüzeysel Suların Kalitesine Dair Yönetmelik öne çıkan düzenlemelerdir.

Hedef 6.a kapsamında yürürlükteki uluslararası anlaşmaları değerlendirdiğimizde su hasadı, tuzdan arındırma, su verimliliği, atıksu arıtımı, geri dönüşüm ve tekrar kullanım teknolojileri gibi suyla ve sıhhi koşullarla ilgili

faaliyetlerde uluslararası işbirliği anlamında birçok anlaşma olduğu görülmektedir.

Hedef 6.b kapsamında başta 2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun olmak üzere, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile yerel yönetimler su ve atıksu yönetiminde yetkilendirilmiştir. 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu gereğince yerel yönetimlerin su ve atıksu altyapılarını gerçekleştirmeleri ve güçlendirmeleri amacıyla su ve atıksu bedeli almaları yasal olarak güvence altına alınmıştır.

2014 yılında yayımlanan Alabalık ve Sazan Türü Balıkların Yaşadığı Suların Korunması ve İyileştirilmesi Hakkında Yönetmelik, Yüzeysel Sular ve Yeraltı Sularının İzlenmesine Dair Yönetmelik, 2016 yılında yayımlanan Taşkın Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve İzlenmesi Hakkında Yönetmelik, Hassas Su Kütleleri ile Bu Kütleleri Etkileyen Alanların Belirlenmesi ve Su Kalitesinin İyileştirilmesi Hakkında Yönetmelik, 2017 yılında yayımlanan Yağmursuyu Toplama, Depolama ve Deşarj Sistemleri Hakkında Yönetmelik, Sulama Sistemlerinde Su Kullanımının Kontrolü ve Su Kayıplarının Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik, bu bağlamdaki diğer düzenlemeler olarak öne çıkmaktadır. SKA 6'nın tamamı için bütüncül bir su kanunu ihtiyacı, mevzuat kapsamında öne çıkan bir diğer konudur.

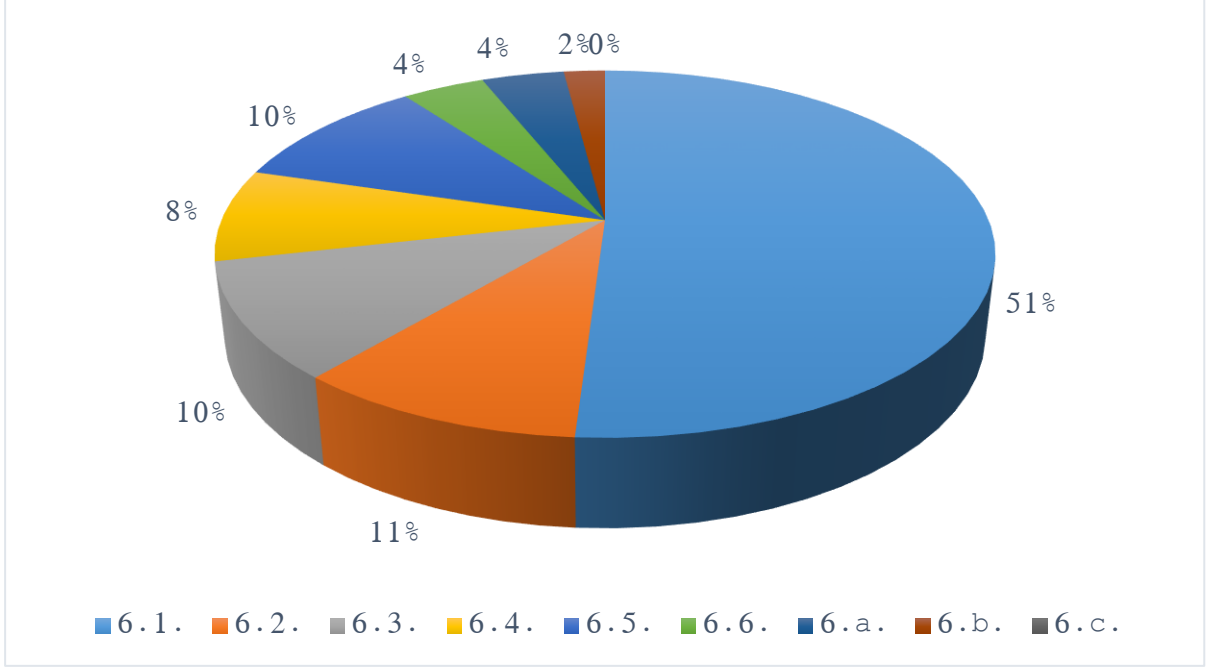
SKA 6'nın bütününde kurumsal çerçevede açısından Tarım ve Orman Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 6 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 19. SKA-6 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA6 Koordinatör: Tarım ve Orman Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
6.1	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü İLBANK A.Ş. Türkiye Belediyeler Birliği
6.2	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı İLBANK A.Ş. Türkiye Belediyeler Birliği
6.3	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı DSİ Genel Müdürlüğü İLBANK A.Ş.
6.4	Tarım ve Orman Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı DSİ Genel Müdürlüğü İLBANK A.Ş.
6.5	Tarım ve Orman Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı DSİ Genel Müdürlüğü Türkiye Su Enstitüsü
6.6	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı DSİ Genel Müdürlüğü
6.a	Tarım ve Orman Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Türkiye Su Enstitüsü İLBANK A.Ş.
6.b	İçişleri Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı Türkiye Belediyeler Birliği

Proje Envanteri

SKA-6 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 17'de yer almaktadır.

Grafik 17. SKA-6 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

SKA 6 hedeflerinin tümünde Türkiye'de projeler yürütülmüştür. İçmesuyu ve atıksu yatırımlarında büyük sorumluluğu olan yerel yönetimlerin yanı sıra merkezi yönetim de bu alanda projeler yürütmektedir. Hedef 6.1 ve 6.2 kapsamında 2000-2018 döneminde başta Tarım ve Orman Bakanlığı ve DSİ olmak üzere, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İLBANK A.Ş. tarafından yürütülen projeler ile SUKAP ve KÖYDES gibi programlarla içme ve kullanma suyu, atıksu ve kanalizasyon hizmeti verilen nüfusun oranı artırılmıştır.

Hedef 6.3 ve 6.4 kapsamında ÇŞB, Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ ve İLBANK A.Ş. tarafından havza korumaya yönelik projeler ile Türkiye Su Enstitüsü tarafından model geliştirmeye yönelik projeler yürütülmektedir.

Hedef 6.3, 6.4, 6.5 ve 6.6 ile ilgili olarak Tarım ve Orman Bakanlığı sorumluluğunda birçok proje yürütülmektedir. Örnek vermek gerekirse Hedef 6.6, su ekosistemleri bağlamında Tarım ve Orman Bakanlığı sorumluluğunda yürütülen havza koruma planlarından nehir havza yönetim planlarına dönüşüm, Türkiye'nin Su Ayak İzi Raporu gibi projeler bulunmaktadır. Mevcut durumda, Susurluk, Büyük Menderes, Konya ve Meriç-Ergene Havzalarına ait Nehir Havza Yönetim Planlarının hazırlanmasına "Havza Koruma Eylem Planlarının Nehir Havza Yönetim Planlarına Dönüştürülmesi Projesi" ile 2014 yılının Aralık ayında

başlanmış olup projenin 2018 yılı içinde tamamlanması planlanmaktadır. Gediz, Küçük Menderes, Akarçay, Batı Akdeniz, Yeşilirmak, Kuzey Ege, Burdur Nehir Havza Yönetim Planı hazırlanması çalışması da hâlihazırda devam etmektedir.

Hedef 6.a kapsamında DSİ ve TİKA işbirliğiyle Bosna-Hersek, Gürcistan, Pakistan, Nijer, Etiyopya, Sudan, Mali, Somali, Gazze, Burkina Faso, Batı Afrika, Suriye, Ukrayna'da temiz içme suyuna erişim kapsamında yürütülen projeler yer almaktadır. Ayrıca, bu hedef kapsamında, TÜBİTAK ve Türkiye Su Enstitüsü'nün dâhil olduğu "Değişen Dünyada Su Sorunları" Programı, Avrupa ve ötesinde su yönetimi alanında Ar-Ge ihtiyaçlarının tespit edilmesine ve uluslararası ortaklı projelerin çeşitlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Hedef 6.b kapsamında Türkiye'nin her yerinde kent-kır ayrımı yapılmaksızın yerel yönetimlerin de katkısı alınarak su ve kanalizasyon altyapı projeleri gerçekleştirilmektedir. Yerel yönetimlerin bu altyapı hizmetlerini daha etkin ve verimli sunmasına yönelik merkezi yönetim bütçesinden karşılanan odaklı ve kapsamlı program çalışmaları 2011 yılında başlatılmış olup Su Kanalizasyon Altyapı Projeleri (SUKAP) kapsamında yürütülmektedir.

Tablo 20. SKA-6 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Su, Kanalizasyon ve Altyapı Projesi (SUKAP)	
SKA Hedefleri	Tüm Hedefler
Proje Yürütücüsü Kurumlar	İLBANK A.Ş.
Proje Adı	Su, Kanalizasyon ve Altyapı Projesi (SUKAP)
Projenin Amacı	SUKAP, belediyelerin acil nitelikli olan ancak finansmanında zorluk yaşanan içme suyu ve kanalizasyon projelerine kaynak sağlanması amacıyla başlatılmıştır. İller Bankası A.Ş.'nin verileri ve valilikler tarafından yapılan ihtiyaç tespitleri dikkate alınarak oluşturulan projelerden meydana gelen SUKAP, İller Bankası A.Ş. tarafından yürütülmektedir.
Projenin Bileşenleri	İçme ve Kullanma Suyu ve Arıtma Tesisi, Kanalizasyon Şebeke ve Atıksu Arıtma Tesisi
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2011 - devam ediyor
Etki ve Çıktılar	79 ili kapsayan su ve atıksu altyapı yatırımları gerçekleştirilmektedir.

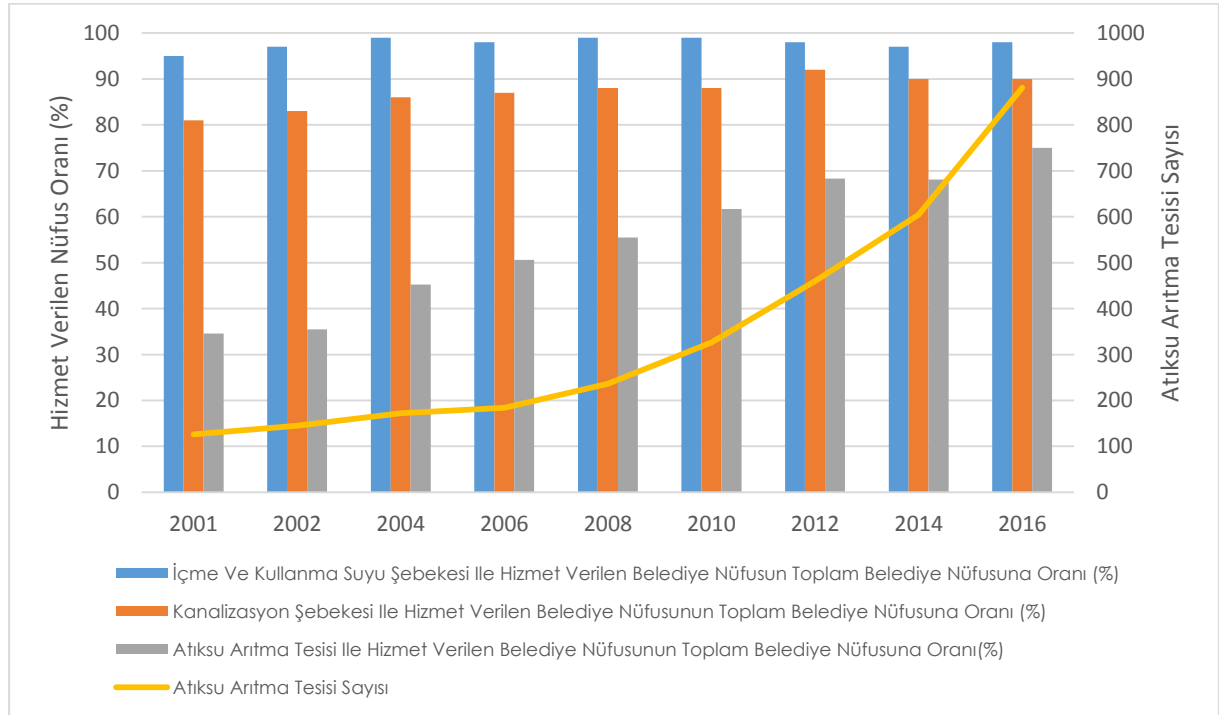
Göstergeler Bazında İlerlemeler

SKA 6 hedefleri kapsamında 11 gösterge bulunmakta olup bu göstergelerden 4'ü üretilmektedir.

Hedef 6.1 kapsamında, içme suyu hizmetlerini kullanan nüfusun toplam nüfusa oranında 2001-2016 döneminde önemli bir iyileşme sağlanmıştır. Buna göre 2001 yılında %75 olan bu oran 2016 yılında %92 seviyesine ulaşmıştır.

Hedef 6.2 kapsamında, güvenilir şekilde yönetilen atıksu ve kanalizasyon hizmetlerini kullanan nüfusun toplam nüfusa oranında 2001-2016 döneminde ilerleme kaydedilmiş olup, 2001 yılında %63 olan bu oran 2016 %84 seviyelerine ulaşmıştır.

Hedef 6.3 kapsamında 2001-2016 döneminde evsel atıksu arıtma tesisi sayısı 126'dan 881'e, atıksu arıtma tesisiyle hizmet verilen belediye nüfusunun toplam nüfusa oranı ise %27 seviyesinden, %70 seviyesine yükselmiştir. Buna ilave olarak alternatif arıtma yöntemlerinin kullanıldığı bilinmektedir. Bu nedenle, atıksu hizmeti verilen nüfus oranının %70'den daha fazla olduğu değerlendirilmektedir. Hedef 6.4, 6.5, 6.6 ve 6.b ile ilgili göstergeler üretilmemektedir. İçmesuyu ve atıksu hizmeti verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranları'da Grafik 18'de gösterilmiştir.

Grafik 18. İçmesuyu ve Atıksu Hizmeti Oranları ve Atıksu Arıtma Tesisi Sayısı

Hedef 6.a'nın göstergesi, su ve atıksu bazlı resmi kalkınma yardımlarıdır. Türkiye'nin sağladığı su ve atıksu yardımlarına bakıldığında, yıllık ortalama 5 milyon ABD Doları seviyesinde olduğu görülmektedir.

Değerlendirme

Nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme, ekonomik büyüme ve iklim değişikliği su kaynakları üzerinde baskı oluşturmaktadır. SKA 6 kapsamında Türkiye entegre su kaynakları yönetimi ve su kaynaklarının verimli kullanımı konularında havza bazlı su yönetimini benimseyerek mesafe kat etmiş olup, hazırlanmakta olan Nehir Havza Yönetim Planları da entegre su kaynakları yönetimine büyük ölçüde katkı sağlayacaktır.

SKA 6 kapsamında, özellikle Hedef 6.1 (şebeke suyuna erişim) ve Hedef 6.2 (kanalizasyona erişim) Türkiye'nin 2000-2016 yılları arasında sürekli iyileşme sağladığı hedeflerdir. Arıtma tesisi sayısı ve arıtılan su miktarındaki gelişmeler Hedef 6.3'te, su kullanım verimliliğinde uluslararası ortalamaya göre düzey Hedef 6.4'te Türkiye'nin gelişim gösterdiğine işaret etmektedir. Ancak bu hedeflerde iyileşme sağlanmaya devam edilmesi gerekmektedir. Hedef 6.5, 6.6, 6.a ve 6.b entegre su kaynakları yönetiminin iyileştirilmesi bağlamında gelişim ihtiyacının yüksek olduğu hedefler olarak öne çıkmaktadır.

SKA 6, SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar) ve SKA 9 (Sanayi, Altyapı ve Yenilikçilik) hedeflerinden kuvvetli olarak etkilenmekte, SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 2 (Açlığa Son), SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji) hedefleri üzerinde de önemli etki yapmaktadır. Türkiye'de su yönetiminin, ilgili tüm kurum/kuruluşlarla eşgüdüm ve işbirliği içerisinde ve katılımcı bir yaklaşımla, sistematik olarak gerçekleştirilmesi gerekli görülmektedir. Bu bağlamda SKA 6 hedefleri kapsamında koordinasyon ihtiyacı yüksektir.

3.7. SKA 7: Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak

SKA 7 kapsamında beş hedef yer almakta olup, hedeflerin tamamı Türkiye için geçerlidir. Bunlar:

7.1 2030'a kadar karşılanabilir, güvenilir ve modern enerji hizmetlerine evrensel erişim sağlamak

7.2 2030'a kadar yenilenebilir enerjinin küresel enerji bileşimi içindeki payını önemli ölçüde artırmak

7.3 2030'a kadar enerji verimliliği küresel iyileşme hızını iki katına çıkarmak

7.a 2030'a kadar yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, gelişmiş ve daha temiz fosil yakıt teknolojilerini de içerecek şekilde temiz enerji araştırmaları ve teknolojilerine erişimi kolaylaştırmak için uluslararası işbirliğini çoğaltmak ve enerji altyapısı ve temiz enerji teknolojileri yatırımlarını desteklemek

7.b 2030'a kadar, herkese çağdaş ve sürdürülebilir enerji hizmetleri sağlamak için tüm gelişmekte olan ülkelerde, özellikle en az gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan küçük ada devletlerinde ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkelerde, altyapıyı yaygınlaştırmak ve teknolojileri yükseltmek

SKA 7 kapsamında enerji arz güvenliğinin sağlanması, yenilenebilir enerjinin toplam enerji üretim ve tüketimi içindeki payının artırılması ve enerji verimliliği uygulamalarının geliştirilerek enerji yoğunluğunun azaltılması hedeflenmektedir. Ayrıca, SKA 7 üç ana temayı esas almaktadır. Birinci tema enerjinin adil bir şekilde dağılımı, temiz enerjiye ulaşılabilirlik ve enerji güvenliğini sağlamak üzerine kurulmuştur. İkinci tema, yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji arzı içindeki payını artırmayı ve enerji portföyündeki fosil yakıt kullanımının payını kademeli olarak azaltmayı hedeflemektedir. Üçüncü ve son tema tüm sektörlerde enerji verimliliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Politika ve Stratejiler

SKA 7'de yer alan tüm hedeflerin Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ve stratejik planlarda yer aldığı görülmektedir. Başta Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı olmak üzere, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve ilgili diğer kurumların sorumluluğunda hazırlanan strateji belgeleri ve farklı politika dokümanlarında ana politikalar detaylandırılmıştır. 8. Kalkınma Planı döneminde serbestleşme çalışmaları önem kazanırken, 9. Kalkınma Planı döneminde kamu santrallerinin özelleştirilmesi ve özel sektörün yeni santraller kurması öne çıkmış, elektrik ve doğal gaz sektörlerinde serbestleşme hız

kazanmıştır. Bu dönemde, özel sektörün elektrik toplam kurulu gücündeki payı önemli oranda artmış, elektrik dağıtımı ve ticaretinde serbestleşme büyük ölçüde tamamlanmış, doğal gaz dağıtımı tamamen özel sektöre devredilmiştir. 9. Kalkınma Planı döneminden itibaren yeni kurulan yenilenebilir enerji santrallerinin elektrik iletim dağıtım sistemine entegrasyonu hızlanmış, benzer şekilde enerji verimliliği politikaları öne çıkmıştır. Bu konulardaki öncelikler 10. Kalkınma Planı döneminde de devam etmiştir.

Tablo 21. SKA-7 ile ilgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
Tüm Hedefler	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Stratejik Planı (2015-2019), Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Stratejisi Belgesi (2004)
(7.1-7.2)	Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi (2009), TEİAŞ Stratejik Planı (2015-2019)
(7.1)	TKİ Stratejik Planı (2015-2019)
(7.2)	Yenilenebilir Enerji Eylem Planı (2014-2019), Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023), 10. Kalkınma Planı Yerli Kaynaklara Dayalı Enerji Üretim Programı (2014-2018)
(7.3)	Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2012-2023), 10. Kalkınma Planı Enerji Verimliliğinin Geliştirilmesi Programı (2014-2018), Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023), Verimlilik Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2018), Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2015-2018), KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)

İncelenen dönem boyunca Türkiye'nin özellikle elektriğe erişim konusunda hızlı bir gelişim kaydettiği, yenilenebilir enerjinin enerji üretimi içerisindeki payını artırmak için teşvik mekanizmalarının kullanıldığı, yine enerji verimliliği alanında yasal düzenlemelerin kapsamının genişlediği görülmektedir. Bu kapsamda Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2017-2023) ile 2017 - 2023 döneminde Türkiye'nin birincil enerji tüketiminde kümülatif olarak 23,9 MTEP azaltım sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca, yenilenebilir enerji yatırımlarının hidroelektrik odaklı büyüme stratejisinden, iyileştirilen mevzuat ve teşvik mekanizmalarının etkisiyle rüzgâr ve güneş gibi diğer yenilenebilir enerji kaynaklarına da odaklanan ve bu alanlarda da büyüyen bir yapıya doğru geliştiği dikkat çekmektedir.

Hedef 7.1 kapsamında elektrik piyasası mevzuatı üretilen elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulmasını, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulmasını ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin yapılmasını hedeflemektedir.

Hedef 7.2'ye yönelik olarak ulusal politika dokümanlarında yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik enerjisi üretimi amaçlı kullanımının yaygınlaştırılması, bu kaynakların güvenilir, ekonomik ve kaliteli biçimde ekonomiye kazandırılması, kaynak çeşitliliğinin artırılması, sera gazı emisyonlarının azaltılması, atıkların değerlendirilmesi, çevrenin korunması ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde ihtiyaç duyulan imalat sektörünün geliştirilmesini hedeflemektedir.

Hedef 7.3'e ilişkin mevcut politikalarla enerjinin etkin kullanılması, israfının önlenmesi, enerji maliyetlerinin ekonomi üzerindeki yükünün hafifletilmesi ve çevrenin korunması için enerji kaynaklarının ve enerjinin kullanımında verimliliğin artırılması hedeflenmektedir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu tüketicilerin çağdaş enerjiye kesintisiz ve kaliteli erişimini garanti etmektedir. 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun ile 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu 9. Plan döneminde yasalaşmıştır. 2011'de 6094 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun çıkarılmıştır. 6094 sayılı Kanun ve bu konuyla ilgili çeşitli yönetmelikler, yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi için teşvik edici bir çerçeve sunmaktadır. 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu ve bu kanunun uygulanmasına yönelik yönetmelikler de Türkiye'de yürütülen enerji verimliliği çalışmaları için güçlü bir dayanak oluşturmaktadır. Enerji verimliliği alanında sanayide, binalarda, ulaşımda enerji verimliliğini artırmayı teşvik eden çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır.

Hedef 7.1 kapsamında mevcut yasal düzenlemelere bakıldığında, uygun fiyatlı, güvenilir ve modern enerjiye erişimin güvence altına alınmasına yönelik çeşitli kanun ve yönetmelikler ile kapsayıcı düzenlemeler getirildiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda, elektriğe evrensel erişimin sağlanması amacıyla küçük ölçekli elektrik üretim tesislerinin ülke ekonomisine kazandırılması ve etkin kullanımının sağlanması, elektrik şebekelerinde meydana gelen kayıp miktarlarının azaltılması elektrik piyasası mevzuatının düzenleme getirdiği diğer önemli hususlardır. Bu hedef kapsamında elektrik piyasasındaki uzman istihdamına yönelik mevzuat geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Hedef 7.2 ile ilgili konular yürürlükteki mevzuatta kapsayıcı bir şekilde kanun ve yönetmelikler ile düzenlenmiştir. Bu bağlamda, yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılması amacıyla başta Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve EPDK olmak üzere ilgili kuruluşlar çalışmalarını yürütmektedir. Hidrolik, su, güneş, rüzgâr

ve jeotermal gibi doğal enerji kaynakları yenilenebilir olmalarının yanı sıra temiz enerji kaynakları olup, kamu tarafından teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerektiği halde bu kaynaklara dayalı elektrik üretimi yapmak üzere lisans alacak yatırımcılar için ihale süreci öngörülmekte ve bu durum yatırımcımlar açısından ilave yükümlülük getirmektedir.

Hedef 7.3 kapsamında küresel enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik uluslararası anlaşmalar ile başta Enerji Verimliliği Kanunu olmak üzere çeşitli kanun ve yönetmelikler bulunmaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının koordinasyonunda çalışmalar yürütölmektedir.

Hedef 7.a ile ilgili olarak taraf olduğumuz Avrupa Enerji Şartı Anlaşması, BMİDÇS ve Kyoto Protokolü'nde getirilen düzenlemeler uyarınca enerji arz güvenliğinin artırılması için enerjinin üretimden dağıtımına kadarki olan süreçte verimliliğın iyileştirilmesi ve temiz enerji teknolojisi alanlarına yatırımın teşvik edilmesi için uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler bulunmaktadır.

Hedef 7.b kapsamında yürürlükteki mevzuat toplumumuzun her kesiminin modern ve etkin enerji hizmetlerine erişiminin sağlanması hususunda kapsayıcı düzenlemeler içermektedir.

SKA 7'de kurumsal çerçeve açısından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 7 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar Tablo 22'de paylaşılmaktadır.

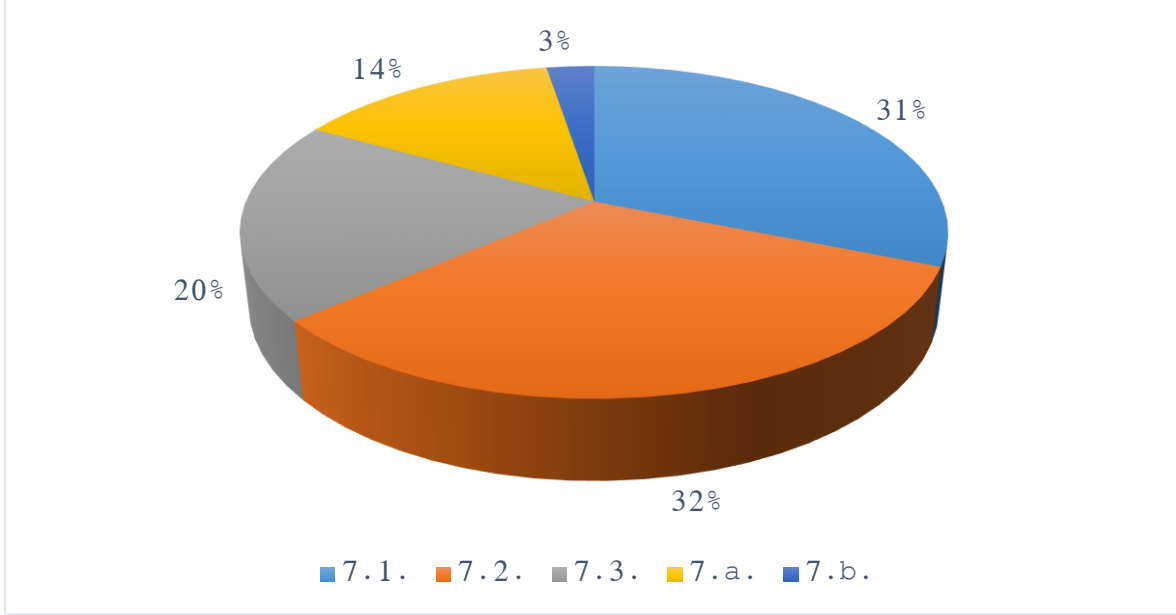
Tablo 22. SKA-7 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA7 Koordinatör: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
7.1	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
7.2	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Ticaret Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
7.3	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı
7.a	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu TÜBİTAK
7.b	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı TİKA

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının (ETKB) bağlı, ilişkili ve ilgili kuruluşları olan EPDK, EÜAŞ, TEİAŞ, TEDAŞ, EPIAŞ ve BOTAS enerjinin arzından nihai tüketimine kadarki safhalarda ETKB'nin genel koordinasyonunda çalışmalarını yürütmektedir.

Proje Envanteri

SKA-7 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 19'da yer almaktadır.

Grafik 19. SKA-7 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

Artan elektrik ihtiyacının karşılanması ve elektrik iletim hizmetinin yaygınlaştırılması/iyileştirilmesi amacıyla yürütülen pek çok proje bulunmaktadır. Ayrıca iletim ağının geliştirilmesi, uluslararası entegrasyonunun sağlanması ve tevsi ihtiyaçlarının tamamlanması için TEİAŞ tarafından yürütülen projeler bulunmaktadır. Elektrik iletim ve dağıtım şebekesinin genişleme, yenileme ve modernizasyonu amacıyla devam eden hat ve trafo yatırımlarının 2018-2020 yılları arasında 21 dağıtım bölgesinde devam etmesi hedeflenmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi kapsamında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından güneş ve rüzgâr santrali ekipmanlarının ülke içerisindeki üretiminin yaygınlaşması ve gerekli Ar-Ge merkezinin oluşturulması ile 1.000 MW rüzgâr ve 1.000 MW güneş enerjisi santrallerin kurulmasının hedeflendiği Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) oluşturulmuştur. Bu kapsamda özel sektörün yatırımın ekipman üretimi kısmında da rol alması ve yerli ekipman kullanımının teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

Birincil enerjide kaynak çeşitliliğini sağlamak ve Türkiye'nin fosil kaynak ithalatını azaltmak amacıyla, yeni ve alternatif enerji kaynakları ve teknolojileri tercih edilmektedir. Bu kapsamda 4.800 MW kurulu güce sahip Akkuyu Nükleer Güç Santrali ve 4.480 MW kurulu güce sahip Sinop Nükleer Güç Santrali projeleri yürütülmektedir.

Sanayide, kamu ve hizmet binalarında enerji verimliliğinin artırılması amacıyla prosesleri/yapıları/sistemleri yenileme, bu konuda bilinçlendirme faaliyetleri yürütme, enerji verimliliği danışmanlığı hizmeti sağlama ve enerji yönetimini geliştirme alanlarında da çeşitli projeler bulunmaktadır.

Tablo 23. SKA-7 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA)	
SKA Hedefleri	7.2 - 7.a
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
Proje Adı	Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA)
Projenin Amacı	Yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi kapsamında 2 adet 1.000'er MW'lık güneş ve rüzgâr santrallerinin kurulması ve yenilenebilir enerjinin teşvik edilmesi hedeflenmektedir.
Projenin Bileşenleri	-2 adet 1.000'er MW'lık kurulu güce sahip güneş ve rüzgâr santrallerinin kurulması -Yerli ekipmanların Türkiye'de üretilmesi -Yenilenebilir enerji için Ar-Ge ihtisas bölgelerinin kurulması
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2017 - devam ediyor
Çıktılar	-İlk YEKA projesi olarak Karapınar Enerji Endüstri İhtisas Bölgesine 1.000 MW Kurulu güce sahip güneş enerjisi santrali kurulumu ve GES projelerine yönelik yılda minimum 500 MW fotovoltaik modül üretim kapasitesine sahip güneş paneli fabrikası kurulumu için ihale düzenlenmiştir. Santralde üretilen elektriğin 15 yıllık garantili alım fiyatı 6,99 Dolar sent/kWh fiyat desteği ile ihale tamamlanmıştır. -Ağustos 2017'de YEKA kapsamında rüzgâr santralleri için de ihale düzenlenmiş, 1.000 MW'lık proje 15 yıl alım garantisi ve 3,48 Dolar sent/kWh'lik tamamlanmıştır. Projede kanat, jeneratör tasarımı, malzeme teknolojileri ve üretim teknikleri, yazılım ve yenilikçi dişli kutusu alanlarından en az üçünü de kapsayacak şekilde toplam 5 alanda 10 yıl boyunca, yüzde 80'i Türk mühendislerden oluşan 50 teknik personel ile Ar-Ge faaliyeti yürütülüp, her yıl için bu faaliyetlere 5 milyon Dolar ayrılacaktır.
Etki	Yenilenebilir enerjinin üretimdeki payının artmasına, elektrik fiyatlarının düşmesine, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına, yeşil istihdamın artırılmasına, Ar-Ge ve yeniliğin güçlendirilmesine katkı sağlanacaktır.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

Nihai enerji tüketimi içinde yenilenebilir enerjinin payı, doğal gaz kullanımının yaygınlaşması, araç parkı gelişimi ve akaryakıt talebindeki hızlı artışa bağlı olarak 1990-2014 döneminde düşüş göstermektedir. Türkiye'nin nihai enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin payı 2014 yılında %12 civarındadır. AB'de bu oran 2014'de %16 mertebesinde olup Türkiye'ye kıyasla daha yüksek seviyededir ve AB'de bu oranın 2020 yılında %20, 2030 yılında %27 seviyesine yükseltilmesi hedeflenmektedir. Nihai enerji tüketimi açısından durum böyle olmakla birlikte, sadece elektrik enerjisi açısından bakıldığında, yenilenebilir enerji kaynaklı elektrik üretiminin uygulanan destek mekanizmasının (feed-in-tariff) da etkisiyle büyük bir artış kaydettiği görülmektedir. Sağlanan destekler yeni yatırımları teşvik etmektedir.

Türkiye'nin enerji yoğunluğunu azaltma yönündeki gelişiminin AB ve OECD ortalamalarına göre nispeten düşük seviyede kaldığı görülmektedir. Enerji verimliliğindeki gelişmelerin daha sağlıklı ve etkili biçimde tespit edilebilmesi için, verimliliğin sanayi ve ulaşım sektörleri ile binalarda müstakilen ve farklı gösterge setleriyle takip edilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Hedef 7.1'in göstergeleri arasında yer alan elektriğe erişimi olan nüfusun oranı, Türkiye'de 2000'li yılların ortasından itibaren %100'e ulaşmıştır. Bununla birlikte, kırsal ve kentsel alanlardaki nüfusun elektriğe erişiminde kalite ve kısa süreli kesintiler bakımından farklılıklar görülmektedir. Hedef 7.1'in bir diğer göstergesi olan temiz yakıtların ve teknolojilerin kullanım oranı Türkiye için izlenmesi gereken bir göstergedir. 2000'li yılların başından bu yana küresel düzeyde temiz enerji teknolojilerinin gelişimi ve ucuzlaması, bu teknolojilerin daha yaygın kullanılmasına ve temiz enerjinin toplam enerji arzı içindeki payının yükselmesini sağlamıştır. Türkiye'de özellikle elektrik üretimi ve ısınma gibi amaçlarla kullanılan enerji kaynakları içerisinde fosil yakıtların oranının azaltılması ve yenilenebilir enerji potansiyelinin tamamının kullanılması gelişim alanları olarak ortaya çıkmaktadır.

Hedef 7.2'nin göstergesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam nihai enerji tüketimindeki payıdır. 1990-2014 döneminde Türkiye'de yenilenebilir enerjinin nihai enerji tüketimindeki payının gerilediği görülmektedir. 2014 yılında yayımlanan Yenilenebilir Enerji Eylem Planı'na göre Türkiye'nin yenilenebilir enerji santrallerinin kurulu gücünün 2023 yılında, 2016 yılı gerçekleştirmeleri ile karşılaştırıldığında %77 oranında artış kaydetmesi, bu santrallerden üretilen elektriğin ise %83 oranında artması beklenmektedir. Yeni devreye girecek santrallerin ağırlıklı kısmının yenilenebilir enerji kaynakları kapsamı hedefinin yanı sıra ulaşım, sanayi ve konutlarda tüketilen enerjide de yenilenebilir enerjinin

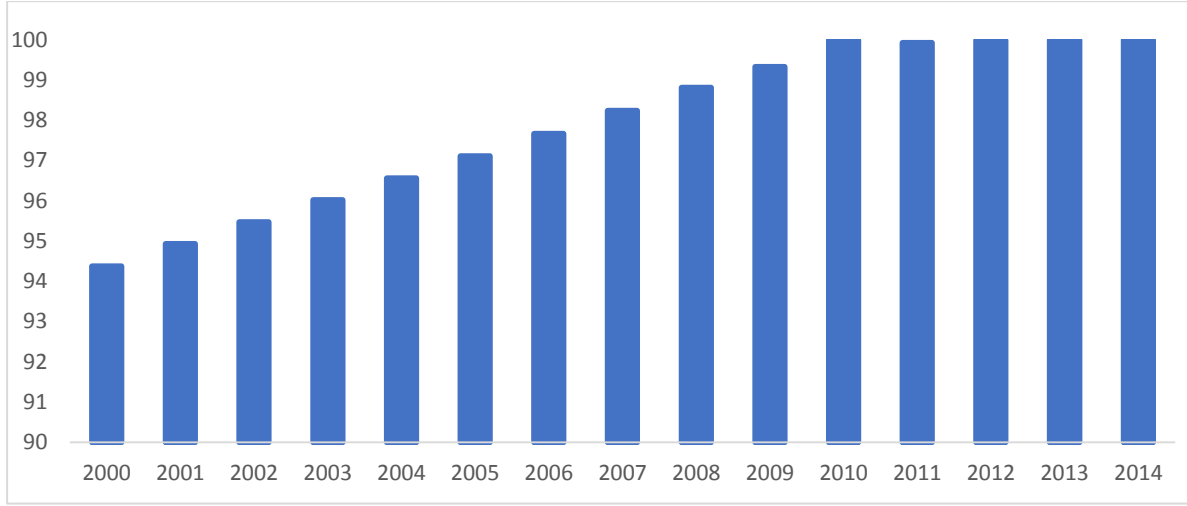
payını artırma yönündeki hedef ve adımlar, söz konusu göstergede önümüzdeki dönemde iyileşme yaşanmasını sağlayabilecek gelişmelerdir.

Hedef 7.3'ün göstergesi ekonominin enerji yoğunluğudur. Türkiye'de 2000-2015 yıllarını kapsayan dönemde yıllık bazda ortalama birincil enerji yoğunluğu endeksi %1,7, nihai enerji yoğunluğu endeksi ise %1,5 oranında azalmıştır. GSYH içinde enerji yoğun imalat sanayii sektörlerinin payı azalırken hizmet sektörlerinin payında artış yaşanması, enerji yoğunluğunun düşmesine neden olan faktörlerdendir. Ayrıca sınırlı da olsa enerji tüketiminin yüksek olduğu düşük ve orta-düşük teknoloji sektörlerden enerji tüketiminin daha düşük olduğu orta-yüksek teknolojilere doğru geçişin enerji yoğunluğundaki düşüşte etkisi olduğu görülmektedir. Ülkede enerji verimliliği alanında yürütülen faaliyetlerin, özellikle sanayi sektöründe yapılan iyileştirme yatırımlarının, stoka dâhil olan yeni binalarda ısı yalıtımının daha yüksek olmasının ve yüksek verimli elektrikli ev aletlerindeki yaygınlaşmasının da bu gelişmede rolü olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin enerji yoğunluğunu azaltma yönündeki çabalarının artırılması gerekmektedir.

Türkiye'nin YEKA'lar aracılığıyla uluslararası enerji işbirlikleri sağlamaya yönelmesi, Türk enerji sanayisini yabancı teknoloji ile bir araya getirmesi ve bilgi birikiminin ithal edilmesine yönelik düzenlemeler öngörmesi, Hedef 7.a'nın kapsamıyla uyum arz etmektedir. Diğer taraftan, enerji verimliliği ve temiz teknolojiler alanında Türkiye'de yapılan doğrudan yatırımların, bu teknolojilerin ithal edilmesi için yapılan kamu ve özel sektör harcamalarının ve enerji alanında yapılan Ar-Ge harcamalarının takip edilmesi önemli görülmektedir.

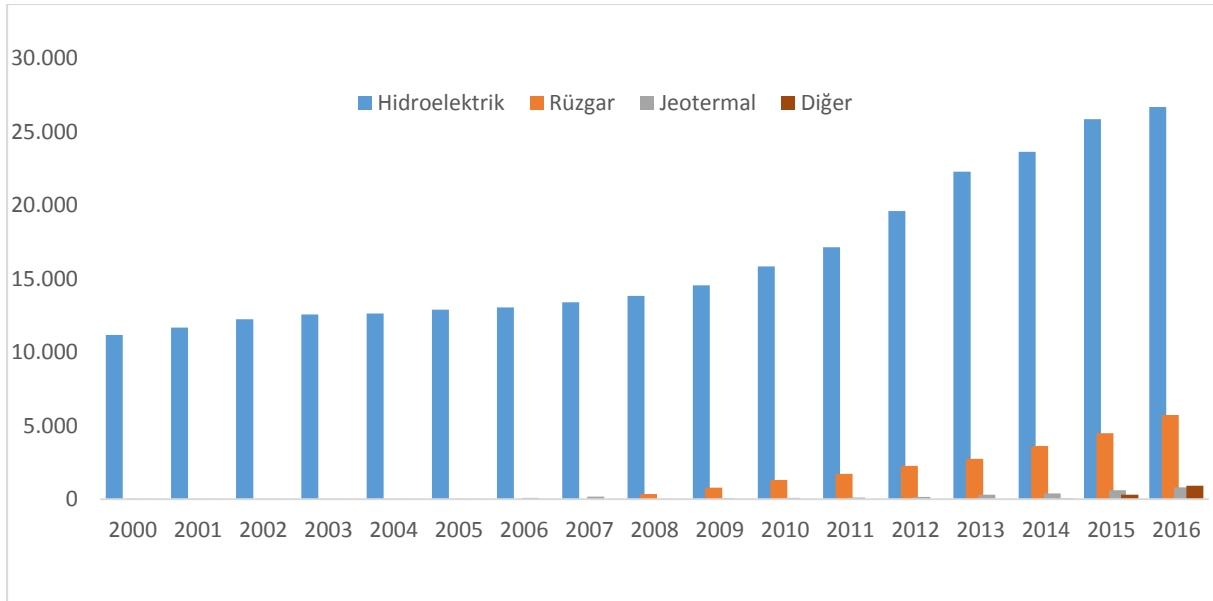
Hedef 7.b özellikle az gelişmiş ülkeler ve Afrika ülkelerine yöneliktir. Bu hedef kapsamında tüm nüfusa modern ve sürdürülebilir enerji hizmeti sunma konusunda altyapı ve teknolojilerin geliştirilmesi konusu Hedef 7.1 altında Türkiye bağlamında değerlendirilmiştir.

Elektriğe erişim %100 seviyesine ulaşmış ve dolayısıyla Türkiye için aşılmıştır (Grafik 20) . İkinci gösterge, temiz yakıtlara ve teknolojiye öncelik veren nüfus oranında ise Türkiye için veri bulunmamaktadır. Ancak bu alanda Türkiye'nin, doğalgaz kullanımının yaygınlaşmasıyla hızlı bir gelişim gösterdiği bilinmekte, gelişimin devam etmesi gerekli görülmektedir

Grafik 20. Türkiye'de Elektriğe Ulaşımı Olan Nüfusun Oranı

2000 yılında Türkiye'nin kurulu gücü 27,2 GW seviyesinde olup %41'lik kısmı yenilenebilir enerji (tamamı hidroelektrik santrali) kaynaklarından oluşmaktaydı. Türkiye'nin birincil enerji üretimi içerisindeki payı yüksek olan doğalgaz ve petrol gibi tamamına yakın kısmı ithal edilen fosil kaynakların enerji arz güvenliğini tehdit etmesi ile yerli kaynakların elektrik üretiminde kullanılmasının önemi artmıştır. Bu kapsamda özel sektörün yatırım yapması teşvik edilmiş, çeşitli kamu uygulamaları/teşvikleri ile yenilenebilir enerji yatırımları desteklenmiştir. Söz konusu gelişmeler kapsamında Türkiye'nin yenilenebilir enerji kurulu gücü 2000-2016 yılları arasında senelik olarak artış kaydederek 2016 yılsonu itibarıyla 34,5 GW seviyesine yükselmiştir. (Bknz.Grafik 21)

Grafik 21. Yenilenebilir Enerji Kurulu Güç Gelişimi, MW

Değerlendirme

Türkiye'nin büyüyen ekonomisi ve artan nüfusu enerji talebini artırmaktadır. Başta enerji verimliliğindeki iyileşmelerle talebin azaltılması ve enerji arzında yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması önemli gelişmeler olarak görülmektedir. Bu gelişmelerin SKA hedefleriyle uyumlu olarak Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, strateji belgeleri ve Milli Enerji ve Maden Politikasında kapsandığı değerlendirilmektedir. Türkiye'de yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji arzı içindeki payının artırılması kaynak çeşitliliğinin sağlanması, dışa bağımlılığının azaltılması ve emisyonların azaltılması bakımından tüm SKA hedeflerine erişilmesini kolaylaştıracaktır.

SKA 7 kapsamındaki hedeflerde, özellikle Hedef 7.1, 7.2 ve 7.3'te Türkiye'nin 2000-2016 döneminde elektrik üretiminde kurulu güç artmış, yenilenebilir enerji kurulu gücü yükselmiş, enerji verimliliğine yönelik politika, mevzuat gelişimi sağlanmış ve uygulanan projelerde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin demografik, ekonomik ve sosyal dinamikleri, enerji talebinde artışın süreceğine işaret etmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Enerji Şartı Anlaşması, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) gibi uluslararası anlaşmalara taraf olması ve enerji yatırımlarında uluslararası standartları izlemesi olumlu gelişmeler arasındadır. BMİDÇS kapsamındaki finansal mekanizmalardan daha fazla yararlanarak Türkiye'nin çabaları devam edecektir. Büyük ölçekli üretim yatırımlarının yanı sıra yenilenebilir enerji kooperatiflerinin ve küçük ölçekli enerji üretiminin toplam sistem fizibilitesi gözetilerek desteklenmesi konusundaki çalışmaları artırmak faydalı olacaktır. Her kesimden vatandaşa hitap eden "Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri"nin geliştirilmesi SKA 7'nin gerçekleştirilmesinde önemli bir adım olarak görülmektedir. Lisanssız elektrik üretim faaliyeti kapsamında yerli ve kooperatif çatısı altında yenilenebilir kaynaklardan elektrik üreterek talebin karşılanması, fazla üretimlerin belirlenen tarifeler üzerinden devlet garantisi ile bağlı buldukları dağıtım şirketine satışı, enerjide dışa bağımlılığın azaltılmasına ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesine katkı sağlayacaktır.

SKA 7, erişilebilir ve temiz enerji kapsamındaki hedeflerin uygulanabilmesi için, toplumun tüm kesimlerinde bu hedeflerle ilgili farkındalığı artırmak, bu süreçte tüm paydaşları kapsamak öncelikli hedef olmalıdır. Kesintisiz enerjinin sağlanabilmesi, arz, talep, iletim, dağıtım ve depolama sistemlerinin optimizasyonunu gerektirmektedir. SKA 7 hedefleriyle uyumlu olarak yenilenebilir enerji kurulu güç kapasitesi artırılırken elektrik iletim altyapısının da buna uygun hale getirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, temiz enerji kaynaklarının elektrik üretimi dışında ısınma ve ulaştırma gibi alanlarda

kullanımının artırılması ve enerji verimliliğinin geliştirilerek enerji tüketiminin artış hızının düşürülmesi SKA 7'ye erişilmesine önemli katkıda bulunacaktır. Yenilenebilir enerji teknolojilerini ağırlıklı olarak ithal eden Türkiye'de bu teknolojilerin geliştirileceği Ar-Ge tesislerinin kurulması ve teknoloji transferini planlanması olumlu gelişmelerdir.

Türkiye'de sistematik bir enerji verimliliği envanteri tutulması, sektörel bazda enerji yoğunluğunun daha ayrıntılı seviyede izlenmesi, yapılan yatırımların sağladığı enerji tasarrufu ve emisyon azaltımının belirlenmesi öncelikli konulardır.

3.8. SKA 8: İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek

SKA 8 kapsamında 12 hedef bulunmakta olup hedeflerin tümü Türkiye için geçerlidir. Bunlar:

8.1 Ulusal koşullara uygun olarak kişi başına düşen ekonomik büyümeyi sürdürmek ve özellikle en az gelişmiş ülkelerde Gayri Safi Yurtiçi Hasılda yıllık asgari %7 oranında büyüme gerçekleştirmek

8.2 Yüksek katma değerli ve emek-yoğun sektörlerle odaklanmayı da içerecek şekilde faaliyet çeşitlendirme, teknoloji yükseltme ve yenilikçilik yoluyla ekonomik verimliliği daha yüksek seviyelere ulaştırmak

8.3 Üretken faaliyetleri, insana yakışır iş üretimini, girişimciliği, yaratıcılığı ve yenilikçiliği destekleyen kalkınma odaklı politikalar geliştirmek ve finansal hizmetlere erişim yolunu da kapsayacak şekilde mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kayıt altına alınması ve büyümesini teşvik etmek

8.4 2030'a kadar, tüketim ve üretimdeki küresel kaynak verimliliğini aşamalı biçimde iyileştirmek ve gelişmiş ülkelerin önderliğinde, Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Modellerine Yönelik 10 Yıllık Çerçeve Programıyla uyumlu şekilde, ekonomik büyümenin çevresel bozunmadan ayrıştırılması için çaba göstermek

8.5 2030'a kadar gençler ve engelliler dâhil tüm erkek ve kadınlar için tam ve üretken istihdam ve insana yakışır işlere erişmek ve eşit işe eşit ücret sağlamak

8.6 2020'ye kadar ne istihdamda ne de eğitim veya kurslarda yer alan gençlerin oranını önemli ölçüde azaltmak

8.7 Zorla çalıştırmayı ortadan kaldırmak, modern köleliği ve insan kaçakçılığını bitirmek ve çocukların asker olarak kullanılması dâhil olmak üzere çocuk işçiliğinin en kötü türlerini yasaklamak ve ortadan kaldırmak üzere acil ve etkili tedbirler almak ve 2025'e kadar her türlü çocuk işçiliğini sona erdirmek

8.8 başta kadın göçmenler olmak üzere göçmen işçiler ve güvencesiz işlerde çalışan insanlar dâhil bütün çalışanlar için çalışma haklarını korumak ve güvenli ve emniyetli çalışma ortamları sunmak

8.9 2030'a kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizmin desteklenmesi için politikalar geliştirmek ve uygulamak

8.10 Herkesin bankacılık, sigorta ve mali hizmetlere erişiminin teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması için ulusal finansal kurumların kapasitelerini güçlendirmek

8.a Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkeler için, En Az Gelişmiş Ülkelere Ticaretle Bağlantılı Teknik Destek İçin Entegre Çerçeveyi de içerecek şekilde ticaret yardımı desteklerini artırmak

8.b 2020'ye kadar genç istihdamı için küresel bir strateji geliştirmek ve uygulamaya koymak ve Uluslararası Çalışma Örgütü Küresel İş Pakti'ni uygulamak

SKA 8 ekonomik büyüme ve istihdam olmak üzere iki ana temayı kapsamaktadır. Sürdürülebilir ekonomik büyüme bağlamında ülkelerin yapısal sorunlarını dikkate alan, uzun vadeli, kapsayıcı, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları içinde barındıran bir büyüme modelinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. İstihdama yönelik hedeflerde ise kadınlar, gençler ve engelliler dâhil olmak üzere her kesim için insana yakışır iş imkânlarının sağlanmasına, iş yerinde güvenli ortamların oluşturulmasına, çocuk işçiliğinin her türünün sona erdirilmesine, ailelere sosyal koruma sağlayan işlerin geliştirilmesine ve çalışan haklarının korunmasına odaklanılmaktadır.

Politika ve Stratejiler

SKA 8 kapsamındaki hedeflerin tamamı 2000-2016 döneminde Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda değişik boyutlarda ele alınmıştır. 10. Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan Öncelikli Dönüşüm Programları içinde yer alan Üretimde Verimliliğin Artırılması Programı, Sanayi Strateji Belgesi, Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı, KOBİ Strateji Belgesi, Ulusal İstihdam Stratejisi, Ulusal Gençlik İstihdam Eylem Planı, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı, İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi Programı, 2023 İhracat Strateji Belgesi, Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı ve İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı ile Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planı SKA 8 kapsamında diğer temel politika dokümanları olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 24. SKA-8 ile ilgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
(Tüm hedefler)	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar
(8.1-8.2 - 8.3)	Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2015-2018), Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), 10. Kalkınma Planı – Öncelikli Teknoloji Alanlarında Ticarileştirme Programı (2014-2018), Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı (2015)
(8.1-8.4)	İklim Değişikliği Strateji Belgesi, Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2015-2018), Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)
(8.1- 8.5 - 8.6 - 8.7)	Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Ulusal Gençlik İstihdam Eylem Planı (2011), Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2014-2018)
(8.8)	Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgeleri
(8.1-8.9)	Türkiye Turizm Stratejisi 2023, Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı (2014-2018)
(8.1-8.10)	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı, Sermaye Piyasası Kurulu Stratejik Planı ve İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2018), Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planı
(8.b)	Uluslararası Çalışma Örgütü Küresel İş Paktı

SKA 8.1'in kapsadığı sürdürülebilir ekonomik büyüme Kalkınma Planlarının tümünde ele alınmıştır. Ayrıca eğitim, istihdam, sanayi, bilim, teknoloji, enerji, turizm, mali sektör ve pek çok alanda sorumlu kurumların hazırladığı politika dokümanlarında ekonomik büyümeye doğrudan veya dolaylı olarak etkiye bulunan politikalar mevcuttur. Kalkınma Planlarında, istikrarlı yüksek ekonomik büyümeye yönelik olarak köklü mali, ekonomik ve yasal değişim ve dönüşümlere odaklanılmıştır. 9. ve 10. Kalkınma Planı dönemlerinde ise sağlanan makroekonomik istikrarın sürdürülmesinin yanında verimlilik artışı ve sanayileşme sürecinin güçlendirilmesi temelinde özel sektör öncülüğünde dışa açık ve rekabetçi üretim yapısının geliştirilmesi hedeflenmiştir. 2001 yılında köklü mali, ekonomik ve yasal değişim ve dönüşümleri amaçlayan enflasyon hedeflemesi, esnek kur ve sıkı maliye politikasına dayalı olarak Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yürürlüğe konulmuştur. Program kısa sürede büyüme ve makroekonomik göstergeler üzerinde olumlu sonuçlar vermiştir. 2002 yılından sonra kamu harcamalarını kısıcı, vergileri artırıcı ve kamu borçlanmasını azaltıcı politikalar yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca devletin özelleştirme ve serbestleşme yoluyla üretim alanından ve bazı hizmetlerden çekilerek ekonomi içindeki

düzenleyici ve denetleyici işlevinin kuvvetlendirilmesi ve bu sayede özel sektörün ekonomi içindeki ağırlığının artırılması için politikalar uygulanmıştır.

Hedef 8.2 kapsamında ekonomide verimliliğin artırılması, Kalkınma Planları, Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2015-2018) ve Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planında (2015-2018) yer verilen politikalar arasındadır. Kalkınma Planlarında imalat sanayinin dışa dönük olmasının yanı sıra, yüksek nitelikli insan gücü kullanan, Ar-Ge'ye önem veren, teknoloji üreten, tasarım ve marka yaratan bir yapıya dönüşümü, sanayi yatırımının teşvikinde Ar-Ge ve teknolojik gelişmeye öncelik verilmesi, yabancı sermayeli yatırımlarla teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi, Üniversite-sanayi işbirliğinin artırılması teknoloji geliştirme merkezlerinin ve teknoparklarının kurulmalarının desteklenmesi ve Ar-Ge desteklerinin artırılması bilgi ve teknoloji yoğun nitelik taşıyan savunma ve havacılık, makine imalat, kimya, elektronik sanayilerinin ve yazılım sektörlerinin geliştirilmesine yer verilmiştir. 10. Kalkınma Planında, önceki politika dokümanlarında dolaylı ve doğrudan vurgusu çok yapılmayan sanayide toplam faktör verimliliği (TFV) gelişimi ele alınmış, 2002-2006 yılları arasında TFV'nin büyümeye olan katkısının pozitif olmasına karşın, 2007-2012 yılları arasında negatif olduğu hesaplanmıştır. Bu çerçevede TFV'nin plan döneminde yıllık ortalama %1,1 oranında, uzun dönem ortalamasının üzerinde artması hedeflenmiştir.

Diğer politika belgeleri de dikkate alındığında, Hedef 8.2 bağlamındaki politika çerçevesinin ana unsurlarının sanayide teknoloji içeriğinin ve katma değer artırılması ile büyümede TFV katkısının çoğaltılması; kadınların işgücüne katılımının desteklenmesi; bölgesel işgücü farklılıklarının iyileştirilmesi; işgücü niteliğinin ve üretkenliğinin artırılması ile üretken yatırımların artırılması gibi üç başlıktan oluştuğu değerlendirilmektedir.

Hedef 8.3 kapsamında Kalkınma Planlarında KOBİ'lerin verimliliklerinin, katma değer içerisindeki paylarının ve uluslararası rekabet güçlerinin, teknoloji düzeyinin artırılması, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanması, ana-yan sanayi bütünleşmesinin sağlanması, Ar-Ge çalışmalarına yönlendirilerek üniversitelerdeki teknoparklarla ortak çalışmalarının artırılması hedeflenmiştir. Finansmana erişiminde sorunların giderilmesi amacıyla bankalar eşliğinde uygun koşullu kredilerin verilmesi, Kredi Garanti Fonu (KGF) teminatlarının artırılması, KOSGEB desteklerinin sağlanması, sermaye ve mali piyasalara erişimin artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca KOBİ Strateji Belgesi de (2015-2018) bu hedefe yönelik diğer temel belgelerden biridir. 10. Kalkınma Planından itibaren KOBİ'ler ve girişimcilik birlikte ele alınmış, girişimcilik yeteneklerinin ve girişim sayısının artırılmasının önem arz ettiği belirtilmiş, hızlı büyüyen veya büyüme

potansiyeline sahip girişimler ile yenilikçi KOBİ'lerin desteklenmesi amaçlanmıştır. OSB, TGB, KSS ve Endüstri Bölgeleri uygulamalarının geliştirilmesi, daha nitelikli hizmet verebilmeleri için kurumsallaşmaları ve etkin bir biçimde yönetilmelerinin sağlanması hedeflenmiştir.

Hedef 8.4 kapsamında, Kalkınma Planlarında sürdürülebilir üretim ve tüketime yönelik ulusal eylem planı hazırlanmasına dönük özel bir hedef yer almamakla birlikte atık yönetimi, çevre yönetimi ve kaynak yönetimi gibi konularda eylem planları hazırlanmasına ilişkin hedeflere yer verilmektedir. Ayrıca, etkili ve eş güdüm içinde çalışan bir çevre yönetim sisteminin oluşturulması çalışmalarının sürdürülmesi, çevre ile ilgili ölçme, izleme ve değerlendirme çalışmalarının geliştirilerek daha sistematik bir yapıya kavuşturulması, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi politikalara yer verilmiştir.

Hedef 8.1, 8.2, 8.3 ve 8.4'ün kapsamında yer alan ekonomik büyümeye ilişkin hedeflere yönelik olarak 7. ve 8. Kalkınma Planlarında küreselleşme süreci ve uluslararası entegrasyon perspektifi ile AB uyum süreci çerçevesinde hayata geçirilen yapısal reformlar ana politika unsurları olarak öne çıkmıştır. Devletin üretimden çekilmesi, KİT'lerin özelleştirilmesi ve enerji, haberleşme, eğitim, sağlık gibi alanların özel sektöre ve rekabete açılması, finansal serbestleşmenin artırılması ve tarımda yapısal dönüşüm bu bağlamda öne çıkan ve makroekonomik politikaları da şekillendiren yapısal reformlardır.

7. Kalkınma Planından başlayarak tüm Planlar ve Yıllık Programlarda sanayi üretiminde uluslararası değer zincirine entegrasyon, üretimin yüksek katma değerli ve ileri teknoloji dönüşümü, KOBİ'lerin rekabet gücünün geliştirilmesi gibi konular vurgulanmış, dönem içinde gelişim sağlanan ve özelleşen politikalar üretilmiştir. 10. Kalkınma Planı ve Plan kapsamında hazırlanan Öncelikli Dönüşüm Programlarında yüksek katma değerli, yenilikçi ve istihdam yaratan sektörlerin desteklenmesine yönelik geniş bir politika seti yer almıştır. Bu ekseninde özellikle 10. Kalkınma Planı ve Öncelikli Dönüşüm Programlarına ek olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından Ar-Ge ve yenilikçilik kapsamında üretilen politika ve yapılan düzenlemelerin bütüncül bir şekilde değerlendirilmesine, önceliklendirilmesine ve özellikle uluslararası rekabet koşulları da dikkate alınarak politika setinin yeniden düzenlenmesine ihtiyaç vardır. TFV'nin artırılmasına ilişkin kapsamlı analiz çalışmalarının yapılması, yüksek katma değerli üretim ve yenilikçiliğin desteklenmesinde sektör ve firmalara odaklanılmasına yardımcı olacaktır.

Hedef 8.5 kapsamında Kalkınma Planı ve Yıllık Programların tümünde tam ve üretken istihdamın sağlanması doğrultusunda istihdam artırıcı politikalar geliştirilmiş olup işgücünün sektörel yapısı ile nitelik ve verimliliğin artırılması

konuları üzerinde durulmuştur. 10. Kalkınma Planında toplumun tüm kesimlerine insana yakışır iş fırsatları sunan işgücü piyasasının oluşturulması hususu ilk kez temel amaçlar arasında yer almıştır.

Türkiye'de kadınların ve gençlerin istihdamına ilişkin politikalara 7., 8., 9. ve 10. Kalkınma Planlarının tümünde yer verilmiştir. 9. ve 10. Kalkınma Planı dönemlerinde kadın ve genç istihdamının artırılması amacıyla İş Kanunu'nda değişiklik yapılması ile kadın ve genç istihdam eden işverenlere sigorta prim teşvikleri düzenlemesi politikaları benimsenmiştir. SKA 4 ve 5'in ilgili hedefleriyle de birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'nin öncelikleri doğrultusunda, özellikle tarım dışı kadın istihdamının desteklenmesine odaklanan özel tedbirlerin geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Planlarda ara eleman ihtiyacını karşılamaya yönelik mesleklerin belirlenmesi ve mesleki eğitimin buna göre düzenlenmesi, işgücü piyasasının ihtiyaçlarıyla eşleşmenin sağlanması konusu önemini korumaya devam etmektedir. Bu husus çerçevesinde sürdürülen projelerin yanı sıra, özellikle orta vadeli ihtiyaçların tespitine yönelik daha kapsamlı çalışmalar yapmaya ve bunlar doğrultusunda ek politikalar geliştirmeye ihtiyaç vardır. Bu konu Hedef 8.6, genç istihdamı açısından da öne çıkmaktadır.

2014 yılında yürürlüğe konulan Ulusal İstihdam Strateji Belgesi tam ve üretken istihdamın sağlanması ile insana yakışır işlerin geliştirilmesi kapsamında eğitim istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi; işgücü piyasasının esnekleştirilmesi; kadınlar, gençler ve dezavantajlı grupların istihdamının artırılması ile istihdam-sosyal koruma ilişkisinin güçlendirilmesine yönelik dört ana hedefi içermektedir.

Ulusal İstihdam Stratejisi Belgesinin temel politika eksenlerinden birini oluşturan Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması başlığı altında 2023 yılına kadar kadınların işgücüne katılım oranının %41 düzeyine çıkarılması, kadınların kayıt dışı çalışma oranının %30'a düşürülmesi, genç işsizlik oranının genel işsizlik oranına yaklaştırılması ve 2015 yılına kadar kamu ve özel sektörde bulunan engelli işçi açık kontenjanının tamamının doldurulması hedeflenmiş ve bu yönde politikalar belirlenmiştir. Kadın İstihdamı Eylem Planı (2016-2018), kadın istihdamının artırılması için mesleki beceriler kazandırılması ve işe yönlendirilmesi ile kadınların işgücü piyasasına erişim olanaklarının artırılmasına odaklanmıştır. Kadınların daha fazla istihdam edilmesi ve işgücüne katılım oranının artırılması açısından eğitim alanında belirlenen politikaların daha etkili olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim kadınların eğitim durumuna göre işgücüne katılma oranları incelendiğinde, okur-yazar olmayan kadınların yalnızca %15'inin işgücüne katıldığı, yüksek-öğretim mezunu kadınların ise %71'inin işgücü piyasasına girdiği görülmektedir.

Hedef 8.6 kapsamında Kalkınma Planları, genç işsizlik oranının düşürülmesine yönelik hedefler doğrudan işgücü piyasasında yapılması gereken düzenlemeler ve eğitim, göç ve demografik faktörler gibi dolaylı alanlara yönelik politikalar çerçevesinde oluşturulmuştur. 10. Plan döneminde ise gençlere nitelikli istihdam imkânlarının geliştirilmesi için bölgesel, yerel ve sektörel dinamiklerin dikkate alınarak stratejilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

2011 yılında yayımlanan Ulusal Gençlik İstihdam Eylem Planı, bu alana ilişkin özel politika üretimi anlamında ileri bir adım olmuştur. 10. Kalkınma Planı doğrultusunda geliştirilen Temel ve Mesleki Becerileri Geliştirme Programı da politika geliştirilmesi açısından ilerlemeye katkı sunmuştur. Söz konusu dokümanlarda eğitim sisteminin işgücü piyasasıyla uyumunun artırılması, eğitim çağındaki gençlerin temel becerilerinin geliştirilmesi, genç işgücünün temel becerilerinin geliştirilmesi ve mesleki yeterliliklerinin artırılması öne çıkan politikalaradır.

Hedef 8.7 kapsamında çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar Kalkınma Planlarında ele alınan konular arasında yer almaktadır. Çocukların çalışmasını önlemek için eğitim imkânlarından yararlanmayı engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılması, çağ nüfusun tamamının zorunlu temel eğitim sürecinde kalmalarının sağlanması ve mesleki eğitime talep artırıcı bir eğitim sisteminin oluşturulması planlanarak çocukların uzun dönemde çalışma hayatından tamamen çıkarılmaları amaçlanmıştır. Özellikle kırsal kesimdeki kız çocuklarının, özürülerin ve düşük gelirli ailelerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının karşılanması desteklenerek bu kesimlerin eğitime erişimleri kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Zorunlu eğitim süresinin uzatılması çocuk işçi sayısının hızlı bir şekilde gerilemesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, 10. Kalkınma Planı döneminde sokakta, ağır ve tehlikeli işlerde, aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma gibi çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine son verilmesi hedeflenmiştir.

Ulusal İstihdam Stratejisi Belgesi (2014-2023) ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programında (2017-2023) bu hedefe yönelik geniş kapsamlı politika çerçevesi oluşturulmuştur. Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programında (2017-2023), öncelikli hedef grupları "sokakta çalışma", "küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma", "tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma" olarak belirlenmiştir. Bu program ile çocukların fiziksel, bedensel, ruhsal, sosyal ve ahlaki gelişimleri üzerinde ciddi olumsuz etkilere sahip olan çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin faaliyetlerin, bütüncül ve katılımcı bir ulusal program çerçevesinde gerçekleştirilmesi

amaçlanmıştır. Program çerçevesinde çocuk işçiliğini önlemeye yönelik temel stratejiler ve faaliyetler ile bunları uygulayacak kurum ve kuruluşlar belirlenmiştir.

Ancak konunun yoksulluktan eğitime, göçten işsizliğe kadar geniş bir alanda yaşanan sorunlardan kaynaklanması nedeniyle çocuk işçiliğinin doğrudan ortadan kaldırılmasına yönelik bütüncül politikalar geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Hedef 8.8 kapsamında Kalkınma Planlarında iş sağlığı ve güvenliği kültürünün geliştirilmesi, denetim ve teşvik uygulamaları ile iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uyumun artırılması ve bu alanda yeterli sayı ve nitelikte uzman personelin yetiştirilmesi, danışmanlık, eğitim hizmetleri, denetim vb. hizmetlerin yeniden yapılandırılarak geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgeleri (2006-2008, 2009-2013 ve 2014-2018) bu alanda önemli hususları içermektedir. Bunlardan sonuncusunda yedi ana hedef; iş sağlığı ve güvenliği alanında yapılan faaliyetlerin niteliğinin artırılması ve standart hale getirilmesi; iş kazası ve meslek hastalığı istatistiklerinin ve kayıt sisteminin geliştirilmesi; metal, maden ve inşaat sektörlerinin her biri için iş kazası oranının azaltılması; karşılaşılabilecek muhtemel meslek hastalıklarının belirlenerek ön tanılarının toplanması; kamu ve tarım sektörlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin artırılması; toplumda iş sağlığı ve güvenliği kültürünün yaygınlaştırılması ile tehlikeli ve çok tehlikeli işlerde MYK Mesleki Yeterlilik Belgelerinin zorunlu hale getirilmesi olarak belirlenmiştir.

Hedef 8.9'un kapsamında Kalkınma Planlarında turizm sektörünün sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından alternatif turizm alanlarının geliştirilmesi ve turizmin sosyal, kültürel ve çevresel etkileri göz önünde bulundurularak ülkenin turizm kapasitesinin artırılması turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirilmesi ve kıyı turizminin yanı sıra yeni potansiyel turizm alanları yaratmak amacıyla golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat, kervan, kurvaziyer, kongre ve eğlence turizminin geliştirilmesi hedeflenmiştir. 10. Kalkınma Planında ilave olarak turizmde nitelikli işgücü, tesis ve hizmet kalitesiyle uluslararası bir marka haline gelmesi, daha üst gelir grubuna hitap edecek şekilde turizm ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve iyileştirilmesi, turizm değer zincirinin her bileşeninde kalitenin artırılması ve turizmin sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde bölgesel kalkınmada öncü bir sektör haline getirilmesi politikası da yer almaktadır.

8. Plan döneminden itibaren Türkiye'deki birçok kültürel eserin dünya mirası listesine dâhil edilmesi, Türkiye turizminin küresel rekabetçilik göstergelerinden "küresel kaynaklar" bileşeninde üst sıralara yükselmesini sağlamıştır. Tarihi mekânların korunmasına yönelik uygulanan etkili politikalar sayesinde tarih

turizmi gelişim göstermiş ve tarihi eserlerin gelecek nesillere aktarılmasının güven altına alınması turizmin sürdürülebilirliği boyutunda önemli bir hamle olmuştur.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planında Türkiye'nin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerinin koruma-kullanma dengesi içinde kullanılması, turizmde ürünün çeşitlendirilerek sezonun bütün bir yıla yayılması, sürdürülebilir turizm tanıtılarak eko-turizm, kırsal turizm ve agro-turizm konularında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının bilinçlendirilmesi ve turizmin yoğunlaştığı yerlerde ortaya çıkan altyapı ve çevre sorunlarının yerel yönetimlerin ve özel sektörün de katkılarıyla çözümlenmesi hedeflenmiştir.

10. Kalkınma Planında yer alan Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı dünyada yükselen pazar konumunda olan medikal turizm, termal turizm ve ileri yaş-engelli turizmi alanlarında Türkiye'nin hizmet kalitesinin yükseltilerek rekabet gücünün artırılması amaçlanmaktadır. Programın hedefleri arasında ise 2013 yılında 2,75 milyar dolar olan termal, medikal ve ileri yaş turizmi gelirlerinin 2018 yılında 9,35 milyar dolara yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Finansal erişimin yaygınlaştırılması ve finansal kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesi konusuyla ilgili Hedef 8.10 kapsamında, 7. ve 8. Kalkınma Planları döneminde finansal serbestleşme, bankacılık sistemi düzenlemeleri, sermaye piyasası düzenlemeleri gibi yapısal reformlarla önemli bir gelişim sağlanmıştır. Ayrıca Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve bu programın en önemli aşamalarından birini oluşturan Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı, Sermaye Piyasası Kurulu Strateji Planı ve İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı da Türkiye'de finans sektörünün kapasitesinin geliştirilmesinde temel oluşturan politika dokümanları arasında yer almaktadır. Bunlar finansal kurumların güçlendirilmesi ve bu kurumların sunduğu ürünlerin geliştirilmesine odaklanmakla birlikte Finansal İstikrar Komitesinin hazırladığı Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planı doğrudan finansal erişimin artırılmasına yönelik yol haritası çizmektedir.

Sermaye Piyasası Kurulu Stratejik Planı (2014-2016) kapsamında sermaye piyasalarının arz ve talep yönlerinin güçlendirilmesi, sermaye piyasalarında güven ve etkinliğin artırılması ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi temel stratejik amaçlar olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, finansal ürün çeşitliliğinin artırılması, finansal farkındalığın artırılması ve finansal eğitimin yaygınlaştırılması yoluyla Türkiye'de sermaye piyasası okur-yazarlığının artırılması ve kolektif yatırım kuruluşlarının geliştirilmesi yönünde düzenleyici çerçevenin güçlendirilmesi yollarıyla hem tasarrufların sermaye piyasalarına yönlendirilerek reel ekonomiye etkin fon aktarımının sağlanması, hem de daha güçlü bir sermaye piyasasına ulaşılması için çalışmalar yapılması hedeflenmiştir.

Finansmana erişimde bölgesel ve kırılan kesimler ile küresel riskler başta olmak üzere kurumların karşı karşıya bulunduğu riskler göz ardı edildiğinde Hedef 8.10 Türkiye açısından aşmaya yakın bir hedef olarak görülmektedir. Ancak finansal kapsamanın hem yaygınlaşması hem de finansal araçların çeşitlendirilerek derinleşmesi için ek politikaların geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

SKA 8 kapsamında 2000-2016 döneminde, yapısal reformlarla birlikte pek çok düzenleme ve mevzuat değişikliği yapılmıştır.

Hedef 8.1 kapsamında, yürürlükteki mevzuat ve bu kapsamda yapılmış olan uluslararası anlaşmalar kişi başına düşen gelir artışının ve gayri safi yurt içi hasılanın hedeflenen büyüme oranında sağlanabilmesine yardımcı olmaktadır. Ancak, uluslararası anlaşmaların yapıldığı yabancı devlet sayısının artırılması ile müttekabiliyet esaslı yatırım işbirliklerinin sağlanması ihtiyacı devam etmektedir. İthalatın azaltılarak yerli imalât sanayiini geliştirmek, döviz tasarrufu temin etmek ve yatırımlarda yerli mamullerin kullanılmasını sağlamak üzere yatırımların çeşitli safhalardaki işlemlerinin esaslarını tespit etmek amacıyla tasarlanan mevzuat yerli imalatı ve yatırımı destekleyen niteliğe sahip olup kapsam bakımından yeterli teşkilatlanma olmuş olsa da bu hedef bağlamında gelişim ihtiyacı devam etmektedir.

Hedef 8.2 kapsamında çeşitli mevzuat bulunmakta olup gerek kamusal alan gerekse özel sektörde yapılması öngörülen desteğe dair birçok düzenlemeye yer verilmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun ve ikincil mevzuatı ile Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ve ikincil mevzuatı yenilenmiştir. İmalat sanayi üretiminin teknolojik içeriğinin geliştirilmesi, tasarım ve yenilikçi faaliyetlerin desteklenmesine yönelik bir dizi ek önlem ve teşvik getirilmiştir.

2017 yılının Haziran ayında yürürlüğe konulan 7033 Sayılı Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu ve Endüstri Bölgeleri Kanununda (sanayi üretiminin gelişimine katkıda bulunacak düzenlemeler getirilmiştir.

2016 yılının Kasım ayında yürürlüğe giren Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesi İlişkin Karar kapsamında 100 milyon dolar ve üzerindeki, üretim kapasitesi yetersiz ürünlerde arz güvenliği sağlayan, teknoloji açığı olan alanlarda teknoloji kapasitesini geliştiren, ithalat bağımlılığı olan, yüksek katma değerli, yeni nesil teknolojilerle üretim yapılmasını sağlayan, yenilikçi ve Ar-Ge'ye dayalı olan yatırımlara yönelik kapsamlı teşvikler getirmektedir. Sanayi ve

ticaret kapsamında, sanayi sitelerinin altyapı inşaatının tamamının, üstyapı inşaatının ise yüzde yetmişine kadar olan kısmının kredi ile desteklenmesine ilişkin yönetmelik düzenlenmiştir. Teknoloji bakımından ekonomik verimliliğin artırılmasına ilişkin yapılan destek ise hem özel hem kamusal alanda yapılan ar-ge ve yenilik projeleri sonucunda ortaya çıkan teknolojik ürünlerle ilgili yatırımların desteklenmesi konusunda mevzuat oluşturulmuştur. Eğitim alanında, devlet yükseköğretim kurumları kadrolarında bulunan öğretim elemanlarına akademik teşvik sağlanması öngörülmüş ve bu kapsamda akademik teşvik puanları düzenlenmiştir. Bu hedefe ulaşılması için yatırım desteğinin ve yatırım yapılacak alanların kapsamının genişletilmesi ile ekonomik verimliliğin daha yüksek seviyelere çekilmesinin daha kolay olabileceği değerlendirilmektedir.

Hedef 8.3 kapsamında, küçük ve ortak büyüklükteki işletmelerin resmiyet kazanması bağlamında bu işletmelerin tanımı, nitelikleri ve sınıflandırılmasına dair mevzuat bulunmaktadır. Ayrıca, KOBİ'lerin büyümelerinin teşvikine dair KOSGEB KOBİ Kredi Faiz Desteği Yönetmeliği, , BSTB Yatırım Programında yer alan Sanayi Sitesi Yapı Kooperatiflerinin Kredi Kullanımına İlişkin Yönetmelik başta olmak üzere çeşitli düzenlemeler mevcuttur. 2017 yılında küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmana erişimine yönelik atılan en önemli adım Kredi Garanti Fonunun garanti kapsamının genişletilmesi, ihracat ve istihdama yönelik sağlanan ek destekler olmuştur. Yenilik ve yaratıcılığın desteklenmesi amacıyla yapılan mevzuat düzenlemeleri ise teknoloji alanındaki ar-ge yatırımları ile sınırlı kalmıştır. Bu kapsamda girişim, yaratıcılık ve yenilikçiliğin teşviki ve desteklenmesi ile insana yakışır istihdam yaratılması hususlarında mevzuat bakımından gelişim ihtiyacı bulunmaktadır.

Hedef 8.4 kapsamında, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı önemli bir yer teşkil etmektedir. Buna ilişkin olarak elektrik enerjisi üretiminin teşvik edilmesi amacıyla; Yenilenebilir Enerji Kaynak Belgesi verilen işletmelerin özellikle elektrik enerjisi üretimi amaçlı kullanımına ilişkin olarak yürürlüğe konulan kanun ve yönetmelikler bu başlığa ilişkin mevzuat anlamında yapılan önemli düzenlemeler arasında sayılabilir.

Hedef 8.5 kapsamında, mevzuatta yeterli sayıda düzenleme bulunmakta olup mevzuat düzenlemelerinin yanı sıra Türkiye, uluslararası çalışma örgütüncü hazırlanan çok sayıda sözleşmeye taraf konumdadır. İstihdam ve mesleki eğitim politikalarının oluşturulması, istihdamı koruyucu, geliştirici ve işsizliği önleyici tedbirler alınması, mesleki eğitim uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik olarak çalışmalar yapılmakta olup bu kapsamda ilgili mevzuat çerçevesinde kurulan özel istihdam büroları ile söz konusu faaliyetlerin incelemesi, kontrolü ve teftişinin sağlanması öngörülmüştür. Genel

istihdam düzenlemelerinin yanı sıra kadınlara ve engelli vatandaşlara, genç nüfusa ilişkin de çeşitli düzenlemeler gerek mevzuat gerek uluslararası sözleşmeler vasıtasıyla yapılmıştır. Bu çerçevede, iş bulma, kadın ve erkek arasındaki ücret eşitliği, engellilerin hakları, sakatların mesleki rehabilitasyonu gibi cinsiyet, yaş ve engel gözetilerek yapılan düzenlemelerin bu hedefe ulaşılması için yeterli olduğu değerlendirilmektedir.

Hedef 8.6 kapsamında yürürlükteki mevzuat ve uluslararası sözleşmeler çerçevesinde işsiz ya da eğitim görmeyen gençlerin oranının azaltılması bakımından yeterli düzenleme bulunmamaktadır. İlgili düzenlemeler kapsamında genç ve çocukların çalıştırılması, belli bir yaşın altındaki genç nüfusun çalışmasının engellenmesi, istihdama kabulde asgari yaş ve benzeri hususlarda düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemeler çocuk ve genç işçilerin sağlık ve güvenliklerine ilişkin düzenlemeler getirerek iş hayatına erken yaşta atılan gençlerin gelişimlerinin olumsuz etkilenmemesi ve öğrenimlerinin tehlikeye girmemesi bakımından getirilmiş olup ekonomik istismarı önleme amacı taşımaktadır. Bu hedef kapsamında istihdamın sağlanması yönünden mevzuat bağlamında gelişim ihtiyacı bulunmaktadır.

Hedef 8.7 kapsamında, zorla çalıştırma ve kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin önlenmesini sağlayan düzenlemelerin yanı sıra çocuk ve genç işçilerin çalışma esaslarını belirleyen uluslararası sözleşme ve ilgili mevzuat mevcuttur. Türkiye 1994 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi, 1998 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün temel sözleşmeleri olarak kabul edilen İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşmeyi ve 2001 yılında En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmeyi onaylamış ve bu kapsamda bir dizi düzenleme yapılmıştır. Buna, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik örnek olarak verilebilir.

Hedef 8.8 kapsamında yapılan birçok düzenleme ve yeterli sayıda uluslararası sözleşme mevcuttur. Kadın işçiler, gebe, emziren ve yeni doğum yapmış olanlar da dâhil tüm yerli ve yabancı göçmen işçiler ile tehlikeli maddeler bulunduran kuruluşlarda ve/veya ağır işlerde çalışan işçilere yönelik yönetmelikler ve taraf olunan uluslararası sözleşmeler mevcuttur. Ayrıca, ulusal ve uluslararası standart ve ilkelere uygun olarak çalışma hayatının iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevcut şartlarının iyileştirilmesi ve güvenlik kültürünün ülke genelinde yaygınlaştırılması amacıyla kurulan İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi ile hedeflenen amaca ulaşılması kapsamında önemli adımların atıldığı görülmektedir.

Hedef 8.9 kapsamında, turizm merkezlerinin tespiti ve geliştirilmesinin yanı sıra, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesi ve denetlenmesi amacını taşıyan mevzuat ve Türkiye'ye yapılacak olan yatırım desteği ve bu desteğin sağlanması faaliyetlerinde rol oynayacak tanıtım ajansının yabancı kişilerle olan ticari ilişkilerinin düzenlendiği mevzuat hedeflenen amaca ulaşılmasında yardımcı niteliktedir. Bununla beraber ilgili hedefin gerçekleştirilebilmesi için ilave mevzuat düzenlemesine ihtiyaç vardır.

Hedef 8.10 kapsamında, bankacılık mevzuatı çok sıkı bir şekilde düzenlenmiş olup bankacılık, sigorta ve finansal hizmetlere erişimin teşvik edilmesi ve artırılması için yurt içi finansal kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesine yardımcı olacak birçok düzenleme mevcuttur. Bankacılık Hizmetlerinin Erişilebilirliğine Dair Yönetmelik, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para İhracı ile Ödeme Kuruluşları ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Yönetmelik ve Bankaların Kurumsal Yönetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik ile bu hedefin ilgili mevzuatla desteklendiği görülmektedir.

Yüksek standartlarda hukuki altyapının sağlanması ve uluslararası finans merkezi projesinin desteklenmesi amacıyla 2012 yılının sonunda yeni Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Kanunla ayrıca küresel kriz sonrasında edinilen tecrübelerin yasal altyapıya taşınması, şirketler için alternatif finansman kaynaklarının oluşturulması ve aracılık sektörünün dünyayla rekabet edebilmesine imkân sağlanması amaçlanmıştır. Bu düzenlemeyle, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve İstanbul Altın Borsası, Borsa İstanbul çatısı altında birleştirilmiştir. Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası da 2013 yılı içinde Borsa İstanbul'a katılmıştır.

Hedef 8.a kapsamında yürürlükteki anlaşmaların ilgili alt hedefin gerçekleşmesine yardımcı olduğu değerlendirilmekle birlikte bu hedef yönünden mevzuat bağlamında gelişim ihtiyacı bulunmaktadır.

Hedef 8.b kapsamında, yürürlükteki mevzuat yabancı personel istihdamı ve uluslararası çalışma standartlarına uygunluğun geliştirilmesi gibi küresel istihdamın sağlanması kapsamında düzenlemeleri içermektedir. Ancak, bu hedefe ilişkin olarak Küresel İstihdam Paketi'nin belirlediği prensipler ve öngördüğü ilkelere uyumun sağlanması bakımından ilave mevzuat düzenlemesi gerekmektedir.

SKA 8 kapsamındaki hedefler bazında mevzuatın birçok açıdan gelişmiş olduğu saptanmaktadır. Ekonomik büyümeye yönelik hedeflerin tümünü, istihdama yönelik hedeflerin de bir bölümünü etkileyen Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun, (Yatırımların ve İstihdamın Teşviki

ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun)Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun gibi düzenlemelerin ikincil mevzuatı, uygulamalar ve temel politikalarla uyumu konusunun takibi önem taşımakta olup hedeflere ulaşılmasını kolaylaştıracaktır.

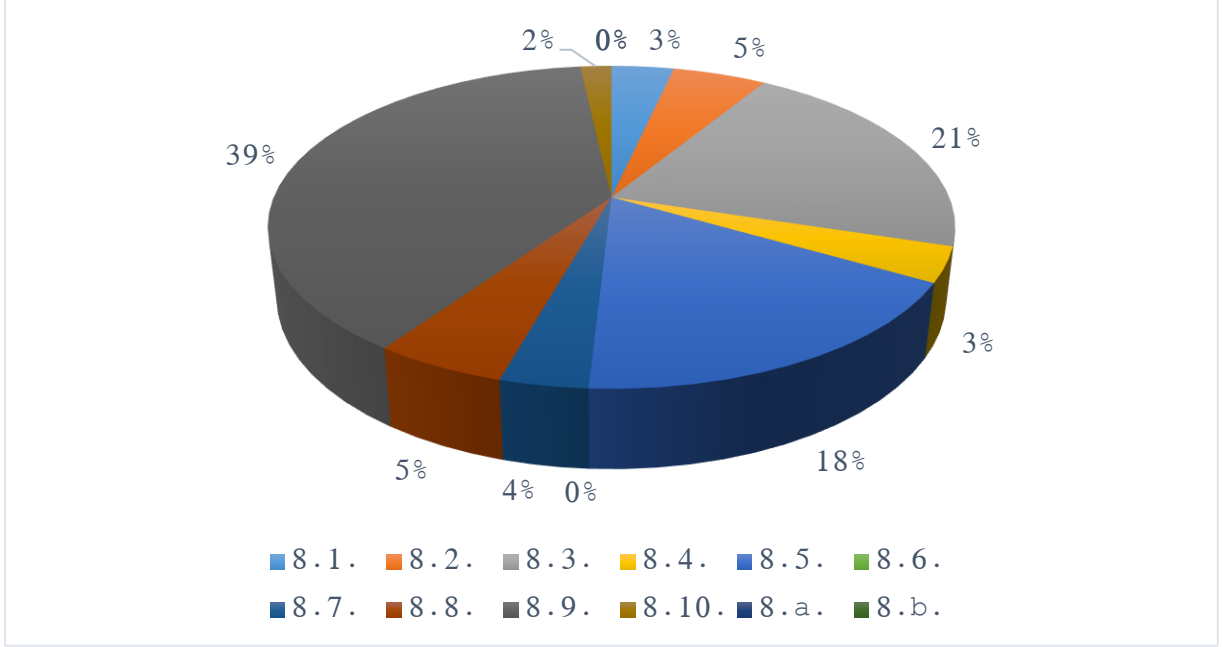
SKA 8 kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır, ancak hedeflerden sorumlu kurumlar farklılaşabilmektedir. Her bir hedef için koordinasyon içinde çalışılması gereken kurumlar da belirlenmiş olup, hedefler bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 25. SKA-8 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA8 Koordinatör: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
8.1	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Merkez Bankası BDDK
8.2	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ticaret Bakanlığı KOSGEB TÜBİTAK
8.3	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Ticaret Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı SPK BDDK KOSGEB
8.4	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Ticaret Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı SPK BDDK
8.5	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı İŞKUR
8.6	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı İŞKUR
8.7	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı
8.8	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kültür ve Turizm Bakanlığı İŞKUR
8.9	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
8.10	Hazine ve Maliye Bakanlığı	BDDK TMSF
8.a	Ticaret Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı
8.b	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı İŞKUR

Proje Envanteri

SKA-8 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 22'te yer almaktadır.

Grafik 22. SKA-8 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

SKA 8 hedeflerine yönelik olarak çok sayıda proje gerçekleştirildiği ancak bu amacın önemli gelişim alanlarından biri olan genç istihdamının desteklenmesi kapsamında yürütülen projelerin yetersiz kaldığı görülmektedir.

Hedef 8.1 kapsamında, Türkiye'de bölgesel ekonomik faaliyetler arasındaki dengenin sağlanması, ihracatın lokomotifi niteliğindeki KOBİ'lerin desteklenmesi, üretim faktörü olarak teknolojinin payının güçlendirilmesi gibi ekonomik büyümeye yönelik katkılarda bulunan projeler yer almaktadır. Bunlara, Tarım ve Tarım Dışı Faaliyetlerin Geliştirilmesi Projesi örnek olarak verilebilir. Projenin amacı sürdürülebilir tarım teknikleri çerçevesinde, potansiyellere uygun gelir getirici yeni tarım ve tarım dışı faaliyet alanlarının tespit edilmesi, pilot uygulamaların gerçekleştirilmesi, topraksız ve az topraklı çiftçilerin gelir düzeyinin artırılması, aile iş gücünü kullanarak yan uğraşlarla aile gelirlerine katkı sağlanmasıdır.

Hedef 8.2 kapsamında, Türkiye'de imalat sanayiinde teknolojik dönüşümün sağlanması, Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerinin desteklenmesi, bölgesel işgücü farklılıklarının giderilmesi başlıklarında ekonomik büyümeye yönelik katkılarda bulunan projeler yer almaktadır. Kümelenme Destek Programı bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu proje, Sanayinin rekabet edebilirliğinin, yenilikçiliğinin ve verimliliğinin yükseltilmesi, küresel ihracattan daha fazla pay alınması, ağırlıklı

olarak yüksek teknolojili ürünlerin üretilmesi, nitelikli işgücüne sahip ve aynı zamanda çevreye ve topluma duyarlı bir sanayi yapısına dönüştürülmesine hedefleyen bir programdır.

Hedef 8.3 kapsamında yürütülen projeler, küçük ve orta ölçekli firmaların finansmana erişiminin kolaylaştırılmasına yönelik kapasite geliştirici programlar ile rekabet gücünü artırmaya yönelik çeşitli destek programları ağırlıklı olup bu program ve projelerin büyük bölümü Destek Projeleri örneğinde olduğu gibi KOSGEB üzerinden ya da KOSGEB iş birliğiyle yürütülmektedir. Destek Projeleri ile KOBİ ve girişimcilerin rekabet güçlerini geliştirecek destek ve hizmetler sunarak ekonomik ve sosyal kalkınmadaki paylarının artırılması amaçlanmaktadır.

Hedef 8.4 kapsamındaki projeler büyük ölçüde temiz üretim teknolojileri ve atık yönetimi alanlarıyla kesişmekte olup Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK tarafından yürütülmektedir. Bu projeler büyük ölçüde atık yönetimi, temiz üretim teknolojileri ve atık yönetimi alanlarıyla kesişmektedir. Avrupa Birliği Entegre Çevre Uyum Stratejisi Belgesi Projesi (UÇES) ve bu belgenin güncellenmesi Projesi bu hedef kapsamında örnek olarak verilebilir. Bu projelerle, 2007-2014 döneminde AB mevzuat uyumu ve yatırımların gerçekleştirme durumlarının değerlendirilmesi, 2014-2023 dönemini kapsayacak şekilde güncellenmesi ve güncellenen UÇES'in gerçekleştirme durumunun takibi için bir izleme ve değerlendirme yönteminin oluşturulması hedeflenmiştir.

Hedef 8.5 kapsamındaki projeler; kadınlar, gençler ve engelliler gibi özel politika gerektiren kesimler dâhil olmak üzere işgücünün tam ve aktif olarak istihdam edilmesine yönelik katkılarda bulunmaktadır. Dezavantajlı Kişilerin Sosyal Entegrasyonu ve İstihdam Edilebilirliklerinin Geliştirilmesi Projesi örnek olarak verilebilir. Projenin genel amacı dezavantajlı kişilerin sosyal entegrasyonu veya istihdam edilebilirliğinin artırılması, işgücü piyasasına erişimlerinin kolaylaştırılması, işgücü piyasasına girişlerinin önünde yer alan engellerin kaldırılması, kapsayıcı işgücü piyasası fırsatlarının geliştirilmesi ve işgücü piyasasında ayrımcılıkla mücadele edilmesidir.

Evde Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi diğer bir örnek olarak ele alınabilir. Projenin amacı bir yandan çocuk bakıcısı istihdam etmenin maliyetini düşürerek kayıt dışı çalışan çocuk bakıcılarının kayıtlı istihdamının artırılması, bir yandan da doğum yapan ve bu yüzden işgücü piyasasından dışlanma ya da belirli bir süre uzak kalma riski taşıyan kadınların ev eksenli çocuk bakım hizmeti yoluyla işgücü piyasasına

katılımının veya geri dönüşünün kolaylaştırılmasıdır. Proje ile kayıtlı istihdamın artırılması hedeflenmektedir.

Hedef 8.6 kapsamında 2020'ye kadar işsiz ya da eğitim görmeyen gençlerin oranının önemli ölçüde azaltılmasına yönelik projeler yer almaktadır. Buna Uçan Balon Çocuk ve Gençlik Derneği tarafından İşsiz Gençler İçin İstihdam Projesi örnek olabilir. Projenin genel hedefi Adana'da yaşayan genç işsizlerin istihdam edilmesini kolaylaştırmak ve istihdamda kalmalarını sağlamaktır. Projede bölgenin işgücü ihtiyacı ve hedef kitlenin özellikleri göz önünde bulundurularak 15-29 yaş arası işsiz gençlere turizm sektöründe aşçılık, yiyecek-içecek servisi, otel ön büro, otel kat hizmetleri, otomotiv sektöründe oto bakım ve onarımı, bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe ise muhasebe ve finans, web ve grafik tasarımı, bilgi yönetimi ve raporlama eğitimleri olmak üzere 8 farklı konuda eğitim verilmiştir. Her konuda 5 kursiyer olmak üzere toplam 40 kursiyere eğitim verilmiştir.

Hedef 8.8 kapsamında İş Sağlığı ve Güvenliğinin Geliştirilmesi Projesi örnek olarak verilebilir. Proje ile seçilen sektörlerde iş sağlığı ve güvenliği koşullarının iyileştirilerek, iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılması ve toplumda güvenlik bilincinin artırılması amaçlanmaktadır.

Hedef 8.8 kapsamında Ardahan İl Özel İdaresi tarafından yapılan Ardahan Yalnızçam Kış Sporları Ve Yayla Turizm İyileştirme Projesi örnek olarak verilebilir. İlin kış turizmi potansiyelinden yararlanmak ve bölgenin kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla, ilin kayak merkezi olma potansiyeli taşıyan Yalnızçam Uğurludağ'da telesiyej tesisi kurulmuştur.

Hedef 8.10 kapsamında Büyüyen Anadolu'ya Kolay Kredi Projesi, az gelişmiş bölgelerdeki mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) ihtiyaç duyduğu finansmana erişim imkânlarını artırmaya yönelik bir projedir.

SKA 8 kapsamında öne çıkan projelerden biri olan Sanayide Enerji Verimliliğinin Artırılması Projesi, sanayideki dönüşüme yönelik kapsamı ve incelenen dönemdeki etkisi yüksek projelerden biri durumundadır. Projede, enerji verimliliği önlemleri ve enerji verimli teknolojiler kullanarak etkin bir enerji yönetimi oluşturulması ve sanayi tesislerinin bu kapsamda desteklenmesine odaklanılmaktadır ön plana çıkmıştır. Projeye ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 26. SKA-8 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Sanayide Enerji Verimliliğinin Artırılması Projesi	
SKA Hedefleri	8.3 - 8.4 - 8.10
Proje Yürütücüsü Kurumlar	UNDP, UNIDO, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, TSE, KOSGEB
Proje Adı	Sanayide Enerji Verimliliğinin Artırılması Projesi
Projenin Amacı	Projeyle; enerji verimliliği önlemleri ve enerji verimli teknolojiler kullanarak etkin bir enerji yönetimi oluşturulması ve sanayi tesislerini teşvik etmek suretiyle Türk sanayiinde enerji verimliliğinin iyileştirilmesi amaçlanmıştır.
Projenin Bileşenleri	Enerji Yönetim Sistemi (Kullanıcı Seviye Seminerleri ve 9 Aylık Uzman Seviye Programları), Finansal Mekanizma Geliştirme Çalışmaları, OSB'lerde Enerji Yönetim Birimlerinin Güçlendirilmesine Yönelik Destekler, Etkin Veri Yönetimine Yönelik Portal Dizaynı, Enerji Etüt Kılavuzlarının Geliştirilmesi, Enerji Verimliliği Danışmanlık Şirketlerine Yönelik Kapasite Geliştirme ve Destek Çalışmaları, Basılı Teknik Materyaller ve Kitaplar, Görsel Materyaller ve Eğitim Filmleri, Uygulama İçin Kurutma Ünitesi Yapımı, Endüstriyel Benchmarking Çalışmaları, ISO 50001 Tanıtları ve Baş Denetçi Eğitim Programı.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2011 – 2017
Çıktılar	Kapasite geliştirme, Farkındalık artırma, Ekipman temini, Portal kurulumu, Teknik materyal üretimi.
Etki	11.09.2017 tarihindeki kapanış toplantısı ile sona eren proje kapsamında, büyük sanayi tesisleriyle birlikte KOBİ'leri de içeren toplam 65 fabrikada, operasyon karakteristiklerini iyileştirici proje ve doğrudan yenileme yatırımı olmak üzere toplam 485 uygulama hayata geçirilmiş, bu projeler sayesinde yıllık 111.722 TEP (ton petrol eşdeğeri) enerji tasarrufu sağlanmıştır. Ülke genelinde yapılan toplam 114 günlük eğitim faaliyeti ile 2104 enerji yöneticisi ve mühendise değişik alanlarda eğitim verilmiştir. Seçilmiş 11 OSB'de enerji yönetim birimleri güçlendirilmiş, ETB'de yeni bir enerji portalı kurulmuş, 2 senelik bir program sonucunda piyasada faaliyet göstermek üzere UNIDO sertifikalı 46 enerji yönetim danışmanı yetiştirilmiş, 6 kitap ve 18 film kullanıcıların istifadesine sunulmuştur.

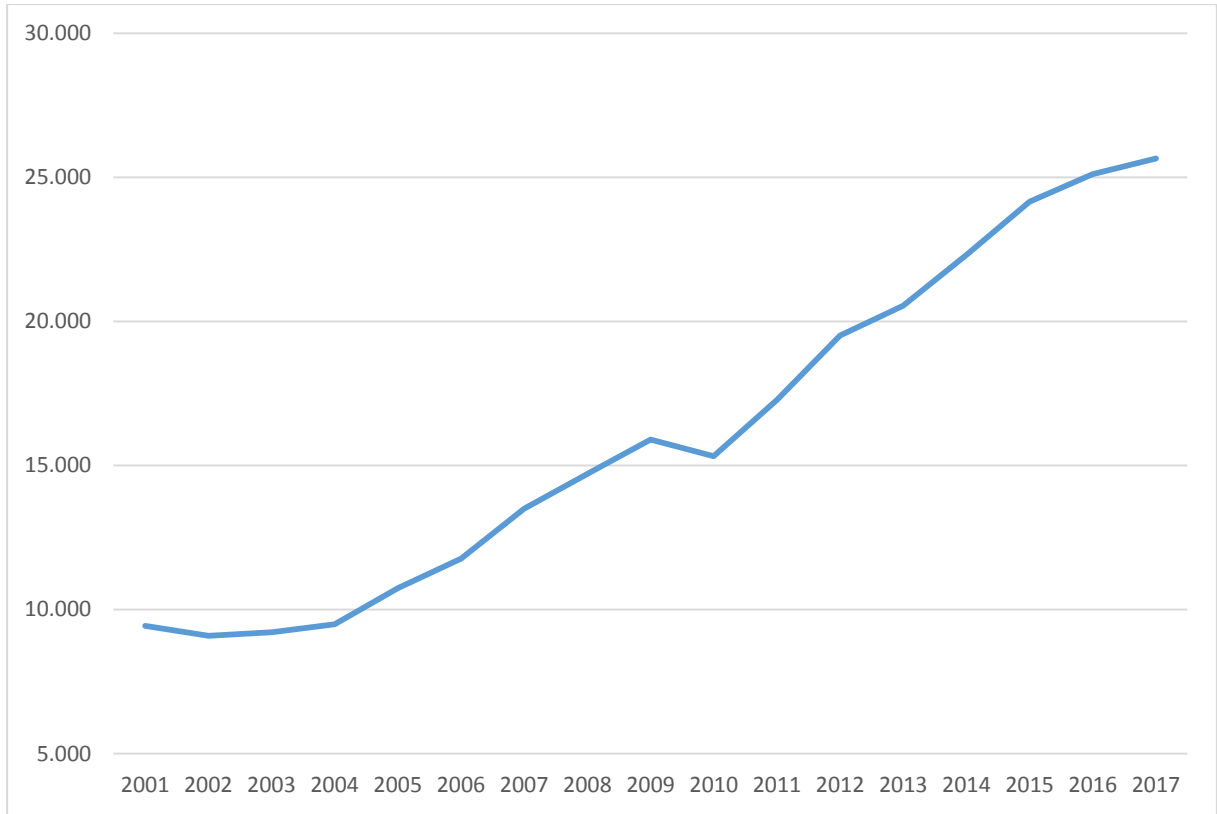
Göstergeler Bazında İlerlemeler

SKA 8 hedefleri kapsamında 17 gösterge bulunmakta ve bu göstergelerden 13'ü üretilmektedir. Üretilmeyen göstergelerin ulusal ya da uluslararası veri tabanlarından ikame verilerle sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

1950'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinde büyüme oranları ve reel gelir artışlarında önemli ölçüde iyileşmeler ortaya çıkarken yoksulluk düzeylerinde de düşüşler gözlenmiştir. Öte yandan ekonomik büyümedeki iyileşmeler mekân açısından her ülkeye/bölgeye aynı ölçüde yansımamış, zaman açısından ise kesintisiz bir süreç içerisinde gerçekleşmemiştir. Bunun sonucunda ülkeler ve aynı ülke içinde kişiler arasında gelir farklılıkları artmıştır.

Türkiye'de 2001 krizinden sonra makroekonomik istikrarın ve mali disiplinin sağlanması, bankacılık sektörünün güçlendirilmesi ve devletin üretimden çekilerek denetim ve düzenleme rollerine ağırlık verilmesi alanında çeşitli yapısal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu sayede kamu açıklarının GSYH'ye oranı gerilemiş, enflasyon tek haneli rakamlara düşmüş, yabancı doğrudan yatırımlar hızlanmış ve ekonomi 2001-2015 döneminde özel sektör öncülüğünde yıllık ortalama %5,1 oranında büyümüştür.

Hedef 8.1'in tek göstergesi bulunmaktadır: Sabit fiyatlarla kişi başına düşen GSYH yıllık büyüme hızı. Ekonomideki yapısal reformların kişi başına düşen gelir üzerindeki artırıcı etkisi 2002-2007 döneminde daha da belirginleşmektedir. Bu dönemde kişi başına düşen gelirin büyüme hızı dünyada ve yüksek gelirli ülkelerde, sırasıyla yıllık ortalama %2,4 ve %1,8 iken, Türkiye ve yüksek orta gelirli ülkelerde, sırasıyla, %5,4 ve %5,6 oranında gerçekleşmiştir. 2001 yılında yaklaşık 3 bin dolar düzeyinde olan kişi başına düşen gelir hızlı bir yükseliş eğilimine girerek 2008 yılında 10 bin dolar seviyesini geçmiştir. 2011-2017 döneminde kişi başına düşen gelir yaklaşık 11 bin dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (Bknz. Grafik 23).

Grafik 23. Türkiye'de SAGP'ye Göre Kişi Başı GSYH (ABD Doları)²³

Hedef 8.2'nin bir göstergesi bulunmaktadır: Çalışan kişi başına reel GSYH artış hızı. Genel bir verimlilik göstergesi olarak seçilen çalışan kişi başına reel GSYH artış hızında Türkiye'nin dünya ortalamasından daha hızlı bir gelişim gösterdiği görülmektedir. 2000-2014 döneminde küresel ortalama %2,2 iken, Türkiye'de çalışan başına reel GSYH yıllık ortalama büyüme hızı %2,8 olmuştur.

Hedef 8.3'ün tek göstergesi bulunmaktadır: Tarım dışı ekonomide cinsiyete göre kayıt dışı istihdam oranı. Büyük ölçüde küçük ölçekli işletmelerden kaynaklanan, tarım dışı istihdamda kayıt dışı istihdam oranına bakıldığında 2011 yılında %19 düzeyinde olan oranın 2015 yılında %21'e çıktığı görülmektedir. Daha uzun bir zaman serisi bulunmaması sağlıklı değerlendirme yapmayı güçleştirmekle birlikte artışın Suriyeli mültecilerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Cinsiyet bazında bakıldığında kadınlarda kayıt dışı istihdam oranının %24 ile daha yüksek olduğu ve 2011-2015 döneminde özellikle kadınların tarım dışında kayıt dışı istihdama katılımında önemli bir gelişim olduğu gözlenmektedir. 2011 yılında tarım dışında kayıt dışı çalışan kadın sayısı 870 bin iken, 2015 yılında yaklaşık 500 bin kişilik artışla 1,3 milyon kişiye ulaşmıştır.

²³ SBB

2001-2008 döneminde Türkiye'de kırdan kente göçün hızlanması ve tarım sektörünün ekonomik aktivite içindeki payının azalması sonucu ortaya çıkan işgücünün diğer sektörler tarafından yeterince istihdam edilmemesi olgusunun belirginleştiği izlenmiştir. Ancak 2008'de yaşanan küresel ekonomik krizin ardından istihdamda önemli artışlar kaydedilmiş ve 2015 yılına kadar da bu seyir devam etmiştir. Ayrıca, krizin ardından hizmetler sektöründe istihdam artışları ivmelenmiştir. Genel olarak 2001-2008 döneminde işsizlik oranının görece katılaştığını söylemek mümkündür. Ancak kriz sonrası dönemde özellikle kadınlarda gözlenen yüksek işgücüne katılma oranlarındaki artışın da etkisiyle ortaya çıkan işgücü arzındaki artışlar işsizlikteki ana belirleyici dinamik olmuştur. Yüksek istihdam artışlarının sürece eşlik etmesiyle işsizlik oranlarında ciddi artışlar gözlenmemiştir.

Sosyal Güvenlik Reformu ile sosyal güvenliğe ilişkin birçok konuda olduğu gibi kayıt dışı istihdamla mücadele konusunda da kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Kurumlar arası işbirliğinden yararlanmak suretiyle kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik birçok faaliyet hayata geçirilmiştir. Nitekim 2000 yılında %51,2 seviyesinde olan kayıt dışı istihdam oranı, 2016 yılı sonunda %33,5 olarak gerçekleşmiştir.

Hedef 8.4'ün iki göstergesi bulunmaktadır: i. Kişi başı ve GSYH başına madde ayak izi ve ii. Yurtiçi madde tüketimi ve yurtiçi kişi başı madde tüketimi ve GSYH başına yurtiçi madde tüketimi. Kişi başı gelire düşen madde ayak izinin 2000-2010 döneminde 9,7'den 12,74'e arttığı görülmektedir. Madde ayak izindeki artışta söz konusu dönemde iç tüketim ve ihracattaki hızlı gelişime bağlı olarak üretim ve tüketimdeki hızlı artışın etkisi bulunmaktadır. Yurtiçi madde tüketimine bakıldığında 2000-2010 döneminde kişi başı madde tüketiminin 2001 ve 2002 yıllarında kriz etkisiyle düşen üretim ve azalan alım gücüne bağlı olarak azaldığı, ancak sonraki yıllarda düzenli olarak arttığı görülmektedir. Kişi başı madde tüketimi 2000 yılında 10,3 ton iken 2010 da 12,9 tondur. GSYH'ye düşen madde tüketiminin düşmesi ise büyük oranda sanayi üretimin kompozisyonunda düşük teknolojlili sektörlerden orta teknolojlili sektörler'e kayış olmasından kaynaklanmaktadır. GSYH'ye düşen madde tüketimi 2000 yılında 1,69 kg/ABD Doları, 2010 yılında ise 1,2 kg/ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

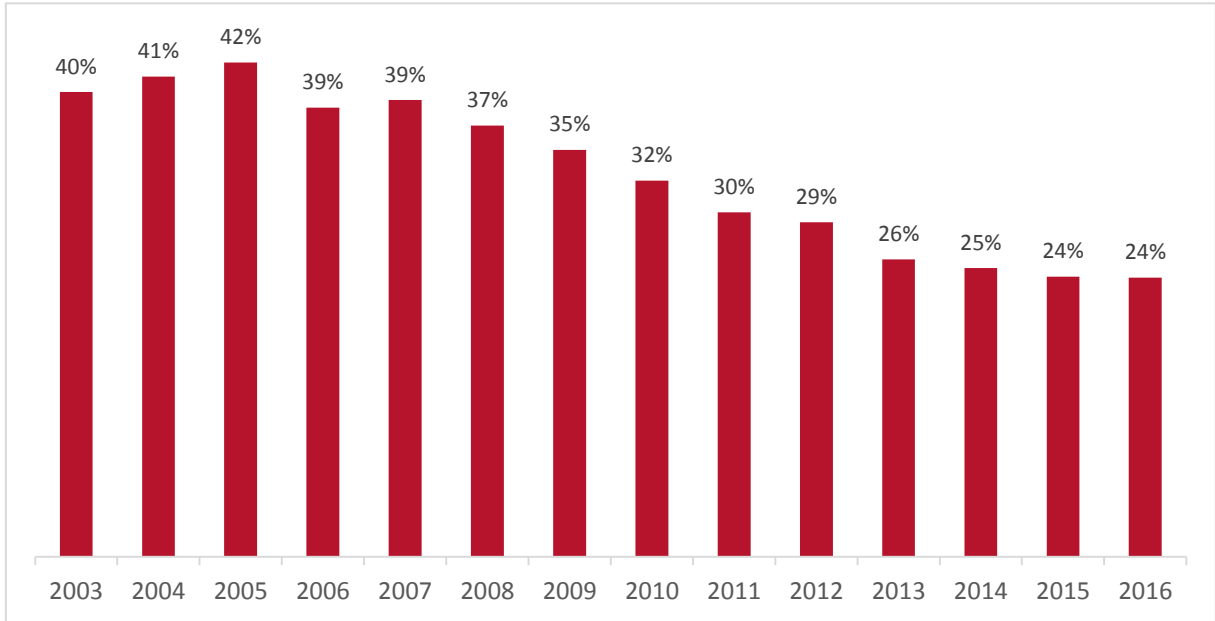
Hedef 8.5'in iki göstergesi bulunmaktadır: (i) Cinsiyet, yaş ve engelli kişilere göre işsizlik oranı, (ii) Meslek, yaş ve engelli kişilere göre, kadın ve erkek çalışanların, saatlik ortalama kazançları. Türkiye'de işsizlik oranları cinsiyete göre detaylandırıldığında kadınlarda işsizlik oranının erkeklere kıyasla daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. 2016 yılı için 15-64 yaş arası kadınlarda işsizlik oranı %14 erkeklerde ise %10'dur. 15-24 yaş grubunda yer alan gençler

Türkiye'de işsizlik sorunundan en fazla etkilenen yaş grubunu oluşturmaktadır. Nitekim hem kadınlarda hem de erkeklerde ilgili yaş grubunda bulunan kişilerin işsizlik oranının diğer yaş gruplarına kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. 2016 için kadınlarda %24 erkeklerde ise %17'dir.

2011 yılında TÜİK tarafından yapılan Nüfus ve Konut Araştırmasına göre, ilgili dönemde, 15 ve daha yukarı yaş grubunda görme, duyma, konuşma, yürüme, merdiven çıkma veya inme, bir şeyler taşıma veya tutma, yaşlılarına göre hatırlama veya dikkatini toplama gibi en az bir engeli olan toplam 4,5 milyon kişi bulunmaktadır. Bu kişilerin 1 milyonu işgücü piyasasına dâhil olurken, 914 bini istihdam edilmiştir. Böylelikle engelliler arasında işgücüne katılma oranı %22,1, istihdam oranı ise %20,1 seviyesinde gerçekleşmiş ve engelli işsizlik oranı %8,8 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte Türkiye'de engelli kadınların sayısı 2,6 milyon ile engelli erkek sayısının (1,9 milyon) oldukça üzerindeyken işgücüne daha az katılım sağladıkları görülmektedir. Engelli erkek ve kadınların işgücüne katılım oranları sırası ile %35,4 ve %12,4'tür.

2014 yılı verilerine göre Türkiye'de saatlik ücretler cinsiyete göre detaylandırıldığında genel olarak kadın ve erkek çalışanlar arasında kazanç bakımından büyük farklılıklar bulunmadığı, kadınların erkeklere kıyasla saat başına 20 kuruş daha fazla kazandığı görülmektedir. Yaş gruplarına göre saatlik kazançlar ise her iki grupta da, kıdem ve deneyime bağlı olarak, yaş ilerledikçe artmaktadır. Saatlik kazançlar sektörler göre detaylandırıldığında, sektörlerin talep ettiği bilgi, beceri, eğitim, tecrübe ve zor işlere katlanabilme dayanıklılığına göre, saatlik ücretlerin farklılık gösterdiği izlenmektedir. Cinsiyete göre saatlik ücretler sektör boyutundan incelendiğinde, kadınların ulaştırma ve depolama, gayrimenkul faaliyetleri, idari ve destek hizmet faaliyetleri ve eğitim gibi hizmet sektörlerinde daha fazla kazanç elde ettiği görülmektedir. Öte yandan, inşaat sektöründe kadınların erkeklere kıyasla daha fazla saatlik kazanç elde etmesi büyük ölçüde ilgili sektörde erkeklerin oransal olarak daha fazla kol gücü gerektiren düşük ücretli görevlerde çalışmasından kaynaklanmaktadır. Erkeklerin kadınlara kıyasla daha yüksek saatlik kazanç elde ettiği sektörler ise daha zor çalışma koşulları gerektirebilen madencilik ve taş ocakçılığı, imalat sektörleridir. Öte yandan, kadın ve erkek çalışanlar arasında ücret bakımından en fazla farkın olduğu sektör insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleridir. Erkekler bu meslek grubunda kadınlara kıyasla saat başına 8,5 lira daha fazla kazanmaktadır. Bunun da ana nedeni, inşaat sektörüne benzer şekilde, kadın çalışan oranının sağlık ve sosyal hizmet mesleklerinde erkeklere kıyasla daha yüksek olmasıdır.

Hedef 8.6'nın tek göstergesi bulunmaktadır: İstihdamda, eğitim ve öğretim sisteminde yer almayan gençlerin oranı (15-24 yaş). 2008 Küresel Finans Krizinin Avrupa ülkelerini derinden sarsan bir borç krizine neden olması bölgedeki genç işsizlik oranını 2013 yılında tarihi yüksek seviye olan %26'ya taşımıştır. Takip eden dönemde Avrupa'da genç işsizlik oranı gerileme eğilimi gösterse de 2017 itibarıyla hala yüksek seviyesini korumaktadır. Bununla birlikte, Yunanistan %48, İspanya %43 ve İtalya %38 genç işsizlik oranlarıyla en yüksek risk grubunda yer alan ülkeler olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de, genç işsizliğinin yüksek olmasının da etkisiyle, eğitime katılma oranları artmakta ve işgücüne katılım oranları düşüş göstermektedir. Türkiye'de eğitim ve istihdamda olmayanların oranı 2003 yılında %40'dan 2016 yılında %24'e düşmüştür (Bknz. Grafik 24).

Grafik 24. Türkiye'de Eğitim ve İstihdamda Olmayanların Oranı

Hedef 8.7'nin tek göstergesi bulunmaktadır: Cinsiyet ve yaşa göre 5-17 yaş arası çalışan çocukların sayısı ve oranı. Dünyada çalışan çocukların sayısı 2000 yılından bu yana üçte bir azalarak 246 milyondan 168 milyona inmiştir. Bu çocukların yarısından fazlası, yaklaşık 85 milyonu tehlikeli işlerde çalıştırılmaktadır. Her ne kadar çalışan çocuk sayısı dünya ölçeğinde azalma eğilimi gösteriyorsa da oranlar hala azımsanmayacak boyuttadır. 1994, 1999, 2006 ve 2012 yıllarında yapılan Çocuk İşgücü Anketi sonuçları birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de 6-17 yaş grubundaki nüfustaki artışa rağmen bu yaş grubunda çalışan çocuk sayısı önemli oranda gerilemiştir. Buna paralel olarak 1994 yılında 6-17 yaş grubunda yer alan çocuklarda istihdam oranı %15,2'den 2012 yılında %5,9'a gerilemiştir. İstihdam edilen çocuk sayısı cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde, 1994-2012 döneminde erkek ve kız çocuk

işçi sayısı birlikte azalmakla birlikte istihdam edilen erkek çocuklarının sayısı kız çocuklarının iki katı seviyesinde gerçekleşmiştir.

Kırsal kesimden ve küçük kasabalardan büyük ve sanayileşmiş kentlere doğru yaşanan göç niteliksiz ebeveynlerin işsiz kalmasına yol açarken, yaşanan ekonomik güçlükler ailelerin çocuklarını okuldan alarak çalışmaya itmesine neden olabilmektedir. Bu durum daha fazla erkek çocukları üzerinde etkili olmaktadır. Kentlerde çalışan çocuk işçilerinin %74'ü erkek çocuklarından %26'sı ise kız çocuklarından oluşmaktadır.

Hedef 8.8'in iki göstergesi bulunmaktadır: i. Cinsiyete ve göçmen statüsüne göre ölümcül ve ölümcül olmayan iş kazası sıklık oranı. ii. ILO düzenlemelerine göre cinsiyete ve göçmen statüsüne göre işçi haklarına uyumun artması (Örgütlenme ve toplu sözleşme hakkının bulunması). 2015 yılı SGK istatistiklerine göre Türkiye'de 1.740.187 işyerinde 13.999.398 kişi istihdam edilmiştir. 2015 yılında SGK tarafından dosyası tamamlanan toplam 241.547 iş kazası meydana gelmiş ve bunların 1.252'si ölümlle sonuçlanmıştır. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 2012 yılında çıkarılmıştır. İş kazası geçirenlerin %86'sı erkek, %14'ü kadın iken iş kazası sonucunda yaşamını yitirenlerin %97'si erkek, %3'ü ise kadındır. Göçmen statüsüne göre ölümcül ve ölümcül olmayan iş kazası istatistikleri bulunmamaktadır.

Hedef 8.9'un iki göstergesi bulunmaktadır: i. Turizmin GSYH içindeki payı ve büyüme hızı, ii. Turizmin istihdam içindeki payı, istihdam düzeyi ve cinsiyete göre istihdam gelişim hızı. Türkiye 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren, hızlı bir hamle ile dünyaca bilinen bir tatil ve gezi ülkesi durumuna gelmiştir. Türkiye'nin turizmden elde ettiği gelirlerin dünya turizm gelirleri içindeki payı 2000 yılında %1,3 iken, 2014 yılında %2,6'ya yükselmiştir. Buna paralel olarak Türkiye dünyada en çok turist kabul eden ve turizm geliri elde eden ülke sıralamalarında üst sıralara yükselmiştir. Turizm sektörü emek-yoğun bir sektör olması nedeniyle yüksek düzeyde istihdam yaratma kapasitesine sahiptir. Ayrıca, diğer sektörlerle kurduğu güçlü ileri ve geri bağlantılar yoluyla da dolaylı olarak toplam istihdamda katkıda bulunmaktadır.

TÜİK verilerine konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinde istihdam edilen kişi sayısı yıllar itibarıyla sürekli artış göstererek 2016 yılında 1 milyon 471 bin kişiye ulaşmış ve bu faaliyetlerde istihdam edilen kişi sayısının toplam istihdamdan aldığı pay 2004 yılında %4,1 iken 2016 yılında %5,4'e yükselmiştir. Ancak bu faaliyet kolunda istihdam edilen kişilerin tamamı turizm sektöründe çalışmamaktadır. Turizm sektöründeki işgücünün mevcut durumunun değerlendirilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı, tarafından yapılan Turizm Sektöründe İş Gücü Analizi raporuna göre Türkiye turizm sektöründe toplam

888,579 kişi istihdam edilmektedir. Turizm sektöründe doğrudan konaklama alanında çalışan kişi sayısı 367,894'tür. Konaklama alanında çalışanların %69'u erkeklerden, %31'i ise kadınlardan oluşmaktadır.

Hedef 8.10 kapsamında iki gösterge bulunmaktadır: i. 100 bin yetişkin başına ticari banka şube ve bankamatik (ATM) sayısı, ii. Bir bankada, başka finans kurumunda ya da bir mobil-para-servis sağlayıcısı olan (15 yaş ve üzeri) yetişkinlerin oranı. 2015 yılı itibarıyla, Dünyada 100 bin yetişkine düşen ticari banka şube sayısı için 13 iken ATM sayısı 41'dir. Türkiye'de ise, her 100 bin yetişkine 19 adet ticari banka şubesi ve 79 adet ATM düşmektedir. Bu rakamlarla Türkiye şube sayısı bakımından dünya ve içinde bulunduğu yüksek orta gelirli ülkeler ortalamasının üzerinde yer alırken Türkiye'de 100 bin yetişkine düşen ATM sayısı bakımından dünya, yüksek orta gelirli ülkeler ve Avrupa Birliği ortalamalarının üzerinde bulunmaktadır. Türkiye'de 15 yaş üstü nüfusun %57'sinin finansal kurumlarda hesabı bulunmaktadır. Aynı oran yüksek gelirli OECD ülkelerinde %94, Asya-Pasifik bölgesinde %69 ve dünya genelinde ise yaklaşık %62 seviyesinde bulunmaktadır.

Hedef 8.a'nın tek göstergesi bulunmaktadır: Ticaret yardımı taahhütleri ve harcamaları. Enhanced Integrated Framework (EIF) en az gelişmiş ülkelerin dünya ticaretinde daha aktif rol oynayabilmeleri için geliştirilen bir programdır. Program en az gelişmiş ülkelerin ticaret yapabilmelerini, ekonomik büyümelerini sürdürdürebilmelerini, kalkınma sürecini hızlandırmalarını ve yoksulluğu azaltmalarını hedeflemektedir. 250 milyon dolar yardım hedefi olan fon kapsamında en az gelişmiş 49 ülkeye yardım edilmektedir. Türkiye bu fona 2010 yılında 1 milyon dolarlık katkıda bulunmuştur.

Değerlendirme

İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, en kapsayıcı başlıklardan biri durumundadır. 2000-2016 döneminde Türkiye, GSYH gelişim hızı, tarım dışı istihdam artışı, finansmana erişim gibi başlıklarda önemli bir iyileşme sağlamıştır. Ancak sanayi üretiminin GSYH içindeki payı, yüksek katma değerli üretim ve verimlilik artışı gibi başlıklarda yatay bir seyir gözlenmektedir. Orta-üst gelir grubunda bir ülke olarak Türkiye'nin sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme perspektifinden söz konusu başlıklarda 2030 gündemi çerçevesinde ilerleme sağlaması gerekli görülmektedir. Ekonomik büyüme başlığı altında değerlendirilen Hedef 8.1, 8.2, 8.3, 8.4, 8.10, 8.a ve 8.b'de Türkiye 2000-2016 döneminde küresel gelişmeler, uygulanan makroekonomik ve yapısal politikalar ile demografik yapıdaki değişimler gibi faktörlerin etkisiyle ilerleme sağlamıştır. Ancak ilerleme düzeyi her bir hedef için farklı olmuştur. Hedef 8.1 ve 8.10'da politikaların yanı sıra mevzuat düzenlemelerinin de katkısıyla hızlı bir gelişim

görülürken, özellikle Hedef 8.2 ve 8.3'te sağlanan gelişim kısıtlı kalmış, ekonomik büyümede TFV katkısı sınırlı olmuştur. KOBİ'ler özelinde de bir verimlilik artışı ihtiyacı bulunmaktadır. Hedef 8.4'ün de 8.2 ve 8.3 ile kalkınma politikalarında bütünleşik bir şekilde ele alınması, üretim ve tüketimde kaynak verimliliği sağlamaya dönük bütüncül bir yaklaşımın olması açısından önemli görülmektedir. Söz konusu hedefler kaynak tahsisi anlamında da önceliklendirme ihtiyacının öne çıktığı başlıklardır.

İstihdam başlığı altında değerlendirilebilecek Hedef 8.5, 8.6, 8.7, 8.8 ve 8.9'da 2000-2016 döneminde sağlanan ilerleme büyük oranda yapısal politikalar sonucunda istihdamın tarımdan hizmetlere kaymasından kaynaklanmaktadır. İstihdam başlığında özellikle kadın ve genç istihdamını kapsayan Hedef 8.5 ve 8.6'da iyileşme hızının artırılması hem ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği hem de SKA 1, SKA 2, SKA 10 gibi amaçlara da doğrudan etkisi olması nedeniyle öne çıkmaktadır. Türkiye, benzer gelişmişlik düzeyindeki ülkelere göre kadınların işgücüne katılımının düşük olduğu ve demografik potansiyelini eksik kullanan bir ülke durumundadır. Genç istihdamı ise, özellikle yüksek katma değerli üretim ve yenilikçilik konularında ihtiyaç duyulan nitelikli işgücünün yetiştirilmesi ve eğitimle işgücü piyasasının ihtiyaçlarının eşleştirilmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Bu kapsamda, istihdamın gelişimine bölgesel, sektörel ve cinsiyet bazlı bakıldığında iyileşme sağlanması ihtiyacı bulunmaktadır. Türkiye'de işsizlik oranının kalıcı olarak azaltılabilmesi için ekonomik büyümenin istihdam yaratan bir yapıya kavuşturulması ve işgücü niteliğinin yükseltilmesi gerekmektedir. Ayrıca, küresel krizin ardından istihdamın büyüme esnekliğinde yüksek değerler gözlenmiş olup işsizliğin kalıcı bir şekilde azaltılmasında yüksek ekonomik büyümenin sürdürülmesinin de önemli olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan, işler ile iş arayanlar arasındaki etkin eşleşmeyi sağlayacak yapısal önlemler de işsizliğin azaltılması için önem arz etmektedir.

Türkiye'nin 2000-2016 dönemi büyüme dinamikleri de göz önünde bulundurulduğunda teknolojik dönüşüm, verimlilik artışı, nitelikli istihdam ve çevre dostu büyüme öne çıkan başlıklardır. Geçmiş dönemde, sermayeye ve nicel istihdam artışına dayalı büyüme ön plana çıkmış bulunurken, sürdürülebilir kalkınma perspektifli büyümede yapısal dönüşümün daha baskın olması ihtiyacı öne çıkmaktadır.

11. Kalkınma Planına yönelik olarak SKA 8 kapsamında ekonomik büyüme açısından öne çıkan hedefler bağlamında, küresel ekonomide dijitalleşme ve teknolojik dönüşüme ilişkin vizyoner bir üst çerçevenin geliştirilmesi, Sanayi 4.0 (Society 5.0 ya da "Yeni Sanayi Devrimi"), döngüsel ekonomi, akıllı şehirler ve

ulaştırma sistemleri gibi gelişmelerin yatay alanlar olarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

SKA 8'in diğer SKA hedefleriyle çift yönlü etkileşimi güçlüdür; diğer SKA hedeflerinden hem etkilenmekte hem de diğer SKA hedeflerini etkilemektedir. SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 2 (Açlığa Son), SKA 4 (Nitelikli Eğitim), SKA 5 (Cinsiyet Eşitliği), SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı), SKA 12 (Bilinçli retim ve Tüketim) ve SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar) arasında güçlü çift yönlü etkileşim bulunmakta, bu alanlardaki politika ve programların SKA 8 ile eşgüdüm sağlaması özel önem taşımaktadır.

3.9. SKA 9: Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek

SKA 9 kapsamında 8 hedef bulunmaktadır. Bunlar:

9.1 Ekonomik kalkınma ve insan refahını desteklemek üzere, herkesin adil erişimine ve karşılanabilirliğe odaklanan bölgesel ve sınır ötesi altyapıyı da içeren kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapılar tesis etmek

9.2 Kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve 2030'a kadar sanayinin istihdam ve gayri safi yurt içi hâsıla payını, ulusal koşullarla uyumlu şekilde, belirgin oranda artırmak ve en az gelişmiş ülkelerde bu payı iki katına çıkarmak

9.3 Küçük ölçekli sanayi işletmeleri ve diğer işletmelerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, uygun koşullu krediyi de kapsayan finansal hizmetlere erişimlerini ve değer zincirleri ile piyasalara entegrasyonlarını artırmak

9.4 2030'a kadar tüm ülkelerin kendi göreceli kabiliyetleri çerçevesinde harekete geçmesiyle; kaynak kullanım verimliliğinin artırılması ve temiz ve çevreye duyarlı teknoloji ve endüstriyel süreçlerin daha fazla kullanılması suretiyle altyapıyı yükseltmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için sanayiye yenileştirmek

9.5 2030 yılına kadar, yenilikçiliği desteklemek ve 1 milyon kişi başına araştırma-geliştirme çalışanı sayısını, kamu ve özel sektör araştırma-geliştirme harcamalarını büyük ölçüde artırmak dâhil, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerde bilimsel araştırmaları artırmak ve sanayi sektörlerinin teknolojik yetkinliklerini yükseltmek

9.a Afrika ülkelerine, en az gelişmiş ülkelere, karayla çevrili gelişmekte olan ülkelere ve gelişmekte olan küçük ada devletlerine geliştirilmiş mali, teknolojik ve teknik destek sağlanması yoluyla gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir ve dayanıklı altyapı geliştirmeyi kolaylaştırmak

9.b Sanayi çeşitliliği ve ticari mallara katma değer artırımını için elverişli bir politika ortamının sağlanması suretiyle gelişmekte olan ülkelerde yurt içi teknoloji geliştirme, araştırma ve yenilikçiliği desteklemek

9.c Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimin kayda değer oranda artırılması ve 2020 yılına kadar en az gelişmiş ülkelerde internete evrensel ve karşılanabilir erişimin sağlanması için çaba göstermek

Politika ve Stratejiler

SKA 9 kapsamındaki hedefler, 7. Kalkınma Planından bu yana Türkiye'nin politika öncelikleri arasında yer almış ve buna paralel olarak olumlu gelişmeler görülmüştür. Fiziksel altyapının gelişimi anlamında hem ulaştırma altyapısı hem de bilgi ve iletişim altyapısına yönelik hedefler, Kalkınma Planlarında yer almıştır. Sanayinin gelişimi, katma değer ve toplam faktör verimliliği (TFV) artışı ile ilgili politikalar, özellikle 10. Kalkınma Planı döneminde öncelikli olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda, teknoloji düzeyinin yükseltilmesi ve bilgi-iletişim teknolojilerinin kullanımının artırılması da vurgulanan alanlar arasında yer almaktadır.

Tablo 27. SKA-9 ile ilgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
Tüm Hedefler	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar
9.2, 9.3, 9.4, 9.5, 9.b	Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2015-2018)
9.5, 9.b	Türkiye Yazılım Sektörü Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2019), Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)
9.2, 9.3, 9.5, 9.b	KOBİ Stratejisi ve Eylem Planları, Türkiye Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği (KÜSİ) Stratejisi ve Eylem Planı
9.1, 9.2	Taşımacılıktan Lojistiğe Dönüşüm Programı (2014-2018), Kombine Taşımacılık Strateji Belgesi
9.4	Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2012-2023), Ulusal Enerji AR-GE ve Yenilik Stratejisi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Stratejik Planı (2015-2017)
9.1, 9.2, 9.c	Ulaşım ve İletişim Stratejisi
9.1, 9.5	Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2014-2023)
9.2, 9.5, 9.b	Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası (TÜBİTAK)
9.1, 9.2, 9.3, 9.4, 9.5, 9.b, 9.c	Vizyon 2023 Strateji Belgesi (TÜBİTAK)
9.2, 9.3	2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı
9.5, 9.b, 9.c	Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)
9.5	Türkiye Biyoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), Türkiye İlaç Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2018), Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2018)

SKA 9, üç ana temayı kapsamaktadır. Bunlardan ilki, bir toplum ya da girişim için temel olan fiziksel sistemleri ve yapıları sağlayan altyapı; ikincisi, ekonomik büyüme ve istihdam yoluyla yoksulluğun azaltılmasının sürükleyicisi olan sanayileşme; üçüncüsü ise sanayi üretiminde yeni teknoloji ve yeni becerilerin geliştirilmesini tetikleyen yenilikçiliktir.

İlk ana tema olan güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapılar Hedef 9.1 kapsamında yer almaktadır. Bu hedef bağlamında karayolu, demiryolu ve denizyolu ulaşımının geliştirilmesine yönelik politikalara yer verilmiş ve bu alanlarda ilerlemeler sağlanmıştır. Ulaşım modları arasında denge ve entegrasyonun sağlanması öncelikli alanlar arasında yer almıştır. Bu doğrultuda karayolu dışındaki taşıma modlarına yönelik altyapı ihtiyacının belirlenmesi açısından kritik önem taşıyan Ulaştırma Ana Planı 7. ve 8. Kalkınma Planlarında, Lojistik Master Planı ihtiyacı ise 10. Kalkınma Planında yer almıştır. Aynı kapsamda demiryollarının geliştirilmesi için özel sektör yatırımlarına ve işletmeciliğine imkân sağlayan politikalar geliştirilmiştir. Özelleştirme politikaları paralelinde limanlarda özelleştirme büyük ölçüde tamamlanmış ve özel sektörün liman yatırımları önemli artış göstermiştir.

Hedef 9.1 bağlamında Türkiye 2000-2016 döneminde önemli gelişme göstermiş, karayolları ulaşım ağı tüm Türkiye'yi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Yük ve yolcu taşımacılığına yönelik ulaştırma altyapısı, ülke coğrafyasının ve nüfusun tamamını kapsamaktadır. Yolcu taşımacılığında özellikle karayolu ve havayolu, yük taşımacılığında ise karayolu ve denizyolu altyapısı gelişmiştir. Ancak ulaşım modları arasındaki dengesizlik nedeniyle yurtiçi yolcu ve yük taşımacılığında karayolu ağırlık taşımaktadır. Kalkınma Planları ve Yıllık Programların tamamında karayollarının yurtiçi yolcu ve yük taşımalarının içerisinde payının yüksekliği (%90 civarında) bir sorun olarak nitelendirilmiştir. Böyle bir yapının oluşmasında diğer ulaşım türlerinin altyapısının yeteri kadar gelişmemiş olması, ulaşım türlerinin birbirleri ile entegrasyonunun zayıf olması, alt sektörlerin bağımsız ve plansız şekilde yatırım faaliyetleri sürdürmesi gibi sebepler gösterilmektedir. Bu durumun sanayi ve hizmet maliyetlerini artırdığı, fiyatların genel düzeyini yükselterek rekabet gücünü düşürdüğü, can güvenliği tehlikesi, trafik gürültüsü ve kirliliğini artırdığı tespiti yapılmaktadır.

SKA 9 kapsamındaki ikinci tema olan kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşme Hedef 9.2, 9.3 ve 9.4'te ele alınmaktadır. Hedef 9.2 ve 9.3 ile ilgili olarak politika dokümanlarında vurgulanan hususlar; sanayi katma değerinin artırılması, TFV'nin artırılması, KOBİ'lerin verimliliğinin, sanayi katma değeri içindeki paylarının artması ile sanayi kuruluşlarının kümelenme ve entegrasyonunun desteklenmesidir. Bu bağlamda, özellikle 10. Kalkınma Planında sanayinin GSYH

içindeki payının artırılmasına vurgu yapılmış, Sanayi Strateji Belgesi oluşturularak sanayide verimlilik, katma değer ve TFV artışına yönelik politikalara öncelik verilmiştir. 10. Kalkınma Planı kapsamında geliştirilen Öncelikli Dönüşüm Programlarında enerji verimliliğinin geliştirilmesi, ithalata olan bağımlılığın azaltılması, kamu alımları yoluyla teknoloji geliştirme, öncelikli teknoloji alanlarında ticarileştirme, üretimde verimliliğin artırılması politikalarına yer verilmiştir. Ayrıca, katma değeri yüksek sektörlerin üretimdeki payının artırılmasının yanı sıra, geleneksel üretim yapan sektörlerde teknoloji kullanımı artırılarak verimliliğin yükseltilmesi vurgulanmaktadır. Orta ve yüksek teknoloji ürünlerin katma değer içerisinde payının artırılması için imalat sanayii üretiminde teknolojik dönüşümünün içselleştirilmesi ve politikaların bu doğrultuda uygulanması ihtiyacı öne çıkmaktadır. KOBİ'lere yönelik olarak girişimciliğin desteklenmesi, finansmana erişimin kolaylaştırılması, KOSGEB tarafından eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması, üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi başlıca politikalar arasında yer almaktadır. KOBİ'lerin verimliliklerinin ve imalat sanayii katma değeri içindeki paylarının artırılması için değer zincirindeki yerlerinin sektör bazında daha detaylı analiz edilmesi ve buna uygun politika, uygulama aracı geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sanayi politikalarına ilişkin olarak 2012 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik sistemi ile az gelişmiş bölgelerin, orta-yüksek teknoloji sektörlerin ve Ar-Ge faaliyetlerinin öncelikli olarak desteklenmesi amaçlanarak 2015-2017 döneminde bu yaklaşımların derinleştirilmesine yönelik ek uygulamalar ve mevzuat geliştirilmiştir. Bu kapsamda Araştırma Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Kanun ile, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununda düzenlemeler getirilmiş; Üretim Reform Paketi, Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi Kararı ve Cazibe Merkezleri Programı sanayi altyapısının geliştirilmesine, teknolojik dönüşüme ve kapsayıcı kalkınmaya katkı sağlamıştır.

Hedef 9.4 kapsamında Kalkınma Planlarında ve Yıllık Programlarda sanayi üretiminde kaynak verimliliğinin sağlanması ve çevre dostu teknolojilerin benimsenmesi vurgulanmıştır. 10. Kalkınma Planında imalat sanayiinin çevre dostu teknolojiler ile donatılması hedeflenmiş ve Türkiye Sanayi Strateji Belgesinde de sanayinin çevreye uyumlu şekilde büyümesi amaçlanmıştır.

Üçüncü tema sanayi üretiminde yeni teknoloji ve yeni becerilerin geliştirilmesini tetikleyen yenilikçiliktir. Hedef 9.5 ve 9.b'de yer alan bu temaya yönelik politikalar, 7. Kalkınma Planından itibaren benimsenmiş olup, sanayi yatırımının teşvikinde Ar-Ge ve teknolojik gelişmeye öncelik verilmesi, yabancı sermayeli yatırımlarla teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi, üniversite-sanayi işbirliğinin

artırılması hedeflenmiştir. 8. Kalkınma Planından itibaren ise imalat sanayiinin dışı dönük olmasının yanı sıra, yüksek nitelikli insan gücü kullanan, Ar-Ge'ye önem veren – teknoloji üreten, tasarım ve marka yaratan bir yapıya dönüşümü amaçlanmıştır. 2023 yılına kadar Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payının %3 seviyesine yükseltilmesi, Ulusal Ar-Ge Fonu oluşturulması, markalaşmanın desteklenmesi hedeflenmektedir. 10. Kalkınma Planında Ar-Ge ve tasarım faaliyetlerine öncelik verilmiş ve bu kapsamda Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri, sanayi kümelenmeleri sayı ve nitelik olarak gelişme göstermiştir. 2008 yılında çıkarılan Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Kanun 2016 yılında geniş kapsamlı bir Ar-Ge reform paketine dönüştürülmüş ve bu konudaki teşvikler artırılmıştır. Bununla birlikte, küresel değer zinciri ve teknolojik dönüşüm dikkate alınarak, teknoloji geliştirmeyi ve transferini kolaylaştıracak uluslararası akademik işbirliklerinin geliştirilmesine, buluşların ticarileştirilmesine ve finansmanına yönelik ek politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

Hedef 9.1. kapsamında yürürlükteki mevzuata bakıldığında oluşturulacak altyapıların, afetlere dayanıklılığının sağlanması ve uygulamaların etkin, verimli ve doğru bir şekilde yönetilmesi ile kırsal kalkınmayı destekleyen altyapıların oluşturulmasının yönetmelikler ve kanunlar aracılığıyla düzenlendiği görülmektedir.

Hedef 9.2 kapsamında yürürlükteki mevzuatta farklı alanlarda sanayileşmeyi teşvik eden ve bu konuda altyapı oluşturulmasını ve geliştirilmesini destekleyen birtakım düzenlemeler mevcuttur. Sanayi bölgelerinin yapım ve işletilmesi aşamalarının desteklenmesi, üniversite-sanayi işbirliğinin kurumsallaştırılması, ülke sanayisinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretilmesi, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilikler geliştirilmesi, ürün kalitesi veya standardının yükseltilmesi, verimliliğin artırılması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, teknolojik bilginin ticarileştirilmesi ve gerekli teknolojik altyapının sağlanması için düzenlemeler mevzuatımızda bulunmaktadır. 2016 ve 2017 yıllarında değişiklikler yapılan Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Kanun ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, ilgili mevzuat düzenlemelerinin en önemlilerindedir.

Hedef 9.3 kapsamında Türkiye'deki ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasında KOBİ'lerin payını ve etkinliğini artırmak ve sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek amacıyla, işletmelere ve girişimcilere finansal destek sağlanmasına yönelik düzenlemeler

yapılmış; sanayi sitelerine kredi desteği verilmesi ve verilecek kredinin denetlenmesine ilişkin yönetmelik yayımlanmıştır. KOBİ'lerin finansmana erişimine yönelik atılan en önemli adım 2017 yılında Kredi Garanti Fonunun garanti kapsamının genişletilmesi ile ihracat ve istihdama yönelik ek destekler sağlanmasıdır. 2017 yılında yürürlüğe giren 6750 sayılı Ticari İşlemlerde Taşınır Rehni Kanunu ile başta KOBİ'ler olmak üzere tacir ve esnafa banka dışı alternatif finansman imkânı tanınmıştır. Ayrıca işletme ve girişimcilik alanındaki uluslararası anlaşmalara da taraf olunmuştur.

Hedef 9.4 bağlamında başta Çevre Kanunu olmak üzere, Enerji Verimliliği Kanunu ve Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği temel mevzuat düzenlemeleri olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, sanayi ve enerji üretim tesislerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya, engellemeye ve bertaraf etmeye yönelik birçok düzenleme bulunmaktadır.

Hedef 9.5 ve 9.b kapsamında farklı sektörlerle yönelik Ar-Ge alanında yapılacak faaliyetleri destekler nitelikte birtakım düzenlemeler mevcuttur. 2014 yılında yürürlüğe giren 6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun ve ilgili yönetmeliklerle, araştırma altyapılarını etkin ve sürdürülebilir yapılara dönüştürmek üzere yönetim, finansman, insan kaynağı ve işbirliği gibi hususlarda önemli yenilikler getirilmiştir.

Hedef 9.c kapsamında hedefin amacını karşılamaya yönelik, internet hizmetlerine erişimi ve geniş kapsamda teknolojik altyapıyı düzenleyen kanun ve yönetmelikler bulunmaktadır.

Hedefler bazında mevzuat değerlendirildiğinde 9.1, 9.2, 9.3, 9.b ve 9.c kapsamında mevzuatın temel düzeyde mevcut ve yeterli olduğu görülmektedir. Bununla beraber Hedef 9.1'de altyapının dayanıklılık ve sürdürülebilirliğine yönelik mevzuatın güçlendirilmesi ihtiyacı saptanmaktadır. Hedef 9.4 kapsamında enerji verimliliği dışında kaynak verimliliği konularına yönelik mevzuatın geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

SKA 9 hedeflerinin birbirleriyle ve ilişkili diğer SKA hedefleriyle eşgüdümü açısından Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinatör kurum olarak ön plana çıkmaktadır. SKA 9 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

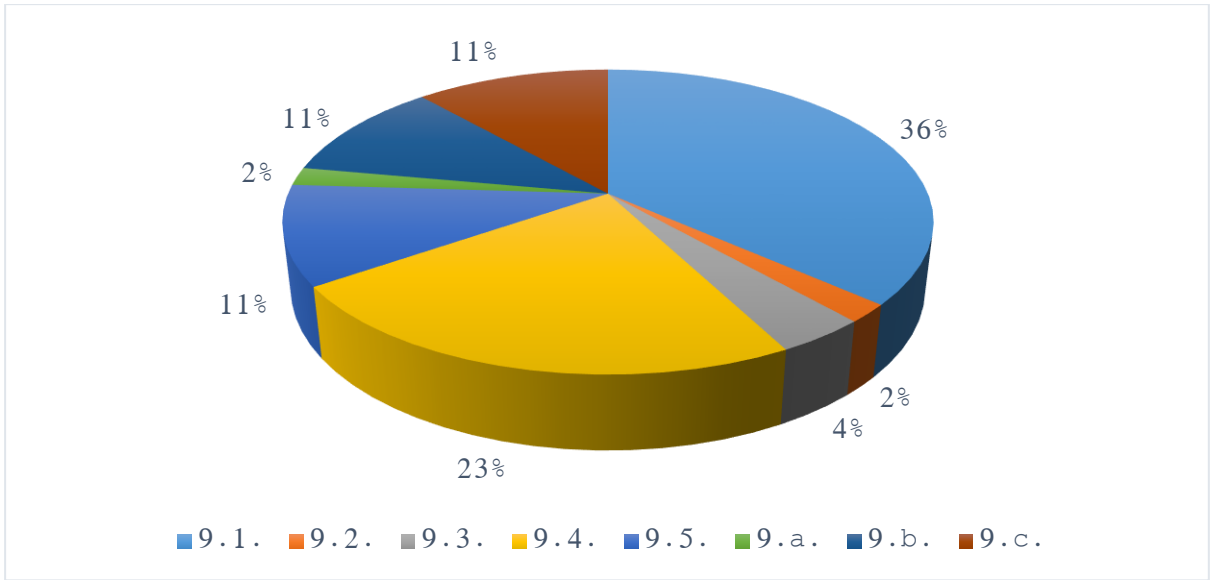
Tablo 28. SKA-9 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA9 Koordinatör: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
9.1	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Dışişleri Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Sağlık Bakanlığı
9.2	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı TOBB
9.3	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı KOSGEB TOBB
9.4	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
9.5	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Milli Eğitim Bakanlığı TÜBİTAK YÖK KOSGEB
9.a	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı TİKA TÜBİTAK
9.b	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı TİKA TÜBİTAK
9.c	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

Proje Envanteri

Hedef 9.1'e yönelik tamamlanmış ve yürütülmekte olan çok sayıda proje bulunmaktadır. Sanayi ve yenilikçilik alanındaki mevcut proje ve programlar ağırlıklı olarak sanayi üretiminin teknoloji düzeyini geliştirmeyi, yenilikçi uygulamaları desteklemeyi ve rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir. Proje ve programlarda gelişime açık başlıca konu, proje ve programların koordinasyonu ve etki değerlendirmesine yönelik sistematik bir yapının geliştirilmesidir.

SKA-9 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 25'te yer almaktadır.

Grafik 25. SKA-9 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

Hedef 9.1 kapsamında karayolu ağırlığının azaltılmasına ve diğer ulaşım türlerinin kapasitelerinin ve etkinliklerinin artırılmasına yönelik çeşitli projeler gerçekleştirilmektedir. Ancak uluslararası entegrasyonun artırılması kapsamında Avrupa'yı, Kafkaslara, Ortadoğu'ya ve Orta Asya'ya bağlaması ve batıdan doğuya kesintisiz ulaşım imkânının sağlanması açısından kritik öneme sahip otoyol ağının 2023 yılına kadar tamamlanması planlanmakta olup, Yap-İşlet-Devret (YİD) modeliyle 5.945 km uzunluğundaki 20 adet projenin yapımının gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu projelerden 206,5 km'lik kesimde yapım çalışmaları tamamlanmış, 631,5 km'lik kesimde yapım çalışmaları devam etmekte olup, kalan 5.107 km'lik kesimde ise proje ve planlama çalışmaları sürdürülmektedir.

İstanbul Atatürk Havalimanının kısıtlı kapasitesi sebebiyle yıllık 200 milyon yolcuya hizmet vermesi beklenen İstanbul Yeni Havalimanı projesi öne çıkmaktadır.

Demiryollarında yüksek hızlı tren kapasitelerinin ve uzunluklarının artırılmasına yönelik çalışmaların yanı sıra, bölgesel entegrasyon kapsamında Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun yapımı devam etmektedir.

Denizyollarında İzmir Limanı'nın özelleştirme yolu ile kapasitesinin artırılması, 4 milyon TEU kapasite ile faaliyet göstermesi beklenen Çandarlı Limanı'nın inşaatı, 25 milyon ton kapasiteye sahip olması beklenen Filyos Limanı'nın yapımı (2016 yılında ihalesi tamamlanmış olup, 4 yılda bitirilmesi beklenmektedir) devam etmektedir. Kombine taşımacılığın ve lojistiğin gelişmesi ile kent merkezlerindeki yük ve depo merkezlerinin taşınarak şehir merkezlerindeki yoğunluğun azaltılması amacıyla 2006 yılında başlatılan ve 20 adet inşaatı planlanan lojistik merkeziinden 7 tanesi hizmete açılmıştır. Söz konusu proje ulaşım modlarının entegrasyonuna katkı sağlayacaktır.

Ulaştırma ile ilgili tüm bilgileri tek bir çatı altında toplama amacıyla kurulan Ulusal Ulaştırma Portalında hava, kara, deniz hatta yük taşımacılığı ile ilgili birçok sorgu imkânı verilmektedir.

Yeşil Liman Projesi ile Türkiye'de faaliyet gösteren liman tesislerinin işletme standartlarının yükseltilmesi ve çevre duyarlılığının en üst düzeye çıkartılması amaçlanmakta, bu kapsamda Yeşil Liman/Eko Liman Sertifikası düzenlenmektedir.

Hedef 9.2 kapsamında projeler, ağırlıklı olarak sanayi üretimini, teknoloji düzeyini geliştirmeyi, yenilikçi uygulamaları desteklemeyi ve rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda hazırlanan Toplam Faktör Verimliliğinin Artırılmasına Yönelik Politika Çerçevesi Geliştirilmesi Projesi bulguları, geliştirilecek politikalar ve pilot uygulamalar açısından büyük önem taşımaktadır.

Hedef 9.3 kapsamında yürütülen projeler, küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmana erişiminin kolaylaştırılmasına yönelik olup büyük bölümü KOSGEB üzerinden ya da KOSGEB işbirliğiyle yürütülmektedir.

Hedef 9.4 yürütülen projelerde de temiz teknolojiler ve enerji verimliliği öne çıkmaktadır. Örneğin sanayi üretiminde enerji tüketiminin azaltılmasına yönelik verimli elektrik motorlarının kullanımını teşvik amaçlı projeler son yıllarda giderek artmaktadır.

Hedef 9.5 kapsamında Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin gerek kamu gerek özel sektör yüksek sayıda proje geliştirmiştir. Yeni veya ileri teknolojide mal ve hizmet üretmek isteyen girişimcilerin, üniversitelerin yanında veya yakınında faaliyet gösterebilmelerine ve bu üniversitelerden yararlanabilmelerine imkân vermek için kurulmuş 56'sı faal olan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri örnek olarak verilebilir.

Hedef 9.a kapsamında BM Teknoloji Bankasına Türkiye'nin ev sahipliği yapacak olması özel bir öneme haizdir. Gebze'de kurulan Teknoloji Bankası ile sayısı 47'yi bulan EAGÜ'lere teknoloji ve inovasyon alanında rehberlik edilmesi hedeflenmektedir.

Toplam Faktör Verimliliğinin Artırılması Projesi Hedef 9 kapsamında örnek olarak verilmektedir.

Tablo 29. SKA-9 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Toplam Faktör Verimliliğinin Artırılması Projesi	
SKA Hedefleri	9.2 - 9.3
Proje Yürütücüsü Kurumlar	UNDP
Proje Adı	Toplam Faktör Verimliliğinin Artırılmasına Yönelik Politika Çerçevesi Geliştirilmesi
Projenin Amacı	İstihdam yaratan, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin ve sanayide gelişimin sağlanabilmesi için TFV'nin artırılması kritik önem taşımaktadır. 10. Kalkınma Planında özel vurgu yapılan TFV'nin artırılması için Strateji ve Bütçe Başkanlığı, UNDP ile birlikte politika çerçevesinin geliştirilmesi amacıyla bir proje geliştirmiştir.
Projenin Bileşenleri	Toplam Faktör Verimliliğinin önündeki engellerin belirlenmesi, bu engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik politika çerçevesi geliştirilmesi ve söz konusu politika çerçevesinin pilot uygulamalar ile test edilmesidir. Türkiye'de KOBİ'lerle büyük şirketler arasındaki yüksek verimlilik farkından hareketle, dört ana sektörde toplam 3000 firmadan yüz yüze görüşmeler, derinlemesine görüşmeler ve standart anket yöntemiyle bilgi toplanması hedeflenmiştir.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2016 - devam ediyor
Çıktılar	Verimliliğin, dolayısıyla sürdürülebilir büyümenin önünde engel teşkil eden temel sorunların kısa ve orta vadede çözümüne olanak verecek uygulanabilir politika araçları geliştirilecektir.
Etki	Sürdürülebilir büyüme için TFV artışı sağlanmasına yönelik politika adımlarının atılmasına katkı sağlanması öngörülmektedir.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

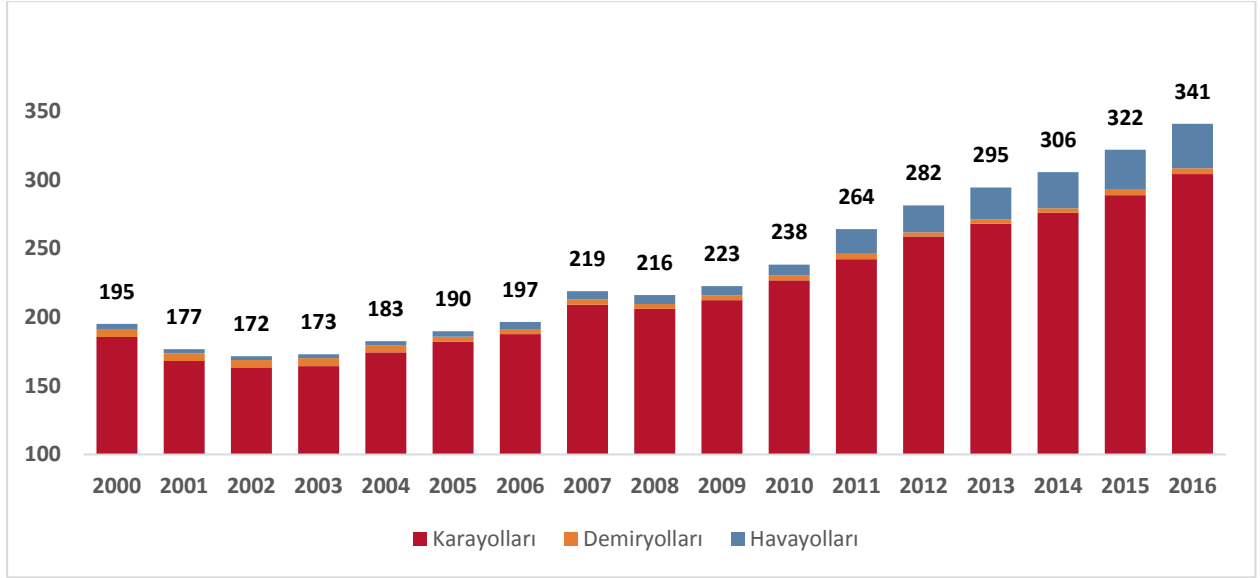
2000-2015 döneminde küresel imalat sanayi katma değerinin GSYH payının %18'den %13'e gerilediği görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde imalat sanayinin milli gelir içindeki payı son yıllara kadar düzenli olarak düşerken gelişmekte olan ülkelerin payında kısmi artış görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin payındaki artış Çin başta olmak üzere Asya ülkelerinden kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin bir bölümünde sanayi üretimi belli bir gelişkinliğe ulaşmadan hizmet sektörlerinin daha hızlı büyümesine bağlı olarak GSYH içindeki payının

düştüğü gözlemlenmektedir. Küresel ölçekte havayolları ile gerçekleştirilen yolcu taşımaları 2000-2015 yıllarında iki kat artarken, Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde üç kat artış gerçekleştiği izlenmektedir. Havayolu ile yapılan yük taşımalarında ise %60 artış olduğu görülmektedir.²⁴

SKA 9 hedefleri kapsamında 12 gösterge bulunmakta ve Türkiye'de bu göstergelerden 10'u üretilmektedir.

Türkiye SKA 9.1 göstergeleri üzerinden ulaşım altyapısının gelişmişlik düzeyi ve tüm nüfusun hizmete erişimi açısından 2000-2016 döneminde ilerleme kaydetmiştir. Kırsal nüfusun ulaşım hizmetine erişim düzeyi artmış, ulaştırma altyapısında tüm taşıma modları açısından hem yolcu hem de yük taşımacılığına yönelik ilerleme sağlanmıştır. Ancak altyapının bölgesel dağılımında eşitsizlikler bulunurken ulaşım modları arasındaki dağılımda da karayolunun ağırlığının sürdüğü saptanmaktadır. Türkiye'de yolcu taşımacılığının ağırlıklı kısmı karayolu ile gerçekleştirilmektedir. 2000-2016 döneminde havayolu taşımacılığının payındaki artışa bağlı olarak karayolu taşımacılığının payı %95'ten %90'a gerilemiş, kısmi bir iyileşme sağlanmıştır. Havayolu taşımacılığının payındaki artışta sektördeki serbestleşme etkili olmuş, aynı dönemde %1 civarında olan pay %9 düzeyine ulaşmıştır. Demiryolunun payı ise %3'ten %1'e gerilemiş, denizyolu taşımaları da ihmal edilebilecek seviyeden %1'e yükselmiştir. (Bknz. Grafik 26) Dünya Bankası Lojistik Performans Endeksi açısından değerlendirildiğinde, Türkiye 2016 yılında 34. Sırada yer almaktadır. Endeks kapsamında Türkiye'nin en iyi performans gösterdiği alanın altyapı olduğu, dakiklik alanında da dönem içinde önemli gelişme yaşandığı izlenmektedir. Diğer taraftan hem dakiklik hem de izleme-takip, gelişime açık alanlar olarak öne çıkmaktadır.

²⁴ World Bank, Atlas of Sustainable Development Goals, 2017.

Grafik 26. Ulaşım Türüne Göre Yurtiçi Yolcu Taşımaları (Milyon-Yolcu)²⁵

Hedef 9.2 kapsamında, Türkiye'de imalat sanayii katma değerinin GSYH içerisindeki payı ortalaması 2000-2016 yılları arasında %15,5'tir. 10. Kalkınma Planı'nda 2014-2018 Plan dönemi boyunca imalat sanayii katma değerinin GSYH içindeki (cari) payının 2013 yılındaki %15,5 seviyesinden %16,5'e çıkarılması hedeflenmiştir.²⁶ Türkiye açısından emsal alınabilecek Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Asya ülkelerinde imalat sanayii katma değerinin GSYH içindeki payının %20-30 aralığında olduğu görülmektedir. Türkiye'de imalat sanayi istihdamının toplam istihdam içindeki payı %18-19 civarındadır. İmalat sanayi katma değerinin GSYH içindeki payının daha yüksek olduğu bazı ülkeler de dâhil olmak üzere pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeden daha yüksek bir oran olduğu görülmektedir. İmalat sanayii katma değerinin GSYH içindeki payını sınırlandıran en temel faktörlerden biri üretimin teknoloji düzeyidir. İmalat sanayii üretimi düşük ve orta-düşük teknoloji sektörlerde yoğunlaşmıştır. 2000-2016 döneminde düşük teknoloji sektörlerden orta-düşük ve orta-yüksek teknoloji sektörlerine bir kayış görülmekle birlikte yüksek teknoloji sektörlerin payında gelişim sağlanamaması teknoloji içeriğinin gelişiminin yetersiz kalmasına yol açmıştır. İmalat sanayii katma değerinin ve teknoloji düzeyinin düşüklüğü TFV'nin büyümeye katkısını da sınırlamaktadır.

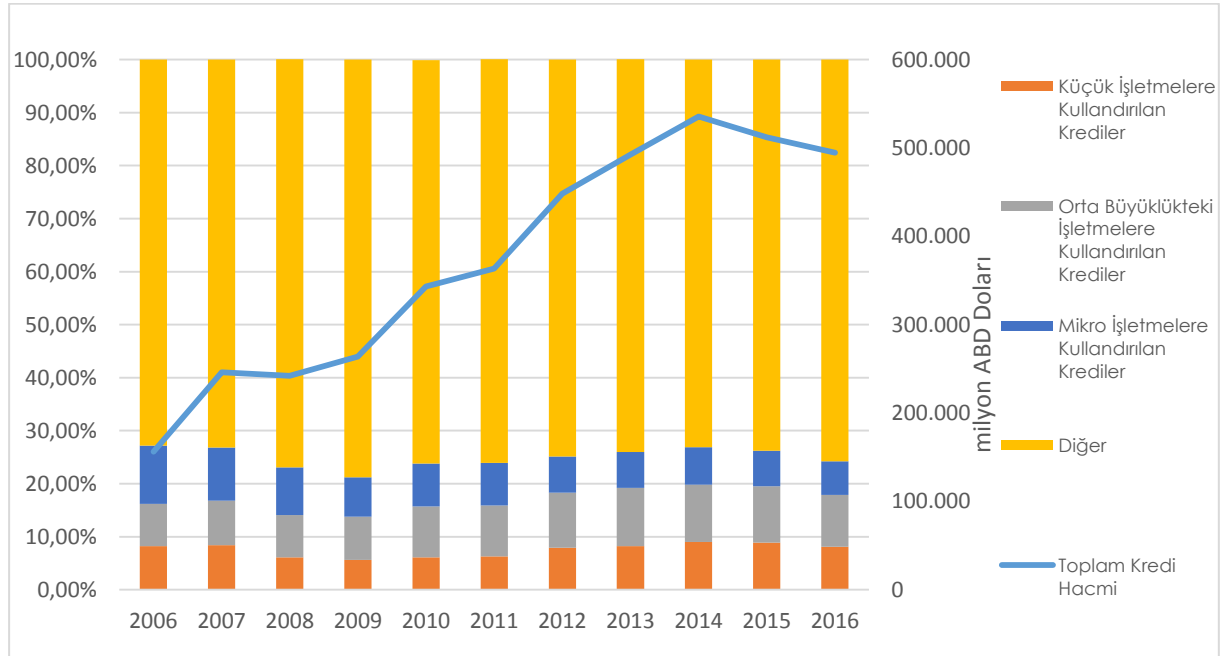
Hedef 9.3 kapsamında değerlendirme yapıldığında, KOBİ tanımına giren 250 kişi altında çalışanı olan işletmelerin toplam işletmelerin %99,8'ini, istihdamın %69'unu oluşturduğu, ancak imalat sanayii katma değeri içindeki paylarının

²⁵ Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar

²⁶ 1998 baz yıl hesaplaması ile.

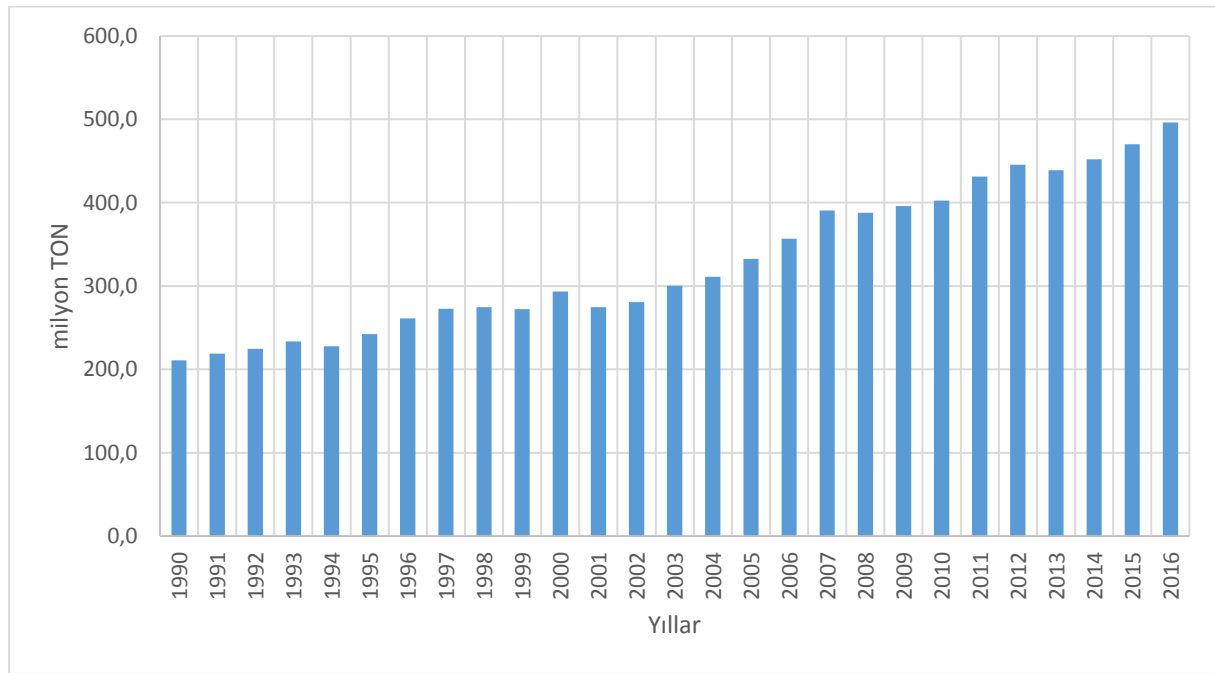
%45, bankacılık kredileri içindeki paylarının ise %25 civarında olduğu görülmektedir. 2000-2016 döneminde KOBİ'lerin imalat sanayii katma değerindeki ve bankacılık kredilerindeki paylarında önemli bir gelişme olmadığı görülmektedir. KOBİ'lerin katma değer içindeki payının düşüklüğü, bu işletmelerde verimliliğin büyük ölçekli işletmelere kıyasla önemli ölçüde düşük olmasından kaynaklanmaktadır. KOBİ'lerde çalışan başına katma değer, büyük işletmelerdekinin yaklaşık beşte biri düzeyindedir. KOBİ'lerdeki verimliliğin ve teknoloji düzeyinin düşük olması, Türkiye'de büyümeye TFV katkısının yetersiz kalmasında etken olmaktadır. 13.10.2017 tarihli veriler esas alındığında, sağlanan 102 milyar TL finansman imkânından 89 milyar TL'sinin, kredi kuruluşları dışındaki ticaret aktörleri tarafından sağlandığı görülmektedir.

2006-2016 yılları arasında mikro işletmelere kullanılan kredilerde gerileme gözlenirken orta ölçekli firmalara kullanılan krediler artmıştır. KOBİ kredilerinin toplam payında ise kısmi bir gerileme olmuştur. Ancak incelenen dönemde toplam kredi hacminin 156 milyar ABD doları seviyesinden 494 milyar ABD doları seviyesine çıktığı göz önünde bulundurulduğunda KOBİ'lerin kullandığı kredi tutarının da 42 milyar ABD doları seviyesinden 120 milyar ABD doları seviyesine çıktığı görülmektedir. Söz konusu gelişim imalat sanayindeki üretim ve katma değer gelişimine paralellik göstermektedir (Grafik 27).

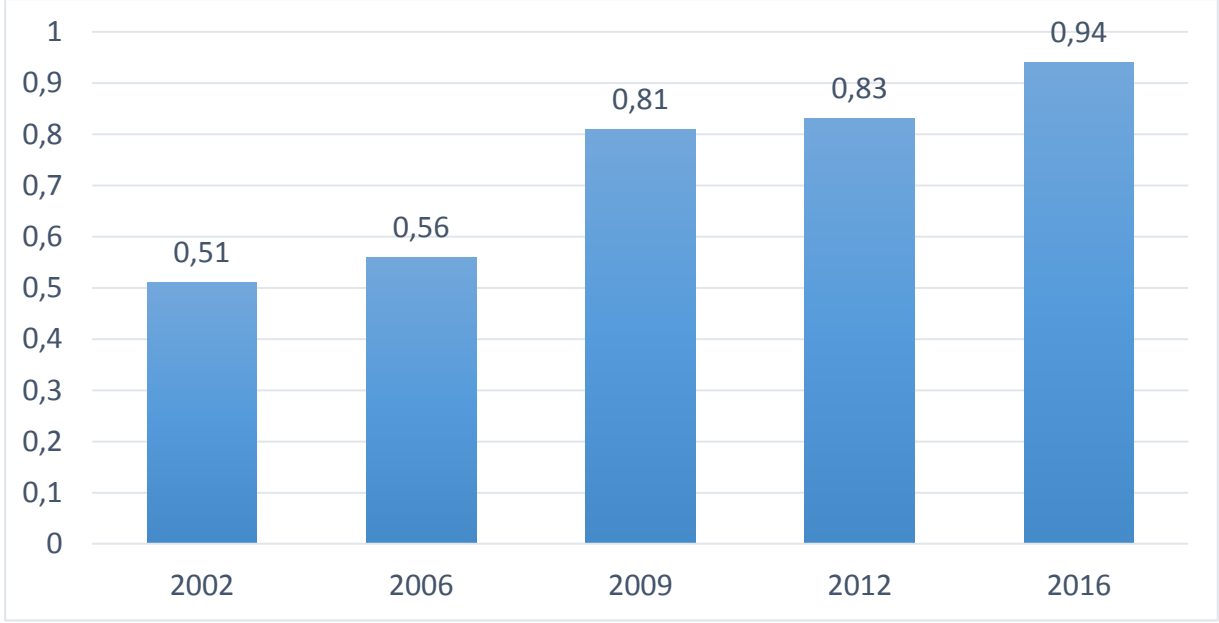
Grafik 27. KOBİ ve Diğer Kredilerin Dağılım Yüzdeleri

Hedef 9.4 göstergeleri değerlendirildiğinde Türkiye'nin toplam sera gazı emisyonlarının 1990 seviyesine kıyasla 2,25 kat artış gösterdiği saptanmaktadır (Grafik 28). Sera gazı emisyonları esas olarak enerji üretiminden kaynaklanmakta, dolayısıyla enerji verimliliğinin katma değer başına sera gazı emisyonlarının azaltılmasındaki önemi ortaya çıkmaktadır. Türkiye birim GSYH başına enerji tüketiminde dünya ortalamasına kıyasla çok az iyileşme gerçekleştirebilmiştir; dolayısıyla bu alanda gelişim göstermesi gerekmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin Global Temiz Teknolojiler İnovasyon Endeksinde de düşük performans gösterdiği, bu alanda gelişmiş ülkelerin yanı sıra, Çin, Hindistan, Brezilya, Arjantin gibi gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir.

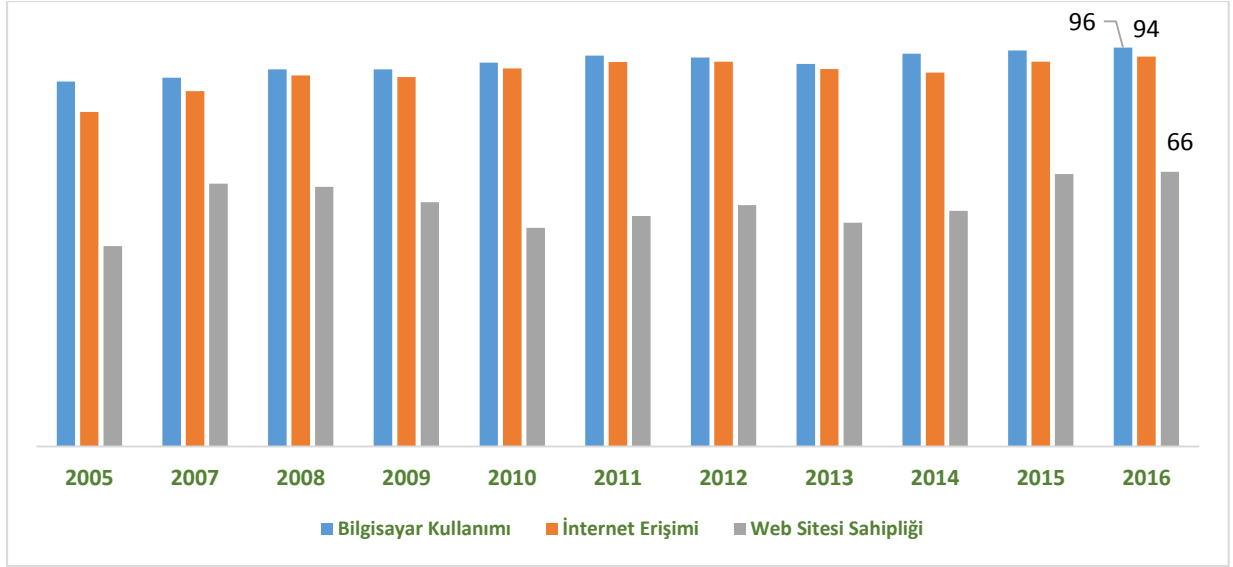
Grafik 28. Toplam Sera Gazı Emisyonları

Hedef 9.5 kapsamındaki yenilikçilik temasındaki SKA göstergeleri, Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı ve 1 milyon kişi başına düşen tam zaman eşdeğeri (TZE) Ar-Ge personeli sayısıdır. Türkiye'de Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı 2002 yılında %0,51 iken 2016 yılı sonunda %0,94'e yükselmiştir (Grafik 29). Bu ilerlemeye rağmen Türkiye bu alanda benzer gelişmişlik seviyesindeki ülkelere göre geride kalmaktadır. Aynı dönemde Ar-Ge çalışanı sayısında ise önemli artış olmasına rağmen TZE bazında istihdamın toplam istihdama oranı ancak %0,4 seviyesinde kalmıştır. Patent başvuruları ve Avrupa İnovasyon Endeksi sonuçları dikkate alındığında Türkiye'nin yenilikçilik alanında gelişme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Hedef 9.b göstergesi olan orta ve yüksek teknolojlü ürünlerin sanayi katma değeri içindeki payı açısından Türkiye, benzer gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin gerisinde kalmaktadır.

Grafik 29. Ar-Ge Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%)

Hedef 9.c kapsamında bilgi-iletişim teknolojilerine erişimde Türkiye 2007-2017 döneminde önemli gelişme göstermiş, özellikle mobil teknolojiler ön plana çıkmıştır. Türkiye'de sabit telefon abone sayısı düşerken, %96'ya ulaşan cep telefonu kullanım oranıyla birlikte teknolojiye erişim artmış, mobil genişbant internete erişebilen nüfusun oranı 2007-2015 döneminde 14 kat artışla 55 milyon kişiye ulaşmıştır. Diğer taraftan kullanım verileri değerlendirildiğinde, hanelerde internet ve bilgisayar kullanım oranlarının internet erişiminin gerisinde kaldığı, girişimlerde ise %95 seviyelerinde olan bilgisayar kullanımı ve internet erişimine rağmen web sitesi sahipliğinin %66 seviyesinde kaldığı görülmektedir (Grafik 30). Bilişim ürünleri kullanımında cinsiyet farkı da bir gelişim alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Grafik 30. Girişimlerde BİT Ürünleri Kullanımı (%)

Değerlendirme

2000-2016 döneminde Türkiye'nin ulaştırma altyapısına önemli miktarda kaynak ayırdığı, karayolu yatırımları başta olmak üzere havaalanı, deniz limanları ve demiryolu taşımacılığına yönelik pek çok yatırım yaptığı görülmektedir. Bu dönemde, sanayi üretiminin GSYH içindeki payında önemli bir değişiklik görülmemiş, düşük teknolojili sektörlerden orta-düşük ve orta-yüksek teknolojili sektörler doğru bir geçiş yaşanmış, ancak yüksek teknolojili sektörlerin payı gerilemiştir. Yenilikçilik konusunda ise Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payında iyileşme ile bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimde hızlı bir ilerleme görülmüştür.

Hedef 9.1 ulaştırma altyapısı kapsamında en öncelikli konu, ulaştırma modlarının dengeli dağılımı, yük ve yolcu taşımacılığında etkinliğin artırılması ve uluslararası rekabet gücüne katkı sağlayacak bir dengenin sağlanmasıdır. Bu bağlamda bütüncül politika dokümanı olarak Lojistik Master Planı'nın tamamlanması önem taşımaktadır.

Hedef 9.2, 9.3 ve 9.b kapsamında sanayi üretiminin teknoloji seviyesinin geliştirilmesi, sanayi üretiminin genişletilmesi ve geliştirilmesi, katma değer ve istihdamın artırılması amacıyla Ar-Ge ve bilgi-iletişim teknolojisi kullanımının artırılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Hedef 9.5, 9.a ve 9.c'de ise sanayi ve hizmetlerdeki teknolojik dönüşüm ihtiyacına yönelik olarak özellikle Ar-Ge faaliyetleri, sanayinin dijital dönüşümüne yönelik araştırma ve uygulamaların artırılması gerekmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2030 perspektifinde sanayi, yenilikçilik ve altyapı başlığında Türkiye'nin önümüzdeki dönemde başlıca hedefi, orta gelişmişlik düzeyinden yüksek gelişmişlik düzeyine geçiş sürecinde ekonomik büyümenin hızıyla birlikte niteliğini de artıracak şekilde bu alanlarda dönüşümün sağlanmasıdır. Bu kapsamda sanayi ve yenilikçilik başlıklarında verimliliğe yönelik olarak her düzeyde eğitimin ve ulusal-uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesi, altyapı başlığında ise politikaların koordinasyonu önemlidir. Uygulanmakta olan proje ve programlar bu alanlarda istihdam artışı başta olmak üzere kapsayıcı politikaların gündeme gelmesine destek sağlamıştır. Mevcut programların sistematik değerlendirmesini dikkate alarak yeni projelerin uygulanması ve programların geliştirilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, lojistik maliyetlerin azaltılması, sanayinin rekabet gücünü artıracak önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bu bağlamda, tedarik - üretim - nihai müşteri teslimlerine kadar tüm süreçteki bekleme sürelerinin en aza indirilmesi, sistemin akışkan hale getirilmesi, yük taşımacılığında kombine taşımacılığın ön plana alınması, aktarmaların en aza indirilmesi, ihracat amaçlı yükleme yapılan limanlara/istasyonlara fabrikalardan direkt araç yükleme yapılması, denizyolu-demiryolu gibi mod değişimlerinin operasyon süresi ve işlem maliyetlerinin azaltılması ile denizyolu ve demiryolu seferlerinin artırılması lojistik maliyetlerin azaltılmasında önem arz etmektedir.

SKA 9'un diğer SKA hedeflerini etkileme oranı, hedeflerden etkilenme oranına kıyasla yüksektir. SKA 9'dan güçlü şekilde etkilenen başlıca SKA hedefleri SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 2 (Açlığa Son), SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji) ve SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) kapsamındaki hedeflerdir. SKA 9; SKA 5 (Cinsiyet Eşitliği), SKA 4 (Nitelikli Eğitim) ve SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar) kapsamındaki hedeflerden yoğun olarak etkilenmekte, SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) ile de güçlü çift yönlü ilişkiye sahip bulunmaktadır.

3.10. SKA 10: Ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmak

SKA 10 kapsamında 10 hedef bulunmaktadır ve 10.c dışındaki tüm hedefler Türkiye için geçerlidir:

10.1 2030'a kadar nüfusun en alt %40'lık kesiminin gelirin ulusal ortalamadan daha yüksek bir oranda, aşamalı olarak artmasını ve sürdürülmesini sağlamak

10.2 2030'a kadar yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, etnik köken, din, ekonomik ya da başka bir durumuna bakılmaksızın herkesin sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kapsanmasını sağlamak ve güçlendirmek

10.3 Fırsat eşitliğini sağlamak ve ayrımcılığa yol açan yasaların, politikaların ve uygulamaların bitirilmesi ve bu bağlamda uygun yasaların, politikaların ve eylemlerin yaygınlaştırılması yollarını da içerecek şekilde sonuç eşitsizliklerini azaltmak

10.4 Özellikle mali, ücret ve sosyal koruma politikaları olmak üzere politika tesis etmek ve aşamalı olarak daha fazla eşitlik sağlamak

10.5 Küresel mali piyasalar ve kurumlarla ilgili mevzuatı ve izlemeyi geliştirmek ve bu düzenlemelerin uygulamasını güçlendirmek

10.6 Daha etkili, güvenilir, hesap verebilir ve meşru kurumların var olması için küresel uluslararası ekonomi ve finans kurumlarındaki karar verme süreçlerinde gelişmekte olan ülkelerin daha güçlü temsil ve söz hakkına sahip olmalarını sağlamak

10.7 Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasını da içerecek şekilde, insanların muntazam, güvenli, düzenli ve sorumlu biçimde göç etmesini ve hareketliliğini kolaylaştırmak

10.a Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına uygun olarak, özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için özel ve farklılaştırılmış muamele ilkesini uygulamak

10.b Özellikle en az gelişmiş ülkeler, Afrika ülkeleri, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ihtiyacın en fazla olduğu ülkelere, ulusal plan ve programlarına uyumlu olacak şekilde, doğrudan yabancı yatırımları da kapsayan nakit akışlarını ve resmi kalkınma yardımlarını teşvik etmek

10.c 2030'a kadar göçmen işçi dövizini havale işlem bedellerini %3'ün altına düşürmek ve bedeli %5'ten yüksek olan işçi dövizini havale yöntemlerini sona erdirmek²⁷

Politika ve Stratejiler

SKA 10 kapsamındaki eşitsizlikleri azaltmaya yönelik hedefler, Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Stratejik Planları gibi temel dokümanlarda farklı boyutlarıyla kapsamaktadır.

Tablo 30. SKA-10 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Politika Belgeleri
(10.1 – 10.2 – 10.3 – 10.4)	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS), AÇSHB Stratejik Planları, Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023)
(10.5)	IMF Destekli İstikrar Programları (2001-2003), Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı, Sermaye Piyasası Kurulu Stratejik Planı ve İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı

Plan ve politika dokümanlarında eşitsizliğin giderilmesine yönelik politikalar, müstakil bir başlık altında ele alınmamakla birlikte, ilgili dokümanların sosyal içerme, gelir dağılımı ve yoksulluk, bölgesel eşitsizlikler, vergi ve kurumsal düzenlemeler başlıkları altında yer almaktadır. Politika metinleri, ülke içindeki eşitsizliklerin azaltılması konusunda bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına, vergi politikalarının alt gelir grupları lehine düzenlenmesine, sosyal yardımların miktarının ve etkinliğinin artırılmasına, dezavantajlı grupların korunmasına, eğitimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesine ve gelir dağılımının daha eşit hale getirilmesine öncelik vermektedir. Küresel eşitsizliklerin giderilmesi hususunda ise özellikle son yıllarda Türkiye en az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere diğer ülkelere sağladığı kalkınma yardımlarını artırmaktadır.

Hedef 10.1, 10.2, 10.3 ve 10.4 temel politika dokümanlarında gelir dağılımının iyileştirilmesi, genel anlamda bölgeler arasındaki gelir farklılıkları başta olmak üzere farklılıkların azaltılması, sosyal yardım ve sosyal sigortalar yoluyla alt gelir gruplarının desteklenmesi politikaları üzerinden ele alınmıştır. Eşitsizliklerin giderilmesinde önemli role sahip olma potansiyeli taşıyan vergi politikaları ve eşitsizlik ilişkisi bazı programlarda sınırlı ve dolaylı biçimde ele alınmaktadır.

²⁷ Gelişmiş ülkelere yönelik bir hedef olduğu için geçersizdir.

Hedef 10.2 ve 10.3 kapsamında dezavantajlı gruplara yönelik mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Stratejik Planının kapsamlı tedbirler içerdği görülmektedir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

Türkiye'de 2000-2016 döneminde eşitsizliklerin giderilmesine katkıda bulunabilecek bir dizi yasal ve kurumsal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Eşitsizliklerin giderilmesine doğrudan katkı veren yasal düzenlemelerin sosyal sigorta, sosyal yardımlar, eğitim, sağlık ve bölgesel farklılıkların giderilmesi alanlarında olduğu görülmektedir. Bu düzenlemeler arasında; 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumuna İlişkin Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, Bölge Kalkınma İdarelerinin kuruluşunu sağlayan 642 sayılı Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi Ve Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlıklarının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname öne çıkmaktadır.

Hedef 10.1 kapsamında değerlendirilebilecek yürürlükteki mevzuat; nüfusun tabandaki yüzde 40 içinde bulunan kesiminin gelirinin ulusal ortalamadan daha yüksek bir oranda artmasını ve bu artışın sürdürülmesinin sağlanması adına çeşitli düzenlemeler içermektedir. Diğer taraftan gerek 10. Kalkınma Planının içeriği gerek farklı istatistiklerden edinebileceğimiz bilgilere göre bu artış fiilen mevcuttur. Nüfusun belirtilen kısmının gelirinin ulusal ortalamadan daha yüksek bir oranda artış gösterdiği görülmektedir. Buna istinaden ilgili mevzuatta yapılabilecek farklı düzenlemelerin bu artışı daha da yükseltebileceği ve bu artışı sürdürülebilir hale getirebilmesi mümkündür.

Hedef 10.2'ye yönelik yürürlükteki mevzuat kapsamlı düzenlemeler içermektedir ve Türkiye'nin taraf olduğu ve bu amaç doğrultusunda imzalanan birçok uluslararası anlaşma, bu hedefin gerçekleştirilmesinde önemli paya sahiptir. Özellikle Birleşmiş Milletler dâhilinde olmak üzere Avrupa Birliği çerçevesinde de imzalanan çok sayıda sözleşme, bu amaca hizmet etmektedir. Her Türlü Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (ICESCR), Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICCPR) ve özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi başta olmak üzere Türkiye'nin taraf olduğu birçok sözleşmenin kapsamı bu hedefe ulaşılması adına hükümler barındırmaktadır.

Hedef 10.3 ile ilgili olarak yürürlükteki mevzuat gerek Türkiye Cumhuriyeti Anayasası yoluyla gerekse kanun ve yönetmelikler yoluyla ayrımcılıkları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Fırsat eşitliği kanunlarda son derece açık bir biçimde belirtilmiştir. Hiçbir şekilde din, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasal veya felsefi görüş, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılamayacağı ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınamayacağı yürürlükteki mevzuatta önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak, bu tür ayrımcılıklar her ne kadar kanunen yasaklanıyor olsa da bu ayrımcılıklara uygulanacak yaptırımların mevzuatta açıkça belirtilmemiş olması nedeniyle bazı ayrımcılıkların fiilen önüne geçilmekte zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle, bu konudaki bazı davalar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınabilmektedir.

Hedef 10.4'e ilişkin Türkiye'nin de arasında olduğu Avrupa Sosyal Şartı'nı imzalayan tüm taraf devletler, hiçbir ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal görüş, ulusal soy veya sosyal köken ayırımı gözetmeksizin sosyal haklardan yararlanma hakkının sağlanması gerektiğini göz önüne alarak; uygun kuruluş ve faaliyetlerle kent ve kırsal nüfusun yaşam düzeyini geliştirmek ve sosyal refahını yükseltmek için her türlü ortak çabada bulunmayı taahhüt etmişlerdir. Avrupa Sosyal Şartının yanında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme gibi farklı uluslararası sözleşmelerin imzalanması da, temelinde sosyal koruma politikaları gibi birçok farklı politikanın benimsenmesi ve eşitliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla taraf olduğumuz tüm bu sözleşmeler, eşitliğin sağlanması hedefine ulaşmayı bir adım ileriye taşımaktadır. Bunun yanı sıra, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu, gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamayı amaçlamakta, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektedir. Sosyal Hizmetler Kanunu, İşsizlik Sigortası Kanunu gibi bazı diğer kanunlar da, sosyal koruma politikalarının benimsenmesi adına hükümler barındırmaktadır.

Hedef 10.5 ile Hedef 10.6 küresel finans piyasaları ve kurumları ile uluslararası ekonomi ve finans kurumlarındaki karar verme süreçlerine yönelik hedefler olduğundan ulusal mevzuat açısından bir değerlendirme yapılmamıştır.

Hedef 10.7'ye ilişkin yürürlükteki mevzuat planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasıyla insanların sistemli, güvenli, düzenli ve sorumlu göçlerinin ve yer değiştirmelerinin kolaylaştırılmasına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içermektedir.

Hedef 10.a kapsamında Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına uygun olarak, gelişme yolundaki ülkeler lehine düşük gümrük vergisi alınması veya gümrük vergisinin alınmaması gibi uygulamalar ile anlaşmanın öngördüğü tarifeler yoluyla koruma, anti-damping ve telafi edici vergiler gibi özel ve farklılaştırılmış muameleler uygulanmaktadır. Bu uygulamalar, farklılaştırılmış muamele ilkesinin uygulanmasının bir örneği olup gelişmekte olan veya en az gelişmiş ülkelerin ticari anlamda gelişmelerine ilişkin pozitif bir ayrımcılık ortaya çıkmıştır.

Hedef 10.b'ye ilişkin yürürlükteki mevzuatta, özellikle en az gelişmiş ülkeler, Afrika ülkeleri, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ihtiyacın en fazla olduğu ülkelere, ulusal plan ve programlarına göre, doğrudan yabancı yatırımı da kapsayan nakit akışlarının ve resmi kalkınma yardımlarının teşvik edilmesini ele alan düzenlemeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

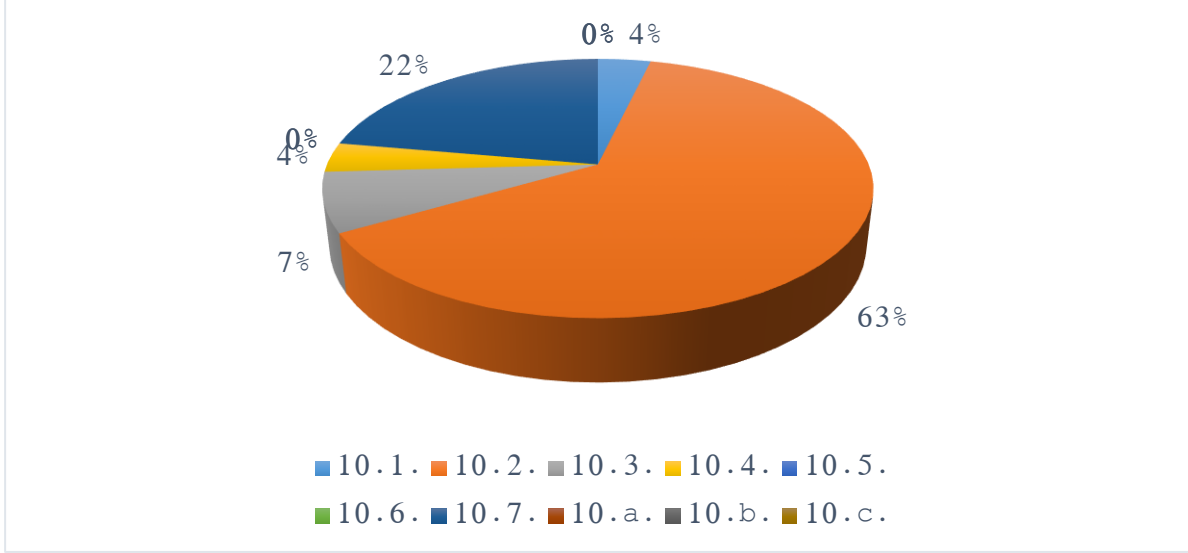
SKA 10'un bütününde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 10 hedefleri bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 31. SKA-10 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA10 Koordinatör: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
10.1	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Dışişleri Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Sağlık Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı
10.2	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Sağlık Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
10.3	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
10.4	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Dışişleri Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
10.5	Hazine ve Maliye Bakanlığı	Ticaret Bakanlığı Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı BDDK
10.6	Hazine ve Maliye Bakanlığı	Ticaret Bakanlığı Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
10.7	İçişleri Bakanlığı (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü)	Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
10.a	Ticaret Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
10.b		Dışişleri Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
10.c	-	-

Proje Envanteri

SKA-10 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 31 'de yer almaktadır.

Grafik 31. SKA-10 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

Eşitsizliklerin giderilmesi adına kamu kurumlarının uyguladığı projeler çoğunlukla yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi ve hibe programları aracılığıyla yerel dinamikleri harekete geçirerek bölgesel farkları azaltma eksenindedir. 2000-2016 döneminde özellikle asgari ücret düzenlemeleri ve emekli maaşlarındaki iyileştirmeler gelir dağılımı eşitsizliğinin düzeltilmesine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde sosyal yardımlar hem miktar olarak belirgin biçimde artırılmış ve çeşitlendirilmiş hem de sosyal yardımların daha adil dağıtılabilmesi için önemli projeler hayata geçirilmiştir. Eğitimde ve sağlıkta sağlanan gelişmeler sonucunda bireysel kapasiteler güçlendirilerek istihdama ve daha iyi gelire erişim artırılmıştır.

İller ve bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesine yönelik çabalar Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla ivme kazanmıştır. Kalkınma Ajanslarının hibeleri başta olmak üzere Cazibe Merkezleri Programı, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Programı ve Sosyal Destek Programı gibi programlar yerel dinamiklere kaynak sağlayarak bölgesel gelişmenin yerel aktörler eliyle hızlanmasına katkıda bulunmuşlardır.

Ulusal sivil toplum kuruluşlarının çabaları eğitimde fırsat eşitliği ve yoksullukla mücadele merkezli iken uluslararası sivil toplum kuruluşlarının AB ve diğer ülkelerin teknik işbirliği programları kapsamındaki projeleri göçmenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak, yoksulluk düzeylerini azaltma ve entegrasyonlarını artırmaya odaklanmaktadır.

Yerel yönetimler ise engelliler ile diğer dezavantajlı grupların kapsanması, temel hizmetlere erişimlerinin artırılması ve yoksulların temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda önemli aktörlerdendir. Ancak yerel yönetimlerin bu alandaki hizmetleri çoğunlukla projelendirilmemiş ve sistematik olmayan bir yaklaşımla sunulmaktadır. Özel sektör kuruluşlarının yürüttüğü projelerin önemli bir kısmı daha çok sosyal sorumluluk kavramı çerçevesinde yapılan sosyal yardımlardır ve ulusal veya bölgesel anlamda etki yaratacak ölçekten uzaktır.

Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunun Geliştirilmesi Projesi, engelli nüfusun karşılaştığı eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik kapsamı ile incelenen dönemdeki etkisi yüksek projelerden biri durumundadır. Projede, sivil toplum örgütlerinin düzenlenecek eğitim programları ve iyi uygulama niteliğindeki projelerinin desteklenmesi yoluyla kapasitelerinin güçlendirilmesi ön plana çıkmaktadır.

Tablo 32. SKA-10 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunun Geliştirilmesi Projesi	
SKA Hedefleri	10.2 - 10.3
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Proje Adı	Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunun Geliştirilmesi Projesi
Projenin Amacı	Engellilik alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin eğitim programları ve iyi uygulama niteliğindeki projelerinin desteklenmesi yoluyla kapasitelerinin güçlendirilmesi, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü çalışanlarının engellilik konusunda bilgi ve deneyimlerinin artırılması ve Genel Müdürlüğün hem kanuni ve hem de altyapı yetersizliklerinden kaynaklanan problemlerin giderilmesi yoluyla kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi.
Projenin Bileşenleri	Engellilik alanında faaliyet gösteren STK'ların iyi uygulama niteliğindeki projelerinin desteklenmesi yoluyla kapasitelerinin güçlendirilmesi. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile alanda faaliyet gösteren STK'lar arasındaki diyalogun güçlendirilmesi ve sivil toplum kuruluşlarında Türkiye'de engelli politikasına dair bilgi, deneyim, görüş ve önerilerini yansıtmada konusunda kapasite gelişimi sağlamak üzere 16 ilde bölgesel nitelikte sivil toplum eğitimleri.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2013 - 2015
Çıktılar	Teknolojik altyapı, Kapasite geliştirme, Farkındalık artırma.
Etki	Proje sonunda; engellilik alanında çalışan 23 STK'ya hibe, 57 hibe temsilcisine hibe uygulama ve final raporu hazırlama eğitimi verilmiştir. Ayrıca 16 ilde 1.258 STK temsilcisine BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, iletişim, savunuculuk ve lobi faaliyetleri, yönetim, proje ve fon kaynakları konularında eğitim verilmiştir.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

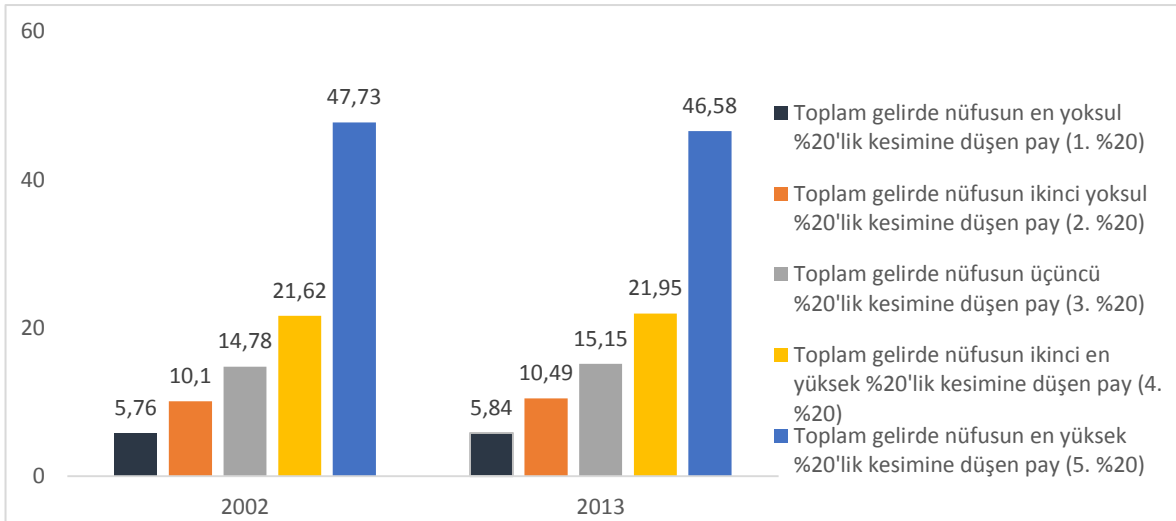
SKA 10 hedefleri kapsamında 11 gösterge bulunmakta ve bu göstergelerden 5'i üretilmektedir.

Eşitsizliklerin azaltılması konusundaki göstergeler Türkiye açısından eklektik bir yapı arz etmekte ve bazı alanlarda da veri eksikliği bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'de ayrımcılıkla ilgili olarak bütün Avrupa'da uygulanan Azınlıklar ve

Ayrımcılık Araştırması benzeri sistematik veri derlenmemektedir. Bu hedef için kullanılan yeni göçmenlerin istihdamının eski göçmenlerin istihdamına oranı gibi göstergelerde de yeterli veri bulunmamaktadır.

Küresel ölçekte en yoksul %40'lık dilimin gelirinin ülke ortalamasından daha hızlı artması, 2007-2012 döneminde verisi olan 94 ülkeden 56'sı için mümkün olmuştur. Dokuz ülkede ise bu göstergede gerileme gözlenmiştir. Milli gelir içinde emeğin oranı ise 2000 ve 2015 yılları arasında %57'den %55'e düşmüştür. Bu durum gelişmiş ülkelerde ücretlerin sabit kalmasından ve işverenlerin sosyal ödemelerinin azalmasından kaynaklanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise eğilim yatay veya hafif yukarı yönlüdür. Türkiye'de mevcut veriler üzerinden 2000-2016 gelişimine bakıldığında en yoksul %40 için ortalama gelir ya da harcamanın büyüme oranı, toplam büyüme oranının üzerinde gerçekleşmiş, Hedef 10.1'in göstergesinde ilerleme sağlanmıştır.

Türkiye'de gelir eşitsizliği açısından nüfusun toplam gelirden aldığı payın seyri 2002 – 2013 dönemi için aşağıda yer almaktadır. Buna göre nüfusun en zengin yüzde 20'lik kesimi 2000'ler boyunca ülke içindeki toplam gelirin yüzde 45 ve üzerinde bir kısmını elinde tutmaktadır. Öte yandan en yoksul yüzde 20'lik kesim ise toplam gelirin yaklaşık yüzde 6'sına sahiptir. Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinde yıllar içinde çok sınırlı bir değişiklik gözlemlenmiştir (Bknz. **Grafik 32**).

Grafik 32. Beşte Birlik Gruplara Göre Türkiye'de Gelirin Nüfus İçindeki Dağılımı, (2002-2013)

Aynı dönemde mutlak yoksulluk ve görel yoksulluk oranlarında gerileme görülmektedir. Ancak görel yoksullukta OECD ve AB ortalamalarının hayli üzerinde bir oran söz konusudur. Türkiye'de emeğin sosyal transferler dâhil olarak GSYH içindeki payı 1990'da %5,7 iken 2000'de %9,8'e ve sonrasında da 2011'de %13,1'e yükselmiştir. Ancak Türkiye, 2013 yılı itibarıyla karşılaştırıldığında OECD ülkeleri arasında emeğin milli gelirden en düşük pay aldığı dört ülkeden

biridir. Bölgesel farklar ile çocuk ve yaşlı yoksulluğunun yüksekliği dikkate alındığında gelir dağılımının iyileştirilmesi ve bölge, cinsiyet, yaş temelli farklılıkların giderilmesi Türkiye için önemli gelişim alanları olmaya devam etmektedir.

Değerlendirme

Türkiye, 2000-2016 döneminde gelir dağılımı, mutlak ve göreceli yoksulluğun azaltılması, emeğin GSYH içindeki payı gibi göstergeler üzerinden eşitsizliklerin azaltılmasında ilerleme kaydetmiştir. Gelir dağılımının düzeltilmesi, ayrımcılığın azaltılması gibi hedeflere yönelik ekonomik ve sosyal politikalar geliştirilmiş, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulması başta olmak üzere bir dizi mevzuat düzenlemesi ve kurumsal düzenleme gerçekleştirilmiş, söz konusu ilerlemede bu gelişmelerin önemli katkısı olmuştur. Ancak bölgesel, sektörel ve kırsal kesimler bazında eşitsizliklerin azaltılması ihtiyacı önemli bir başlık olmayı sürdürmektedir.

SKA 10'un yakından ilişki içinde olduğu eşitsizlikleri içeren diğer hedeflerin yer aldığı SKA'larla birlikte ele alınması ve daha bütüncül bir yaklaşım belirlenmesi gerekli görülmektedir. Eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik Kalkınma Planları dışında bütüncül yaklaşım ile oluşturulmuş bir strateji belgesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'nin gelişmişlik düzeyinde eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik politikalarda işgücünün gelirden aldığı payın artırılmasına yönelik olarak mali politikalar ve sosyal transferler dışında orta-uzun vadeli yapısal önlemler konusunun daha doğrudan hedeflenmesi, özellikle SKA 8 ve 9 bağlamında ekonomi politikalarına teknolojik dönüşüm ile birlikte yerleştirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan sosyal harcamaların etkinliğine ilişkin veriye ve saha çalışmalarına dayalı detaylı etki analizleri yapılması ve bu değerlendirmelerden hareketle gelecek 10-15 yıla ilişkin bir stratejik planlamanın gerçekleştirilmesi önemlidir.

Mültecilerin ekonomik ve sosyal entegrasyonuna yönelik politika ve stratejilerin geliştirilmesi, eşitsizliklerin kalıcı bir biçimde artmasını önlemek açısından önem taşımaktadır.

Eşitsizliklerin giderilmesinde önemli role sahip olma potansiyeli taşıyan vergi politikaları ve eşitsizlik ilişkisi daha kapsamlı bir şekilde ele alınmalı, uygulamalar geliştirilmelidir.

3.11. SKA 11: Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak

SKA 11 kapsamında 10 hedef bulunmaktadır ve hedeflerin tümü Türkiye için geçerlidir. Bu hedefler aşağıda yer almaktadır:

11.1 2030'a kadar, herkesin yeterli, güvenli ve karşılanabilir konuta ve temel hizmetlere erişimini sağlamak ve gecekondular alanlarını iyileştirmek

11.2 2030'a kadar herkes için, özellikle kırılgan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin artırılması, başta toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, ekonomik olarak karşılanabilir, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişimini sağlamak

11.3 2030 yılına kadar, tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütüncül ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek

11.4 Dünyanın kültürel ve doğal mirasını korumaya ve sahip çıkmaya yönelik çabaları güçlendirmek

11.5 2030'a kadar, yoksulları ve kırılgan durumdaki insanları korumaya odaklanarak, su kaynaklı afetler de dâhil olmak üzere afetlerden kaynaklanan ölümleri ve etkilenen insan sayısını kayda değer miktarda azaltmak ve ekonomik kayıpların küresel GSYH içerisindeki göreceli payını büyük oranda düşürmek

11.6 2030'a kadar, belediye atıkları ile diğer atıkların yönetimine ve hava kalitesine özel önem verilerek kentlerde kişi başına düşen olumsuz çevresel etkileri azaltmak

11.7. 2030'a kadar, özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için güvenli, kapsayıcı ve ulaşılabilir, yeşil ve kamusal alanlara genel erişim sağlamak

11.a Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasının güçlendirilmesi yoluyla kent, kent çeperi ve kırsal alanlar arasındaki ekonomik, sosyal ve çevresel olumlu ilişkileri desteklemek

11.b 2020'ye kadar, kapsayıcılığı, kaynak verimliliğini, iklim değişikliğine uyumu, iklim değişikliğinin azaltılmasını ve afetlere karşı dayanıklılığı dikkate alan bütüncül politika ve planları benimseyen ve uygulayan kent ve yerleşim yeri sayısını önemli ölçüde artırmak ve Sendai Afet Riski Azaltımı Çerçeve Belgesi 2015-2030 ile uyumlu bütüncül afet riski yönetimini her düzeyde geliştirmek ve uygulamak

11.c Yerel malzemeler kullanılması suretiyle sürdürülebilir ve dayanıklı binaların inşası için en az gelişmiş ülkeleri, finansal ve teknik yardımları da içerecek şekilde, desteklemek

“Sürdürülebilir kentleşme ve yapılaşma”, “bölgesel gelişme planlaması”, “ulaştırma hizmetlerinin sağlanması”, “çevreye duyarlı şehirleşme”, “doğal ve kültürel mirasın korunması” SKA 11’in odak noktaları olarak öne çıkmaktadır.

Politika ve Stratejiler

Sürdürülebilir kentleşme ve yapılaşma alanında Türkiye'nin hem politika hem uygulamalar bazında SKA 11 hedefleri kapsamında gelişme kaydetmiş bir pozisyonda olduğu gözlenmektedir.

SKA 11 hedeflerine yönelik Kalkınma Planlarına ek olarak ÇŞB, Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM) ile AFAD Stratejik Planları ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı ile Şehircilik Şurası Bildirgesi ve sonuç raporları temel dokümanlardır.

Tablo 33. SKA-11 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
Tüm Hedefler	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar
(11.1)	ÇŞB Stratejik Planı (2015-2017)
11.1,2,3,4,5,6,7,a,b	Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010-2023)
(11.2 – 11.3)	Mülga Ulaştırma, Denizcilik, Haberleşme Bakanlığı Stratejik Planı (2014-2018), KGM Stratejik Plan (2017-2021), Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi (2014-2023), ÇŞB Stratejik Planı (2015-2017)
(11.4)	Kültür ve Turizm Bakanlığı Stratejik Planı (2015-2019), Tür Koruma Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2023),
(11.5)	AFAD Stratejik Plan (2013-2017), Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı 2023, Afet Yönetiminde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2014), ÇŞB Stratejik Planı (2015-2017)
(11.6)	Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi Eylem Planı, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal Geri Dönüşüm Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2017), ÇŞB Stratejik Planı (2015-2017), İklim Değişikliği ve Buna Bağlı Afetlere Yönelik Yol Haritası Belgesi (2014-2023)
(11.7)	Mülga ASPB Stratejik Planı (2013-2017),
(11.a)	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020), DAP Stratejik Planı (2017-2021),
(11.b)	AFAD Stratejik Planı (2013-2017), ÇŞB Stratejik Planı (2015-2017)
(11.c)	Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi Programı Eylem Planı

2009 yılında gerçekleştirilen Kentleşme Şûrası çalışmaları sonucunda hazırlanan Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (KENTGES) 2010 yılında yayımlanmıştır. KENTGES'de belirlenen stratejik amaç ve hedefler, SKA 11'in hedefleriyle birebir uyumludur. Ayrıca, 8-9 Kasım 2017 tarihlerinde düzenlenen Şehircilik Şurasında alınan kararların da ülkemizin SKA 11 hedeflerine ulaşmada önemli etkileri olacağı öngörülmektedir.

Hedef 11.1 kapsamında, Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar konut güvenliğini sağlayacak, plan dışı konutlaşmayı engelleyecek çerçevede politikaları içermektedir. Bu kapsamda, barınma sorununa sağlıklı ve alternatif çözümler geliştirilmesi; kamunun konut piyasasında yönlendirici, düzenleyici, denetleyici ve destekleyici rolünün güçlendirilmesi; altyapısı hazır arsa üretiminin hızlandırılması; toplu konut uygulamalarının kapsamının genişletilmesi ve yapı kooperatifçiliğinin desteklenmesiyle öncelikle alt ve orta gelir gruplarına yönelik

sosyal konut üretiminin sağlanmasına yönelik politikalar yer almıştır. İlâveten 10. Kalkınma Planında, kentsel dönüşüm projelerinin, farklı gelir gruplarının yaşam alanlarını kaynaştıran, işyeri-konut mesafelerini azaltan, şehrin tarihi ve kültürel birikimiyle uyumlu ve sosyal bütünleşmeyi destekleyen bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Kentsel dönüşümde ideal alan büyüklüğü ve bütünlüğünün gözetileceği, planlama araçlarından en üst düzeyde yararlanılmasının sağlanması, plan ve projelerin niteliklerini, önceliklendirme, hazırlama, uygulama, izleme, değerlendirme, denetim ve yönetim süreçlerini tanımlayan usul ve esaslar geliştirilmesi hedeflenmiştir. KENTGES, ülkedeki kentleşme ve yapılaşma sürecinin bütünleşik bir şekilde, yüksek düzeyli yaşanabilir mekanlar ile gerçekleşmesini hedefleyen bir politika dokümanıdır. Bu bağlamda ülkede gerçekleşen yapılaşma ve konut inşaatlarının sürdürülebilir ve yaşanabilir kentler kapsamında gerçekleşmesini gözetmektedir.

Hedef 11.2 bağlamındaki politika çerçevesinin ana unsurlarının kent içi ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi ve toplu taşıma hizmetlerinin artırılması başlıklarında yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Kalkınma Planlarında kent içi ulaşım yatırımlarının, arazi kullanım planları ile bütünleştirilmiş şekilde, toplu taşımacılığı esas alan, yerleşim özellikleri ve nüfus büyüklüklerine göre kapsam ve yöntemleri açısından farklılaşan ulaşım planlarına dayandırılması; kent içi ulaşım sistemlerinin erişilebilirliği yüksek, güvenilir olması ve gelir düzeyi düşük kesimlerinin, engelli ve yaşlıların kullanımını kolaylaştıran kaliteli ve etkin hizmet sunan bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planından itibaren ulaşımda sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde, trafik yönetimi ve toplu taşıma hizmetlerinde bilgi teknolojileri ve akıllı ulaşım sistemlerinden etkin bir şekilde faydalanılması ile altyapının yaya ve toplu taşıma ağırlıklı geliştirilmesi ve dönüştürülmesi, kentler arası ve kent içi bağlantıların etkili şekilde kurulması, çevreye duyarlı, verimli ve maliyet etkin uygulamaların yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM) 2017-2021 Stratejik Planı, artan yük ve yolcu taşımacılığı talebini karşılayacak güvenli ve konforlu karayollarının yapılması ve geliştirilmesine yönelik stratejiler belirlemektedir. Muhtaçların ve dezavantajlı grupların kentsel hizmetlerden yararlanabilmesi için gerekli önlemlerin alınması da KENTGES'in hedefleri arasında yer almaktadır. 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı kapsamında akıllı kentler konusu değerlendirilmiştir. Kentsel problemlerin çözümünde akıllı kent uygulamaları önemli bir potansiyele sahiptir. Stratejide akıllı kentlere dönüşümü desteklemek amacıyla yerel çerçevede akıllı uygulamaları destekleyen ve ulusal çerçevede akıllı kentler programının geliştirilmesini öngören bir yaklaşım benimsenmektedir. İlgili Strateji kapsamında 2015-2018 Akıllı Kentler Program Geliştirilmesi çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu

program çalışması kapsamında akıllı kentlere dönüşüm için gerekli tedbirlerin alınması ve akıllı uygulamaların geliştirilmesi için destek sağlanması planlanmaktadır. Ulusal Akıllı Ulaşım Strateji Belgesi ile, bütün ulaşım türlerinde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak güvenli, verimli çevre dostu, sürdürülebilir ve akıllı bir ulaşım ağına erişilmesi ve böylece yolcu ve yük hareketliliğinin kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Şehir içi raylı sistemler alanında gelişim kaydedilmiş olmakla birlikte özellikle büyük kentlerde hala önemli bir gelişim alanı bulunmaktadır. Akıllı şehirler kapsamında akıllı ulaşım sistemleri ile ilgili ilave politikalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Hedef 11.3 kapsamında, Kalkınma Planlarında bütünleşik ve etkin bir mekân planlaması ile insan sağlığının, doğal kaynakların ve kentlerin kültür dokuları, turistik özellikleri ve estetik değerlerinin korunması; kentsel altyapının geliştirilmesi; planlı kent ve konut çevrelerinin oluşturulması; yerleşim alanlarının temiz, güvenli ve yaşam kalitesi yüksek yerler haline getirilmesi; fiziki planlama sistemi ile imar ve yapı kurallarının iyileştirilmesi; denetim ve afete karşı dayanıklılığın artırılması hedeflenmiştir. KENTGES mekânsal planlama sistemi ve yerel yönetimlerin bu alandaki kapasitelerinin güçlendirilmesi, mekânsal planlama sürecinde katılımın sağlanması, çevreye duyarlı kentlerin oluşturulması, sosyal donatı ve hizmet dağılımının yerel özellik ve ihtiyaçlara göre düzenlenmesini öngörmüştür. Sürdürülebilir kentleşme ve yapılaşma başlığında kentsel dönüşümün, kamulaştırma, toplulaştırma ve imar uygulamalarının etkililiğini artırmak ve piyasanın daha sağlıklı işlemesini sağlamak üzere objektif ölçütlere dayalı bir gayrimenkul değerlendirme sisteminin geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Hedef 11.4 kapsamında, Kalkınma Planlarında, kültür mirasının envanterinin çıkarılması, bu mirasın korunması ve restorasyonuna yönelik çalışmaların planlı bir şekilde sürdürülmesi, bakım ve onarımı yönündeki faaliyetlere önem verilmesi, kamuoyu bilincinin artırılması hedeflenmiştir. KENTGES'te yer alan doğal ve kültürel varlıkların korunmasını sağlamak hedefi altında kentleşme ve mekânsal planlama sürecinde doğal ve kültürel varlıkların korunmasını benimseyen yaklaşımların desteklenmesi önerilmektedir.

Doğal varlıkların korunması ile ilgili olarak 2014-2023 Tür Koruma Stratejisi ve Eylem Planı ile, nesli tehlike altında olan türlerin korunması ve kendi kendilerini sürdürülebilir seviyelere çıkarılabilmesi için, sonuç odaklı ve somut hedeflerle desteklenmiş bir yol haritası belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Bunun yanı sıra, TİKA'nın koordinasyonunda yurtdışındaki kültürel mirasın korunmasına yönelik faaliyetlerin daha koordineli yürütülmesi için bir eylem planı hazırlanmıştır.

Hedef 11.5 ve 11.b kapsamında, Kalkınma Planlarında afetler konusunda risk azaltma, hazırlık, müdahale ve afet sonrası iyileştirme çalışmalarının bir bütünlük içinde yürütülebilmesi ve ülkemizin afet yönetim kapasitesinin artırılmasına yönelik politikalar yer almaktadır. 2013 yılında yayımlanan Ulusal Deprem Stratejisi Planı depremlerin neden olabileceği fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel zarar ve kayıpların önlenmesi veya etkilerinin azaltılması ve depreme dirençli, güvenli, hazırlıklı ve sürdürülebilir yeni yaşam çevrelerinin oluşturulmasını amaçlamıştır. Türkiye Afet Müdahale Planı, afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak hizmet grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamakta, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemektedir. Dolayısıyla Plan, bütünlükte afet yönetimi konusunda üst çerçeveyi belirleyen bir politika dokümanı görevi görmektedir. Gelecek dönemde stratejik planlarda afet risklerinin azaltılmasına yönelik uygulama mekanizmalarının güçlendirilmesi, afetlere hazırlık ve afet sonrası müdahalede özel önem arz eden kullanım mekânları ile enerji, ulaştırma, su ve haberleşme gibi kritik altyapıların ve binaların güçlendirilmesine öncelik verilmesi önem arz etmektedir. AFAD tarafından yayımlanmış olan 2014-2023 İklim Değişikliği ve Buna Bağlı Afetlere Yönelik Yol Haritası Belgesi ile afet yönetimi politika belgelerine eklenmiştir.

Hedef 11.6 kapsamında, kalkınma planlarında çevresel etki değerlendirme sürecinde yerleşim alanları ve sanayi yer seçimi kriterlerinin dikkate alınması, çevresel kazalar için risk değerlendirmesi ve acil müdahale planlarının hazırlanması; şehirlerde atık ve emisyonların azaltılması ve çevresel kirliliğin önlenmesi, ulusal düzeyde etkin bir katı atık yönetimi sistemi geliştirilmesi; atıkların öncelikli olarak kaynağında ayrıştırılarak, ekonomik değeri olangeri kazanılmak üzere diğer atıklarla karıştırılmadan toplanmasının sağlanması, geri kazanımı mümkün olmayan atıklar için düzenli depolama tesislerinin kurulması ve eski çöp sahalarının kapatılarak rehabilitasyonu; katı atık yönetiminde etkinlik sağlanması hedeflenmiştir. Plan döneminde başta iklim değişikliği olmak üzere, çevre sorunlarına duyarlı politikalar sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde yürütülmüş; atık yönetimi ile ilgili kurumsal yapı, mevzuat ve standartlar geliştirilmiş ve zenginleştirilmiştir. Atık Yönetimi Eylem Planı, atık yönetimi konusunda mevcut durum, kurumsal yapı ve sorumluluklar ile yasal düzenleme ihtiyaçlarını da gözetenerek katı atık ve tehlikeli atıkların yönetiminde etkinliğin artırılmasına yönelik faaliyetleri belirlemektedir.

2008-2013 ve 2015-2023 dönemlerini kapsayan Atıksu Arıtımı Eylem Planlarında atıksu yönetiminin etkinleştirilmesi için tedbirler önerilmektedir. İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planında, hava kirliliğinin azaltılması hususunda farklı hedefler yer almaktadır. Ulusal Çevre Eylem Planında enerji kaynaklı hava

kirliliğinin kontrolü için konut, sanayi, ulaştırma, tarım ve elektrik üretimi sektörlerinde strateji ve eylemler belirlenmiştir. Temiz Hava Eylem Planı hava kalitesini iyileştirmeye yönelik temel hedef ve eylemleri belirlemektedir. KENTGES hava, su ve toprak kirliliğinin ölçme, izleme ve bilgilendirme alt yapısının geliştirilmesini hedeflemektedir. Hava yönetiminde daha etkin politika üretebilmek amacıyla 2017 yılında pilot Marmara Bölgesi hava kirliliği dağılım haritası hazırlanmış olup, söz konusu uygulamanın 2019 yılına kadar ülke geneline yaygınlaştırılması planlanmaktadır. Atık yönetiminde ekonomik ve çevresel faydalar açısından geri dönüşüm ve geri kazanımı teşvik edecek politika ve stratejilerin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

Hedef 11.7 kapsamında 10. Kalkınma Planı, yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği artırmayı hedefleyen; fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözeten mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamaları hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Ancak Hedef 11.2 ve 11.7'nin kapsamındaki kadın, yaşlı, çocuk ve engelliler başta olmak üzere toplumdaki kırılgan ve dezavantajlı grupların ulaşım, sosyal hizmetler ve kamu alanlarına erişimlerinin sağlanması konularında gelişme sağlanması gerektiği görülmektedir.

Hedef 11.a kapsamında, Kalkınma Planlarında bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış bölgelerde yaşayan nüfusun refah düzeylerinin yükseltilmesi, göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması, bölgesel gelişme çalışmaları ve fiziki planların sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde hazırlanması, yerel kaynakların değerlendirilmesi, tarımsal gelişme projelerinin hazırlanması, hayvancılık ve sulu tarıma dayalı alanlarda meyve-sebze ve katma değeri yüksek sınıai bitkilerin yetiştirilmesi ve bunları işleyecek olan kırsal sanayilerin kurulmasının desteklenmesi, kırsal üretken istihdamın artırılması ve başta konut sektörü olmak üzere emek yoğun projeler uygulamaya konulması planlanmıştır.

Bu çerçevede, bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeyleri ve temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesine yönelik il ve bölge planlama çalışmalarına devam edilmiştir.

10. Kalkınma Planında, Türkiye'de bölgesel gelişme politikası; gelişmişlik farklarının azaltılması hedefiyle birlikte, bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve ekonomik ve sosyal gelişmenin güçlendirilmesi hedeflerini de içerecek şekilde genişletilmiştir.

Bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik açısından ulusal düzeyde öncelik ve hedefleri belirlemek, mekânsal gelişme ve sosyoekonomik kalkınma politikaları arasındaki uyumu güçlendirmek ve alt ölçekli plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere, 2014-2023 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) yürürlüğe konulmuştur.

Diğer taraftan, 1989 yılında başlatılan Güneydoğu Anadolu Projesine (GAP) ilave olarak Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) ve Konya Ovası Projesi (KOP) gibi bölgesel gelişme programları uygulamaya konulmuş ve bu bölgelerde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla kalkınma idareleri kurulmuştur. Ayrıca, yerel seviyede bölgesel kalkınma projelerini koordine etmek amacıyla 26 adet Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

Hedef 11.c kapsamında, en az gelişmiş ülkelerin sürdürülebilir ve dayanıklı bina inşaatını yerel malzemeler ile yapmasını mümkün kılacak teknik ve finansal yardım hususu, var olan planlarda yer almamaktadır.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

Türkiye'de 2000-2016 döneminde SKA 11 kapsamında bir dizi yasal ve kurumsal düzenleme gerçekleştirilmiştir.

Hedef 11.1 kapsamında, 12/05/2004 tarih ve 5162 sayılı Kanunla Toplu Konut İdaresi Başkanlığına imar planı yapma ve Gecekondu Dönüşüm Projesi çerçevesinde yaptığı inşaatları yapım maliyetinin altında satma konusunda yetki verilmiştir. Konut finansman sisteminde ipoteğe dayalı konut kredilendirilmesine imkân tanıyan 5582 sayılı Konut Finansmanı Sistemine İlişkin Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 2007 yılı Haziran ayında yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, yürürlükteki mevzuat, söz konusu alt amaca ulaşılması kapsamında sunulacak hizmetlerin ve konutların nitelikleri için asgari sınırlar belirlemek suretiyle bir kriter oluşturmuştur. Konutların niteliği ve gecekonduların ıslahı için de ayrıntılı düzenlemeler öngörülmüştür. Mevzuat, yapı işlerini denetleyecek özel kurumların işleyişini düzenleyerek, sürece dâhil kurum sayısını artırmıştır. 12/10/2004 tarihinde yayımlanan 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa "imar kirliliği" ifadesi dâhil edilerek, belediye sınırları içinde ruhsatsız ve ruhsata aykırı olarak bina yapan, yaptıran ve bu binalara altyapı hizmeti götürenlere yönelik cezai hükümler getirilmiştir.

Hedef 11.2 kapsamında, ulaştırma hizmetlerinin sağlanması, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü ve yerel seviyede belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Karayolları Genel Müdürlüğü de yolların kullanılması, yol ve trafik güvenliği ve bakımına ait esas ve kaideleri tespit etmek konularından sorumludur. Kentlerde toplu taşımacılık hizmetleri, 5216 sayılı

Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun gereği belediye kaynakları tarafından sağlanmaktadır. İlgili mevzuat, ulaşım ve toplu taşıma konularını bağımsız olarak ele almamış, imar planlarının bir parçası olarak değerlendirmiştir. İmar planlarında araç trafiğinin azaltılması ve toplu taşıma öncelikli bir sistem kurulması amaçlanmıştır. Ayrıca, ulaşım sistemlerinin yolculuk mesafelerini kısaltacak şekilde ayarlanması esas alınmıştır. Bu kapsamda, mevzuatta bir ulaşım ana planı belirlenmiştir. Ulaşım ana planı şehrin mekânsal, sosyal ve ekonomik özelliklerine göre ulaşım sistemini ihtiyaç ve talepler doğrultusunda düzenlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, mevzuatta engellilerin hizmetlere ulaşımının kolaylaştırarak tedbirlerin alınması düzenlenmiştir. Hedef 11.3 kapsamında, 22/07/2004 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunuyla, büyükşehir belediyelerinin yetki ve sorumlulukları genişletilerek, koşullara göre sınır belirlenmesi ile her ölçekteki imar ve parselasyon planı yapımı, imar uygulama ve ruhsatlandırma yetkileri kendi görev alanlarında bu kurumlara devredilmiştir. Büyükşehir belediyelerine ek olarak, belediye ve özel idarelerin de plan yapma yetkisi bulunmaktadır.

Hedef 11.4 kapsamındaki mevzuat başta 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu olmak üzere, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile bunu değiştiren 10.07.2018 tarihli resmi gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi; Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Kalan Yapı Yasaklı Taşınmazların Hazine Taşınmazları İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik; Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik; Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik; Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik; Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik; Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik; Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik gibi pek çok mevzuatta yer almaktadır.

İlgili mevzuat, kültürel ve doğal dünya miraslarının korunması hakkında oldukça kapsamlı düzenlemeler içermektedir. Mevzuatta; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını almak için ilgili Bakanlıklar ve diğer kuruluşların görevleri, kültürel ve doğal

mirasları koruyacak şekilde imar planlarının yapımı ve denetimi, özel tabiat ve kültürel varlıkların bulunduğu özel çevre koruma bölgelerine yönelik plan, araştırma, kontrol ve denetim yükümlülük altına alınmıştır.

Hedef 11.5'e hizmet eden mevzuat 3194 Sayılı İmar Kanunu ve 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve uygulama yönetmelikleridir. Mevzuatta afet tehlikesi karşısında can ve mal güvenliğinin korunması için düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi, riskli yapıların tespit edilmesi, afetten kaynaklanacak tehlikelerin azaltılması için halkın bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca afet ve acil durumlara ilgili faaliyetlerin bir bütünlük içinde yürütülmeleri ve bu alanda görev yapan kuruluşların koordineli bir şekilde çalışabilmeleri amacıyla 29.05.2009 tarihinde 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun yürürlüğe girmiştir. AFAD ile yetki ve sorumluluklar tek bir çatı altında toplanmış afetlere yönelik risk azaltma ve hazırlık çalışmalarının iyileştirilmesi, afet konusunda görev yapan kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması amacıyla AFAD'a bağlı İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri oluşturulmuştur.

Hedef 11.6 kapsamında 2872 Sayılı Çevre Kanunu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile bunu değiştiren 10.07.2018 tarihli resmi gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 Sayılı Belediye Kanunu başta olmak üzere atık yönetimi, toprak kirliliğinin kontrolü, hava kalitesi, egzoz gazı emisyonları gibi konularda çok sayıda yönetmelik mevcuttur. Çevre ve atık yönetimi hakkında AB mevzuatına uyum süreci kapsamında atık yönetimi ve hava kirliliğinin korunmasına yönelik birçok farklı yönetmelik çıkarılmıştır. Bunlardan atıkla ilgili olanlar; Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği, Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği, Gemilerden Atık Alınması ve Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği, Ömrünü Tamamlamış Araçların Kontrolü Hakkında Yönetmelik, Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği, Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik, Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik, Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği, Hafriyat Toprağı İnşaat ve Yıkıntı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Maden Atıkları Yönetmeliğidir. Hava kirliliğinin kontrolü ise başlıca 2005 yılında yürürlüğe giren Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, 2008 yılında yürürlüğe giren Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği, 2009 yılında yürürlüğe giren Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, 2014 yılında yürürlüğe giren Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik

ve 2017 yılında yürürlüğe giren Egzoz Gazı Emisyonu Kontrolü aracılığıyla yönetilmektedir.

Mevcut mevzuat ile kentleşmenin olumsuz etkilerinin azaltılması, çevrenin korunması ve çevre kirliliğın önlenmesi hedeflenmektedir. 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı ve Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ülkemiz nüfusunun %93'ü belediye sınırları içinde yaşar hale gelmiş ve belediyelerin hizmet alanları genişlemiştir. Bu kapsamda yerel uygulama ve mevzuat düzenlemelerine ihtiyaç duyulmuştur. 2015 yılında yürürlüğe giren Atık Yönetimi Yönetmeliğı, atık yönetiminde belediyelerin görev ve sorumluluklarını listelemektedir. Eysel nitelikli katı atık bertarafının sorumluluğı büyükşehirlerde büyükşehir belediyelerinde, diğer yerlerde de belediyeler mahalli idare birlikleri ile özel idarelerinde bulunmaktadır. Atıkların toplanması ve taşınması da il ve ilçe belediyeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca 5491 sayılı Çevre Kanunu tehlikeli atık üreticilerini atıklarını bertaraf etmek veya ettirmekle yükümlü kılmaktadır.

Hedef 11.7 kapsamında mevzuatta, engellilerin hem kamusal alanlarda hem de konutlarda eylemlerini rahat gerçekleştirebilmeleri için gerekli önlemlerin alınması öngörölmüş, ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, mevzuat bununla kısıtlı kalmış, çocukların yaşlıların ve kadınların güvenli, kapsamlı, erişilebilir ve yeşil kamusal alanlara erişimini düzenleyecek hiçbir hüküm getirmemiştir.

Hedef 11.a kapsamında mevzuat, çevresel sosyal ve ekonomik anlamda kalkınma planları oluşturmayı ve bu planları hayata geçirmeyi amaçlayan hükümler getirmiştir.

Ulusal kalkınma planlarına uyumlu olarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmak ve özellikle bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla 2006 yılında 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Aynı şekilde DAP, KOP, DOKAP ve GAP bölge kalkınma idareleri, uygulamaları yerinde koordine etmek ve kentler arası ilişki ve gelişmişlik düzeyini düzenlemek adına önemli bir düzenleme altyapısı sunmaktadır.

Hedef 11.b kapsamında mevzuatta afet risk yönetimine ilişkin birçok düzenleme getirilmiştir. Bu kapsamda; afet risk yönetimine ilişkin kurumlar kurulmuş, afet tehlikesi karşısında can ve mal tehlikesi tehdidi içeren yapılarla ilgili sorumlulara yaptırımlar getirilmiş, afet riski taşıyan alanların dönüştürölmesi amaçlanmış ve bu amaç için ayrılan gelir düzenlenmiştir. Bunlar; 1999 yılında yürürlüğe giren 587 sayılı Zorunlu Deprem Sigortasına Dair Kanun, 2009 yılında yürürlüğe giren 5902

sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile bunu değiştiren 15.07.2018 tarihli resmi gazetede yayımlanan Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında 4 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığına afet konutu yapma yetkisi veren 29.05.2003 tarihli 4864 sayılı Kanun ile düzenlenmiştir.

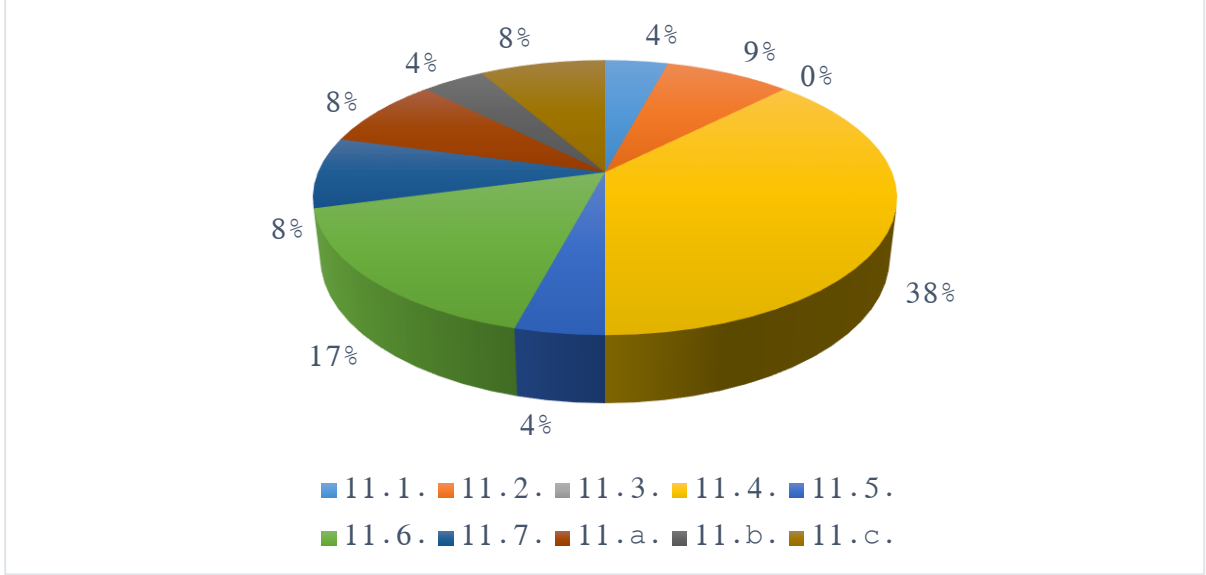
SKA 11 kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 11 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

Tablo 34. SKA-11 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA11 Koordinatör: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
11.1	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	TOKİ Başkanlığı İller Bankası A.Ş. Türkiye Belediyeler Birliği
11.2	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı İçişleri Bakanlığı Türkiye Belediyeler Birliği Karayolları Genel Müdürlüğü Türkiye Belediyeler Birliği
11.3	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı İller Bankası A.Ş. Türkiye Belediyeler Birliği
11.4	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı Türkiye Belediyeler Birliği
11.5	AFAD	Tarım ve Orman Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Türkiye Belediyeler Birliği
11.6	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Türkiye Belediyeler Birliği İller Bankası A.Ş.
11.7.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İçişleri Bakanlığı İller Bankası A.Ş. Türkiye Belediyeler Birliği
11.a	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İller Bankası A.Ş. Türkiye Belediyeler Birliği
11.b	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	AFAD Türkiye Belediyeler Birliği
11.c	Dışişleri Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı TİKA

Proje Envanteri

SKA-11 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 33'te yer almaktadır.

Grafik 33. SKA-11 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

Sürdürülebilir kentleşme ve yapılaşma kapsamında Hedef 11.1'e yönelik projeler, Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından sürdürülmektedir. Bu kapsamda Ekim 2017 başı itibarıyla 2002-2017 yılları arasında ülke genelinde toplam 805.983 konut üretilmiştir. Bu konutların %86,2'si sosyal konut niteliğindedir. Yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde gerçekleştirilen Gecekondu Dönüşüm Projeleri ise TOKİ'nin proje portföyünün %17'sini kapsamaktadır. TOKİ, 2023 yılına kadar 1,2 milyon konuta ulaşmayı hedeflemektedir.

Yatırım Programında yer alan ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen Kentsel Mekânsal Standartların Geliştirilmesi Projesi ile başta yeşil alanlar olmak üzere kentsel standartlarda erişilebilirlik yaklaşımına özel önem verilmektedir.

Ulaştırma hizmetleriyle ilgili Hedef 11.2 kapsamında uluslararası kuruluşlar, kamu, yerel yönetimler ve özel sektör tarafından yürütülen toplu taşıma altyapısının geliştirilmesi, akıllı trafik sistemleri, emisyon hacminin azaltılması, ulaştırma ve otomotiv sektörüne yönelik ara eleman yetiştirilmesi gibi çeşitli projeler bulunmaktadır. Bu alanda örnek olarak Yol güvenliği ile engelliler, yaşlı, kadın ve çocukların ulaşım hizmetlerine erişimini desteklemeye yönelik projeler örnek gösterilebilir.

Trafik güvenliği konusunda farkındalığın geliştirilmesi, trafik kazalarından doğan can ve mal kayıplarının azaltılmasına yönelik önlemler alınması ve trafikte sorumluluk bilincinin artırılması amacıyla, 2010 yılında başlatılan Trafikte Sorumluluk Hareketi Projesi kapsamında; İyi Dersler Şoför Amca Projesi hayata geçirilmiştir. Projenin amacı, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğrenci taşımacılığı yapan şoförlerin trafik güvenliği, ilk yardım, iletişim becerileri ve ilgili mevzuat konusunda bilgi ve becerilerini artırarak, bu şoförlerin kapasitesinin geliştirilmesidir. Bugüne kadar toplam 30 ilde yürütülen proje kapsamında; 28.000 servis şoförüne ve yaklaşık 17.000 öğrenciye eğitim verilmiştir.

Esenler Belediyesi tarafından engelli, yaşlı, kadın ve çocukların kentsel hizmetlere sorunsuz erişebilmeleri için 130 adet cadde ve sokakta toplam 136.769 m² tretuvar alanı yenilenmiş, 2023 yılına kadar ilçenin tamamında görme engelliler için yürüme bandı ve ortopedik engelliler için tekerlekli araç rampalarını da içeren bu uygulamaya geçilmesi hedeflenmektedir.

Kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmenin geliştirilmesi ile ilgili Hedef 11.3 kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen şehircilik projeleri ön plandadır. Bu kapsamda plan yapımında ve uygulamasında dikkate alınacak usul ve esasların belirlenmesi, kadim şehirler projesi, kentsel tasarım rehberleri, kentsel mekânsal standartların geliştirilmesi, çevre düzeni planları, bütünleşik kıyı alanları planlaması, köylerde yöresel özellikler ve ihtiyaçlar dâhilinde yapılaşma koşullarının belirlenmesi, mekânsal planlarda esas alınacak sakınım önlemleri ve risk azaltım kriterleri, kentsel dönüşüm uygulamalarında planlama ilkelerinin ve kriterlerinin geliştirilmesi, kentsel dönüşüm projelerinde sosyal boyutun güçlendirilmesi, akıllı kentler stratejisi ve bulut bilişim tabanlı kent bilgi sistemi konularında projeler dikkati çekmektedir.

Bunlara ek olarak kapsayıcı kentleşmenin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla Erişilebilirlik Destek Projeleri (ERDEP) başlatılmıştır. ERDEP 2015 kapsamında 35 pilot Hükümet Konağının erişilebilir hale getirilmesi amaçlanmıştır. ERDEP 2016 kapsamında da Afyonkarahisar, Ankara, Antalya, Aydın, Bingöl, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Malatya, Mersin, Rize, Sakarya, Şanlıurfa, Trabzon illerinde belirlenen pilot hastanelerde erişilebilirlik düzenlemeleri yapılmaktadır.

Doğal ve kültürel mirasın korunmasıyla ilgili Hedef 11.4 kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığının yürüttüğü kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir turizm projeleri öne çıkmaktadır.

Afet risklerinin azaltılması kapsamında, Hedef 11.5 ve 11.b'ye yönelik olarak afet risklerinin azaltılması ve kapasite güçlendirmeye yönelik projeler bulunmaktadır. Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi Projesi (AYDES) örnek olarak verilebilir. AFAD tarafından yürütülen proje bütünleşik afet yönetiminin tüm aşamalarının elektronik ortamda takip edilip yönetilebildiği coğrafi bilgi sistemi tabanlı bir karar destek sisteminin kurularak afet yönetimi sürecinin optimize edilmesini hedeflemektedir.

Hedef 11.6'da atık yönetimi kapsamında proje çeşitliliği bulunmaktadır. Atık planları yapımı, Sürdürülebilir çevre yönetim sistemleri, "sıfır atık" projeleri, "enerji ve kaynak verimliliği" projeleri örnek projeler olarak sıralanabilir.

Çevre ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen Katı Atık Ana Planı Projesinin kapsamında, Türkiye genelinde katı atık yönetimi ile ilgili mevzuatta öngörülen şekilde, düzenli depolama tesislerinin kurulması, katı atık miktarının azaltılması, geri kazanımın sağlanması, katı atık taşıma giderlerinin düşürülmesi ve gerektiğinde uygun teknolojiye sahip transfer istasyonlarının kullanılmasına ilişkin planlar oluşturulması ve atıkların bölgesel tesislerde düzenli depolanmasına yönelik tip Projeler geliştirilmesi amaçlanmıştır. 2006 ve 2009 yıllarında iki faz olarak gerçekleştirilen çalışmada planın yapıldığı tarihteki 16 Büyükşehir dışındaki belediyeler için atık yönetim planı, yerel şartlar daha ayrıntılı olarak gözetilerek yeniden oluşturulmuştur.

2005 yılında başlatılan Belediye Hizmetleri Projesi kapsamında belediyelere finansman kaynakları sağlanarak su ve kanalizasyon sistemleri ve atık yönetim sistemlerinde iyileştirmeler sağlanmıştır. Gelibolu ve Bergama'da toplam 54.000 ton kapasiteli katı atık depolama sahaları kurulmuştur.

Hedef 11.6 ile ilgili olarak Ulusal Hava Kirliliği Emisyon Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi Projesi kapsamında emisyon envanteri hazırlanması için ulusal bir sistemin oluşturulması, ülkemize özgü emisyon faktörlerinin geliştirilmesi, il bazında katı yakıt satışlarının elektronik olarak kayıt altında tutulması, Marmara Bölgesi için detaylı ve sektörel emisyon envanterinin oluşturularak modeller aracılığıyla hava kalitesi değerlendirmelerinin yapılması faaliyetleri yürütülmüştür. Bu kapsamda örnek 2009-2012 yıllarında Kocaeli bölgesinde gerçekleştirilen bir dizi proje hava kalitesini değerlendirme projesi kapsamında Kocaeli'nde hava kirliliğine neden olan sanayi tesisleri belirlenerek oluşturdukları kirlilik yükünün minimum seviyelere indirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda tesislerin kirleticiliği tespit edilmiş, kirleticilerin dağılım modelleri yapılmış, belirlenen noktalarda hava kalitesi izlenmiş ve proje çıktılarına ve bilimsel raporlara dayanılarak sanayii kuruluşlarına almaları gereken önlemler alınmıştır.

Hedef 11.7 kapsamında, kamu kurumları tarafından özellikle çocuk ve engelli vatandaşların erişimine yönelik farklı projeler yürütülmekte ve geliştirilmektedir. Örnek olarak Esenler Belediyesinin uygulamaları verilebilir. Belediye başkanlık binası başta olmak üzere diğer sosyal ve kültürel hizmet veren kamu binaları engelli vatandaşların tüm imkânlardan faydalanması göz önünde bulundurularak hissedilebilir yürüme alanı, asansörlerin içerisinde sesli uyarı sistemi ve kat ulaşım planı ile katlara ulaşım bulundurularak uygun hale getirilmiştir. Ayrıca çocuklar için Çocuk Sokağı ve Çocuk Mahallesi projesi kadınlar için Kadın Yaşam Merkezi, Anne Çocuk Kampüsü, rehabilitasyon merkezleri, yaşlılar için İkinci Bahar Kiraathanesi, Dede Torun Yaşam Merkezi projeleri hayata geçirilmiştir.

Bölgesel kalkınmayla ilgili Hedef 11.a kapsamında KÖYDES, Cazibe Merkezleri Programı, GAP Bölgesine yönelik projeler yürütülmektedir. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı az gelişmiş bölgelerde büyüme merkezi işlevi görecektense kentsel merkezlerin desteklenmesi amacıyla başlatılmıştır. Adana, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Malatya, Mardin, Mersin, Sivas, Şanlıurfa ve Van illerimizde Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı uygulamaları devam etmektedir. Program kapsamında, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinde (2014-2023) bölgesel çekim merkezleri için ortaya konulan kentsel ekonomilerin geliştirilmesi hedefi dikkate alınarak belirlenen alanlarda destek sağlanmaktadır.

SKA 11 hedefleri açısından ÇŞB tarafından yürütülen Kadim Şehirler Projesi, tarihsel ve özgün doku ile kentsel kimliğin korunması suretiyle sürdürülebilirlik ilkeleri gözetilerek kentte yaşayan tüm kesimlerin kent hayatına katılmalarını temin ederek yaşanabilir şehirlerin ortaya çıkarılmasını hedefleyen, projelerden biridir. Projeye ilişkin detaylı bilgi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 35. SKA-11 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

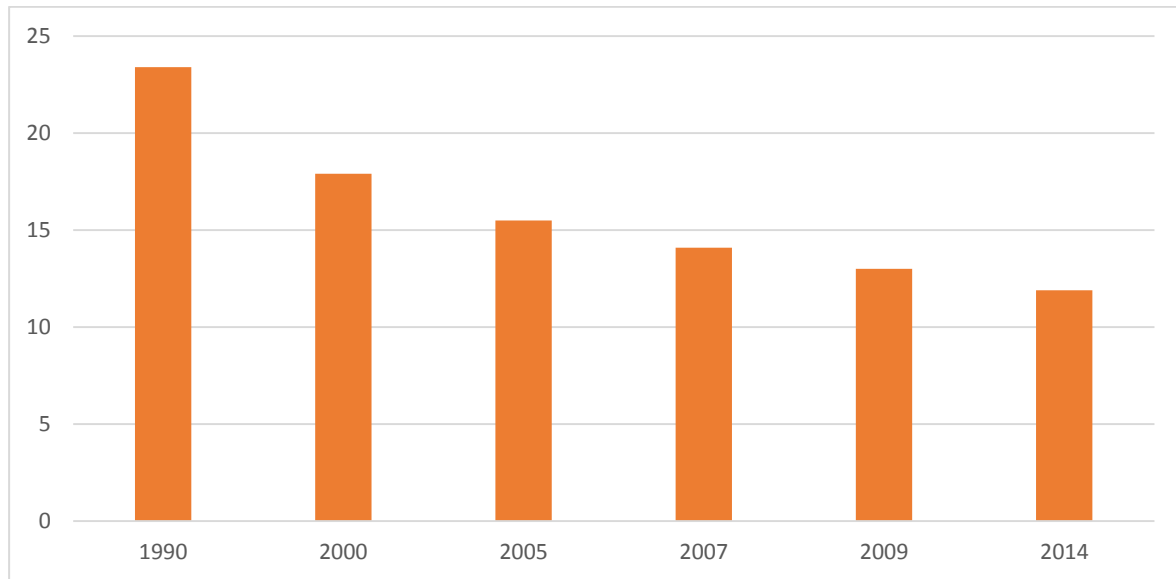
Kadim Şehirler Projesi	
SKA Hedefleri	11.3
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Proje Adı	Kadim Şehirler Projesi
Projenin Amacı	Projeyle "şehir, mahalle, sokak, meydan" ölçeğindeki tarihsel ve özgün dokuya sahip yerleşim alanlarının ve kentsel yaşam mirasına ait yerel kimliklerin tespiti, korunması, yaşatılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması hedeflenmektedir.
Projenin Bileşenleri	Özgün kentsel doku ve mimari izleri korumak suretiyle hangi ilkelerle sürdürülebilir ve yaşanabilir şehirlerin ve yaşam alanlarının oluşturulacağına tespit edilmesi, şehir, mahalle ve meydan ölçeğinde yapılacak uygulamalara esas olacak şekilde kentsel tasarım, projelendirme, sosyoekonomik sürdürülebilirlik kriterlerinin belirlenmesi ve bu hususları içeren bir "Uygulama Rehberi" hazırlanması, Belirlenecek iki pilot alanda tanımlanan kriterler çerçevesinde "cephe, meydan, sokak, mahalle, semt" ölçeğinde yaşanabilir mekân projelerinin üretilmesi ve iyileştirme önerilerinin geliştirilmesi, Hazırlanacak projelerde; kaybolmaya yüz tutmuş kadim fonksiyonların sürekliliğinin sağlanması, "mahalle" kültürü olgusu ile turizmin ve ekonominin canlandırılması ve yaşatılması yönünde tasarım kararlarının dikkate alınması.
Başlangıç- Bitiş Tarihleri	2017 - 2018
Çıktılar	Sürdürülebilir şehirlere yönelik projeler
Etki	Belirlenecek iki pilot alanda tanımlanan kriterler çerçevesinde "cephe, meydan, sokak, mahalle, semt" ölçeğinde yaşanabilir mekân projeleri üretilecek ve iyileştirme önerileri geliştirilecektir. Kaybolmaya yüz tutmuş kadim fonksiyonların sürekliliğinin sağlanması, "mahalle" kültürü olgusu ile turizmin ve ekonominin canlandırılması ve yaşatılması yönünde tasarım kararları da dikkate alınacaktır.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

Dünyada kentleşme oranı hızla artmaktadır. Günümüzde dünyanın yarısı, kentlerde yaşamaktadır. 2050 yılında dünya nüfusunun neredeyse 3'te 2'sinin kentlerde yaşayacağı hesaplanmaktadır. Türkiye, 2000'lerin başında kentsel nüfus oranında OECD ve AB ortalamalarının gerisinde bulunmaktadır. 2000 yılında, Türkiye %65 kentsel nüfus oranı ile AB'nin %72, OECD'nin %76 olan oranlarından geride iken, 15 yıl içinde Türkiye'nin şehirleşme oranı hızla artmış, buna paralel olarak kentsel nüfus yoğunluğu da artmıştır. Türkiye, 2015 yılı itibarıyla %73 kentsel nüfus oranı ile %75 olan AB ortalamasını neredeyse yakalamış, %80 olan OECD ortalamasına da yaklaşmıştır. Dünyada 2000'den itibaren gecekonduda yaşam oranlarında istikrarlı bir düşüş görülmekte olup gecekondularda yaşayan kentli nüfusun oranı %33'tür.

SKA 11 hedefleri kapsamında 15 gösterge bulunmakta ve bu göstergelerden 5'i üretilmektedir.

Hedef 11.1 kapsamında bir gösterge bulunmaktadır: Gecekonduda, gayri resmi yerleşim yerleri veya yetersiz konutlarda yaşayan kent nüfusunun oranı. 2000'li yıllarda uygulanan politikalar ve toplu konut projeleri ile gecekondulaşma oranı düşmüştür. Türkiye'de gecekonduda yaşayan nüfusun oranı 1990 yılında %23,4 iken, 2014'de %11,9 seviyesine gerilemiştir (Grafik 34). Bu durum kısmen Toplu Konut İdaresinin toplu konut çalışmaları ile açıklanabilir. TOKİ, 2017 Kasım ayı itibarıyla 800 binden fazla toplu konutu hak sahiplerine dağıtmıştır. Gelecek dönem için de yaklaşık 200 bin toplu konutun altyapısının tamamlanarak teslim edilmesi hedeflenmektedir.

Grafik 34. Gecekonduda Yaşayan Şehir Nüfusu Oranı (%)

Hedef 11.2 kapsamında bir gösterge bulunmaktadır: Cinsiyet, yaş ve engelli kişilere göre, toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranıdır. Belediyelerin sağladığı toplu taşıma hizmetlerinden duyulan memnuniyet, ülke genelinde olumlu seviyededir. Toplumun %55'i belediyenin sunduğu toplu taşıma hizmetinden memnun olduğunu bildirmektedir. Kadınların memnuniyet oranının erkeklerle benzer seviyelerde seyretmesi kadınların ulaşım hizmetlerine erişim konusunda özel bir sorunla karşılaşmadıkları şeklinde yorumlanabilmektedir. Ancak dezavantajlı grupların ulaşım erişimleri konusunu değerlendirecek veri bulunmamaktadır.

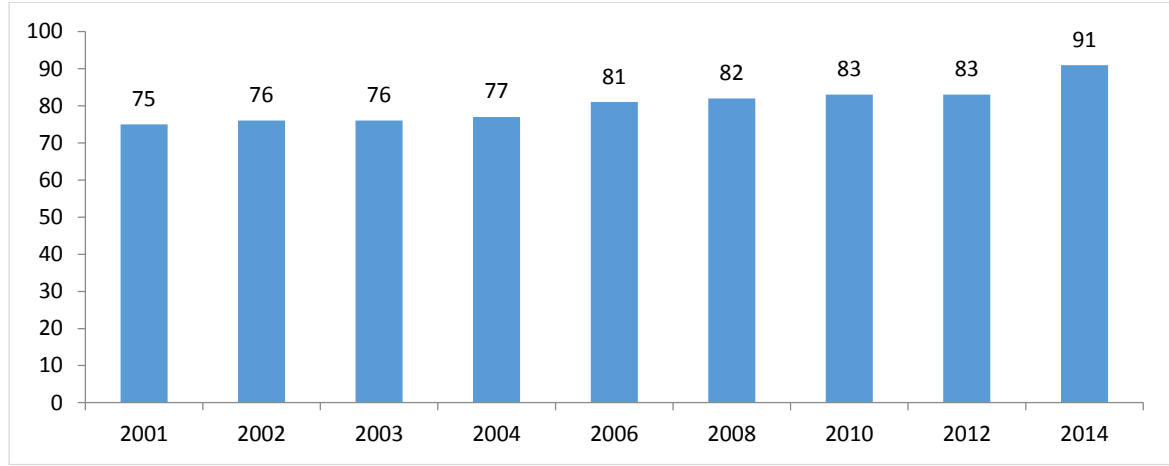
Hedef 11.3 kapsamında iki gösterge bulunmaktadır: i. (Yerleşim amaçlı) Arazi tüketim oranının nüfus artış hızına oranı ve ii. Düzenli ve demokratik işleyen kentsel planlama ve kent yönetimine, sivil toplumun doğrudan katılım mekanizması bulunan şehirlerin oranı. 2000-2012 döneminde ulusal bazda imarlı arazi kullanım oranının arttığı, ancak kişi başına düşen imarlı arazi oranında düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye, kişi başına 182 metre kare ile OECD ülkeleri arasında kişi başına imarlı arazi oranı en düşük ülke olmaktadır. 2000-2012 yılları arasında imarlı arazi oranı %10 artmıştır. Türkiye'de sivil toplumun kentsel planlama ve kent yönetimine dâhil olduğu yapılar Kent Konseyleridir. Günümüzde 68 Kent Konseyi bulunmaktadır.

Hedef 11.4 kapsamında bir gösterge bulunmaktadır: Mirasın türüne göre (kültürel, doğal, karışık ve Dünya Miras Merkezi seçilmesi), hükümetin seviyesine (ulusal, bölgesel ve yerel/belediye), harcama tipine göre (işletme harcamaları/yatırım) ve özel fon tipine göre (bağışlar, özel ve kar amacı gütmeyen sektör ve sponsorluk) tüm kültürel ve doğal mirasın korunması ve muhafazası, bu amaçla kişi başına yapılan toplam harcama (kamu ve özel). Bu gösterge Türkiye'de üretilmemektedir.

Hedef 11.5 kapsamında iki gösterge bulunmaktadır: i. 100.000 kişi başına afetlerden etkilenen, kaybolan ve ölen kişi sayısı ve ii. Afetin kritik altyapısının hasar görmesi ve temel hizmetlerin bozulmasına verdiği zararı kapsayan doğrudan ekonomik kayıpların küresel GSYH'ye oranı. Türkiye Afet Bilgi Bankası (TABB) verilerine göre 2000-2016 döneminde toplam 688 kişi deprem nedeniyle yaşamını kaybetmiştir. AFAD Stratejik Planı, son 60 yıllık istatistiklere göre; afetlerin neden olduğu doğrudan ve dolaylı ekonomik kayıpların, GSMH'nin %3'ü kadar olduğunu belirtmektedir ancak afetin yarattığı hasarın GSYH ya da GSMH'ye oranı hakkında yıl bazında kırılımlı veri bulunmamaktadır.

Hedef 11.6'nın iki göstergesi bulunmaktadır: i. Düzenli olarak toplanan ve uygun nihai bertaraf edilebilen kentsel katı atıkların toplam kentsel katı atıklara (şehir bazında) oranı ve ii. Şehirlerdeki (nüfusa göre ağırlıklı) ince partikül maddelerin

(örneğin PM2.5 ve PM10) yıllık ortalama seviyeleri. Çevreye duyarlı şehirleşme konusunda çalışmalar yapılmakla birlikte, Türkiye'de kentlerin çevresel etkilerinin azaltılması ve yönetilmesi konusunda gelişme alanı bulunmaktadır. Atık yönetimi konusunda belediyeler tarafından yürütülen çalışmalar ile günümüzde belediyeler aracılığıyla toplam nüfusun %91'ine atık hizmeti verilmektedir. (Grafik 35) Atık bertarafı ve geri dönüşüm hizmetlerinde de belediyeler bazında gelişme sağlanmaktadır; günümüzde bu hizmetten yararlanan nüfus %71 oranındadır.²⁸

Grafik 35. Atık Hizmeti Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (%)

2001 yılında toplumun sadece dörtte birine bu hizmetin sağlanabildiği dikkate alındığında, ciddi bir gelişme ve iyileştirme sağlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Ülke nüfusunun tamamı Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen seviyelerin üzerinde hava kirliliğine maruz kalmaktadır.²⁹ Ülke genelinde hava kalitesi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığına ait tam otomatik ölçüm istasyonları ile izlenmektedir. Ülke genelinde 2007 yılında tamamı ÇŞB'ye ait olan 36 adet hava kalitesi izleme istasyonu sayısı, 2017 yılı itibarıyla 219'u ÇŞB, 28'i belediyeler ve 6'sı sanayi kuruluşlarına ait olmak üzere toplam 253 adet olmuştur.

Değerlendirme

Türkiye nüfusu hızla artan, buna paralel olarak kentsel nüfus oranı da yükselen bir ülkedir. 2016 yılı Mart ayı itibarıyla Türkiye'nin %12'si kırsal alanda, %88'i ise kentlerde yaşamaktadır. 2000'li yıllarda uygulanan politikalar ve toplu konut projeleri ile gecekondulaşma oranı düşmüştür. Türkiye'de gecekonduya yaşayan nüfusun oranı 1990 yılında %23,4 iken, 2014'de %11,9 seviyesine gerilemiştir. Türkiye sürdürülebilir şehirleşme alanında sahip olduğu politikalar ve

²⁸ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü

²⁹ PM2.5 kirlilik seviyesi kapsamında, mikrogram/m³

planlar ile SKA 11 hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli altyapıya hazırdır. Ancak hedeflere ulaşılması için ilgili politikaları hayata geçirecek projelerin çeşitlendirilmesinde fayda görülmektedir. Özellikle akıllı şehirlerin gelişmesi bağlamında gelecek dönemde altyapı ihtiyacının doğması beklenmektedir.

Öncelikle, Türkiye'nin SKA 11 temel başlık alanında güçlü olduğu, ancak hedefler kapsamında öne çıkarılan alt başlıklarda boşlukların olduğu gözlemlenmektedir. Bunların ilki afet yönetimi süreçlerine iklim değişikliği konusunun entegre edilmesidir. Türkiye'de afet yönetimi bütünlük bir yapı ve farklı strateji belgeleriyle kapsamlı bir çerçevede yönetilmektedir. Ancak, iklim değişikliği ile mücadele çalışmaları halen afet yönetimi sürecinin resmi bir politikası haline gelmemiştir. İklim değişikliği mevsim dengelerini bozarak doğal afetleri artırması ve afet yönetimi açısından önemli risk oluşturması nedeniyle iklim değişikliğine uyum politikaları gelecekte afet risklerinin azaltılması sürecinde dikkate alınması gereken en önemli faktörlerden biri olacaktır. Türkiye'nin kapsamlı bir kurumsal yapıyla yürüttüğü afet yönetim sürecine iklim değişikliği faktörünü de entegre etmesi beklenmektedir. İkinci konu ise, uluslararası yardımlarda sürdürülebilir inşaatı sağlanan yardımların, sürdürülebilir şehirleri destekleyen bir tema ile detaylandırılmasıdır.

Bunlara ek olarak, SKA 11 hedeflerinin diğer SKA hedefleriyle ilişkisi ele alındığında, SKA 13 (İklim Değişikliği ile Mücadele), SKA 11 ile güçlü karşılıklı etkileşimi olan başlıca SKA olarak öne çıkmaktadır. İklim değişikliği ile mücadele sürdürülebilir şehirler için önemli bir odak noktası olarak ortaya çıkmakta, aynı zamanda şehirlerde sürdürülebilir yapılanmaya ulaşmak iklim değişikliğinin önlenmesinin temel koşullarından birine dönüşmektedir. SKA 11 hedefleri ağırlıklı olarak SKA 8 (Ekonomik Büyüme ve İstihdam), SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı) ve SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar) kapsamındaki hedeflerden etkilenmekte, bu alanlardaki politikaların şehirlerde sürdürülebilirlik boyutunu dikkate alması giderek önem kazanmaktadır. SKA 11 kapsamındaki hedeflerin etkilediği başlıca SKA hedefleri ise SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam), SKA 5 (Cinsiyet Eşitliği) ve SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji) kapsamında yer almaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir şehirlerle ilgili hedeflere yönelik politika ve programların kaynakların sürdürülebilir kullanımı ile birlikte yoksulluk, sağlık ve cinsiyet eşitliğine yönelik sosyal boyutu da içermesi önem taşımaktadır.

3.12. SKA 12: Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak

SKA 12 kapsamında 11 hedef bulunmakta olup, bu hedeflerin tümü Türkiye için geçerlidir. Bunlar:

12.1 Gelişmiş ülkelerin önderliğinde, gelişmekte olan ülkelerin gelişme seviyesi ve kapasiteleri göz önünde bulundurularak, her ülkenin eyleme geçmesiyle Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Modellerine Yönelik 10 Yıllık Çerçeve Programını uygulamak

12.2 2030'a kadar doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini ve verimli kullanımını sağlamak

12.3 2030'a kadar kişi başına düşen küresel gıda israfını perakende satış ve tüketici seviyesinde yarıya düşürmek ve hasat sonrası kayıplar da dâhil olmak üzere, üretim ve tedarik zincirinde gıda kayıplarını azaltmak

12.4 2020'ye kadar kabul edilmiş uluslararası çerçevelere göre kimyasalların ve tüm atıkların yaşam döngüsü boyunca çevreye duyarlı yönetimini sağlamak ve insan sağlığına ve çevreye olan zararlı etkilerini en aza indirebilmek için bu atıkların havaya, suya ve toprağa salınımını önemli miktarda azaltmak

12.5 2030'a kadar önleme, azaltma, geri kazanım ve yeniden kullanım yoluyla atık oluşumunu kayda değer miktarda azaltmak

12.6 Başta büyük ve sınırötesi şirketler olmak üzere, firmaları sürdürülebilir uygulamaları benimsemeleri ve raporlama döngülerine sürdürülebilirlik bilgilerini eklemeleri için özendirmek

12.7 Ulusal politikalar ve önceliklerle uyumlu olacak şekilde sürdürülebilir kamu alımlarını teşvik etmek

12.8 2030'a kadar insanların her yerde sürdürülebilir kalkınma ve doğayla uyumlu yaşam tarzları hakkında gerekli bilgilere ve farkındalığa sahip olmalarını sağlamak

12.a Gelişmekte olan ülkeleri daha sürdürülebilir ve üretim ve tüketim modellerine geçmek için bilimsel ve teknolojik kapasitelerini geliştirmeleri konusunda desteklemek

12.b 2030'a kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizme erişmek için sürdürülebilir kalkınma etkilerini izlemeye yönelik araçlar geliştirmek ve uygulamak

12.c Gelişmekte olan ülkelerin özel koşulları ve ihtiyaçlarını tamamıyla göz önüne alarak ve yoksul ve etkilenen toplulukları koruyan bir yaklaşımla bu ülkeler üzerinde olabilecek tüm olumsuz etkileri asgariye indirerek, vergilendirmenin yeniden yapılandırılması ve eğer varsa çevresel etkileri olan zararlı sübvansiyonlara aşamalı olarak son vermek dâhil olmak üzere, ulusal koşullara uygun olarak, piyasa aksaklıklarının kaldırılması suretiyle savurgan tüketimi teşvik eden verimsiz fosil yakıt sübvansiyonlarını rasyonelleştirmek

SKA 12, kaynakların ve atıkların sürdürülebilir yönetimi, sürdürülebilirlik raporlaması, sürdürülebilir kamu alımları ve turizmin desteklenmesini ön plana çıkarmaktadır. Sürdürülebilir tüketim ve üretim (STÜ) kaynakların etkin kullanımını sağlayarak ve atık üretimini azaltarak ekonomik faaliyetlerle birlikte yaşam kalitesinin artırılmasını kısaca "daha fazlasının ve daha iyisinin daha az ile yapılmasını" amaçlamaktadır. Bu amacın iş dünyası, tüketiciler ve üreticiler, politika yapıcılar, araştırmacılar, STK'lar ve medya gibi pek çok farklı paydaşı bulunmakta olup tedarik zincirindeki üreticiden son tüketiciye kadar görev yapan bu aktörler arasında sistematik yaklaşım ve işbirliğini gerektirmektedir.

Politika ve Stratejiler

2000-2016 döneminde, bilinçli üretim ve tüketimle ilgili politika ve eylemlere Kalkınma Planlarında, strateji dokümanlarında ve eylem planlarında değişik boyutlarda yer verilmektedir.

Tablo 36. SKA-12 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
Tüm hedefler	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar
(12.1 – 12.3 – 12.4 – 12.6)	Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (2007-2023), Türkiye İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2023)
(12.2, 12.a)	Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2015-2018), Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), Üretimde Verimliliğin Artırılması Programı, mülga Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Stratejik Planı (2013-2017), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Stratejik Planı (2013-2017)
(12.b)	Türkiye Turizm Strateji Belgesi 2023
(12.4)	Stockholm Sözleşmesi İçin Türkiye Ulusal Uygulama Planı, Katı Atık Ana Planı, Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı (2016-2023)
(12.5)	Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2014-2017), Katı Atık Ana Planı, Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı (2016-2023)

SKA 12.1 kapsamında politika dokümanları incelendiğinde, Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Kalıplarına Yönelik 10 Yıllık Çerçeve Programında belirtilen altı tematik ve sektörel alanı (tüketici bilgilendirmesi, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir yaşam tarzları ve eğitim, sürdürülebilir binalar ve inşaat, sürdürülebilir gıda sistemleri, büyük ölçekli projeler, sürdürülebilir kamu alımları) içerecek şekilde sürdürülebilir tüketim ve üretime yönelik bütüncül bir ulusal eylem planı hazırlanması hususunda özel bir hedef yer almamaktadır. Ancak; atık yönetimi, çevre yönetimi, kaynak yönetimi gibi konularda eylem planları hazırlanmasına dönük hedeflere 7. Kalkınma Planı'ndan itibaren Kalkınma Planı ve Yıllık Program hedefleri arasında yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, sürdürülebilir üretim ve tüketime yönelik politikaların bütüncül bir ulusal eylem planı çerçevesinde ele alınması ihtiyacı bulunmaktadır.

SKA 12.2'ye ilişkin olarak Kalkınma Planlarında doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin ve etkin kullanımının sağlanması, kaynak israfının önlenmesi, çevre duyarlılığının ve bilincinin artırılmasına yönelik politikalar belirlenmiştir. 10. Kalkınma Planı döneminde, Türkiye Sanayi Strateji Belgesi, Üretimde Verimliliğin Artırılması Programı ve Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı gibi belgelerde temiz üretim, ekoverimlik ve kaynakların sürdürülebilir kullanımının önceliklendirildiği görülmektedir. Bu dönemde, üretimde kaynak verimliliğiyle birlikte madde tüketiminde tasarruf sağlanmasını teşvik eden düzenlemeler de yapılmıştır. Bu gelişmelere rağmen ekonomik büyüme, nüfus artışı, üretim ve tüketim alışkanlıklarının çevre üzerindeki baskıları devam etmektedir. Doğal kaynak yönetiminde planlama, uygulama, izleme ve denetimin geliştirilmesi gerekmektedir. Kurumlar arası yetki çakışmalarının giderilmesi ve işbirliğinin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Hedef 12.3 kapsamında, 10. Kalkınma Planında gıda güvenliğini teminen ürün piyasalarında istikrar gözetilerek etkin stok yönetimi, üretim, pazarlama ve tüketim zincirinde kayıpların azaltılması amaçlanmakta olup bu hedefe ulaşmak için, gıda arz zincirinin her aşamasında bu düzenlemelerin düzgün uygulanması, kontrolü ve yönetimi önemli görülmektedir.

Hedef 12.4 kapsamında, 7., 8., 9. ve 10. Kalkınma Planı dönemlerinde kimyasalların ve atıkların insan sağlığı ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri ile bunların havaya, suya ve toprağa karışmalarının azaltılması hususunda birçok politika üretildiği ve bu kapsamda ülkemizde yasal ve kurumsal çerçeve anlamında oldukça fazla yol kat edildiği görülmektedir. Atık ve kimyasalların yönetimi konusu, Kalkınma Planları dışında, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007-2023), Türkiye İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2023), Katı Atık Ana Planı ve Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem

Planı (2016-2023) ile de ele alınmış, bu kapsamda çeşitli düzenlemeler yapılarak önemli ölçüde ilerleme sağlanmıştır.

Hedef 12.5 için, 2000-2016 döneminde tehlikeli atık bertarafı ve katı atık yönetimi çerçevesinde atık önleme, azaltma, geri dönüşüm ve tekrar kullanma yoluyla katı atık üretiminin önemli ölçüde azaltılması hususunda politika ve uygulama alanında bir dizi gelişmenin yaşandığı başlıklar olmuştur. Bu dönem içerisinde, Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2014-2017) yayınlanarak kaynakların etkin kullanılması ve geri dönüşümün ekonominin bir parçasına haline gelmesi amaçlanmıştır. Ancak Türkiye’de söz konusu başlıklarda düzenlemelerin devam etmesine ve iyileştirmelere yönelik projelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Hedef 12.6 çerçevesinde, şirketlerin sürdürülebilir uygulamaları kabul etmelerinin ve sürdürülebilirlik bilgilerini raporlama döngülerine entegre etmelerinin teşvik edilmesine ilişkin doğrudan bir politika bulunmamakla birlikte, 2013’te Uluslararası Entegre Raporlama (ER) Çerçevesinin yayımlanması, bu hedefe yönelik atılan en önemli adımlardan biri olarak görülmektedir. Türkiye’de Borsa İstanbul (BIST)’un yayımlanmış olduğu “Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi” ve akademi/özel sektör kuruluşlarının sürdürülebilirlik ve entegre raporlamayla ilgili yayınladıkları birçok rapor bulunmakta ve bu çalışmalar söz konusu hedefe erişilmesine yardımcı olmakta olup bu konudaki iyi uygulamaların sayısının artırılması önem arz etmektedir.

Hedef 12.7 kapsamında, 2000-2016 yılları arasında kalkınma planlarında ve ilgili yıllık programlarda kamu alımları ile ilgili çeşitli politikalara yer verilmiş 10. Kalkınma Planı ile birlikte, sürdürülebilir üretim ve tüketimi desteklemek üzere kamu alımlarında çevre dostu ürünlerin tercih edilmesinin özendirilmesi hedeflenmiş, ayrıca kamu alımlarının yeşil üretim kapasitesini artırmada etkin bir araç olarak kullanılacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda, kamu kurumlarında konuya ilişkin kapasitenin geliştirilmesi ve yeşil alımlara yönelik iyi uygulama örneklerinin kamuda yaygınlaştırılması ihtiyacı bulunmaktadır.

Hedef 12.8 çerçevesinde herkesin sürdürülebilir kalkınma ve doğayla uyumlu yaşam tarzları hakkında gerekli bilgilere ve farkındalığa sahip olmasını temin etmeye yönelik olarak 10. Kalkınma Planında ailelere sürdürülebilir tüketim alışkanlığının kazandırılması hedeflenmiştir. Ayrıca, 2000-2016 döneminde sürdürülebilir kalkınmanın önemine binaen kamuoyunda farkındalık oluşturulmasına önem verilmiş ve bu kapsamda birçok farkındalık artırma faaliyetinin yürütülmesi sağlanmış ve sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin çeşitli eğitim programları düzenlenmiştir.

Hedef 12.a kapsamında, 8. Kalkınma Planından itibaren sürdürülebilir üretim anlayışının hayata geçirilmesini destekleyen politikalara yer verildiği görülmektedir. Bu hedef kapsamında önemli belgelerden biri olan Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018) ise, yüksek katma değerli, yüksek teknolojiye dayalı sanayi yapısına dönüşümü yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Belge kapsamında sürdürülebilir üretime, özellikle üretim süreçlerinde kaynak (hammadde) verimliliğinin sağlanması ve temiz üretim (eko-verimlilik) yaklaşımlarının hayata geçirilmesine yer verilmiştir. "Sanayinin verimlilik temelli yapısal dönüşümü" temel amacı çerçevesinde "Sürdürülebilir Üretim" başlığı altında "sanayide sürdürülebilir üretim altyapısına dönüşüm sürecinde uygulama ve teknolojileri yaygınlaştırmak" hedefi yer almaktadır. Bu hedef kapsamında önemli politikalar içeren Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2015-2018) yerli, yenilikçi ve yeşil üretimi teşvik edecek şekilde kurgulanmıştır. Bu çerçevede kaynakların ve enerjinin sürdürülebilir sanayi yapısına geçiş sürecinde doğru stratejiler ile verimli bir şekilde yönlendirilmesine ve çevre politikalarının uygulanmasına özel önem verilmektedir. Hedef 12.8'nin gerçekleştirilmesini desteklemek üzere sürdürülebilir üretim sürecinin gerektirdiği becerilerle donatılmış bireylerin yetiştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Hedef 12.b'nin 7., 8. ve 9. Kalkınma Planları ile planların yıllık gelişiminin değerlendirildiği yıllık programlarda sürdürülebilir turizme yönelik dolaylı politikalarla ele alındığı görülmektedir. 10. Kalkınma Planı ile ilk defa "sürdürülebilir turizm" kavramı kullanılmış ve sürdürülebilir turizmin özendirilmesi amacıyla, çevreye duyarlı ve sorumlu turizm anlayışı kapsamında sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirilmesi, turizmin sosyo-kültürel ve çevresel olumsuzluklarının azaltılması hedeflenmiştir. Ayrıca, 2007 yılında yayımlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı, "sürdürülebilir turizm" yaklaşımıyla hazırlanmış olup bu hedefin gerçekleştirilmesine doğrudan hizmet etmektedir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

2000-2016 döneminde SKA 12 kapsamında bir dizi mevzuat düzenlemesi yapılmıştır. Hedef 12.1 kapsamında yürürlükteki mevzuat, bu hedefin odağında yer alan Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Kalıplarına Yönelik 10 Yıllık Çerçeve Programıyla uyumlu düzenlemeler içermektedir. Bu hedef kapsamında, ulusal mevzuatın yanı sıra, Türkiye'nin taraf olduğu çevre koruma alanında uluslararası anlaşmalar da bu hedefe yönelik düzenlemeler getirmiştir. Ancak, sürdürülebilir tüketim ve üretimi yaygınlaştıran mevzuat düzenlemelerine ihtiyaç görülmektedir.

Hedef 12.2 kapsamında özellikle Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik, Su Ürünleri Yönetmeliği, Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği gibi belli başlı yönetmelikler, doğal kaynakların korunması, temiz kalması ve dolayısıyla sürdürülebilir yönetimi ve etkin kullanımını sağlayacak düzenlemelerde bulunarak bu hedefe ulaşılmasını kolaylaştırmıştır. BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Biyogüvenlik Cartagena Protokolü ve BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi gibi çevre alanında taraf olunan uluslararası sözleşmeler de bu hedefi gerçekleştirmeye katkı sağlamaktadır.

Hedef 12.3 kapsamında Gıda ve Tarım İçin Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Antlaşması ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi belirtilen hedefe ulaşmak için gidilmesi gereken yolu çizmiştir. Bu hedef kapsamında kişi başına düşen gıda atığının yarıya indirilmesi ve hasat sonrası kayıplar dâhil üretimdeki ve tedarik zincirlerindeki gıda kayıplarının azaltılmasını ele alan mevzuat düzenlemelerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Hedef 12.4 ve 12.5 kapsamında, uygulamadaki mevzuat birçok kimyasalın ve atığın insan ve çevre sağlığı üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla kimyasalların ve atığın etkin yönetilerek bu maddelerin havaya, suya ve toprağa salımlarının önemli ölçüde azaltılmasını hedeflemektedir. Bu hedef kapsamında, Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Hakkında Yönetmelik, Atık Yönetimi Yönetmeliği, Tehlikeli Maddelerin Su ve Çevresinde Neden Olduğu Kirliliğin Kontrolü Yönetmeliği, Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği, Evsel ve Kentsel Arıtma Çamurlarının Toprakta Kullanılmasına Dair Yönetmelik başta olmak üzere yürürlükteki mevzuat bu hedeflerin gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır.

Hedef 12.6. kapsamında belirli uluslararası raporlama standartları ülkemizde uygulanmakta olup, yürürlükteki düzenlemelerin ilgili hedefin gerçekleşmesi açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Hedef 12.7 kapsamında, Kamu İhale Kanunu başta olmak üzere, kamu ihale mevzuatında çevre mevzuatına uyum zorunluluğu getirilmiştir. Her ne kadar ilgili mevzuat hedefin gerçekleşmesine yardımcı olsa da ilave düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç vardır.

Hedef 12.8 kapsamında yürürlükteki mevzuat herkesin sürdürülebilir kalkınmayla ilgili bilgi ve farkındalık edinmesine ve doğayla uyum içinde bir yaşam sürmesine katkıda bulursa da bu hedefe ilişkin ilave hukuki düzenleme yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

Hedef 12.a kapsamında Türkiye, gelişmekte olan birçok farklı ülke ile imzaladığı ikili anlaşmalar ve Birleşmiş Milletler çerçevesinde taraf olduğu bazı anlaşmalar gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir tüketim ve üretimin gereksinim duyduğu bilimsel ve teknolojik kapasitenin güçlendirilmesini teşvik etmektedir.

Hedef 12.b çerçevesinde, sürdürülebilir turizm kapsamında yerel kültür ve ürünleri teşvik eden araçların geliştirilmesi ve istihdam yaratılması hedefiyle uyumlu mevzuat düzenlemelerinin yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

12.c. hedefine ulaşılması yönünde başta BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilikle Mücadele Sözleşmesi olmak üzere çeşitli uluslararası sözleşmelerde hedefler bulunmaktadır. Ancak konuyla ilgili ulusal mevzuatta ülkemizin mevcut koşullarını da dikkate alarak hedefle uyumlu ilave düzenlemelerin yapılması faydalı olacaktır.

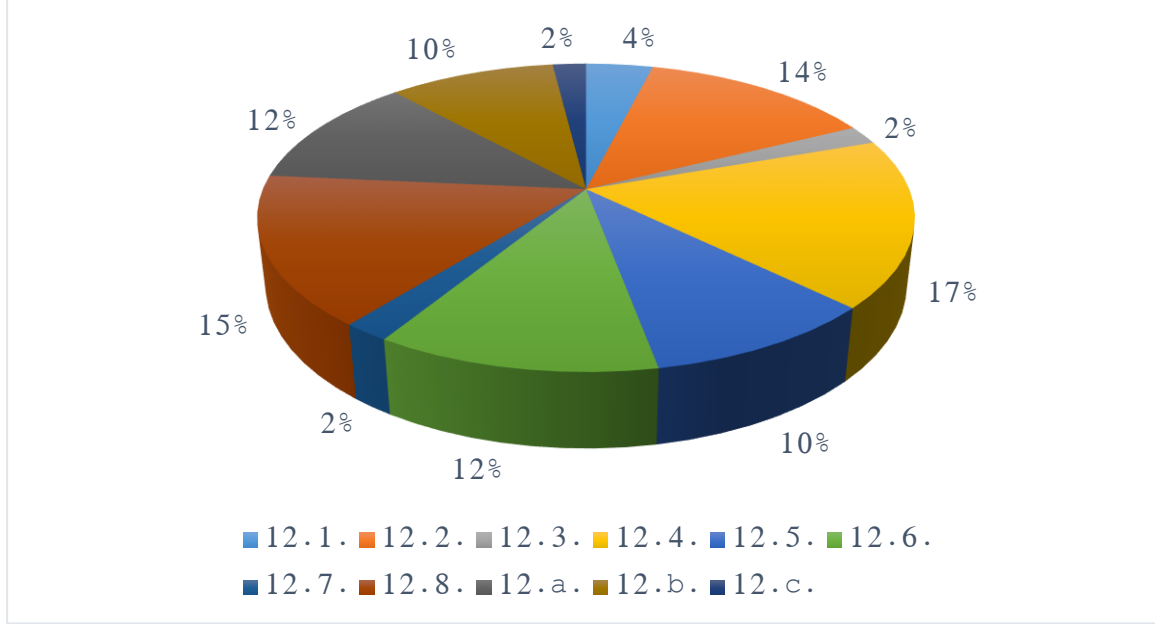
SKA 12'nin bütününde kurumsal çerçeve açısından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 12 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 37. SKA-12 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA12 Koordinatör: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
12.1	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Tüm Bakanlıklar
12.2	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Tarım ve Orman Bakanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
12.3	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
12.4	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı
12.5	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Türkiye Belediyeler Birliği
12.6	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Kültür ve Turizm Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Rekabet Kurumu BİST
12.7	Kamu İhale Kurumu	Tüm Bakanlıklar
12.8	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
12.a	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
12.b	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
12.c	Hazine ve Maliye Bakanlığı	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Ticaret Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

Proje Envanteri

SKA-12 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 36' da yer almaktadır.

Grafik 36. SKA-12 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

2000-2016 döneminde Hedef 12.1 kapsamındaki projeler arasında temiz üretim teknolojileri ve çevresel altyapıya yönelik projeler ağırlık taşımaktadır.

Hedef 12.2 kapsamında ülkemizde birçok proje gerçekleştirilmiş olup bu projeler içerisinde sanayide kaynak verimliliğine yönelik projeler öne çıkmaktadır.

Tablo 38. SKA-12 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Sanayide Kaynak Verimliliği Potansiyelinin Belirlenmesi	
SKA Hedefleri	12.2
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Projenin Amacı	2014-2017 tarihleri arasında yürütülen projenin amacı; Ülkemizde imalat sektöründe kaynak verimliliğinin (hammadde, su ve enerji tüketiminde) artırılmasındaki potansiyelin miktar ve parasal olarak araştırılmasıdır.
Projenin Bileşenleri	Türkiye imalat sanayiinin seçilen beş sektöründeki; - hammadde girdisinin parasal olarak, - su ve enerji girdilerinin hem parasal hem de miktar olarak hesaplanarak kaynak verimliliği potansiyelinin analizine yönelik bir metodolojinin geliştirilmesi, Geliştirilen metodolojiyle sektör, bölge ve Türkiye imalat sanayii düzeyinde kaynak verimliliği potansiyelinin tahmin edilmesi
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2014 – 2017
Çıktılar	Sanayide Kaynak Verimliliği Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi Sonuç Raporu Çevresel Etki Analizi Raporu
Etki	İmalat sanayiinde doğal kaynakların (hammadde, su, enerji kaynaklarının) sürdürülebilir yönetimi ve etkin kullanımına katkıda bulunmuştur.

Hedef 12.3 kapsamında ise Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayide Entegre Kaynak Verimliliği Projesi bulunmakta olup söz konusu proje gıda kayıplarının azaltılmasına yönelik önemli projelerden biridir.

Hedef 12.4 ve 12.5 kapsamında; evsel katı atık, tıbbi atık, tehlikeli atık ve diğer özel atıkların yönetimiyle ilgili çeşitli projeler bulunmaktadır. Ayrıca, Hedef 12.4 kapsamında Kalıcı Organik Kirletici (KOK) Stoklarının Bertarafı ve KOK Salımlarının Azaltılması Projesi (2013-2019) ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Bertarafına yönelik çeşitli projeler yürütülmektedir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 2017 yılında başlattığı Sıfır Atık Projesi SKA 6, 11 ve 12 kapsamındaki birçok hedefi ilgilendirmesi bakımından sürdürülebilir kalkınma amaçlarına erişilmesi açısından yönelik önemli projeler arasındadır.

Tablo 39. SKA-12 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Sıfır Atık Projesi	
SKA Hedefleri	6.3 – 11.6 – 12.3 – 12.4 – 12.5
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Projenin Amacı	İsrafın önlenmesi, kaynakların daha verimli kullanılması, atık oluşumunun engellenemediği durumda oluşan atık miktarının azaltılması, değerlendirilebilir atıkların kaynağında ayrı toplanması ve geri kazanımının sağlanması ile ekonomiye katkı sağlanması noktasında mevcut sistemi daha düzenli, sistemli ve uygulanabilir bir temele oturtmak amaçlanmaktadır.
Projenin Bileşenleri	<p>Kamu kurum/kuruluşları, eğitim kurumları, hastaneler, terminaller, alışveriş merkezleri başta olmak üzere halkın yoğun olarak yaşamsal faaliyet sürdürdüğü mekânlarda sıfır atık sisteminin uygulanması için öncelikle mevcut durumun belirlenmesi;</p> <p>Mevcut durumun iyileştirilmesi için planlamanın yapılması;</p> <p>Yapılan planlama doğrultusunda tespit edilen ihtiyaçların temin edilmesi;</p> <p>Başta çocuklar olmak üzere toplumun her kesiminde bilinç düzeyini artırıcı programların, projelerin, çalıştayların, seminerlerin ve kampanyaların ilgili paydaşlar (kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, STK'lar vb.) ile işbirliği içinde gerçekleştirilmesi;</p> <p>İhtiyaçların temini ile eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları sonrası uygulamaya geçilmesi;</p> <p>Uygulamanın etkinliğinin değerlendirilmesi amacıyla geri kazanılan atıklar, azaltılan atık miktarına ilişkin raporlama ile verim, kazanç ve performans göstergelerinin tespit edilmesi.</p>
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2017 - devam ediyor
Çıktılar	<p>Plastik, kâğıt-karton, cam, metal gibi değerlendirilebilir birçok atığın kaynağında ayrı olarak toplanması ile bu atıkların atık depolama sahalarına gitmesi engellenecek, geri kazanımı sağlanacak ve kaynaklar daha verimli kullanılacaktır.</p> <p>Organik atıkların biyogaz, kompost gibi yöntemler ile değerlendirilmesi sağlanacaktır.</p> <p>Bitkisel atık yağların geri kazanılarak biyodizel elde edilmesi mümkün olacaktır.</p> <p>Atık elektrikli ve elektronik ekipmanlar içerisindeki değerli madenler geri kazanılacaktır.</p>
Etki	Kaynağında ayrı toplanan atıkların geri kazanımı ile atıkların toprağa, havaya, suya ve iklim değişikliğine olan etkileri ortadan kaldırılacaktır. Bu sayede sürdürülebilirlik sağlanarak gelecek nesillere temiz ve yaşanabilir bir dünya bırakılmış olacak ve ekonomiye katma değer sağlanacaktır.

Hedef 12.6 kapsamında Özyeğin Üniversitesi tarafından yürütülen Türkiye'de Faaliyet Gösteren Firmaların Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi Projesi örnek verilebilir. Kamu İhale Kurumunun yürüttüğü Yeşil Alım Projesi Hedef 12.7'yi doğrudan desteklemektedir. Hedef 12.8 ve 12.a kapsamında, TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi tarafından yürütülen Temiz Üretim Teknolojileri Mükemmeliyet Merkezi Projesi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, 12.a'ya yönelik ülke genelinde sanayinin verimlilik ve temiz üretim potansiyelinin belirlenmesi için pilot sektörlerde temiz üretim ve yaşam döngüsü analizi çalışmaları da yapılmıştır. Hedef 12.b kapsamında Gelecek Turizmde Projesi örnek bir proje olarak öne çıkmaktadır.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

SKA 12 hedefleri kapsamında 13 gösterge bulunmakta olup bu göstergelerden 4'ü üretilmektedir.

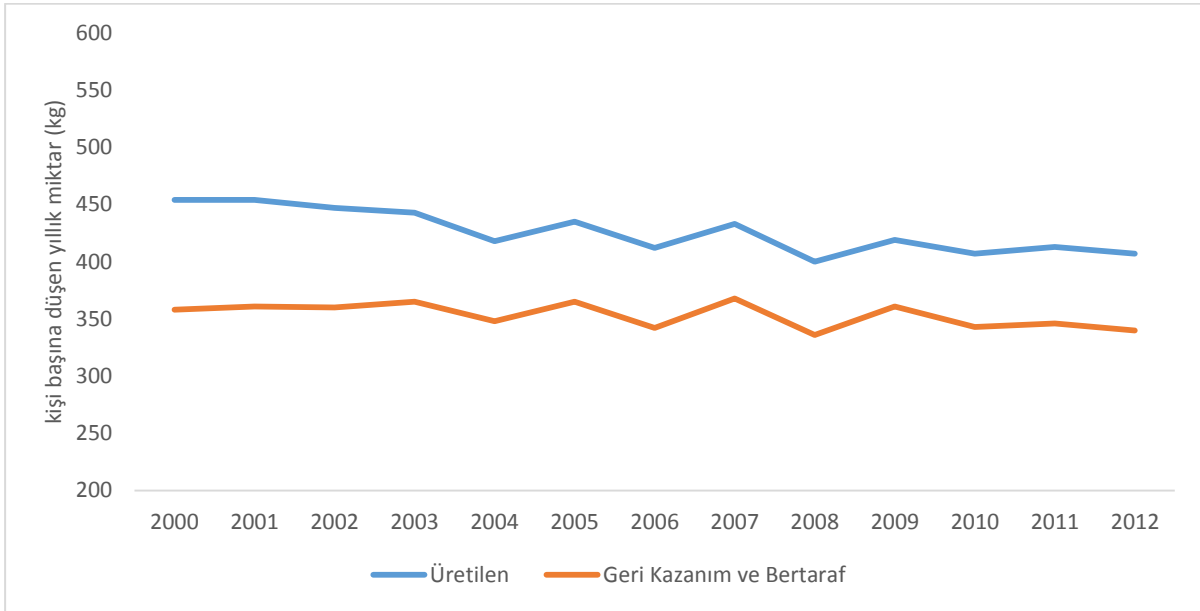
Hedef 12.1, 12.7 ve 12.8 kapsamında kantitatif göstergeler bulunmamaktadır. Bu hedeflerin göstergeleri kantitatif göstergelerden ziyade politikalar ve uygulamalar bazında değerlendirilmektedir.

Hedef 12.3 kapsamında Türkiye'de gıda kayıpları en çok tarımsal üretim ve tüketim aşamalarında görülmektedir. Tarımsal üretimde taze meyve ve sebzeler yüzde 20 ile en çok israf edilen ürünlerdir. Yapılan bir çalışmada, senede toplamda 4,9 milyon somun ekmeğin (3 milyon - pastaneler, 1,4 milyon - ev ve 0,5 milyon - restoran ve oteller) israf edildiği saptanmıştır.³⁰ Türkiye'de üretilen yıllık 49 milyon ton meyve ve sebzenin %25-40'ı üretim ve dağıtım zinciri esnasında kayba uğramakta ya da satış esnasında çeşitli sebeplerden atığa dönüşmektedir. Ulaştırma, işleme ve depolama teknolojilerindeki güncel gelişmeler ve firmaların arz zincirinde yeni teknolojileri tercih etmesi kayıpları azaltmada yardımcı olacaktır.

Hedef 12.4 kapsamında, Gösterge 12.4.1 için sayısal gösterge bulunmamaktadır. Bu hedefin sayısal göstergelerden ziyade taraf olunan uluslararası sözleşmeler bazında değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin tehlikeli atıklar ve diğer kimyasallarla ilgili uluslararası sözleşmelere taraf olduğu görülmektedir. Hedef 12.4'ün diğer göstergesi kapsamında ise, 2015 yılında ülke genelinde 44.922 adet tesis tarafından tehlikeli atık beyan formu tehlikeli atık beyan sistemi çerçevesinde doldurulmuştur. 2015 yılı için Türkiye genelinde tehlikeli atık miktarı toplamı 1.357.340 ton olarak belirlenmiştir. 2014 yılında beyan yapan tesis sayısı 39.134 iken bu rakam 2015 yılında artış göstermiş; buna

³⁰ Yıldırım, H., et. al. (2016). Food wastage in Turkey: An Exploratory Survey On Household Food Waste

rağmen beyan edilen toplam tehlikeli atık miktarı düşmüştür. Bu durum, atıklarını beyan eden tesis sayısı ile beyan edilen atık miktarı arasında doğrudan bir bağlantı kurulmasına engel olmakla birlikte, beyanların incelenmesi ve değerlendirmesinde yıl içerisinde kapanan, taşınan veya yeni açılan firma sayıları ile beyanların sürekliliği gibi farklı kriterlerin göz önüne alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.³¹ Gösterge 12.4.2 kapsamında, 2015 yılında beyan edilen tehlikeli atığın %83,18'i geri kazanılmak üzere atık işleme tesislerine gönderilirken %12,32'si bertaraf edilmek üzere sterilizasyon, düzenli depolama ve yakma tesislerine gönderilmiştir. Türkiye'de yıllık kişi başına üretilen toplam belediye atıklarının miktarı ile geri kazanılan ve bertaraf edilen atık miktarı incelendiğinde yıllık kişi başı atık üretim ve geri kazanım/bertaraf miktarının dalgalanmalarla birlikte hafif aşağı yönlü bir seyir izlediği görülmektedir.

Grafik 37. Üretilen ve Geri Kazanılan Belediye Atık Miktarı

Hedef 12.5 kapsamında, Türkiye'de yıllık kişi başına üretilen toplam belediye atıklarının miktarı ile geri kazanılan atık miktarı verileri incelendiğinde yıllık kişi başı atık üretim ve geri kazanım miktarının dalgalandığı görülmektedir. Türkiye'de yıllık atık madde geri kazanım oranı 2000'lerin başında yaklaşık yüzde 80 seviyesinden 2010'lu yıllarda yaklaşık yüzde 85 seviyesine ulaşmıştır. 2015 yılında geri kazanım amacıyla atık işleme tesislerine gönderilen atık miktarı 1.129.088 ton olarak gerçekleşmiştir.

³¹ TÜİK

Hedef 12.6 kapsamında, Türkiye'de 130 civarında kuruluş sürdürülebilirlik raporu yayınlarken aralarında TSKB ve Çimsa'nın yer aldığı çok az sayıda kuruluş 2017 yılında ilk kez entegre rapor hazırlamıştır. Kasım 2016 – Ekim 2017 döneminde Borsa İstanbul (BİST) bünyesinde bulunan Sürdürülebilirlik Endeksi'nde ise 42 firma yer almaktadır.

Hedef 12.b kapsamında ele alınabilecek tek bir sayısal gösterge bulunmaktadır. 2007 yılında yayımlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı, "sürdürülebilir turizm" yaklaşımıyla hazırlanmıştır.

Değerlendirme

SKA 12'ye ilişkin olarak, ülkemizdeki politikalar ve stratejiler değerlendirildiğinde sürdürülebilir kaynak kullanımı, sürdürülebilir üretime yönelik yüksek teknoloji üretime geçiş ve eko-verimlilik, atıkların etkin yönetimi, sürdürülebilir şehirler ve sürdürülebilir turizm çerçevesinde çeşitli hedeflere yer verildiği görülmektedir. Özellikle son yıllarda SKA 12'ye yönelik politikalarda karar verme ve politika oluşturma süreçlerine çevre dostu uygulamaların entegre edilmesi, kaynak verimliliğine yönelik bilinçlendirme, planlama, ölçüm ve sanayide verimlilik boyutları vurgulanmaktadır.

SKA 12 hedeflerine ilişkin mevcut durum incelemesinden anlaşılacağı üzere, bilinçli üretim ve tüketim konusunda bir dizi politika, mevzuat, kurumsal düzenleme ve uygulama örneği bulunmakla birlikte bu konunun daha bütüncül bir yaklaşım içinde ele alınması ihtiyacı öne çıkmaktadır. Kamu kesiminin ve sanayi başta olmak üzere özel sektör paydaşlarının katkısıyla Ulusal Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Planının hazırlanması önem arz etmektedir. Ayrıca, SKA 12 kapsamındaki hedeflerin başarıyla hayata geçirilebilmesi için sürdürülebilir tüketim ve üretimin yaygınlaştırılmasına yönelik planlama, uygulama, izleme ve denetimin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda, SKA 12 ile ilişkili tespit edilen gelişime açık alanlar ve öneriler aşağıda yer almaktadır:

Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi ve Etkin Kullanımı

- Doğal kaynak yönetiminde planlama, uygulama, izleme ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi,
- Yurtiçi doğal kaynak potansiyelinin daha etkin değerlendirilmesi,
- Başta enerji ve imalat sanayii olmak üzere tüm sektörlerde, doğal kaynakların etkin kullanımını ve çevresel bozulmaların önlenmesini sağlayacak temiz teknolojiler ile katma değeri yüksek yeşil ürünler geliştirilmesine yönelik Ar-Ge ve teknoloji faaliyetlerinin desteklenmesi,

- Doğal kaynakların kullanılmasında nesiller arası hakkaniyet ve sürdürülebilirliğin gözetilmesi,
- Yerleşmenin desteklenmesi, bu amaçla uygun mekanizmaların geliştirilmesi,
- Doğal kaynakların ekonomik değerlerinin belirlenmesi.

Kimyasal ve Atık Yönetimi

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planının geliştirilmesi,
- Ekolojik tarımın yaygınlaştırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi,
- Daha az atık oluşturma, geri dönüştürülebilir atıkların kaynakta ayrı toplanması, geri dönüşümün ekonomik ve çevresel faydaları gibi konularda toplumun her seviyesinde bilinç ve farkındalık oluşturmaya yönelik politikaların geliştirilmesi,
- Sanayide üretim sürecinde oluşan atıkların uygun bir şekilde toplanması ve geri dönüşüm sistemine katılmasının sağlanması, ekonomik değere dönüştürülerek üretim sistemine kazandırılan atıkların çevreye ve üretim maliyetlerine yansıtacağı avantajların sanayici tarafından içselleştirilmesi ve sanayicilerin bu alanı bir rekabet gücü aracı olarak görmelerinin sağlanması,
- Belediyelerce atığın kaynakta ayrılması ve ikili toplama (kuru ve yaş madde ayrımı gözetilerek) unsurları olan etkin atık toplama yönetiminin geliştirilmesi.

Sürdürülebilir Üretim

- Endüstriyel ortak yaşam (simbiyoz) uygulamalarının teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi, hukuki ve teknik altyapının güçlendirilmesi, girişimlerin teşvik edilmesi,
- Çevreye olan baskıları nedeniyle beyaz eşya, elektronik, otomotiv, demir-çelik, makine, tekstil, gıda sektörlerinde üretim süreçlerinin öncelikli olarak gözden geçirilmesi,
- Sürdürülebilir üretim ve tüketim kültürünün yaygınlaşmasına yönelik bilinçlendirme eğitim ve programlarının yaygınlaştırılması,
- Sürdürülebilir üretim konusunda iyi uygulama ve teknolojilerin Türkiye'ye aktarılmasına ve özellikle bu alanda yerli teknolojiler geliştirilmesine yönelik uygulamalara ağırlık verilmesi,
- Kamu alımlarında "yeşil satın alma" yaklaşımının hayata geçirilmesi ve yerli üretimin teşvik edilmesine yönelik idari ve hukuki düzenlemeler yapılması,
- Temiz üretim/eko-verimlilik göstergelerinin yayımlanması, ülkelerarası karşılaştırmalarda referans olarak kullanılmak üzere Sürdürülebilirlik Endeksi değerlerinin belirlenmesi,

- KOBİ'lerin sürdürülebilir üretim konusunda bilinçlendirilmesi, mali açıdan güçlendirilmesi ve ihtiyaç duyduğu danışmanlık hizmetlerinin sunulmasına yönelik tedbirlerin geliştirilmesi,
- İşletmelerin kurumsallaşma ve verimlilik uygulama kapasitelerini artırmaya yönelik Verimlilik Yönetimi Ulusal Programı'nın oluşturulması.

3.13. SKA 13: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek

SKA 13 başlığı altında 5 hedef bulunmakta olup, hedeflerden 3'ü Türkiye için geçerlidir. Bunlar:

13.1 Tüm ülkelerde iklim değişikliğiyle ilgili tehlikeler ile doğal afetlere karşı dayanıklılık ve uyum kapasitesini güçlendirmek

13.2 İklim değişikliğine yönelik önlemleri ulusal politikalara, stratejilere ve planlama süreçlerine dâhil etmek

13.3 İklim değişikliğinin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması ile iklim değişikliğine uyum ve erken uyarı konularında eğitim, farkındalık bireysel ve kurumsal kapasite geliştirmek

13.a Anlamli azaltım eylemleri ve uygulamada şeffaflık bağlamında gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla; 2020 yılı itibarıyla tüm kaynaklardan yıllık 100 milyar ABD Dolarının ortaklaşa harekete geçirilmesi amacıyla yönelik Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine taraf olan gelişmiş ülkelerin taahhütlerini gerçekleştirmelerini sağlamak ve Yeşil İklim Fonunu sermaye oluşumunun bir an önce tamamlanması suretiyle faaliyete geçirmek³²

13.b En az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinde; kadınlar, gençler ile yerel ve marjinal topluluklara odaklanmayı da kapsayan iklim değişikliğine yönelik planlama ve yönetim kapasitesini artıracak mekanizmaları teşvik etmek³³

SKA 13 kapsamında iklim değişikliği ile mücadele, iklim bağlantılı afetler başta olmak üzere iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı öncelikle kırılgan gruplar olmak üzere her kesimin ve kurumun uyum kapasitesinin güçlendirilmesi hedeflerine yer verilmiştir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) ve yeni iklim rejiminin çerçevesini çizen Paris Anlaşması kapsamında gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerin iklim değişikliği ile mücadele ve uyum sürecinde teknik, finansal ve kapasite ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmektedir.

³² Gelişmiş ülkelere yönelik bir hedef olduğu için geçersizdir.

³³ Az gelişmiş ülkelere yönelik bir hedef olduğu için geçersizdir.

Politika ve Stratejiler

Türkiye'de iklim değişikliği politikaları doğrudan ilk defa 8. Kalkınma Planında yer almış, 9. Kalkınma Planında ile iklim değişikliği stratejisinin ve seragazi azaltım eylem planı hazırlanması hedeflenmiştir. 10. Kalkınma Planında küresel iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik ülkemizin özellikle emisyon azaltımı ve uyum kapsamında ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkelerine göre katkı vermesi hedeflenmiştir.

İklim değişikliği bağlantılı tedbirlerin ulusal politikalara, strateji ve planlara entegrasyonu gibi konularda 2000-2016 yılları arasında ilerleme kaydedilmiştir. Mevzuatın hayata geçirilmesi, stratejilerin sektörlere ve yerel düzeye indirgenmesi, iklim risklerinin sistematik olarak değerlendirilmesi, uyum konusundaki gelişmenin izlenmesi gibi alanlarda ise ilerleme sınırlı kalmıştır. SKA 13 hedefleri ile ilgili başlıca stratejik plan ve belgeler aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 40. SKA-13 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
(13.1)	Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (USDEP), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) (2013), Yukarı Havza Sel Kontrolü Eylem Planı, Taşkın Eylem Planı (2014-2018), Ulusal Kuraklık Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2017)
(13.2)	Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2012) Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2007), Yukarı Havza Sel Kontrolü Eylem Planı, Ulusal Sulak Alan Stratejisi ve Eylem Planı, Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (KENTGES), İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Olumsuz Etkilerinin Azaltılması Ulusal Programı ve Eylem Planı, Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (USDEP), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) (2013), Ulusal Geri Dönüşüm Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2014)
(13.1)- (13.2)- (13.3)	Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023), İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP) (2011-2023), İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023), Çölleşme ile Mücadele Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı (2015), Erozyonla Mücadele Eylem Planı, Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal Havza Yönetim Stratejisi (2014), AFAD Stratejik Planı, ÇŞB Stratejik Planı

Türkiye'nin iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına yönelik küresel çabalara kendi özel şartları ve imkânları çerçevesinde katkıda bulunmak maksadıyla hazırladığı Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi, SKA 13 kapsamında değinilmesi gereken en önemli belgelerden birisidir. Strateji, bir yıl gibi kısa vadede hayata

geçirilmeye başlanacak amaçların yanında 1-3 yıllık dönem içerisinde gerçekleşmesi ya da başlaması öngörülen orta vadeli amaçları ve süresi 10 yıla yayılan uzun vadeli amaçları kapsamaktadır. İklim değişikliği ve afet ilişkisi İklim Değişikliği Strateji Belgesi, İDEP ile Uyum Stratejisi ve Eylem Planında kurulmuştur. İklim Değişikliği Strateji Belgesinde Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı önlemlerinin uygulanması, bölge taşkın planları hazırlanarak il afet planlarına entegre edilmesi, toplumsal bilinci ve katılımı yükseltecek eğitimler yapılması, taşkınla mücadelede erken uyarı sistemi geliştirilmesi, iklim değişikliğinden kaynaklı sıcak hava dalgaları, aşırı soğuklar, sel, fırtına, kuraklık gibi olayların halk sağlığına etkisinin izlenmesi ve tedbir alınması yönünde önlemler bulunmaktadır.

Hedef 13.1'in odak noktasında insan kaynaklı iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum kapasitesinin artırılması ve iklim bağlantılı risklere dayanıklılığın oluşturulması bulunmaktadır. İklim değişikliği ve iklim bağlantılı afet politikalarının son dönemdeki Kalkınma Planlarında ön plana çıkmaya başladığı gözlenmiştir. Genel olarak 10. Kalkınma Planı iklim değişikliğini afet yönetiminde bir parametre olarak kabul etmiş olmakla birlikte, Plan ve Dönüşüm Programlarında doğrudan iklim değişikliği eksenli eylemlere yer verilmemiştir.

Hedef 13.2'nin odak noktasında iklim değişikliği ile mücadele ve uyum bağlantılı tedbirlerin, özellikle de BMİDÇS ışığında her ülkede ulusal düzeydeki politika, strateji ve planlara entegre edilmesi bulunmaktadır.

8.Kalkınma Planından itibaren iklim değişikliği konusunun plan entegrasyonunun sağlanması sürecine 9. ve 10. Kalkınma Planlarında devam edilmiştir. 9. Kalkınma Planında hedeflendiği şekilde iklim değişikliğiyle mücadeleye ilişkin Türkiye'nin kendi şartlarına uygun olarak seragazi azaltımı politika ve tedbirlerini ortaya koyan İklim Değişikliği Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmıştır. 10. Kalkınma Planında ise iklim eylemi kapsamında "yeşil büyüme" ve "sürdürülebilir kalkınma" yaklaşımları temel alınmıştır. 2010-2020 yıllarını kapsayan Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi, iklim değişikliği ile ilgili temel politikaları belirleyen yol gösterici bir belgedir. Konuyla ilgili tamamlayıcı bir diğer temel belge ise İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı (2011-2023)'dir. İklim değişikliğiyle mücadele kapsamında her iki belgede azaltım, uyum, teknoloji transferi, finansman ve kapasite geliştirme başlıkları altında enerji, binalar, sanayi, ulaştırma, tarım, arazi kullanımı ve ormancılık, atık sektörlerine ilişkin önlemler yer almaktadır.

10. Kalkınma Planında iklim değişikliğinin diğer sektörlerle ilişkisi kurulmuş, ilk kez toplam ve kişi başı sera gazı emisyon miktarları belirtilmiştir. Plan döneminde uygulanmak üzere hazırlanan Öncelikli Dönüşüm Programları altında uygulanması planlanan eylem ve önlemlerle seragazlarının kontrolüne dönük

tedbirler belirlenmiştir. Planda ayrıca iklim değişikliği önlemlerinin kentsel hizmetlerle ilişkisi kurulmuş, kentlerde atık ve emisyon azaltımı, enerji, su ve kaynak verimliliği, geri kazanım uygulamaların gerçekleştirilmesine yönelik politikalar belirlenmiştir.

Hedef 13.3'ün odağında iklim değişikliğiyle mücadele için her türlü kapasite ve farkındalığın artırılması ile teknoloji transferinin sağlanması bulunmaktadır. İlköğretim müfredatı içinde iklim değişikliğiyle ilgili konular hayat bilgisi, fen bilimleri, sosyal bilgiler dersleri ünite konuları arasında yer almakta olup ortaokul düzeyinde 7. ve 8. sınıfları için çevre eğitimi dersi bulunmaktadır. Yükseköğretim düzeyinde ise çeşitli üniversitelerde farklı disiplinlerde lisans ve lisansüstü programları kapsamında iklim değişikliği ile ilgili dersler sunulmaktadır. Emisyon azaltımı ve yutakların korunması ile iklim değişikliğinin etkilerinin müfredatta dâhil edilmesi, farklı toplumsal kesimlerin iklim değişikliğinin etkilerine karşı hazırlıklı hale getirilmesine katkıda bulunacaktır. İklim değişikliğinin müfredatta öğretim sürecinin erken aşamalarında yer bulması meslek seçimini de etkileyebilecek, öğrencilerin ilgili bilim dallarında yükseköğrenim görme ilgisini artırabilecektir.

Hedef 13.a'nın odak noktasında BMİDÇS'nin ilgili Taraflar Konferansı kararında 2020 yılından itibaren yılda en az 100 milyar Dolar'ın gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere aktarılması gerektiği, bu aktarımın ağırlıklı Yeşil İklim Fonu aracılığı ile yapılması gerektiği belirtilmektedir. İklim finansmanının hibelerle birlikte düşük faizli veya faizsiz kredi, yeşil tahvil, eş-finansman gibi farklı araçlarla da sağlanması öngörülmektedir. Türkiye'nin BMİDÇS Taraflar Konferansının kararı ile Sözleşmenin EK-II listesinden çıkarılması nedeniyle gelişmekte olan ülkelere mali destek sağlama yükümlülüğü bulunmamaktadır. Türkiye İklim Değişikliği 6. Ulusal Bildiriminde de ifade edildiği üzere başta AB yapısal fonları, kalkınma bankaları fonları, Küresel Çevre Fonu (GEF), ikili ve çok taraflı fonlar başta olmak üzere çok çeşitli finansman kaynağından iklim finansmanına erişmektedir. Türkiye gönüllü karbon piyasalarında 2015 yılında 3,2 milyon tonluk karbon kredisi ticareti yaparak 4 milyon Dolar'ı aşkın gelir elde etmiştir.³⁴

³⁴ CBD State of the Voluntary Carbon Markets 2016

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

26/11/2017 itibarıyla 170 ülkenin resmen taraf olduğu Paris Anlaşması, sanayileşme öncesi seviyeye göre küresel ortalama sıcaklık artışının 2°C'nin altında tutulması ve 1,5°C ile sınırlandırılması için gayret göstermeyi amaçlamaktadır. Anlaşma kapsamında bu doğrultuda azaltım ve uyuma ilişkin tedbirlerin alınabilmesi için gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere finansman, teknoloji ve kapasite geliştirme desteği sağlaması öngörülmüştür. Türkiye anlaşmayı 22/04/2016'da imzalamış olmakla birlikte henüz Anlaşmaya taraf değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin, BMİDÇS kararları uyarınca, Niyet Edilen Ulusal Katkı (INDC) dokümanında katkısı "Referans Senaryoya (BAU) göre sera gazı emisyonlarında 2030 yılında %21 oranına kadar azaltım" şeklinde tanımlanmıştır. Türkiye bu hedefine ulaşabilmek için yerli kaynaklarını kullanacağını ve Yeşil İklim Fonu da dâhil olacak şekilde, finans, teknik, teknoloji ve kapasite geliştirmeye yönelik uluslararası destekleri kullanma niyetini beyan etmiştir. Türkiye'nin kişi başına düşen sera gazı emisyon miktarı AB, OECD, G-20 ve dünya ortalamalarının şu ana dek altında kaldıysa da farklı metriklerden bakıldığında ve resmi hedefler doğrultusundaki gelecek projeksiyonları incelendiğinde bu tablonun değişmekte olduğu görülmektedir.

1997'den bu yana küresel çapta iklim bağlantılı yasa, mevzuat ve politikalar 2016 yılında 900'e yaklaşmıştır. Türkiye'de var olan çevre mevzuatına iklim değişikliği bağlamının daha belirgin bir şekilde entegrasyonu, iklim değişikliği politikalarının ve tedbirlerinin daha etkin şekilde uygulanmasına destek olabilecektir.

Hedef 13.1 kapsamında yürürlükteki mevzuatta afet riski azaltma stratejilerine yönelik yeterli sayıda çeşitli yol gösterici kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. Bu çerçevede, devlet öncelikle Bakanlıkların altında bu konuyla ilgili kendi teşkilatını kurmakla beraber sivil toplum kuruluşları, gönüllüler, özel/kamu sektöründe bulunan tedarikçiler, mahalli idareler, belediyeler ve il özel idareleri ile de çalışarak Türkiye'nin bu sorumluluğunu başta merkezi otoriteler olmak üzere görevleriyle ilgisi olan diğer otoriteler ve sektörlerle işbirliği yapmak suretiyle tasarlamıştır. Afet ve acil durum öncesi, sırası ve sonrasında yoğunlaşan mevzuatta da insanları ve mallarını korumaya yönelik sigorta kurumları gibi vasıtalara öncelik verilmekle beraber sağlık ve eğitim hizmetlerinin de afet sonrası devam etmesi için alınan afet ve acil durum müdahale hizmetlerinde yeterli teşkilatlanma oluşturulmuştur. Ancak, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesinin belirlediği prensipler göz önüne alındığında bu afetlerden diğer bölgelere oranla daha fazla etkilenen dezavantajlı gruplara pozitif ayrımcılık uygulanmasına yönelik bir düzenleme yapılabileceği düşünülmektedir. Diğer bir

afet riski azaltma stratejisi olarak oluşturulan veri merkezleri ve gerçek/tüzel kişilerle işbirliği yapmak suretiyle yaptırılan bilimsel araştırmalar yeterli olmakla birlikte veri toplama uygulaması daha çok deprem çerçevesinde teşkilatlanmış olup deprem dışındaki afet/acil durum riski olan bölgeler için teşkilatlanma ve işbirliği sınırlıdır. Afet sonrasında yapılacak yeniden yapılanma çalışmaları için ise hasarın giderilmesine ve günlük faaliyetlerin devamına yoğunlaşan bir teşkilatlanma sağlanmıştır, fakat Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesinde belirtilen afet sonrası rehabilitasyon çalışmaları ve iklim değişikliğine bağlı olarak gelişen afet riskleriyle ilgili halkta farkındalık yaratma konusunda özel olarak tasarlanmış bir mevzuat bulunmamaktadır.

Hedef 13.2 kapsamında 2000-2016 döneminde iklim değişikliği önlemlerinin ulusal politikalara, stratejilere ve planlamaya dâhil edilmesi hedefiyle ilişkilendirilebilecek önemli hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye'nin 2004'te BMİDÇS'ye, 2009'da da Kyoto Protokolü'ne taraf olarak uluslararası iklim rejimine katılması ve bu kararlara koşul olarak ulusal düzeyde iklim değişikliğine karşı politika ve önlemler oluşturmaya başlaması, ilgili mevzuatın ve kurumsal yapının oluşturulmasını sağlamıştır. Yürürlükteki mevzuat iklim değişikliğinin en büyük etkeni olan seragazi emisyonlarını olabildiğince aza indirme amacını yeteri kadar kapsamakta olup iklim değişikliğini olumsuz yönde etkileyen diğer nedenler arasında bulunan belirli yakıtların yakılması, radyasyon, egzoz gazı emisyonu, ısınmadan kaynaklanan emisyonlar gibi etkenlere de yer vermiştir. Bu bağlamda hazırlanmış mevzuat belirli sektörel faaliyetlerden kaynaklanan seragazi emisyonlarının ve yukarıda sayılan diğer kontrol altında tutulması gereken etkenlerin izlenip raporlanmasında doğrulayıcı kuruluşlar, bilimsel araştırmalar doğrultusunda hareket edilmesi amacıyla araştırma görevini üstlenen bilimsel danışma komisyonları gibi teşkilatlanmalar oluşturmaktadır. Ulusal planlar ve stratejiler daha çok genel çerçevede çevresel etki değerlendirmeleri ve denetim mekanizmaları üzerine yoğunlaşmış olup Türkiye için iklim değişikliğiyle ilgili olarak tarıma elverişli alanların korunmasının öneminin artması, enerji sektöründe çevre yanlısı reform ihtiyacı, ormansızlaşmanın önüne geçilmesi, su kıtlığı ve güvenilir su kaynaklarına erişim gibi iklim değişikliğinin nedeninden çok sonucu olarak ortaya çıkan hususları özel olarak ele alan önlemler ve bu etkilere uyum sağlamak amacıyla kurulan mekanizmaları kapsayan bir mevzuata ihtiyaç olduğu görülmektedir. Küresel ısınmayı arttıran ve iklim değişikliğine yol açan belirli etkenler için önleyici ve denetleyici mevzuat yeterliyken, iklim değişikliği sonucu adapte olunması gereken durumlar ve iklim değişikliğine uyum bağlamında bölgesel farklılıklar ve aciliyetler göz önüne alınarak özelleştirilmiş bir mevzuat hedefin amacını daha eksiksiz bir şekilde kapsayacaktır.

Hedef 13.3'ün uygulanmasına dönük kurumsallaşma içinde, İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu altındaki Eğitim, Bilinçlendirme ve Kapasite Geliştirme Çalışma Grubu, Sera Gazı Emisyon Azaltımı Çalışma Grubu ve İklim Değişikliğinin Etkileri ve Uyum Çalışma Grubu önemli projeler gerçekleştirmektedir. Başta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı olmak üzere ilgili diğer bakanlık ve kurumların eğitim, araştırma, yayım ve bilgilendirme çalışmaları da bu kapsamda değerlendirilebilir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri kabul edilmeden önce, Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde mevzuata entegre düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler doğrultusunda iklim değişikliği azaltım çalışması olarak adlandırılacak çeşitli faaliyetlerden doğan hava kirliliğini azaltmaya yönelik stratejiler mevcuttur. Bunların daha çok Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teşkilatlanması bağlamında hayata geçirilmesi planlanmıştır; dolayısıyla kurumsal kapasitenin geliştirilmesi daha çok Çevre ve Şehircilik Bakanlığı altında ve denetiminde, farkındalık yaratmak ve kuruluşlarla bu doğrultuda işbirliği yapmak amacıyla kurulan Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı, uluslararası sözleşmelerdeki yükümlülüklerimizi yerine getirmek amacıyla kurulan İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu, Bakanlığın çevre denetimini sürekli bir şekilde yapabilmesi ve hem insani hem kurumsal kapasitenin geliştirilmesi kapsamında belirlediği çevre gönüllüleri ve denetleyicileri kurumsal ve sistematik bir yapının parçasıdır. Bununla birlikte bu hedefle amaçlanan birincil, ikincil ve üçüncül öğretim programlarına yukarıda belirtilen kapsamda bir entegrasyon mevzuatta göze çarpmamaktadır, sözü edilen hususlar düzenlenirken daha çok denetim ve teşkilatlanma üzerinde durulmuş, kamuoyunun bilgilendirilmesi bu hedefle amaçlanan farkındalık yaratma düzeyine ulaşamamıştır. Dolayısıyla mevzuatta hâlihazırda iklim değişikliğine uyum politikaları içerisinde kamuoyunda farkındalık yaratma suretiyle yer alan teşkilatlanma genişletilip öğretim programlarına entegrasyon üzerinde durulursa hedefin belirttiği düzeyde bir farkındalık yaratılıp insani kapasitenin genişletilmesi daha kolay olabilecektir.

Hedef 13.a BMİDÇS'ye göre gelişmiş statüde olan taraf ülkelerin sözleşmedeki maddelerde sayılan amaçlar doğrultusunda yapacakları planlarda gelişmekte olan ülkelere teknoloji ve yeteri kadar sermaye transferi yapmaları gerektiği çeşitli kısımlarda vurgulanmıştır. Bu kapsamda, bu sözleşmenin bir uzantısı olan Kyoto Protokolüne ilişkin alınan kararların onaylandığına dair kanunlar mevcuttur ve Kyoto protokolünde gelişmiş taraf ülkelerin gelişmekte olan ülkelere sermaye sağlaması spesifik bir taahhüt içermese de iklim değişikliğine uyum ve önleyici politikalar kapsamında bu husus ele almıştır.

Hedef 13.b'ye göre yürürlükteki mevzuatta, spesifik olarak kadınlara, gençlere, yerel topluluklara ve dezavantajlı gruplara odaklanarak iklim değişikliğiyle ilgili etkili planlama ve yönetim kapasitesini artıracak mekanizmaların desteklenmesini ele alan düzenlemelerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

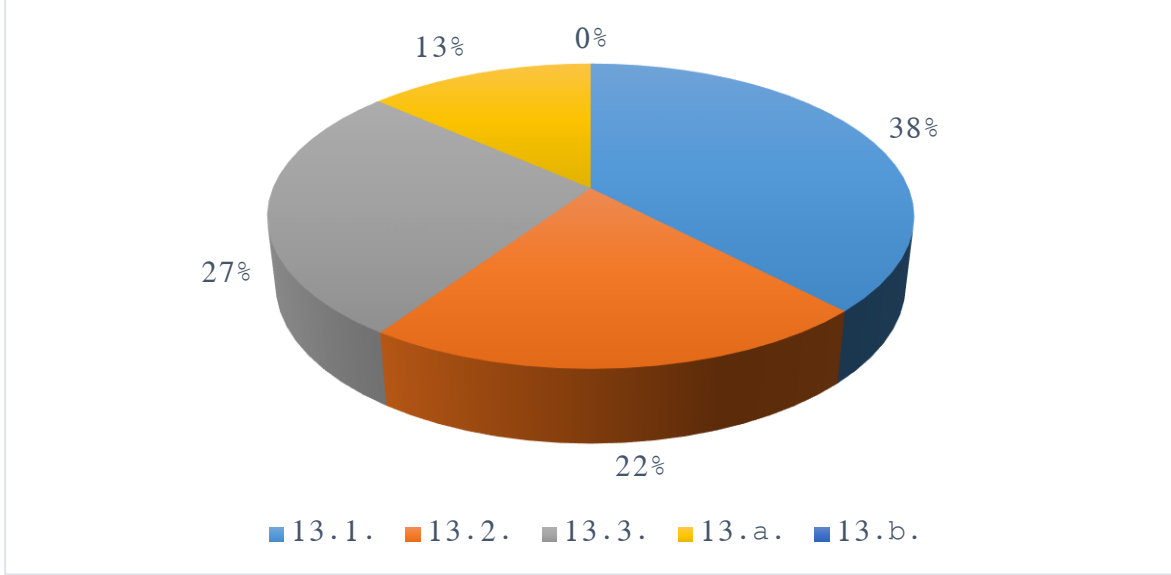
SKA 13 bazında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. Bakanlık aynı zamanda İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulunun sekretaryasını da yürütmektedir. SKA 13 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

Tablo 41. SKA-13 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA13 Koordinatör: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
13.1	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı AFAD Doğal Afet Sigortaları Kurumu
13.2	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Tarım ve Orman Bakanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
13.3	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Milli Eğitim Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı
13.a	Hazine ve Maliye Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Ticaret Bakanlığı
13.b	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı TİKA

Proje Envanteri

SKA-13 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 38'te yer almaktadır.

Grafik 38. SKA-13 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

Hedef 13.1 kapsamında afet riskinin azaltımına yönelik olarak bir dizi proje bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak AFAD tarafından yürütülen başlıca projeler Türkiye Afet Risk Yönetim Sistemi (TAFRISK) Kurulması Projesi, Bütünleşik Afet Tehlike Haritalarının Oluşturulması Projesi, IPA Sel Projesi (2015-2017), Afete Hazır Türkiye Bilinçlendirme ve Eğitim Projesi (2013-2017), Türkiye Afete Duyarlı Yerleşime Uygunluk Sistemi (TADYUS) Projesi (2013-2015), Afet Farkındalık Merkezi Projesi, Güneydoğu Avrupa Afet Risk Azaltımı Bölgesel İşbirliği Projesi (2008-2013), Okul Güvenliği Küresel Girişimi Projesidir. Ayrıca AFAD'ın iklim değişikliğinin neden olabileceği afet risklerinin belirlenmesi ve azaltılmasına yönelik kapasite artırıcı çalışmaları da bulunmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından DSİ, Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) ve AFAD'ın işbirliği ile Türkiye'de Taşkın Direktifinin Uygulanması İçin Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi (2012-2014) yürütülmüştür. Afet riskinin azaltımına yönelik olarak Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından ülkemizde yer alan 25 nehir havzası için Taşkın Yönetim Planları ve Kuraklık Yönetim Planları hazırlanmaktadır. Ayrıca İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi Projesi (2013-2016) ile iklim değişikliği senaryolarının Türkiye'nin tüm havzalarındaki su kaynaklarına etkisi tespit edilmiştir.

Hedef 13.2 ve 13.3 ile ilgili olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından iklim değişikliğinin sanayideki etkilerini değerlendirmek amacıyla İklim Değişikliği Kapsamında Sanayide Teknoloji İhtiyaç Değerlendirmesi ve Sera Gazı Azaltım Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi yürütülmüştür. Projede, iklim değişikliğiyle ilgili

önlemlerin ulusal politikalara, stratejilere ve planlara entegre edilmesi ve iklim değişikliği konularında kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ön plana çıkmaktadır.

Tablo 42. SKA-13 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

İklim Değişikliği Kapsamında Sanayide Teknoloji İhtiyaç Değerlendirmesi ve Sera Gazı Azaltım Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi	
SKA Hedefleri	13.2 - 13.3
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Proje Adı	İklim Değişikliği Kapsamında Sanayide Teknoloji İhtiyaç Değerlendirmesi ve Sera Gazı Azaltım Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi
Projenin Amacı	Proje ile, iklim değişikliği kapsamında seçilmiş sanayi sektörlerinden (demir-çelik, şeker, çimento, kireç, cam, seramik ve petrokimya) kaynaklanan sera gazı emisyonlarının hangi oranda, nasıl ve hangi maliyetle azaltılabileceğinin ortaya konulması ve diğer sektörler de uygulanabilecek bir metodolojinin geliştirilmesi, sanayinin rekabet gücünün korunmasına ve geliştirilmesine, teknolojik değişimin sağlanmasına, iklim dostu üretime geçilmesine ve bu konuda sanayi sektöründe farkındalığın artırılmasına destek olunması amaçlanmıştır.
Projenin Bileşenleri	İklim değişikliğiyle ilgili önlemlerin ulusal politikalara, stratejilere ve planlara entegre edilmesi, İklim değişikliği azaltım, iklim değişikliğine uyum, etkinin azaltılması ve erken uyarı konularında eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi, farkındalık artırılması ile beşeri ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2012 – 2015
Çıktılar	Emisyon azaltımı için ülkemiz koşullarına uygun, çevre dostu teknolojilerin sanayi sektörlerinde uygulanabilmesine yönelik uygun bir metodoloji geliştirilmiştir.
Etki	Proje sonunda, seçilen sektörler için mevcut en iyi teknolojiler raporu, emisyon azaltım potansiyeli raporu, emisyon azaltım maliyetleri raporu, 3 sanayi tesisi için fizibilite raporu, ortaya çıkan teknoloji ihtiyacının yerli imkânlarla geliştirilmesine dair araştırma raporu, tüm sanayi sektörlerine uygulanabilecek, emisyon azaltımı için çevre dostu teknolojiler odaklı uygun bir metodoloji raporu, tüm sanayinin (büyük ölçekli işletmeler, KOBİ'ler) yararlanacağı iklim değişikliğiyle mücadele konusunda kılavuz bir kitap/rehber hazırlanmıştır.

BMİDÇS çerçevesindeki sorumluluklarımız kapsamında iklim değişikliğiyle mücadele ve müzakere kapasitesini iyileştirmeye yönelik; İklim Değişikliği İki Yıllık Raporlarının Hazırlanması Projesi, Karbon Piyasasına Hazırlık için Ortaklık Programı, Türkiye'nin İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planının Geliştirilmesi Projesi ve İklim Değişikliği Ulusal Bildirimlerinin Hazırlanması Projeleri yürütülmüştür. Ayrıca, Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesi Ortak Programı, Türkiye'nin Uluslararası İklim Değişikliği Müzakerelerine Etkin Katılımı ve Gönüllü Karbon Piyasalarına Yönelik Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi, Türkiye'de İklim Değişikliği Politikalarının Tanıtılması Projesi ve İklim Uyum Stratejilerinin Geliştirilmesi için Kurumsal ve Teknik Kapasitenin Arttırılması Projesi Hedef 13.1, 13.2 ve 13.3 kapsamında yürütülmüş diğer projelerdir.

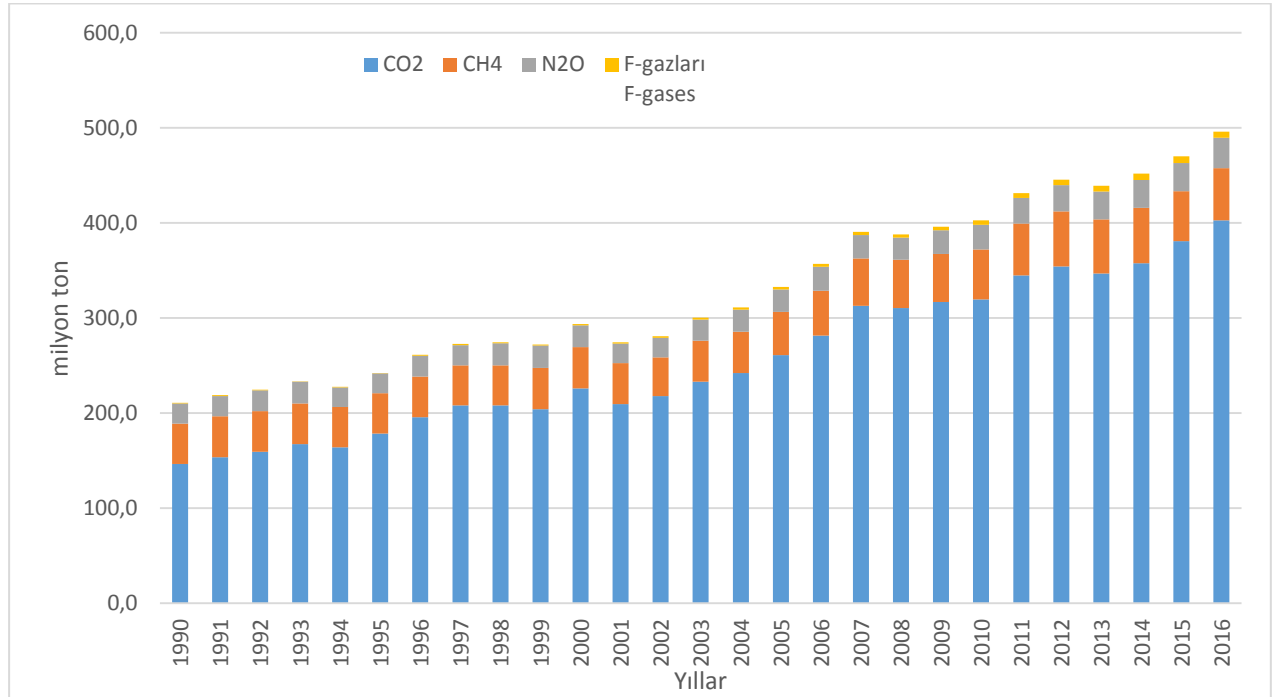
Hedef 13.b kapsamında başta TİKA aracılığıyla birçok proje yürütülmüştür. Ülkemiz tarafından yapılan proje faaliyetlerin bir bölümü aşağıda özetlenmektedir.

- 6. Uluslararası Meteorolojik Radar Eğitimi, 2012: Eğitime Tunus, Kuveyt, Romanya, Senegal, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Burkina Faso, Macaristan, Moldova Cumhuriyeti, Kazakistan, Bahama, Suudi Arabistan ve Etiyopya'dan çok sayıda kursiyerler katılmıştır.
- Meteoroloji, Toz taşınımı, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele konulu Üçüncü Uluslararası Çalıştay, 2013: Çalıştaya Suudi Arabistan, Umman, Lübnan, İran, Libya, Cezayir, Fas, Sudan, Yemen, Filistin, Birleşik Arap Emirlikleri, Tunus ve Ürdün'den katılım sağlanmıştır.
- MGM ile Avrupa Meteoroloji Uyduları İşletme Teşkilatı'nın (EUMETSAT) birlikte yürüttüğü SADCA (Satellite Data Access for Central Asia - Orta Asya Ülkelerine Meteorolojik Uydu Verisi Sağlama) projesi 2014 yılında tamamlanmıştır. Proje kapsamında Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın milli meteoroloji teşkilatlarına meteorolojik uydu verilerine erişim ve kullanım sağlanmıştır.
- 2014 yılında Meteoroloji Konusunda Performansı Artırma ve Değerlendirme ile Kalite Yönetim Sistemleri, Dokümantasyon ve İç Tetkik eğitimleri Yemen Meteoroloji Teşkilatı çalışanlarına verilmiştir.
- MGM ve TİKA, Filistin Meteoroloji İşleri uzmanlarına yönelik 2006 yılından beri çeşitli konularda eğitim programları ve kurslar düzenlemektedir.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

Son yıllarda Türkiye'de gerçekleşen hortum, sel, yıldırım düşmesi, aşırı sıcak hava ve dolu gibi afetlerin sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. Türkiye'de iklim değişikliğine bağlı olarak sellerin neden olduğu ekonomik kayıplar sismik afetler nedeniyle gerçekleşen ekonomik kayıplardan sonra ikinci sıradadır.

Türkiye'nin kümülatif ve kişi başına düşen seragazı emisyonları 1990-2015 döneminde artış göstermiştir. Bu emisyonlarda en büyük pay enerji sektörüne, seragazı emisyonları açısından CO₂ emisyonlarına aittir. (Bknz. Grafik 39) Türkiye'nin kişi başına düşen seragazı emisyon miktarı AB, OECD, G-20 ve dünya ortalamasının altında kalmaktadır. Bu konuyla ilgili Türkiye'nin sayısal hedefi, Niyet Edilen Ulusal Katkı (INDC) dokümanında "Referans Senaryoya (BAU) göre seragazı emisyonlarında 2030 yılına kadar %21 oranında azaltım" şeklinde tanımlanmıştır.

Grafik 39. Toplam Seragazı Emisyonları

Uluslararası alanda iklim değişikliğiyle mücadele amaçlı Ar-Ge işbirlikleri yaygınlaşmaktadır. Özellikle çok aktörlü girişimler, artan biçimde iklim değişikliği bağlantılı Ar-Ge çalışmalarına odaklanmaktadır. Bu tür gönüllü platformlar, gelişmiş ülkelere iklim finansmanı ve teknoloji transferi mekanizması olarak işlemektedir. Ülkemizde, Ar-Ge çalışmalarının ve harcamalarının kaydı düzenli olarak tutulmakla birlikte, doğrudan ve dolaylı olarak iklim değişikliği Ar-Ge harcamalarının oranı bilinmemektedir. Bu çerçevede, iklim değişikliği azaltım ve uyum ile ilgili Ar-Ge çalışmaları ve

harcamalarını ayrı olarak izlemeye dönük bir kayıt sistemi kurulması ihtiyacı bulunmaktadır.

Değerlendirme

SKA 13 kapsamında 2000-2016 döneminde özellikle iklim değişikliği bağlantılı tedbirlerin ulusal politikalara, stratejilere ve planlara entegrasyonu ile kurumsal kapasitenin geliştirilmesi gibi konularda önemli ilerleme kaydedilmiştir.

Doğaya bağlı olarak sürdürülen bir faaliyet olduğu için iklim değişikliğinin olumsuzluklarından en fazla etkilenecek sektörlerden birisi tarımdır. İklim değişikliğinin Türkiye üzerindeki başlıca etkilerinin kuraklık, çölleşme, tarımsal verimde düşüş, biyolojik çeşitlilik kaybı, orman yangınlarında ve salgın hastalıklar ile zararlılarda artış olacağı tahmin edilmektedir. Bu sebeple, tarımda suyun tasarruflu kullanımı ve su kaynaklarının kirletilmeden kullanılması bilinci, tarım arazilerinin korunması, çayır/mera ıslahı, erozyonla mücadele, risklerin erken algılanması, bitkisel ve hayvansal üretimde kuraklığa dayanıklı türlerin seçimi ve geliştirilmesine ilişkin stratejiler ve hedefler geliştirilmesi önem arz etmektedir.

SKA 13'ün diğer SKA hedeflerinin hemen tümüyle güçlü çift yönlü etkilenme ve etkileme ilişkisi bulunmaktadır. SKA 13'le çok yüksek derecede çift yönlü etkileşimi olan SKA hedefleri SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 2 (Açlığa Son), SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji) ve SKA 15 (Karada Yaşam) kapsamında yer almaktadır. Ayrıca SKA 13; SKA 4 (Nitelikli Eğitim) ve SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar) kapsamındaki hedeflerden çok yüksek derecede etkilenmekte, SKA 12 (Bilinçli Üretim ve Tüketim) kapsamındaki hedefleri de çok yüksek derecede etkilemektedir.

3.14. SKA 14: Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak

SKA 14 kapsamında 10 hedef bulunmakta olup bu hedeflerden 6'sı Türkiye için geçerlidir.

14.1 2025'e kadar deniz atıkları ve besin maddesi kirliliği dâhil, özellikle karasal faaliyetlerden kaynaklanan her türlü deniz kirliliğini önlemek ve kayda değer miktarda azaltmak

14.2 2020'ye kadar, önemli olumsuz etkileri önlemek için, deniz ve kıyı ekosistemlerini dayanıklılıklarını da artıracak biçimde sürdürülebilir bir şekilde yönetmek ve korumak ve sağlıklı ve üretken okyanuslar için ekosistemlerin restore edilmesi amacıyla harekete geçmek

14.3 Her düzeyde geliştirilmiş bilimsel işbirliği yolunu da içerecek şekilde okyanus asitlenmesinin etkilerini ele almak ve mümkün olduğunca azaltmak³⁵

14.4 2020'ye kadar, mahsul toplamayı etkili bir şekilde tanzim etmek; aşırı avlanma, yasadışı, kayıt dışı ve kuraldışı (YKK) balıkçılı ve tahrip edici balıkçılık uygulamalarını bitirmek ve balık stoklarını, en azından biyolojik karakteristiklerine göre belirlenen maksimum sürdürülebilir ürünü sağlayabilecek seviyelere çıkarmak amacıyla, optimum zamanda restore etmek üzere bilimsel temelli yönetim planları uygulamak

14.5 2020'ye kadar, ulusal ve uluslararası yasalarla uyumlu olacak şekilde ve mevcut en iyi bilimsel bilgiye dayanarak kıyı ve deniz alanlarının en az %10'unu koruma altına almak

14.6 Gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkeler için uygun, etkili ve farklılaştırılmış muamelenin DTÖ balıkçılık sübvansiyonları müzakerelerinin ayrılmaz bir parçası olması gereğini tanıyarak; 2020'ye kadar, kapasite aşımı ve aşırı avlanmaya yol açan balıkçılık sübvansiyonlarını yasaklamak, yasadışı, kayıt dışı ve kuraldışı balıkçılığa neden olan sübvansiyonları sona erdirmek ve bu tarz yeni sübvansiyonlar başlatmaktan kaçınmak

14.7 2030'a kadar küçük ada devletleri ve en az gelişmiş ülkelerin; balıkçılık, su ürünleri ve turizmin sürdürülebilir yönetimini de içerecek şekilde, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımından edindikleri ekonomik faydaları artırmak³⁶

³⁵ Okyanusa kıyısı olan ülkeler tarafından gündemdedir, Türkiye için geçersizdir.

³⁶ Ada devletleri ve EAGÜ için geçerlidir, Türkiye'yi kapsamamaktadır.

14.a Okyanus sağlığını iyileştirmek ve deniz biyolojik çeşitliliğinin başta küçük ada devletleri ve en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına katkısını artırmak amacıyla; Deniz Teknolojisi Transferine İlişkin Hkmetler arası Oşinografi Komisyonu Kriterleri ve Rehberleri doğrultusunda bilimsel bilgiyi artırmak, araştırma kapasitesini güçlendirmek ve deniz teknolojileri transfer etmek³⁷

14.b Küçük lekli olta balıkçıların deniz kaynakları ve pazarlarına erişimini sağlamak

14.c "İştediğimiz Gelecek" belgesinin 158. paragrafında da belirtildiği üzere okyanusların ve okyanus kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusunda yasal erveveyi belirleyen Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde yer aldığı şekliyle uluslararası hukuku uygulayarak okyanusların ve okyanus kaynaklarını korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını iyileřtirmek³⁸

SKA 14, deniz ve kıyı ekosisteminin korunması; deniz kaynakları ve ürünlerinin sürdürülebilir kullanımı ve korunmasını; okyanusların kirlenmesi ve asitleşmesinin engellenmesi; deniz teknolojisinin transferi ve balıkçılık teşviklerini kapsamaktadır.

Politika ve Stratejiler

2000-2016 döneminde SKA 14, Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda değişik boyutlarda ele alınmıştır. Plan ve programlara ek olarak Türkiye'nin İklım Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı; Deniz ve Kıyı Koruma Alanları Ulusal Strateji ve Eylem Planı; İklım Değişikliği Strateji Belgesi; Biyolojik eşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı; evre ve şehircilik Bakanlığı (şB) Stratejik Planı; mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı (OSİB) Stratejik Planı ve mülga Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) Stratejik Planı diğer temel politika dokümanlarıdır.

³⁷ Okyanusa kıyası olan ülkelerin gündemindedir.

³⁸ Türkiye için geçerli değildir.

Tablo 43. SKA-14 ile İlgili Politika Dokümanları

SKA 14	Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
1	(14.1-2-3-4-5-7, 14.b)	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar, İklim Değişikliği Strateji Belgesi, Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal Sulak Alan Stratejisi
2	(14.2)	ÇŞB Stratejik Planı, mülga OSİB Stratejik Planı
3	(14.4)	Mülga GTHB Stratejik Planı
4	(14.5)	Deniz ve Kıyı Koruma Alanları Ulusal Strateji ve Eylem Planı, ÇŞB Stratejik Planı, OSİB Stratejik Planı
5	(14.6)	Türkiye Deniz Araştırmaları Strateji Belgesi (2014)

Taraf olunan uluslararası ve bölgesel sözleşmeler ile Kalkınma Planları dikkate alındığında, Türkiye açısından SKA 14 hedeflerinin ağırlıklı olarak deniz kirliliği, deniz ve kıyı ekosistemler ve balıkçılıkla ilgili olduğu görülmektedir.

Hedef 14.1 ve 14.2 deniz ve okyanus kirliliğinin önlenmesi ve kayda değer miktarda azaltılması konularını içermekte olup başta kalkınma planları ve yıllık programlar olmak üzere ÇŞB ve Tarım ve Orman Bakanlığı gibi ilgili kamu kurumları tarafından hazırlanan stratejiler dâhilinde Türkiye'nin deniz ve okyanus ekosistemlerinin korunmasına yönelik tedbirler aldığı göstermektedir.

Hedef 14.4 kapsamındaki en önemli başlık balık stoklarının korunması ve geliştirilmesidir. 10. Kalkınma Planında balıkçılıkta kaynak yönetiminin bilimsel verilere dayalı ve etkin bir biçimde gerçekleştirilmesi ve idari kapasitenin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Su ürünleri yetiştiriciliğinde, çevresel sürdürülebilirlik gözetilerek, ürün çeşitliliği ve markalaşma ile uluslararası pazarlarda rekabet edebilirliğin artırılması hedeflenmiştir.

Hedef 14.5 kapsamında 2018 yılı programında kıyı alanlarında planlama, uygulama ve yönetime ilişkin model önerileri geliştirilmesi; kıyı alanlarında yetkisi olan kurumlar ve ilgili sektörler arasında uyum ve koordinasyonun sağlanmasına yönelik planlama, uygulama ve yönetim araçları geliştirilerek mevzuat önerileri ortaya konulması hedeflenmiştir.

Hedef 14.6, 14.7, 14.a ve 14. b kapsamında 10. Kalkınma Planı ve 2018 Yılı Programında yeterli ve dengeli beslenmeyi esas alan, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkin ve talebe dayalı üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, doğal kaynakları sürdürülebilir kullanan bir balıkçılık sektörünün oluşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca, gıda güvenliğini teminen ürün piyasalarında ve gelirlerinde istikrar

gözetilerek etkin stok yönetimi, üretim, pazarlama ve tüketim zincirinde kayıpların azaltılması, piyasaların düzenlenmesine ilişkin idari ve teknik kapasitenin güçlendirilmesi ve dış ticaret araçlarının etkin kullanılması hedeflenmiştir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

2872 sayılı Çevre Kanunu ve ilgili mevzuat kapsamında, kara kökenli ve denizcilik faaliyetlerinden kaynaklanan katı atıkların denizlerimize girişinin önlenmesine yönelik esaslar belirlenmiş olup, bu bağlamdaki çalışmalar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

1990 yılında ülkemizin taraf olduğu Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesi Sözleşmesine (MARPOL 73/78) dayanılarak yayımlanan Gemilerden Atık Alınması ve Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ve gemi atıklarının yönetimini düzenleyen mer'i mevzuat dâhilinde gemilerin normal faaliyetlerinden kaynaklanan atıkların denize yasadışı boşaltılmasının önlenmesine yönelik çalışmalar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinasyonunda ilgili kurum/kuruluşlar ile birlikte sürdürülmektedir. Bu kapsamda, tüm gemi ve kıyı tesislerinin, bir olay veya kirlenme meydana gelmesinin önlenmesini veya kirlenme meydana geldiğinde deniz emniyetinin sağlanmasını, deniz ve deniz çevresinin korunmasını, insan hayatına, mallara, denize ve deniz çevresine verilecek zararların önlenmesini veya azaltılmasını temin etmek üzere gerekli tüm tedbirleri almaları öngörülmüştür. Ayrıca, mevzuat su kalitesinin korunmasına önem vermiş, bu kapsamda, atıksuların boşaltım ilkeleri ve boşaltım izni, su kirliliğinin önlenmesi için yapılacak olan izleme ve denetleme usul ve esaslarını belirlenmiştir

Hedef 14.1 ve 14.2 ile ilgili yürürlükteki mevzuat, deniz kirliliğinin önlenmesi ile deniz ve kıyı ekosistemlerinin belirgin olumsuz etkilerden korunması için önemli düzenlemeler getirmiştir. Mevzuatta sorumlu kurum ve kişiler ile görevleri belirtilmiştir. Ayrıca mevcut mevzuatta acil müdahalenin yapılması için prensipler ve uygulamaya yönelik alınacak tedbirler belirlenmiştir.

Bu kapsamda, atıksuların boşaltım ilkeleri ve boşaltım izni, su kirliliğinin önlenmesi için yapılacak olan izleme ve denetleme usul ve esasları belirlenmiş, hassas su kütlelerinin neler olduğunu tarif edilmiş ve bunların korunması için alınması gereken önlemler vurgulanmış, suların kalitesinin artırılması için iyileştirme çalışmaları öngörülmüştür.

Hedef 14.3 kapsamında düzenlemeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

Hedef 14.4 kapsamında yürürlükteki mevzuatta, su ürünleri stoklarını korumak ve su ürünleri kaynaklarından ekonomik olarak yararlanmak üzere, su ürünlerinin elde edilmesi, satımı, pazarlanması ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Balık stoklarındaki çeşitliliğin korunması için hem genel hem de bazı balık türlerine özel korumalar ve av yasakları getirilmiştir. Ayrıca, patlayıcı ve zararlı maddelerin kullanılması yasaklanarak doğaya zararlı balıkçılık uygulamalarının sona erdirilmesi amaçlanmıştır. Balıkçılık uygulamalarının yasal sınırlar içerisinde yapılmasını sağlayacak hükümler getirilmiştir. Ayrıca su ürünleri genetik kaynaklarının korunması, sürdürülebilir kullanılması ve tescil edilmesi için bilimsel araştırmalar yapacak komisyonların kurulması öngörülmüştür. Ayrıca Türkiye bu konularda sadece yönetmeliklerle düzenleme yapmakla yetinmemiş aynı zamanda uluslararası anlaşmalara da imza atarak biyolojik çeşitliliğin sağlanması ve balıkçılığın geliştirilmesi ile ilgili sorumluluk altına girmiştir. Dolayısıyla, yürürlükteki mevzuat bu amaca hizmet etmekte, kapsayıcı düzenlemeler getirmektedir.

Hedef 14.5 ile ilgili mevzuatta, kıyı ve deniz alanlarının korunması için çeşitli yönetmelikler yer almaktadır. Bu yönetmelikler çok çeşitli açılardan deniz ve kıyı alanlarının korunmasını amaçlamıştır. Ayrıca, bilimsel ve teknik gelişmelerin denizcilik sektörüne yansıtılabilmesi için bir komisyon kurulması öngörülmüştür. Dolayısıyla, kıyı ve deniz alanlarının korunmasında bilimsel bilgilere başvurulması amacına hizmet edilmektedir.

Hedef 14.6 kapsamında gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelere özel ve farklı muamele ilkesinin Dünya Ticaret Örgütü balıkçılık teşvikleri müzakerelerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu yeniden teyit ederek 2020'ye kadar kapasite aşımı ve aşırı avlanmaya katkıda bulunan balıkçılık teşviklerinin bazı türlerinin yasaklanması, yasa dışı, bildirilmeyen ve düzenlenmesiz balıkçılığa katkıda bulunan teşviklerin ortadan kaldırılması ve bu tür yeni teşviklerin uygulamaya konmasından kaçınılmasıdır. Yürürlükteki mevzuat, yönetmeliklerden ve uluslararası anlaşmalardan oluşmaktadır. Yönetmeliklerde, su ürünlerini korumak amacıyla balık avcılığının nasıl yapılacağı düzenlenmiştir. Patlayıcı ve zararlı maddelerle avcılık yapılması yasaklanmıştır. Tüm balık türlerinin avlanması konusunda genel yasaklamaların ve sınırlamaların yanı sıra, bazı balık türlerinin korunması için özel yasaklamalar ve sınırlamalar getirilmiştir. Uluslararası anlaşmalar ise ton balıklarının korunması ve Avrupa'da balıkçılığın geliştirilmesi amacıyla imzalanmıştır.

Hedef 14.7 2030'a kadar balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği ve turizmin sürdürülebilir yönetimi yoluyla deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımından elde edilerek gelişmekte olan küçük ada devletlerine ve en az gelişmiş ülkelere sunulan ekonomik yararların artırılması ile ilgilidir. İlgili yönetmeliklerde, su ürünleri

yetiştiriciliğinin sürdürülebilirliği açıkça amaçlanmıştır ve bunun için kurallar, ilkeler, denetim getirilmiştir. Ayrıca, su ürünlerinden sürdürülebilir şekilde ekonomik faydalanma da amaçlanmıştır. Uluslararası anlaşmalarda ise, çeşitli ülkelerle biyolojik çeşitliliğin korunması ve balıkçılık faaliyetleri ile ilgili işbirliğine gidilmiştir.

Hedef 14.a, b ve c kapsamında düzenleme bulunmamaktadır.

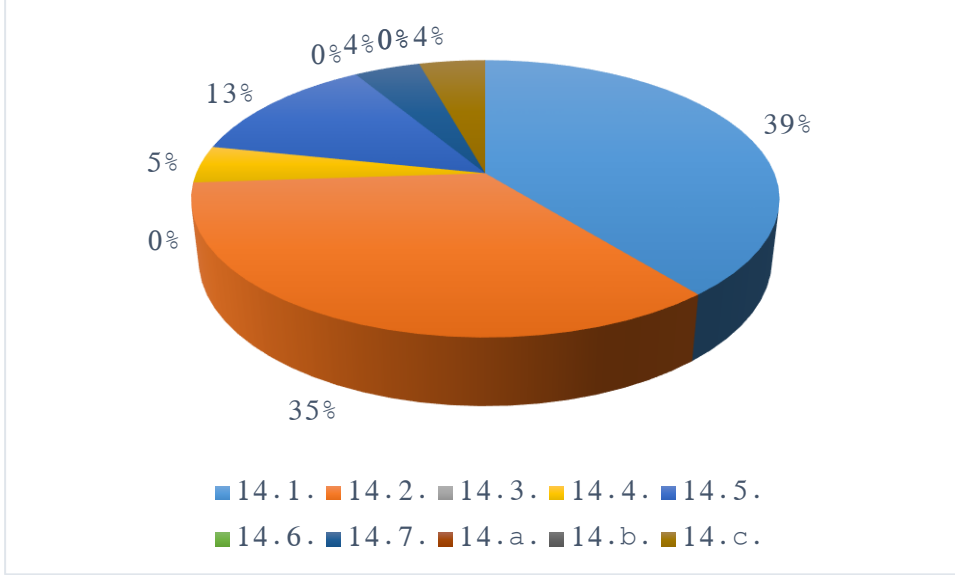
SKA 14 kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 14 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

Tablo 44. SKA-14 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA14 Koordinatör: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
14.1	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
14.2	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı TÜBİTAK
14.3	-	-
14.4	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
14.5	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı
14.6	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Dışişleri Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Ticaret Bakanlığı
14.7	-	-
14.a	-	-
14.b	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
14.c	-	-

Proje Envanteri

SKA-14 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 40'da yer almaktadır.

Grafik 40. SKA-14 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

Deniz ve okyanus kirliliğinin önlenmesi, ekosistemlerin korunması başlığında pek çok proje yürütülmekte olup TÜBİTAK-MAM sorumluluğunda diğer kamu ve kuruluşları işbirliğiyle denizlerde kirliliğin izlenmesi, biyoçeşitliliğin korunması ve izlenmesi, tehlikeli atık düzeyinin tespitine yönelik faaliyetler öne çıkmaktadır.

Deniz Dip Tarama Uygulamaları ve Tarama Malzemesinin Çevresel Yönetimi (DİPTAR) Projesi, deniz kirliliğinin azaltılmasına yönelik etkisi yüksek projelerden biridir. Projede, deniz dibi tarama ve bertaraf çalışmalarının ekosisteme ve insan sağlığına zarar vermeden sürdürülebilir kullanım ilkeleri doğrultusunda yönetiminin sağlanması hedeflenmektedir.

Tablo 45. SKA-14 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Deniz Dip Tarama Uygulamaları ve Tarama Malzemesinin Çevresel Yönetimi (DİPTAR)	
SKA Hedefleri	14.1
Proje Yürütücüsü Kurumlar	TÜBİTAK-MAM, ODTÜ ve İstanbul Üniversitesi
Proje Adı	Deniz Dip Tarama Uygulamaları ve Tarama Malzemesinin Çevresel Yönetimi
Projenin Amacı	Uluslararası mevzuat ve uygulamalar dikkate alınarak, ülkemizde yapılan deniz dibi tarama ve bertaraf çalışmalarının ekosisteme ve insan sağlığına zarar vermeden sürdürülebilir kullanım ilkeleri doğrultusunda yönetiminin sağlanmasını amaçlamaktadır.
Projenin Bileşenleri	<ul style="list-style-type: none"> - Mevcut Dip Tarama, Boşaltım ve Bertaraf Kriterleri/Mevzuatı Durum Değerlendirmesi - Dip Tarama Malzemesinin Karakterizasyonu, Boşaltım Kriterlerinin ve Deniz Ortamına Olan Çevresel Etkilerinin Belirlenmesi -Denize Boşaltım/Bertaraf Alanlarının Belirlenmesi -Denize Boşaltım Alanlarında Potansiyel Etkiler ve İzleme -Pilot Bölgelerde Dip Tarama Malzemesi Yönetim Uygulamaları -Dip Tarama Malzemesinin Susuzlaştırılması ve Faydalı Kullanımı -Dip Tarama ve Boşaltımı İçin En Uygun/Uygulanabilir Yöntemlerin Belirlenmesi -Bilginin Yayılımı
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2013 - 2016
Çıktılar	<p>Literatür ve Mevzuat Taraması</p> <p>Tarama Malzemesinin Yönetimi İçin Karar Destek Sistemi</p> <p>Boşluk Analizi ve Veri Toplama (Örnekleme, Analiz)</p> <p>Ekotoksikolojik Testler: Fitoplankton, Midye, Karides, Bakteri</p> <p>Denize Boşaltım/Bertaraf Alanlarının Belirlenmesi</p> <p>Veri Yönetimi (CBS) ve Modelleme</p> <p>Risk Değerlendirme ve İzleme</p> <p>Tarama Malzemesi Ön İşlemleri ve Faydalı Kullanımı</p> <p>Fayda-Maliyet Analizi</p>
Etki	Proje sonunda, karasal kökenli faaliyetler ile deniz çöpü ve gıda atıklarının dökülmesinden kaynaklanan su kirliliği de dâhil deniz kirliliğinin tüm biçimlerinin önlenmesi ve önemli ölçüde azaltılması hedeflenmiştir.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

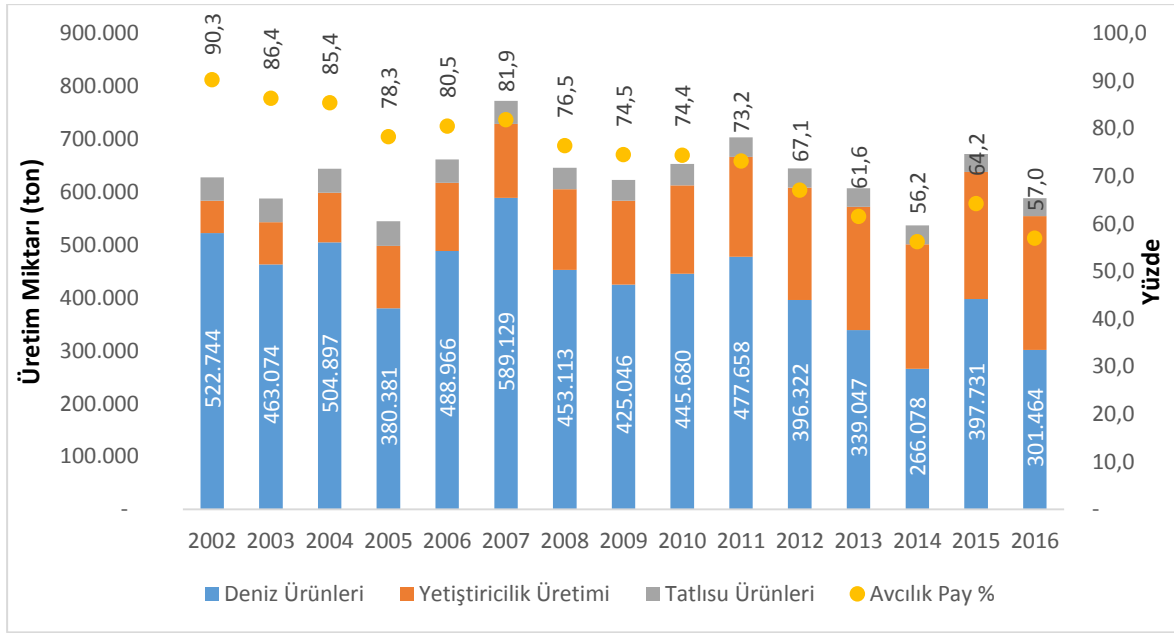
2008-2013 yılları arasında okyanusların üçte ikisinin balıkçılık- aşırı avlanma, iklim değişikliği ve deniz-kara kökenli kirlenme gibi insan baskıları altında olduğu görülmektedir. Bu baskıların deniz ekosistemi üzerindeki kümülatif etkileri incelendiğinde, en çok etkilenen alanların, Kuzey Denizi ile Güney ve Doğu Çin Denizleri olduğu görülmektedir.

Türkiye, ada ve adacıklar hariç 8.592 km kıyı uzunluğuna sahip olup 1.865 km'lik kısmı (%22) koruma altındadır. Deniz koruma alanlarımızın büyüklüğü 1.444.293 ha'dır. Türkiye denizlerinde 5.000'den fazla canlı türü yaşamaktadır. Bunların 480 türünü balık, 2.114 türünü de algler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kıyı şeridinde yaklaşık 3 bin bitki ve hayvan türü bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye denizlerinde Akdeniz fokü, balina ve yunusların oluşturduğu 11 deniz memeli türü bulunmaktadır.³⁹

2002 yılında su ürünleri üretiminin %90'ı denizler ağırlıklı olmak üzere avcılık kaynaklıyken 2016 yılında bu oran %57'ye gerilemiş, aradaki dönemde avcılık üretimi dalgalanma gösterirken yetiştiricilik üretimi düzenli bir şekilde artmıştır. 2000-2016 döneminde toplam su ürünleri üretimi 582 bin tondan 588 bin tona çıkmıştır. Aynı dönemde ihracat, yetiştiricilik ürünlerine dayalı olarak önemli bir gelişme gösterirken ithalatta da hızlı bir artış görülmüştür. Ancak yurtiçi tüketimin gerilediği görülmektedir. Nüfus artışına bağlı olarak kişi başı tüketim de yıllık 8 kg düzeyinden 6,1 kg'a düşmüştür. Türkiye'nin sahip olduğu uzun kıyı şeridine rağmen ürünleri üretimi arzu edilen seviyelere ulaştırılamamış olup, su ürünleri tüketiminde de mevcut potansiyel yeterince harekete geçirilememiştir.

Hedef 14.4. Türkiye'de balık stoklarındaki azalmaya bağlı olarak ve avcılık sebebiyle denizlerden üretilen su ürünleri miktarında dalgalanma olduğu, 2002 yılında 522 bin ton civarında olan üretimin 2016 yılında 300 bin ton civarına düştüğü görülmektedir. (Grafik 41) Türkiye özelinde stokların saptanmasına yönelik araştırmalar 8. Kalkınma Planından bu yana vurgulanmasına rağmen yakınlarda projeye dönüşmüştür. Özellikle, son yıllarda Tarım ve Orman Bakanlığı araştırma enstitüleri tarafından yürütülen stok araştırmalarına hız verilmiştir. Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü (SUMAE) ve ODTÜ işbirliğinde 2011 yılında başlatılan hamsi stok araştırmaları halen SUMAE tarafından yürütülmeye devam edilmektedir. Ayrıca aynı enstitünün önemli demersal ve pelajik türlerin stokları üzerine yürüttüğü iki büyük proje bulunmaktadır.

³⁹ Mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı

Grafik 41. Su Ürünleri Üretim Miktarları (Ton) ve Avcılık Payı⁴⁰

Yasadışı avlanmanın önlenmesi, denetim altına alınması konusunda Balıkçı Gemilerini İzleme Sistemi (BAGİS) projesi ile önemli bir adım atılmıştır. Avcılık üretiminin yaklaşık %90'ını karşılayan 12 metre ve üzeri 1.350 adet balıkçı gemisine BAGİS cihazı takılmış durumdadır. Bu gelişme kontrol ve denetimi hizmetlerinde etkinliğin sağlanmasına yardımcı olmuştur.

Avcılık üretiminin yaklaşık %75'inin gerçekleştiği Karadeniz'de geçmiş dönemdeki ekosistem kaymalarının da etkisiyle bazı türlerin stoklarındaki azalmanın sürdüğü görülmektedir. Bu azalmaya yönelik daha etkili politikalar geliştirilmesi, önlemler alınması ihtiyacı sürmektedir.

Uzak denizlerde açık deniz balıkçılığının yeterli düzeyde geliştirilememiş olması ve atıl avcılık kapasitesinin değerlendirilememesi de önemli gelişim alanlarından biri durumundadır.

Hedef 14.5 için bir gösterge belirlenmiştir:

- Deniz alanlarındaki korunan alanların oranı (Gösterge 14.5.1)

Türkiye'deki yaklaşık 346.138 hektarlık denizel alan 31 Deniz ve Kıyı Alanı (Akdeniz'de) yasal olarak koruma altında bulunmaktadır. Mevcut durumda Türkiye kara sularının yaklaşık %4'ü korunmaktadır⁴¹.

⁴⁰ TÜİK Su Ürünleri İstatistikleri, 10. Kalkınma Planı Su Ürünleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu

⁴¹ <http://www.dka.gov.tr>

Değerlendirme

Türkiye'nin, üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olarak deniz kaynakları başta olmak üzere su kaynaklarını daha etkin kullanması ve yönetmesi gereklidir. İklim değişikliği, okyanuslardaki asidifikasyon ve ötrofikasyon gibi gelişmelerin iç denizlere de taşınması, ulusal ölçekte ortaya çıkan deniz kirliliği gibi sorunları bertaraf etmeye yönelik politika ve uygulamalar önem arz etmektedir.

"Deniz ve okyanus kirliliğinin önlenmesi, ekosistemlerin korunması" başlığında, Hedef 14.1, 14.2 kapsamında, deniz kirliliğinin azaltılmasına, deniz ve kıyı ekosistemlerinin iyileştirilmesine yönelik önemli mesafe kaydedilmiştir. Ancak özellikle Hedef 14.5 kapsamında DKKA Ulusal Strateji ve Eylem Planının genişletilmesine yönelik eylemlerin de gündeme alınması gerekli görülmektedir.

"Su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi" başlığında Türkiye'de balık stoklarındaki azalmaya bağlı olarak ve avcılık sebebiyle denizlerden üretilen su ürünleri miktarında dalgalanma olduğu görülmektedir. Hedef 14.4 kapsamındaki en önemli başlık balık stoklarının korunması ve geliştirilmesidir. Stokların saptanmasına yönelik araştırmaların hayata geçirilmesi ihtiyacı tespit edilmektedir. Avcılık üretiminin yaklaşık %75'inin gerçekleştiği Karadeniz'de bazı türlerin stoklarındaki azalmaya yönelik daha etkili politikalar geliştirilmesi, önlemler alınması ihtiyacı sürmektedir. Uzak denizlerde açık deniz balıkçılığının yeterli düzeyde geliştirilememiş olması ve atıl avcılık kapasitesinin değerlendirilememesi de önemli gelişim alanlarından biri durumundadır.

Hedef 14.6 kapsamında tüketimin artırılması ve rekabetçi özelliğın sürdürülmesi için iyi tarım uygulamalarını teşvik edici, haksız rekabete ve sebepsiz zenginleşmeye yol açmayan, Ar-Ge'yi özendirici desteklemelerin devam etmesinde yarar görülmektedir.

Hedef 14.b kapsamında küçük ölçekli balıkçılık sektörü tüm su ürünleri sektörü içerisinde önemli yer tutmaktadır. İstihdam yaratma konusunda küçük ölçekli balıkçılığın endüstriyel balıkçılığa göre daha çok insana iş imkânı sağladığı görülmektedir. Ayrıca, sektörde yeni istihdam yaratmak için gerekli yatırım miktarında da büyük ölçekli balıkçılığa göre çok daha avantajlı konumdadır. Sürdürülebilirlik ve stokların korunması bakımlarından da küçük ölçekli balıkçılık büyük ölçekli balıkçılığa göre daha çevreci, stokların ve deniz kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından da daha etkin bir yöntemdir.

11. Kalkınma Planı kapsamında sürdürülebilir su ürünleri üretimine yönelik olarak deniz kaynaklarının etkin kullanımı ve yönetimi perspektifinden bütüncül bir çalışmanın yapılması önerilmektedir.

Deniz kaynaklarının korunması aynı zamanda sürdürülebilir su ürünleri üretimiyle sosyoekonomik katkının da artması anlamına gelmektedir. Türkiye, bu anlamda deniz kaynaklarından potansiyelinin çok altında yararlanmaktadır. Öte yandan, stokların azalmakta olması da eklendiğinde deniz balıkçılığının korunması ve geliştirilmesi gerekli görülmektedir.

SKA 14 hedeflerinin diğer SKA hedeflerinden SKA 13 (İklim Değişikliğiyle Mücadele), SKA 16 (Sulh ve Adalet) ve SKA 17 (Amaçlar için Ortaklıklar) yer almakta, SKA 1 (Yoksulluğa Son) kapsamındaki hedefler ise SKA 14 hedeflerinden yüksek derecede etkilenmektedir.

Okyanusların kıyısında on milyonlarca insanın yaşadığı ve geleneksel olarak beslenmelerinin ve geçimlerinin deniz kaynakları üzerinden sağlandığı göz önünde tutulduğunda, SKA 14'ün, yoksulluğun azaltılması, açlıkla mücadele, insan sağlığı ve ekonomik gelişme ile ilgili SKA'ları doğrudan etkilemekte olduğu görülmektedir. Bununla beraber, iklim değişikliği, enerji, havzalardaki su kalitesi, sorumlu tüketim ve üretim konuları ile ilgili SKA'lar da SKA 14'ü etkilemektedir.

Hedef 14.6 kapsamında tüketimin artırılması ve rekabetçi özelliğin sürdürülmesi için iyi tarım uygulamalarını teşvik edici, haksız rekabete ve sebepsiz zenginleşmeye yol açmayan, Ar-Ge'yi özendiren desteklemelerin devam etmesinde yarar görülmektedir.

Dışişleri Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanacak plan ve programlar ile koordine edilen çalışmalara 14.a kapsamındaki deniz ve kıyı ekosistemlerinin iyileştirilmesine yönelik uluslararası kapasitenin geliştirilmesi hedefinin eklenmesi ile Türkiye'nin mesafe kaydetmesi beklenmektedir.

3.15. SKA 15: Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek

SKA 15 kapsamında 12 hedef bulunma olup ve hedeflerin tümü Türkiye için geçerlidir. Söz konusu hedefler aşağıda listelenmektedir:

15.1 2020'ye kadar, uluslararası anlaşmaların getirdiği yükümlülükler doğrultusunda, özellikle ormanlar, sulak alanlar, dağlar ve kurak alanlar olmak üzere, karasal ve iç tatlısu ekosistemlerinin ve bunların hizmetlerinin korunmasını, restore edilmesini ve sürdürülebilir kullanılmasını sağlamak

15.2 2020'ye kadar, tüm orman türleri için sürdürülebilir yönetim uygulamasını teşvik etmek, ormansızlaşmayı durdurmak, bozulmuş ormanları restore etmek, e ormanlaştırma ve yeniden ağaçlandırmayı küresel düzeyde ciddi miktarda artırmak

15.3 2020'ye kadar, çölleşmeyle mücadele etmek; çölleşme, kuraklık ve sellerden etkilenen topraklar da dâhil bozulmuş arazileri ve toprakları restore etmek ve toprak bozulmasından kurtulmuş bir dünyaya ulaşmak için çaba göstermek

15.4 2030'a kadar dağ ekosistemlerinin, sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez olan faydalarını sağlama kapasitesini geliştirmek için, biyolojik çeşitliliği de içerecek şekilde, muhafazasını sağlamak

15.5 Doğal habitatların bozulmasını azaltmak için acil ve kayda değer tedbirler almak, biyoçeşitlilik kaybını durdurmak ve 2020'ye kadar tehdit altındaki türleri korumak ve tamamen yok olmalarını önlemek

15.6 Genetik kaynakların kullanımından ortaya çıkan faydaların adil ve hakkaniyetli biçimde paylaşılmasını sağlamak ve bu kaynaklara, uluslararası düzeyde anlaşıldığı haliyle, uygun erişimi yaygınlaştırmak

15.7 Korunan bitki ve hayvan türlerinin kaçırılması ve kaçak avlanmanın sona erdirilmesi için acil tedbir almak ve yasadışı yollardan elde edilen yaban hayatı ürünleri olan arz ve talebini irdelemek

15.8 2020'ye kadar istilacı yabancı türlerin kara ve su ekosistemlerine gelişini önlemek ve etkilerini önemli ölçüde azaltmak için önlem almak ve öncelikli türleri kontrol altına almak veya yok etmek

15.9 2020'ye kadar ekosistem ve biyolojik çeşitlilik değerlerini ulusal ve yerel planlara, kalkınma süreçlerine, yoksulluk azaltma stratejilerine ve hesaplarına dâhil etmek

15.a Biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için her türlü kaynaktan gelen mali imkânları seferber etmek ve kayda değer miktarda artırmak

15.b sürdürülebilir orman yönetiminin finansmanı için tüm kaynakları önemli ölçüde her düzeyde seferber etmek ve gelişmekte olan ülkelere, koruma ve yeniden ağaçlandırmayı da içerecek şekilde sürdürülebilir orman yönetimini daha ileri düzeye taşımaları için yeterli teşvikler sağlamak,

15.c Yerel toplulukların sürdürülebilir geçim fırsatlarını takip edebilmeleri için kapasitelerini artırmayı da içerecek şekilde, korunan türlerin kaçak avlanması ve kaçırılmasıyla mücadele etmeye yönelik mevcut çabalara küresel desteği artırmak

SKA 15 ile 2020 yılına kadar ormanlar, sulak alanlar, kurak alanlar ve dağlar gibi karasal eko-sistemlerin korunması ve sürdürülebilir yönetiminin sağlanması hedeflenmektedir. İnsanlığın ortak mirasının bir parçası olan doğal yaşam alanlarının korunması, ormansızlaşmanın durdurulması ve biyolojik çeşitlilik kaybının azaltılması büyük önem taşımaktadır. SKA 15'in odak noktaları, "karasal ekosistemlerin korunması ve arazi tahribatının dengelenmesi", "biyolojik çeşitliliğin, genetik kaynaklarının korunması", "sürdürülebilir karasal ekosistemlerin yönetimi ve finansmanı" olarak sıralanabilir.

Politika ve Stratejiler

SKA 15 kapsamındaki hedefler, Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda büyük oranda kapsamaktadır. "Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi", "Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2023)", "Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (UBSEP)" önemli temel strateji belgeleridir. Bunlara ek olarak ÇŞB Stratejik Planı, mülga OSİB Stratejik Planı, mülga GTHB Stratejik Planı temel dokümanlar arasındadır.

Tablo 46. SKA-15 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
(Tüm Hedefler)	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar
(15.1 - 15.2 - 15.3)	Ulusal Ormancılık Programı (2004-2023), Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023), Türkiye İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023), Ulusal Havza Yönetim Stratejisi (2014-2023), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020), Orman Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2017-2021) "Ulusal Kuraklık Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2017-2023)" ve "Türkiye Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı (2018-2022)"
(15.3)	Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2023), mülga OSİB Stratejik Planı (2013-2017), Türkiye Arazi Tahribatının Dengelenmesi Ulusal Raporu
(15.1 - 15.4 - 15.5 - 15.6 - 15.7- 15.9)	Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2008-2018), Türkiye Biyoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), mülga OSİB Stratejik Planı (2013-2017), ÇŞB Stratejik Planı (2015-2017), mülga GTHB Stratejik Planı (2013-2017),

Hedef 15.1 kapsamındaki ekosistemlerin ve bunların hizmetlerinin korunması, restore edilmesi ve sürdürülebilir kullanımı konuları Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ve Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (UBSEP) (2008-2018) gibi temel politika dokümanlarında öncelik verilen konular arasındadır. Ancak UBSEP'te belirlenen hedef ve eylemlerin gerçekleşme durumunun değerlendirilmesi Hedefe 15.1'e yönelik ilave politikalara temel oluşturacaktır.

Hedef 15.2'nin kapsamındaki sürdürülebilir orman yönetimi, ormansızlaştırmanın durdurulması, ormansızlaşmış arazilerin restore edilmesi ve ormanlaştırma ve yeniden ağaçlandırma konularına ilişkin 7., 8., 9. ve 10. Kalkınma Planları ile Yıllık Programlarda kapsamlı politikalar belirlenerek bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

Hedef 15.3'ün kapsamındaki çölleşmeyle mücadele ve arazi kaybının önlenmesine ilişkin Kalkınma Planları ile Yıllık Programlarda politika ve hedeflere yer verilmiştir. 7. ve 8. Kalkınma Planı kapsamında çölleşmeyle mücadele politikaları geliştirilmiş, özellikle 8. Kalkınma Planında entegre yaklaşımla konu entegre bir şekilde ele alınmıştır. 8. Kalkınma Planında hedeflenen "Çölleşme ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi" izleyen dönemde hazırlanmıştır. 10. Kalkınma Planında ise erozyon ve çölleşmeyle mücadeleye yönelik strateji ve eylem planlarının etkin bir şekilde uygulanmasına öncelik verilmiştir. Bu çerçevede, temel politika dokümanlarında belirlenen politikalar mevcut haliyle yeterli olarak değerlendirilmekte birlikte arazi tahribatının dengelenmesi konusunun üst

politika belgelerine entegrasyonu önem taşımaktadır. Diğer taraftan çölleşme ve kuraklıkla mücadele strateji ve eylem planlarının ne ölçüde uygulandığının değerlendirilmesi, bu alandaki politikalara ışık tutacaktır.

Hedef 15.4 kapsamındaki dağ biyolojik çeşitliliği konusunda Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ve UBSEP'te biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve yeşil örtünün geliştirilmesine yönelik politika ve hedefler benimsenmiştir.

Hedef 15.5 kapsamında Kalkınma Planlarında biyolojik çeşitliliğin ve nesli tehdit altındaki türlerin korunması konularına yer verilmiş, Yıllık Programlarda bu konulara ilişkin tedbirler konulmuştur. Ayrıca, UBSEP'te de bu konuda birçok strateji ve eylem belirlenmiştir.

Hedef 15.6 kapsamında 9. ve 10. Kalkınma Planlarında genetik kaynakların araştırılması, korunması, sürdürülebilir kullanımı ve ekonomik değer kazandırılması önceliklendirilerek, Yıllık Programlarda bu doğrultuda tedbirler belirlenmiştir. UBSEP'te genetik kaynakların korunması ve kullanımı konusunda kapsamlı hedefler ve eylemler tespit edilmiştir. Türkiye Biyoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), genetik kaynaklara erişim ve yarar paylaşımına yönelik yasal düzenlemeler yapılması şeklinde eylem belirlenmiştir.

Hedef 15.7 kapsamında UBSEP'te biyolojik kaynakların izinsiz ve kontrolsüz olarak toplanması ve yurt dışına çıkarılmasının (biyokaçakçılığın) önlenmesine yönelik tedbir alınması bir eylem olarak belirlenmiştir. Ayrıca Türkiye Biyoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planında, biyolojik kaçakçılığın önüne geçilmesi konusunda yasal düzenlemelerin yapılması planlanmıştır. Biyolojik kaçakçılıkla mücadele için genetik kaynaklarının kayıt altına alınmasına yönelik politikalar Mülga Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığının stratejik planlarında da politikalar yer almaktadır.

Hedef 15.8 kapsamında, istilacı yabancı türlerin kontrolü ve etkilerinin azaltılmasına ilişkin UBSEP'te yasal ve kurumsal tedbirlerin alınması, araştırma yapılması gibi birçok politika belirlenmiştir. Ancak mevcut uygulamalara yönelik olarak hazırlanmakta olan kanun ve yönetmeliklerle konuya dikkat çekilmesi, etkilerin azaltılması ya da kontrol altına alınması önemlidir.

Hedef 15.9 kapsamında ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı konuları ulusal politikalara Kalkınma Planlarında ve Yıllık Programlarda yer verilmektedir. Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı ise ekosistemlerin sahip olduğu biyolojik çeşitlilik zenginliklerinin adil kullanımı, muhafazası ve geliştirilmesi konusunda strateji ve uygulama sistemlerinin oluşturulması planlanmış ve tüm paydaşların bu kapsamdaki görev ve sorumlulukları belirlenmiştir.

Hedef 15.a kapsamında Kalkınma Planlarında biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için gerekli politikalar ortaya konulmuş ve buna ilişkin de ana çerçeve belirlenmiştir. İlgili kurumların biyolojik çeşitliliğin korunarak kullanılması ve geliştirilmesine ilişkin merkezi bütçe kaynaklarının yanı sıra uluslararası hibe ve kredi kaynaklarından da politika uygulamalarına olanak sağlanmıştır.

Hedef 15.b kapsamında Kalkınma Planlarında ormancılık faaliyetinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir ormancılığın geliştirilmesi konularında politikalar bulunmaktadır. Özellikle, ormanlardaki biyolojik çeşitlilik ve ormanların ekolojik, ekonomik ve sosyal fonksiyonları gözetilen bir planlama anlayışı benimsenmiştir. Aynı zamanda, ormanları ekosistemlere zarar vermeden gerekli düzenlemeleri yaparak kullanan bir sistem olan sürdürülebilir orman yönetimi konusu da ayrıca ele alınmıştır. Ancak sürdürülebilir orman yönetiminin her düzeyde finanse edilmesine ilişkin yürürlükteki temel dokümanların geliştirilmesi gerekmektedir.

Hedef 15.c kapsamında, biyokaçakçılığın engellenmesine ilişkin Hedef 15.7'ye yönelik politikalara ilave olarak Kalkınma Planlarında yer alan kırsal kalkınma politikaları kapsamında zengin biyolojik çeşitliliğin bulunduğu orman ve milli parklar gibi korunan alanlarda yaşayan kırsal kesimin geçim olanaklarının artırılması hedeflenmektedir. Yıllık Programlarda da bu konuda tedbirler belirlenmektedir.

Mevzuat ve Kurumsal Çerçeve

Hedef 15.1'e yönelik olarak Çevre Kanunu ile Orman Kanunu temel mevzuatı oluşturmaktadır. Çevre Kanunu'nun amacı bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır. Çevre Kanunu'nda çevreyi kirletme yasağı ve çevrenin korunmasıyla ilgili hükümler bulunmakla beraber ekosistemin korunması ve sulak alanların doğal yapılarının ve ekolojik dengelerinin korunması da esas alınmıştır. Orman Kanunu ise ormanların muhafazasının yanında, doğal yapısı bozulmuş ormanlık alanların rehabilite edilmesi, orman sahalarının artırılmasına ve yangın görmüş ormanlarda gençleştirmeye ayrılmış veya ağaçlandırılmış sahalarda mutlak suretle hayvan otlatılmamasına ilişkin hükümler de barındırmaktadır. Karasal ekosisteme yönelik en önemli düzenlemelerden biri olan "5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu" ve 4342 sayılı "Mera Kanunu" da öne çıkan düzenlemelerdendir. Ayrıca, Türkiye bu hedefle ilgili Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi), Akdeniz'de Özel Olarak Korunan Alanlara ve Biyolojik Çeşitliliğe Ait Barselona Sözleşmesi Protokolü, Avrupa'nın Yaban

Hayatının ve Yaşam Ortamlarının Korunması (Bern) Sözleşmesi ve Avrupa Orman Enstitüsü'ne İlişkin Sözleşme'ye taraftır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde mevcut düzenlemeler ilgili hedefin gerçekleşmesine hizmet etmektedir.

Hedef 15.2'ye ilişkin olarak, Yürürlükteki mevzuatta orman sahasını ve ağaç servetini çoğaltmak, doğal kaynakları ve varlıkları korumak ve çevre değerlerini korumak adına yeterli sayıda düzenlemel bulunmaktadır. Orman Kanunu kapsamında doğal yapısı bozulmuş olan ormanlık alanların rehabilite edilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmış olup aynı zamanda gençleştirilmeye ayrılmış veya ağaçlandırılmış sahalar koruma altına alınıp bunlarla ilgili çeşitli hükümler düzenlenmiştir. Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu ise ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarına ait esas ve usulleri düzenlemektedir. Aynı zamanda ormanda, kesilmesi gereken ağaçların, doğal denge göz önüne alınarak düzenlenmesi işinin gerçekleşmesi adına Orman Amenajman Yönetmeliği çıkarılmış olup bu yönetmelik uyarınca ekosistemi bozmadan kesilen ağaçların tahsisi ve hükümlere uyulmadığı takdirde uygulanacak yaptırımlar düzenlenmektedir.

Hedef 15.3 ile ilgili temel mevzuat, çevre ve kalkınma konusunu sürdürülebilir arazi yönetimiyle ilişkilendiren bir uluslararası anlaşma olan "Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşme ile Mücadele için Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'dir. Türkiye bu sözleşmeye 1998 yılında taraf olmuştur. Sözleşme ile küresel ölçekte çölleşmenin durumunu ortaya koymak, ülkeleri çölleşme ile mücadele konusunda çalışmalar yapmaya zorlamak ve yapılan iyi uygulamaları yaygınlaştırmak, çölleşmeden etkilenen ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunmak, çölleşme ile mücadele konusunda iş birliğini geliştirmek ve bu alandaki çalışmalarını desteklemek için ulusal ve küresel fonları harekete geçirmek hedeflenmektedir. Ayrıca Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği ile madencilik faaliyetleri, malzeme ve toprak temini için arazide yapılan kazılar, dökümler ve doğaya bırakılan atıklarla bozulan doğal yapının yeniden kazanılmasına ilişkin usul ve esaslar belirtilmektedir. Bunun haricinde Orman Kanunu ve Çevre Kanunu'nda tahrip edilmiş toprakları eski haline getirmek ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde yürürlükteki mevzuat hedefin gerçekleşmesine hizmet etmektedir.

Hedef 15.4'e ilişkin başta Çevre Kanunu olmak üzere yürürlükteki mevzuatta biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemlerin korunmasına yönelik birçok düzenleme bulunmaktadır. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamında

ilan edilen Milli Parklar, Tabiat Parkları ve Tabiatı Koruma Alanları dağ ekosistemlerini ihtiva etmektedir. Ancak, dağ ekosistemlerinin korunmasına yönelik münferit bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.

Hedef 15.5 kapsamında başta Çevre Kanunu olmak üzere yürürlükteki mevzuatta biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemlerin korunmasına yönelik birçok düzenleme bulunmaktadır. Çevre Kanununda doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemin korunması ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türlerinin korunması esas alınmıştır. Hayvanları Koruma Kanununda ise nesli yok olma tehlikesi altında bulunan tür ve bunların yaşama ortamlarının korunması esas olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan ülkemiz küresel ölçekte biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve doğal habitatların bozunmasının önlemesine yönelik BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine ve Avrupa'nın Yaban Hayatının ve Yaşam Ortamlarının Korunması (Bern) Sözleşmesine taraftır.

Hedef 15.6'ya yönelik olarak yürürlükteki mevzuatta, genetik kaynakların kullanımından kazanılan faydaların adil ve eşitlikçi biçimde paylaşımının desteklenmesi ve bu tür kaynaklara erişimin teşvik edilmesini ele alan düzenlemeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

Hedef 15.7 kapsamında, Kara Avcılığı Kanunu uyarınca koruma altına alınan yaban hayvanlarının avlanamayacağı teminat altına alınmakta ve ülkemizde nesli tehlike altına girmiş av ve yaban hayvanlarının korunması amacıyla yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları ilan edilmekte ve avcılık faaliyetleri ile yasa dışı avcılığa yönelik tedbirler düzenlenmektedir. Ayrıca Çevre Kanununda nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türlerinin mevzuata aykırı biçimde ticarete konu edilmeleri yasaklamıştır. Türkiye, Avrupa'nın Yaban Hayatının ve Yaşam Ortamlarının Korunması (Bern) Sözleşmesi ile Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmeye (CITES) taraftır. Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmelik ile Sözleşme kapsamında yer alan hayvan ve bitki türlerinin sürdürülebilir kullanımını sağlamak için uluslararası ticaretinin kontrol altına alınmasına ve yasa dışı ticaretinin önlenmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede incelediğinde yürürlükteki mevzuat ilgili hedefin gerçekleşmesine yönelik yeterlidir.

Hedef 15.8 kapsamında BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi türleri, habitatları ve ekosistemleri tehdit eden yabancı türlerin kontrol altına alınarak ülkeye girişinin ve yayılmalarının mümkün olduğunca engellenmesini gerektirmektedir. Av ve

Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik kapsamında yaban hayatı açısından öneme sahip alanlara zarar verebilecek yabancı ve istilacı türler ile mücadeleye ilişkin tedbirler belirlenmiştir. Ayrıca Bitki Karantinası Yönetmeliğiyle bitki sağlığı açısından bitki veya bitkisel ürünlere zarar veren bitki ve hayvan türlerinin ülkemize giriş ve çıkışının kontrolünü düzenlemektedir. Su Ürünleri Yönetmeliği kapsamında su ürünlerine ait damızlık, yumurta, larva, yavru ve anaçlar ile sulardaki bitkilerin sulara bırakılması Tarım ve Orman Bakanlığının iznine tabi tutularak yabancı türlerin su ekosistemlerine salımı kontrol altına alınmaktadır. Bu bakımdan yürürlükteki mevzuat, istilacı yabancı türlerin kara ve deniz ekosistemleri üzerindeki etkilerinin azaltılması, yayılmalarının önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması ve tehlike teşkil eden daha öncelikli türlerin kontrolünün sağlanması ya da yok edilmesi bakımından yeterli bulunmaktadır.

Hedef 15.9 kapsamında yürürlükteki mevzuat kapsamında başta Milli Parklar Kanunu, Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ve Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik olmak üzere yeterli sayıda düzenleme bulunmaktadır. Milli Park Kanunu gereğince milli parklar için hazırlanan Uzun Devreli Gelişme Planları ekosistem tabanlı planlardır. Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği ile, çevre üzerinde önemli etkiler yapması beklenen plan/programların hazırlanması ve onayı sürecine çevresel unsurların entegre edilmesi için uygulanan Stratejik Çevresel Değerlendirme süreci düzenlenmektedir. Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik ile, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlarda yapılacak planlar ile doğal sit alanlarında yapılacak koruma amaçlı imar planları düzenlenmektedir. Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği çerçevesinde mekânsal strateji planlarının hazırlanması sürecinde analiz edilmesi gereken veriler arasında biyolojik çeşitlilik açısından önemli olan, tarımsal ekosistemler ve ormanlar, tatlı su ekosistemleri ve su kaynakları, kıyı ekosistemleri gibi endemik türlerin bulunduğu veya ekolojik açıdan önemli alanlar ile doğa koruma alanları, özel çevre koruma bölgeleri, milli park, tabiatı koruma alanı, yaban hayatı koruma alanı vb. alanlara ilişkin veriler yer almaktadır. Yine aynı yönetmelikte “çevre düzeni planları” yapımında sürdürülebilir kalkınma amacına uygun olarak ekolojik ve ekonomik kararların bir arada değerlendirilmesi, tarihi, kültürel yapı ile orman alanları, tarım arazileri, su kaynakları ve kıyı gibi doğal yapı ve peyzajın korunması ve geliştirilmesi, doğal yapının, ekolojik dengenin ve ekosistemin sürekliliğinin korunması amacıyla arazi kullanım bütünlüğünün sağlanmasının esas alınacağı, “bütünleşik kıyı alanları planları”nda ise kıyı alanlarında sürdürülebilir gelişme ilkesi doğrultusunda;

hassas ekosistemler korunarak doğal ve kültürel kaynaklardan yararlanmada sektörler ve faaliyetler arası uyumun sağlanması belirtilmektedir. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi çerçevesinde ülkelerin Sözleşmenin uygulanmasına rehberlik etmek amacıyla ulusal bir strateji hazırlanması yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (UBSEP), ilk kez 2001 yılında hazırlanmış, 2007 yılında güncellenmiştir. 2016 yılında ise küresel ve ulusal değişimlere uyum sağlama adına UBSEP revizyonu tekrar ele alınmış güncellenme çalışmaları başlatılmıştır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde yürürlükteki mevzuatta ilgili hedefin gerçekleşmesine yönelik yeterli sayıda düzenleme bulunmaktadır.

Hedef 15.a kapsamında yürürlükteki mevzuatta, özellikle biyoçeşitliliği ve ekosistemleri korumak ve sürdürülebilir biçimde kullanmak için bütün kaynaklardan elde edilen finansal kaynakların seferber edilmesini ve önemli ölçüde artırılmasını ele alan düzenlemeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

Hedef 15.b kapsamında Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi uyarınca "akit tarafların her biri mümkün olduğu ölçüde ve uygun biçimde, biyolojik çeşitlilik unsurlarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı için, ekonomik ve sosyal açıdan güvenilir teşvik edici tedbirleri alacaktır." Ayrıca Avrupa Orman Enstitüsü'ne ilişkin Sözleşme'nin amacı ormanların korunması ve sürdürülebilir kullanımını teşvik etmektir. Ancak sürdürülebilir orman yönetiminin her düzeyde finanse edilmesine ilişkin yürürlükteki mevzuatta yeterli düzenleme bulunmamaktadır.

Hedef 15.c kapsamında Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik'te yer alan ve bu sahalarda yapılabilecek faaliyetler yöre insanının günlük temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesine yönelik faaliyetlerdir. Yürürlükteki mevzuat, korunan alan yönetiminde bölgesel kategorileşmeler getirmekte ve bölgeleri dört farklı kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; mutlak koruma bölgesi, hassas koruma bölgesi, sürdürülebilir kullanım bölgesi ve kontrollü kullanım bölgesidir. Mutlak koruma bölgesi olarak tanımlanan bölge, ulusal ve uluslararası düzeyde korunan doğal flora ve faunanın sürdürülebilirliğinin sağlanması için daha sıkı korunması zorunlu olan, ekosistem bütünlüğü arz eden kaynak alanlarını kapsamaktadır. Özellikle yaban hayatı geliştirme sahası, ulusal veya uluslararası ölçekte nesli tehlike altında olan türlerin üreme ve yuvalama alanlarını kapsayan habitatlar, insan müdahalesi görmeden mutlak korunması gereken alanlar olup buralarda hiçbir şekilde doğal yapıya ve alanda yaşayan flora ve faunaya etki edebilecek faaliyetlere izin verilmez. Hassas koruma bölgeleri, her bir alanın kaynak değeri ya da çekirdek zonunu oluşturan ancak geleneksel kullanım ile iç içe günümüze kadar gelebilmiş alanlar ile hedef türlerin habitatlarının bozulmadan gelecek nesillere

intikalini sağlayacak şekilde kullanımı zaman, faaliyet ve süreye göre kısıtlandığı kısımlardır. Sürdürülebilir kullanım bölgeleri, ekolojik ortam ile uyumlu sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını sağlamak amacıyla belirlenmiş kurallara göre ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesine izin verilen, çekirdek bölge ile insani faaliyetlere açık bölgeler arasında kalan alanlardır. Korunan alanlar içerisinde yer alan turizm ve rekreasyon alanları ise, yerleşim yerlerinin yer aldığı alanlar turizm ve rekreasyon hizmetlerinden ziyaretçilerin faydalanmasını sağlamak ve mevcut yerleşim alanlarında planlı gelişimi sağlamak amacıyla kontrollü kullanım bölgeleridir. Bu çerçevede incelendiğinde, yürürlükteki mevzuatta ilgili hedefin gerçekleşmesine yönelik yeterli sayıda yasal düzenleme bulunmaktadır.

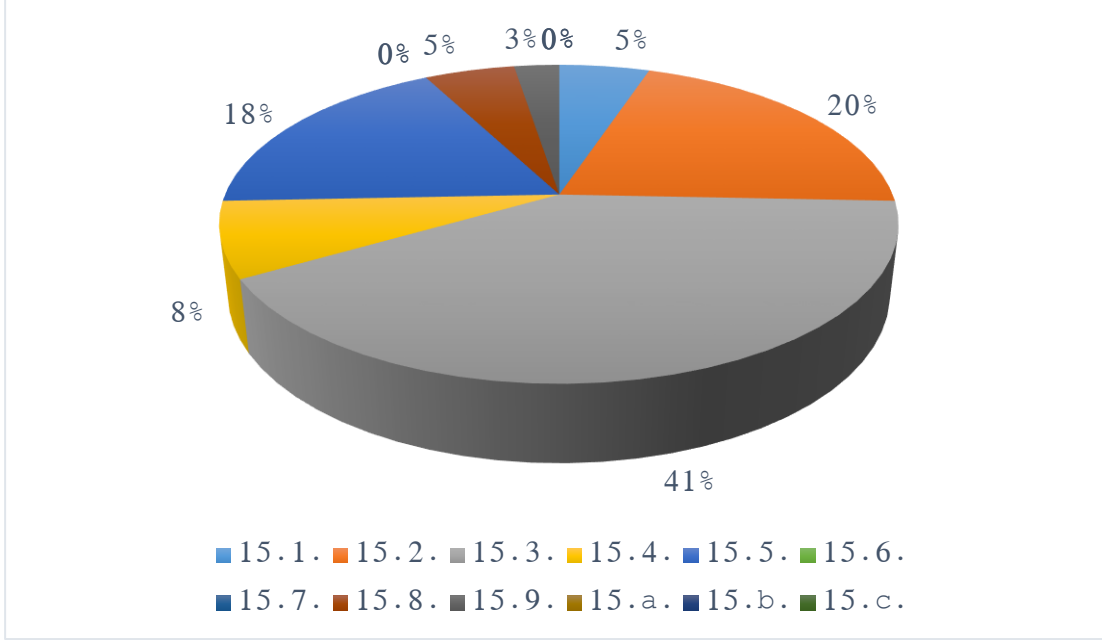
SKA 15 kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 15 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 47. SKA-15 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA15 Koordinatör: Tarım ve Orman Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
15.1	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
15.2	Tarım ve Orman Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
15.3	Tarım ve Orman Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
15.4	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
15.5	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
15.6	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
15.7	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Ticaret Bakanlığı
15.8	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
15.9	Tarım ve Orman Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı TÜİK
15.a	Tarım ve Orman Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı
15.b	Tarım ve Orman Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı
15.c	Tarım ve Orman Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Ticaret Bakanlığı

Proje Envanteri

SKA-15 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 42' de yer almaktadır.

Grafik 42. SKA-15 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

SKA 15 kapsamında çölleşme ile mücadeleyle ilgili Tarım ve Orman Bakanlığı Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü (ÇEM) ve TÜBİTAK-BİLGEM ile işbirliği içerisinde yürütülmekte olan Havza İzleme ve Değerlendirme Sisteminin Geliştirilmesi Projesinin bileşenlerinden birisi Türkiye Çölleşme Modeli ve Risk Haritasının Oluşturulmasıdır. Söz konusu bileşen kapsamında çölleşme kriter ve göstergeleri, ülke koşullarına uygun çölleşme modeli ve ulusal ölçekte çölleşmeye duyarlı alanlar tespit edilecektir. Projede gelinen noktada çölleşme kriter ve göstergeleri tespit edilmiş olup çölleşme modelinin oluşturulması çalışmaları devam etmektedir.

Biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgili olarak Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMPGM) tarafından yürütülen Doğa Korumanın Ekonomik Sisteme Entegrasyonu İçin İlgili Gruplarının Eğitimi ve Kılavuz Oluşturma Projesi kapsamında hazırlanan üç kılavuz, sürdürülebilir biyolojik çeşitlilik yönetimi için gerekli hukuki, idari ve finansal mekanizmaları üst-politik açıdan katılımcı bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Envanter ve İzleme Projesi ve Orman Koruma ve Yangınla Mücadele Projesi ve UNDP tarafından yürütülen Küre Dağları Ulusal Parkı Projesi bu kapsamdaki diğer projelere örnek olarak gösterilebilir.

Ayrıca, Arazi Bozulmasının Değerlendirilmesi ve Sürdürülebilir Arazi Yönetimine İlişkin Desteklerin ve İyi Uygulamaların İzlenmesi Projesi, BM Gıda Tarım Örgütü (FAO) ve BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesinin (UNCCD) arazi bozulmasına yönelik ortaklaşa bir girişimi olan Kurak Alanlarda Arazi Bozulmasının Değerlendirilmesi (Land Degradation Assessment in Drylands - LADA) tarafından desteklenmektedir. Diğer yandan, Hedef 15.3'ün başarıya ulaşmasına küresel anlamda katkıda bulunmak için Türkiye, Ankara Girişimi'ni başlatmıştır. Türkiye, Ankara Girişimi kapsamında UNCCD/GM tarafından yürütülen tüm faaliyetlere küresel düzeyde destek vermektedir ve donör ülke konumundadır.

Ayrıca, FAO-Türkiye Ormancılık Anlaşması imzalanmıştır ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu program kapsamında başta dağlık bir bölge olan Orta Asya olmak üzere birçok ülkeye teknik destek sağlanması hedeflenmektedir. FAO-Türkiye Ortaklık Programı birinci aşaması kapsamında, bölgesel proje olan ve 5 ülkeyi kapsayan, Orta Asya ve Kafkaslarda Dağlık Havzaların Sürdürülebilir Yönetiminde Kapasite Geliştirme projesi uygulanmıştır. Ulusal düzeyde GEF'in finanse ettiği Türkiye Step Ekosistemlerinin Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Projesi ve Sürdürülebilir Arazi Yönetimi ve İklim Dostu Tarım Uygulamaları Projesi de uygulanmakta olan diğer projelerdir.

Türkiye'de Yüksek Koruma Değerine Sahip Akdeniz Ormanları Entegre Yönetim Projesi, karadaki yaşamın korunmasına yönelik kapsamı ve incelenen dönemdeki etkisi yüksek projelerden biri durumundadır. Projenin ormanların entegre yönetiminin teşvik edilmesiyle sera gazı azaltımı, biyolojik çeşitliliğin korunması ve orman yönetiminin sürdürülebilirliğine katkısı ön plana çıkmaktadır.

Tablo 48. SKA-15 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

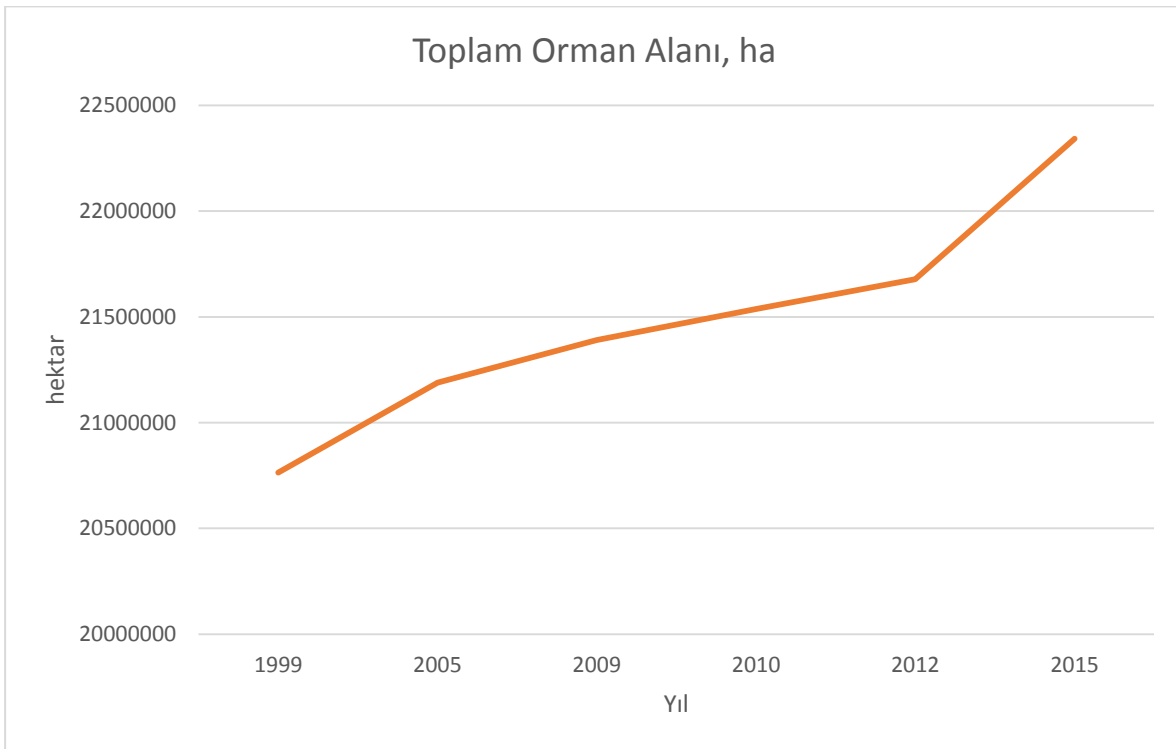
Türkiye’de Yüksek Koruma Değerine Sahip Akdeniz Ormanları Entegre Yönetim Projesi (GEF 5)	
SKA Hedefleri	15.1, 15.2, 15.b, 15.c
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Orman Genel Müdürlüğü, UNDP
Proje Adı	Türkiye’de Yüksek Koruma Değerine Sahip Akdeniz Ormanları Entegre Yönetim Projesi (GEF 5)
Projenin Amacı	Akdeniz orman bölgesindeki yüksek koruma değerli ormanların çok yönlü faydalarını göstererek biyolojik çeşitliliğin ve karbon depolamasının garanti altına alınması için Türkiye’de ormanların yönetiminde entegre yönetim anlayışının uygulanmasını teşvik etmektedir.
Projenin Bileşenleri	Projenin uygulanacağı alanlarda entegre orman yönetimi için yasal ve kurumsal çerçevenin oluşturulması, Ormancılık sektöründe seragazi azaltım ve karbon tutulumunu artırıcı yöntemlerin uygulanması, Akdeniz Bölgesindeki yüksek koruma değerli ormanların korunmasının güçlendirilmesi
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2013 – 2018
Çıktılar	Projede; Ormancılık Faaliyetlerinde Veri Tabanı Oluşturulması, Orman Yangınları Eğitimi, Orkøy Hizmetlerinin Artırılması (Güneş Enerjisi Sistemi), Odun Dışı Orman Ürünlerinin Değerlendirilmesi, Rehabilitasyon ve Diğer Silvikültür Faaliyetlerinin Artırılması ve Karbon Envanteri başlıca öngörülen faaliyetler arasındadır.
Etki	GEF5 hedeflerinden seragazi azaltımı, biyolojik çeşitlilik ve sürdürülebilir orman yönetimi hedeflerine hizmet etmektedir. GEF kaynakları seragazi salımlarını azaltıp karbon tutma tedbirlerini geliştirirken, orman amanjman sistemine korunan ormanların entegre edilmesi için bir model oluşturmuş olacaktır. Proje uygulaması için Akdeniz Bölgesinde 5 pilot uygulama alanı belirlenmiştir.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

SKA 15 hedefleri kapsamında 14 gösterge bulunmakta ve bu göstergelerden 5’i üretilmektedir.

Küresel düzeyde net orman kayıp hızı yavaşlamaya devam etmekte ve birim alan başına orman biyokütle stokları istikrarlı değerlerini korumaktadır. 2010-2015 yılları arasında, ormancılık alanındaki yıllık net alan kayıpları 1990’lı dönemlerle karşılaştırıldığında yarısından azdır. Ancak net kayıplar sürdüğü için ormanların

kapsadığı alanın oranı 1990'da %31,6 iken 2010'da %30,8'e, 2015'te ise %30,6'ya düşmüştür. 1998'den 2013'e kadar, bitki örtüsü ile kaplı olan toprak yüzeyinin yaklaşık %20'si verimlilikte sürekli ve azalan eğilimler göstermektedir. Türkiye'de 1973 yılında mevcut olan 20,2 milyon hektar orman alanı, 2015 sonu itibarıyla 22,3 milyon hektara ulaşmıştır (Grafik 43). Burada sadece yüzeysel olarak orman alanlarının artışı değil, özellikle “verimli orman” alanlarındaki yüksek oransal artış dikkati çeken bir değerdedir. 1973 yılında verimli orman alanı 8,9 milyon hektar iken 2015 yılı sonunda bu alan 12,7 milyon hektar olarak belirlenmiştir. Bu süre içerisindeki yaklaşık %43'ün üzerindeki artış oldukça dikkati çekicidir.

Grafik 43. Toplam Orman Alanı⁴²

Türlerin zaman içindeki ortalama yok olma durumlarını izleyen Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Uluslararası Birliği (IUCN) Kırmızı Liste İndeksi, nesli tükenme tehlikesi altında olan türlerin nesillerinin zamanla daha da riskli bir duruma ulaştığını göstermektedir. Kırmızı Listeye göre türler tehlike durumlarına göre 8 kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar: Nesli Tükenmiş, Nesli Doğada Tükenmiş, Tehdit Altında, Önceliği Düşük, Yetersiz Verili, Kritik, Hassas ve Tehlikedeki tür kategorileridir. Kırmızı Listedeki türlerin %2'si yok olmuş ve nesli tükenmiştir. Dünya genelinde %7 oranında kritik türler, %10 civarında nesli tehlikede olan türler, %19 oranında ise tehlike sınırında hassas türler bulunmaktadır. Tehlikeye yakın,

⁴² Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018

hassas, tehlikede ve kritik türlerin toplamı %44 oranındadır. Bu kategoride yer alan türler acilen küresel ölçekte koruma tedbirleri alınması gereken türlerdir.

Dünyada tanımlanmış bitki ve hayvan türleri sayısı 1.740.330 iken Türkiye'de tanımlanmış tür sayısının yaklaşık olarak 76.539 civarında olduğu bilinmektedir. Kırmızı Listede Türkiye'den 2.545 cins bulunmaktadır.

Dünyada biyolojik çeşitlilik açısından tehlike arz eden 34 sıcak noktanın üç tanesi ülkemizde bulunmaktadır. Bunlar; Akdeniz, İran-Anadolu ve Kafkas Bölgesi olarak ifade edilebilir. Ayrıca ülkemiz doğal orman ekosistemleri yönünden zengin olup, küresel ölçekte 9 orman sıcak noktası barındırmaktadır.

Türkiye'de biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, yaban hayatı geliştirme sahaları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsünde korunan alanlar belirlenmektedir. Korunan alanlar, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yönetilmekte ve izlenmektedir. Türkiye'de karasal korunan alanların ülke yüz ölçümüne oranının %7,24 olduğu ortaya konulmuştur.

Değerlendirme

Türkiye 2000-2016 döneminde SKA 15 kapsamında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Proaktif ormancılık politikasıyla dünyanın en iddialı ağaçlandırma programlarından biri izlenmiş ve 1999 yılında 20,7 milyon hektar olan ormancılık sahası 2015 yılında 22,3 milyon hektara çıkmıştır. Buna paralel olarak ormanlardaki odun serveti de yükselmiştir. Bu gelişim atmosfere karbon salımını olumlu etkilerken, ülke ölçeğinde ekosistemlerin dayanıklılığı ve iklim değişikliğine uyum açısından da güçlü bir etki yaratmaktadır. Ayrıca, arazi tahribatının dengelenmesine yönelik önemli çalışmalar da başlatılmıştır.

Türkiye SKA 15 kapsamındaki konulara ilişkin özellikle 2000'li yılların başından bu yana oldukça önemli faaliyetlerde ve çabalarda bulunmuştur. Ancak son yıllarda gerek şehirleşmenin ve gerekse iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle SKA 15'in etki alanlarına yönelik olumsuz baskılar artmaktadır. Karayolları, ulaşım sistemleri, yeni konut, sanayi, enerji ve madencilik alanları nedeniyle korunan alanlar ile söz konusu alanların çevresindeki alanlarda yapılan faaliyetler, tüm bu olumlu çabaları etkilemektedir.

Doğal kaynaklar (toprak, bitki, orman, deniz, tatlı su), biyolojik çeşitlilik, gen kaynakları, rezerv kaynaklar nedeniyle korunan alanlar hem ulusal hem de uluslararası değerdedir. Korunan alanlarda ve çevresinde yapılan

sosyoekonomik faaliyetlerin, bu alanlar üzerindeki kümülatif etkilerinin belirlenmesi önemlidir.

Sürdürülebilir orman yönetimi kapsamında koruma, geliştirme, faydalanma ve kurumsal kapasite geliştirme ana başlıkları altında şu konulardaki çalışmalar önem taşımaktadır: Orman yangınlarıyla mücadele, orman zararlıları ve hastalıklarla mücadele, insanlardan kaynaklanan zararlarla mücadele ve mülkiyet (kadastro) çalışmaları, hava kirliliği/iklim değişikliğine etkileri, orman köylülerinin refahının artırılması, biyolojik çeşitlilik çalışmaları, verimliliğin artırılması, ağaçlandırma, bakım-rehabilitasyon çalışmaları, orman işletmeciliği, odun dışı ürünler ve hizmetler, toprak muhafaza, havza ıslahı.

Özellikle inşaat ve turizm gibi sektörlerle doğrudan destek olan ve hayvancılık konusunda da orman içi meralarda tarım sektörüne katkı veren ormanlarda, karar destek sistemleri ile donatılmış Entegre Orman Yönetiminin uygulanması için gerekli düzenlemelerin yapılması önerilmektedir.

2020 yılına kadar Aichi Biyoçeşitlilik Hedefleri kapsamında korunma ve sürdürülebilir kullanım hedeflerinin uygulanmasında stratejik açıdan izlenecek yollar net olarak belirlenmeli ve bunlara yönelik alt çalışma sistematiği oluşturulmalıdır. Ayrıca mevcut gen kaynaklarının korunması ve muhafaza edilmesinin yanı sıra kullanımı konusunda da gerekli çalışmaların ilgili Bakanlıkların eşgüdümü ile yapılması önemlidir.

Doğal hayatın korunması belli temel politikalar ve mevzuatla yapılandırılmış olmakla birlikte, bunların eylem planları ya da SKA'lara yönelik özel projeler aracılığı ile uygulamaya geçirilmesi, kaçak avlanmanın engellenmesine ve biyoçeşitliliğin korunmasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda, mevcut mevzuat ve politika dokümanlarının uygulamayı teşvik edici şekilde benimsetilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Ayrıca, doğanın korunması konusunda temel bir kanun olacak Doğa Koruma Kanununa yönelik çalışmalar da bu bağlamda Türkiye'de önemli ilerlemeler sağlayacaktır.

Bu kapsamda, özellikle mevcut biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı açısından tehdit unsurları olabilecek istilacı türlerin araştırılarak kontrol altında tutulması gereklidir. Kontrol edilemeyen istilacı türlere ilişkin bu tip risklerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

3.16. SKA 16: Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak

SKA 16 kapsamında yer alan 12 hedef aşağıda listelenmekte olup, bu hedeflerin 10'u Türkiye için geçerlidir:

16.1 Her yerde her türlü şiddeti ve şiddet kaynaklı ölüm oranlarını kayda değer miktarda azaltmak

16.2 Çocuklara yönelik taciz, istismar, kaçakçılık ve her türlü şiddete ve çocuk işkencesine son vermek

16.3 Ulusal ve uluslararası düzeylerde hukukun üstünlüğünü yaygınlaştırmak ve herkesin adalete eşit erişimini sağlamak

16.4 2030'a kadar yasadışı finansal ve silah akışlarını kayda değer miktarda azaltmak, çalınmış varlıkların kurtarılmasını ve iade edilmesini sağlamak ve her türlü organize suçla mücadele etmek

16.5 Yolsuzluk ve rüşvetin tüm türlerini ciddi miktarda azaltmak

16.6 Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar geliştirmek

16.7 Cevap veren, kapsayıcı, katılımcı ve temsiliyetçi karar almayı her düzeyde sağlamak

16.8 Küresel yönetim kurumlarında gelişmekte olan ülkelerin katılımını genişletmek ve güçlendirmek

16.9 2030'a kadar, doğum kayıtları da dâhil olmak üzere herkese yasal kimlik sağlamak⁴³

16.10 Ulusal hukuk ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak, bilgiye kamusal erişim sağlamak ve temel özgürlükleri korumak

16.a Terör ve suçla mücadele etmek ve şiddeti önlemek için, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, her düzeyde kapasite geliştirme amacıyla, uluslararası işbirliği yolunu da içerecek şekilde, ilgili ulusal kurumları güçlendirmek

⁴³ Türkiye için sağlanmıştır, geçerli değildir.

16.b sürdürülebilir kalkınma için ayrımcı olmayan yasa ve politikaları yaygınlaştırmak ve uygulamak⁴⁴

Herkesin adalete erişimini sağlamak ve her seviyede etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar kurmak odaklı SKA 16; suç ve şiddetin önlenmesi, temel hak ve özgürlükler, kamu hizmetlerinin etkinliğinin artırılması başlıkları altında toplanabilecek 12 hedefi içermektedir.

Politika ve Stratejiler

SKA 16 başlığı altında kurumsal ve hukuki yapıya ilişkin hedeflere ilave olarak, ayrımcılıktan mali suçlara, şeffaflıktan şiddete kadar birbiriyle ilişkili hedefler yer almaktadır. Türkiye, AB uyum süreci ile de bağlantılı olarak bu hedeflerle ilgili 2000-2016 döneminde çok sayıda politika dokümanı üretmiştir:

Tablo 49. SKA-16 ile İlgili Politika Dokümanları

Hedef	Stratejik Plan ve Belgeler
Tüm Hedefler	Kalkınma Planları, Yıllık Programlar
(16.1 – 16.2 – 16.4 – 16.5)	Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı (2013-2017), Kayıtdışı Ekonominin Azaltılması Programı, Uyuşturucu ile Mücadele Strateji Belgesi (2016-2018) ve Uyuşturucu ile Mücadele Eylem Planı, Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi, Organize Suçlarla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi (2016-2021), Organize Suçlarla Mücadele Eylem Planı (2016-2018), Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020), mülga ASPB Stratejik Planları, mülga GTB Stratejik Planı
(16.3 – 16.10 – 16.a – 16.b)	Adalet Bakanlığı Stratejik Planları, Yargı Reformu Strateji Belgesi (2015), Yargı Reformu Stratejisi Eylem Planı
(16.6 – 16.7 – 16.8 – 16.9)	Kalkınma için Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi Programı

Kalkınma Planlarında şiddet ve suçla mücadele ile ilgili politikalara yer verilmiş olup; politika çerçevesi geliştirilirken sadece suçun sonuçlarının değil, suçu oluşturan faktörlerin de daha sistemli olarak ele alınması gereğine dikkat çekilmiştir. Temel hak ve özgürlükler başlığı altında AB ile bütünleşme sürecinin de etkisiyle köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Kamu hizmetlerinin etkinliği başlığı politikalar açısından en zengin başlık olarak dikkati çekmektedir. Adalet ve yargı hizmetlerini iyileştirmek, etkin ve etkili kılmak, temel hak ve özgürlükleri güçlendirmek politikaları Kalkınma Planlarında yer almıştır. Bunlara ilave olarak

⁴⁴ Türkiye'de Anayasa başta olmak üzere tüm yasal çerçeve ayrımcılığa izin vermeyen, eşitlikçi düzenlemelere yer vermektedir.

10. Kalkınma Planı Kayıtdışı Ekonominin Azaltılması Programı, kaçakçılıkla etkin bir mücadelenin temel gereklerini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin organize suçlarla mücadelesinde uyuşturucuyla mücadelenin önemi nedeniyle bu konuya özel önem atfedilmiştir.

Hedef 16.1 kapsamında şiddetin ve şiddete bağlı ölümlerin azaltılması başlığında kalkınma planlarında şiddete yoğun olarak maruz kalan toplum kesimleri için politikalar üretilmiştir. Özellikle çocuklara, gençlere ve kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla tedbirler önerilmiştir.

Hedef 16.2'nin odak noktasında çocuklar yer almakta olup; çocuklara yönelik şiddet ve işkencenin tüm biçimlerinin; çocuk istismarı, sömürsü ve kaçakçılığının sona erdirilmesi hedeflenmektedir. Bu konular Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda "Çocuk Koruma" başlığı altında ele alınmaktadır. Ayrıca bu hedeflerle doğrudan ilgili "Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı (2013-2017)" hazırlanmıştır. Hedef 16.2 ile ilgili olarak "çocukların adalete erişim hakkı" kavramı üzerinde de durulması gerekmekte olup; ulusal politikalar doğrultusunda ve uluslararası standartlara uyum çerçevesinde yapılan bir dizi düzenleme bu alanla ilgili uygulamadan kaynaklanan sıkıntıların giderilmesi gereğine işaret edilmektedir.

Hedef 16.3'ün odak noktası hukukun üstünlüğü olup; Türkiye, hukuk ve adalet sistemini uluslararası standartlara uygun olarak yeniden yapılandırma yönünde önemli adımlar atmıştır. Türkiye 2000'li yıllarda başlayan AB'ye adaylık süreciyle eş zamanlı olarak bu alanda düzenlemeler yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir. Yargı Reformu Strateji Belgesinde yer alan adalete erişimi geliştirmek; yargının hesap verebilirliğini ve saydamlığını artırmak; çocuklar, kadınlar ve engelliler gibi dezavantajlı gruplara yönelik uygulamaları geliştirmek; yargısal uygulamalardan kaynaklanan insan hakları ihlallerini önlemek ve insan hakları standartlarını güçlendirmek gibi başlıklar Hedef 16.3 ile doğrudan ilişkili stratejilerdir.

Hedef 16.4'ün odak noktasında yasadışı finansal akışlar ve organize suçlarla mücadele bulunmaktadır. Türkiye 2000'li yıllarda organize suçlarla mücadele politikalarını uluslararası standartlar ve işbirlikleriyle bütünleştirerek bu alanda önemli adımlar atmıştır. Bugün yalnızca kolluk güçlerinin suçluları yakalamasıyla sınırlı olmayacak çok boyutlu bir mücadele ihtiyacı belirginleşmektedir.

Hedef 16.4 kapsamında 7., 8., 9. ve 10. Kalkınma Planları ile Yıllık Programlarda konu ele alınmış olup "Kayıtdışı Ekonominin Azaltılması Programı", "2016-2021 Organize Suçlarla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi" , "2016-2018 Organize Suçlarla Mücadele Eylem Planı", "2013-2018 Ulusal Uyuşturucu Politika ve Strateji

Belgesi", "2013-2015 Ulusal Uyuşturucu Eylem Planı", "Uyuşturucuyla M¼cadele Acil Eylem Planı", "Ulusal Siber G¼venlik Stratejisi" ve "Kayıt Dışı Ekonomiyle M¼cadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010)" dok¼manları konuyla ilgili temel dok¼manlar olarak değerlendirilmiştir.

Hedef 16.5'in odak noktasında her t¼rl¼ yolsuzluk ve r¼řvet olayında d¼ř¼ř sağlanması bulunmaktadır. 7., 8., 9. ve 10. Kalkınma Planları ile Yıllık Programlarda bu konular Kamu Y¼netimi, Kamu Maliyesi, Kamu Yatırımları, Kamuda Stratejik Y¼netim başlıkları altında ele alınmıştır.

Hedef 16.6, 16.7 ve 16.8 odağında kurumsallaşma, kurumların nitelikleri ve y¼netiřim yer almaktadır. Kalkınma Planları ile Yıllık Programlarda bu konular Kamu Y¼netimi, Kamuda Stratejik Y¼netim ve Kamuda İnsan Kaynakları ve Kamu Hizmetlerinde e-Devlet Uygulamaları başlıkları altında ele alınmıştır. Kapsayıcı, katılımcı ve etkili karar alma mekanizmalarını g¼vence altına alacak bir kurumsallaşma kalkınmanın en ¼nemli boyutu olarak T¼rkiye tarafından ¼ncelik verilen konulardır.

Hedef 16.10'un odak noktasında "bilgiye kamusal erişim/kamunun bilgi edinme hakkı" bulunmaktadır. T¼rkiye bilgiye erişim konusunda politika ve programlar geliştirmiş ve mevzuat değişiklikleri yapmıştır. Devlet ile vatandaş arasındaki iletişim kanallarının t¼m¼ (elektronik, mektup, faks, telefon ve şahsen) açık tutularak, vatandaşların kendileri ve kamuyla ilgili, talep, řik¼yet, ihbar, g¼r¼ř ve ¼nerileri ile bilgi edinme haklarına ilişkin idari makamlara yapacakları m¼racaatlara cevapların hızlı ve etkin bir şekilde verilmesi, iş ve işlemlerin merkezden kamu nezdinde takip ve denetimi hedeflenmiştir.

Hedef 16.a ve 16.b'nin odak noktasında her ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve sulh için gerekli kurumsal yapıların inşası bulunmaktadır. 10. Kalkınma Planında bu konu evrensel hukuk normları, kişisel verilerin mahremiyetinin korunması, hukuk devleti ve hukukun ¼st¼nl¼ę¼n¼n gerekleri çerçevesinde yargılama s¼recinin hızlı, adil, etkin, g¼venli ve isabetli şekilde işlemesi, temel amaç olarak belirlenmiştir.

Mevzuat ve Kurumsal ereve

2000-2016 d¼neminde T¼rkiye'de SKA 16 kapsamında, ¼zellikle AB uyum s¼reci doğrultusunda bir dizi yasal ve kurumsal d¼zenleme gerçekleştirilmiştir. Temel ¼zg¼rl¼kler, T¼rkiye Cumhuriyeti Anayasası ile g¼vence altına alınmıştır. Ayrıca temel hak ve ¼zg¼rl¼kleri konu alan uluslararası anlaşmaların kanunla farklı d¼zenlemeler içermesi halinde anlaşma h¼k¼mlerinin ¼ncelikli olduğu T¼rkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtilmiştir. İlgili mevzuat, temel ¼zg¼rl¼kler kapsamında birden çok uluslararası anlaşma içermektedir. Bu anlaşmalar,

terörün, suçun, uyuşturucu ticaretinin önlenmesini ve ülkeler arası dostluk ve işbirliği kurulmasını amaçlayarak temel özgürlükleri de koruma altına almaktadır.

Hedef 16.1 ile ilgili olarak Mevzuat, şiddetin azaltılması için ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Şiddetin hem güncel boyutunu oluşturan aile içi şiddetin (kadına ve çocuğa şiddet) önlenmesine odaklanılmış hem de spor müsabakalarında, cezalandırma yöntemlerinde de şiddetin önlenmesi için düzenlemeler yapılmıştır. Mevzuatta şiddete maruz kalanları korumak ve şiddetin önüne geçilmesi için devletin sahip olduğu sorumluluklar açıkça belirtilmiş ve sivil toplum örgütleriyle koordinasyon sağlanması amaçlanmıştır.

Mevzuat, özellikle kadın ve çocuklara karşı uygulanan şiddetin engellenmesi için ayrıntılı hükümler getirmiştir. Şiddete maruz kalanların korunması için alınması gereken tedbirler, verilecek hizmetler düzenlenmiştir. Ayrıca, Türkiye bu amaca ulaşmak için sadece iç mevzuatını düzenlemekle kalmamış, çok sayıda, şiddetin önlenmesi için kapsamlı içerikleri olan uluslararası anlaşmaya imza atmıştır.

Hedef 16.2 ile ilgili çocuk istismarının, sömürsünün, ticaretinin ve çocuklara karşı şiddet ve işkencenin her türünün sona erdirilmesi konusunda ilgili mevzuatta çok sayıda düzenleme bulunmaktadır. Türk Ceza Kanunu'ndaki bu amaç ile ilgili düzenlemelerin bazıları çocuk ve büyük olarak ayrımı gözetmezken, bir kısmı ise çocuklar için özel düzenleme yapmıştır. Ayrıca, işlenen bu suçların yaptırımları açıkça ve ayrıntısıyla düzenlenmiştir. Dolayısıyla, iç mevzuat, bu alanda amaca hizmet eden, yeterli düzenlemeler içermektedir. Mevzuatta çocuk istismarı, insanlığa karşı bir suç olarak kabul edilmiştir ve ayrıntısıyla ele alınmıştır.

Türkiye çocukları konu alan uluslararası anlaşmalara taraf olmuştur. Amaçları tamamen bu hedef ile örtüşen anlaşmalar, Türkiye'nin uluslararası olarak da yasal, idari, toplumsal ve eğitsel olarak sorumluluk kabul ettiğini gözler önüne sermektedir.

Hedef 16.3 ile ilgili yürürlükteki mevzuatta hukukun üstünlüğü ve adalete eşit erişim ilke olarak benimsenmiş ve bu ilkeleri destekler nitelikte hükümler bulunmaktadır.

Hedef 16.4 2030'a kadar yasa dışı para ve silah akışının büyük ölçüde azaltılması, çalınan varlıkların geri alınmasının güvence altına alınması ve organize suçun her türüyle mücadele edilmesi ile ilgilidir. Bu hedefe ulaşmaya hizmet edecek yasal düzenlemeler iç hukukta yapılmış olup, çeşitli ülkelerle karşılıklı iş birliğine dair anlaşmalar da yapılmıştır. Bu kapsamda Türkiye, çeşitli ülkelerle amaçta adı geçen suçlara karşı mücadelede iş birliği yoluna gitmiştir.

Hedef 16.5 yolsuzluk ve rüşvetin tüm biçimlerinin önemli ölçüde azaltılmasını hedeflemektedir. Türk Ceza Kanunu bu hedefi destekleyen hükümler içermektedir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi, ayrıntılı olarak yolsuzluk ve rüşvetin ne olduğunu, bunlarla mücadele yollarını, bunların önüne geçilmesinde alınması gereken önlemleri ve devletlerin üstüne düşen sorumlulukları düzenlemekte olup; Türkiye, bu sözleşmeyi imzalamıştır.

Hedef 16.6 ile her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar kurulması amaçlanmaktadır. Söz konusu hedefe ilişkin mevzuat, hem uluslararası anlaşmalardan hem de kanun ve yönetmeliklerden oluşmaktadır. Söz konusu hedef kapsamında mevzuat genel olarak hukuk ve adalet alanında sorunların giderilmesine odaklı düzenlemeler içermektedir. Mevzuatta, memurların ve kamu görevlilerinin yargılanması usulleri de düzenlenmiştir.

Hedef 16.7 her düzeyde duyarlı, kapsayıcı, katılımcı ve temsil edici karar verme mekanizmalarının oluşturulmasını kapsamaktadır. Mevzuatta, adı geçen kurumların çalışanlarının kendi görevleri açısından duyarlı, kapsayıcı, katılımcı ve temsil edici olması düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeler özellikle adli kurumları ve çalışanları kapsamaktadır.

Hedef 16.8 gelişmekte olan ülkelerin küresel yönetim kurumlarına katılımlarının sağlanması ve güçlendirilmesi ile ilgili olup, hedefe ulaşılmasında mevzuat boyutu bulunmamaktadır.

Hedef 16.9 2030'a kadar herkese doğum kaydı dâhil yasal kimlik kazandırılması ile ilgilidir. 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkesin yurt içinde nüfus müdürlüğüne, yurt dışında dış temsilciliğe müracaatla kendisini nüfus kütüklerine yazdırması ve kimlik kartı alması düzenlenmiştir. Ayrıca, doğum bildirimlerinin daha hızlı bir şekilde yapılabilmesi için 19/10/2017 tarihinde Nüfus Hizmetleri Kanununda yapılan değişiklikle doğum bildirimlerinin, doğumu gerçekleştiren sağlık kuruluşlarına da yapılabilme imkânı getirilmiştir.

Hedef 16.10 Ulusal mevzuata ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak bilgiye kamu erişiminin sağlanması ve temel özgürlüklerin korunması ile ilgilidir. Temel özgürlükler, anayasamız ile güvence altına alınmıştır. Ayrıca temel hak ve özgürlükleri konu alan uluslararası anlaşmaların kanunla farklı düzenlemeler içermesi halinde anlaşma hükümleri öncelikli olduğu Anayasa'da belirtilmiştir. Türkiye temel özgürlüklerle ilgili çok sayıda uluslararası anlaşmaya taraf olmuştur.

Dilekçe ve bilgi edinme hakları, Anayasamızın 74 üncü maddesinde düzenlenmiştir. İlgili Anayasa hükmünün uygulanması amacıyla ilk olarak çıkarılan 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun; toplumsal

denetim, kamu yönetimine vatandaş katılımının sağlanması ve kamu yönetiminde şeffaflığı tesis etme işlevi ile 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve bahse konu Kanunun uygulanmasına dair esas ve usulleri düzenleyen 2004/7189 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik ve 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi yürürlüğe konularak; kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde vatandaş odaklı yaklaşıma etkinlik ve işlerlik kazandırılmış ve halkla ilişkiler alanında önemli adımların atılmasının önü açılmıştır.

Hedef 16.a, özellikle gelişmekte olan ülkelerde şiddeti önlemek ve terör ve suçla mücadele etmek için her düzeyde kapasite geliştirilmesi adına ilgili ulusal kurumların uluslararası işbirliği yoluyla güçlendirilmesi ile ilgilidir. İlgili mevzuat ağırlıklı olarak Türkiye'nin bu amaca ulaşabilmek için imzaladığı uluslararası sözleşmelerden oluşmaktadır. Bu kapsamda Türkiye, şiddetin önlenmesi, terör ve suçla mücadele edilmesi için uluslararası işbirliği içindedir. Özellikle, uluslararası terörizm ve suç örgütleri ile mücadele konuları mevzuatımızda öne çıkmaktadır.

Hedef 16.b, sürdürülebilir kalkınma için ayrımcı olmayan yasa ve politikaların yaygınlaştırılması ve uygulanmasının sağlanması ile ilgilidir.⁴⁵

SKA 16 için toplam 12 hedef belirlenmiş olup bunlardan 10'u Türkiye için geçerlidir. SKA 16'nın uygulanmasına yönelik faaliyetlerde Adalet Bakanlığı koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 16 kapsamında hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

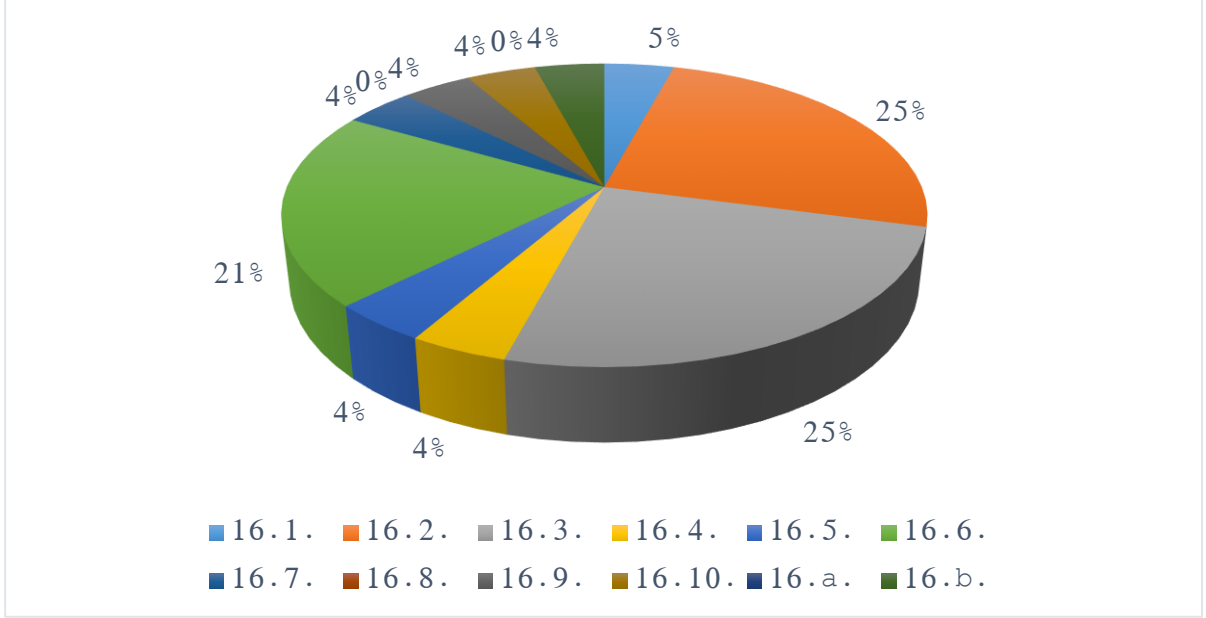
⁴⁵ Türkiye'de Anayasa başta olmak üzere tüm yasal çerçeveye ayrımcılığa izin vermeyen, eşitlikçi düzenlemelere yer vermektedir.

Tablo 50. SKA-16 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA 16 Koordinatör: Adalet Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
16.1	İçişleri Bakanlığı	Adalet Bakanlığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
16.2	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Adalet Bakanlığı İçişleri Bakanlığı
16.3	Adalet Bakanlığı	
16.4	İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü)	MASAK
16.5	İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü)	Devlet Denetleme Kurulu Sayıştay Yargıtay Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kamu Denetçiliği Kurumu Türkiye Barolar Birliği
16.6	Cumhurbaşkanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Sayıştay YÖK
16.7	Cumhurbaşkanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı İçişleri Bakanlığı Sayıştay YÖK
16.8	Dışişleri Bakanlığı	
16.9	İçişleri Bakanlığı	TÜİK Sağlık Bakanlığı
16.10	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (Haberleşme Genel Müdürlüğü)	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu TÜİK
16.a	İçişleri Bakanlığı	Adalet Bakanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Proje Envanteri

SKA-16 ile doğrudan ilgili olan projelerin hedefler bağlamında yüzde dağılımı Grafik 44' de yer almaktadır.

Grafik 44. SKA-16 ile İlgili Projelerin Hedeflere Göre Yüzde Dağılımı

SKA 16 kapsamında şiddetin önlenmesi, çocuğa yönelik istismarın ve suçların önlenmesi, yasadışı finansal akışlar ve organize suçlarla mücadele, hukukun üstünlüğü ve adalet hizmetlerine erişim, kamu yönteminde etkinlik ve kamu hizmetlerinin sunumunda e-Devlet uygulamaları, bilgi edinme alanlarında çok sayıda proje yürütülmektedir. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Türkiye'de Uygulanması ve İzlenmesinin Desteklenmesi Projesi, herkes için adalet yaklaşımına yönelik kapsamı ve incelenen dönemdeki etkisinin yüksek olması nedeniyle öne çıkan projelerden biri durumundadır. Projede, engellilik konusunda adalet temelli bakış açısının geliştirilmesi ve konu ile ilgili farkındalığın artırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 51. SKA-16 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Türkiye'de Uygulanması ve İzlenmesinin Desteklenmesi Projesi	
SKA Hedefleri	16.2 - 16.7 - 16.10
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)
Proje Adı	Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Türkiye'de Uygulanması ve İzlenmesinin Desteklenmesi Projesi
Projenin Amacı	Projenin amacı, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin uygulanmasının teşvik edilmesi ile uygulamanın izlenme kapasitesinin artırılmasıdır.
Projenin Bileşenleri	Proje kapsamında, ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarının Sözleşme'de öngörülen yükümlülükleri konusunda farkındalıklarının artırılması, sözleşmenin uygulanmasının izlenmesi sürecinde kullanılmak üzere gösterge setlerinin belirlenmesi yer almaktadır.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2013 - 2016
Çıktılar	Proje kapsamında belirlenen hak alanlarında (istihdam hakkı, eğitim hakkı, kültür ve turizm hakkı, spor hakkı, sömürü ve şiddetten masun olma hakkı, siyasal ve kamusal yaşama katılım hakkı) engellilerin haklarının gerçekleştirilme düzeyinin ortaya konulması amacıyla, Sözleşmenin uygulanmasının izlenmesine imkân verecek göstergeler oluşturulmuştur. Her bir hak alanı açısından oluşturulan gösterge ve soruları içeren kitabın basımı ve dağıtımı sağlanmıştır. Ayrıca, tüm taraflar açısından engellilik konusunda toplumsal farkındalığı artırmak üzere 3 kısa animasyon filmi hazırlanmıştır.
Etki	Proje, ilgili tarafların engellilik konusunda hak temelli bakış açısının geliştirilmesi ve konu ile ilgili farkındalıklarının artırılması açılarından etkili bir süreç olmuştur. Ayrıca hak temelli yaklaşım odağında çocuklar ve yetişkinler olmak üzere hazırlanan animasyon filmlerinin bu süreci güçlendirici etki yaratması beklenmektedir. Dolayısıyla projenin engellilik konusunda farklı tarafların işbirliğini ve ayrıştırılmış verilerin oluşturulmasını teşvik etmesi beklenmektedir.

Göstergeler Bazında İlerlemeler

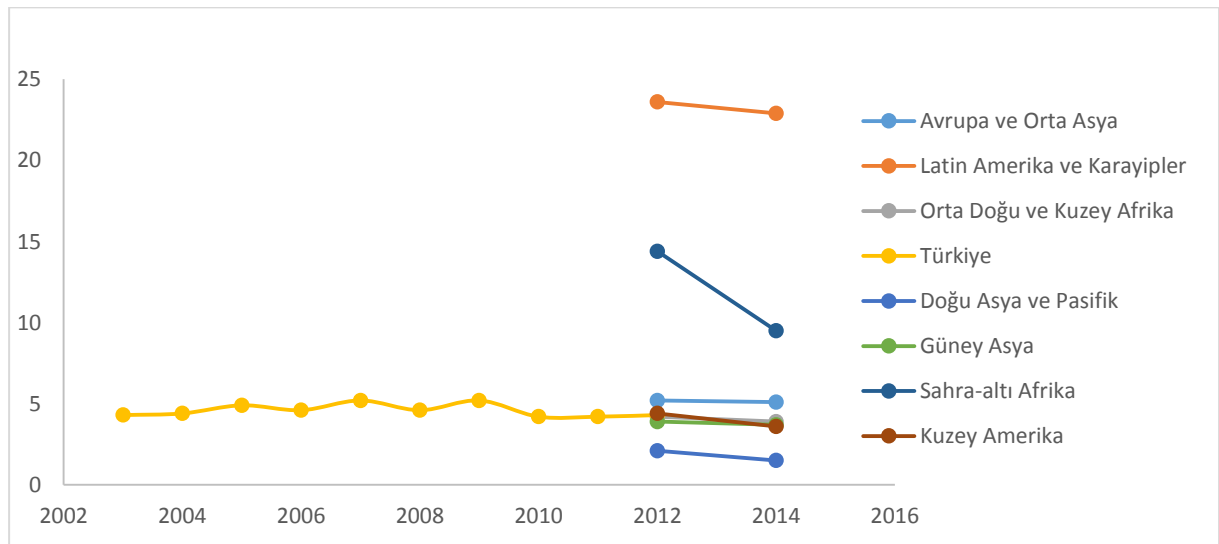
SKA 16'nın izlenmesi amacıyla uluslararası düzeyde 23 gösterge belirlenmiş olup; istatistik sistemimizde bu göstergelerden 7'si üretilmektedir. Verisi üretilen göstergelere ilişkin değerlendirmeler aşağıda özetlenmektedir.

Hedef 16.1 ile ilgili olarak cinsiyet ve yaşa göre ayrıştırılmış olmamakla birlikte, "100.000 kişi başına kasten adam öldürme mağdurlarının sayısı" üretilmektedir. Bu oran, 2013 yılında 4,3'tür. Bu göstergede 2003-2013 yılları arasında önemli bir değişiklik gözlenmemiştir.

Hedef 16.6 kapsamında 2000-2014 döneminde konsolide bütçe harcamalarının dağılımı incelendiğinde sıkı mali bütçe politikasının sonucu olarak faiz ödemelerinin payının azaldığı, personel harcamaları ağırlıklı olmak üzere cari harcamaların ve sosyal güvenlik harcamalarının payının arttığı görülmektedir. Sosyal güvenlik harcamalarındaki artışta, sigorta kurumlarının konsolidasyonu, sağlık finansmanındaki değişim ve genel olarak sosyal koruma politikalarındaki gelişim etkili olmuştur. Söz konusu dönem kamunun yatırım harcamalarının toplam bütçe harcamaları içindeki payının da arttığı bir dönemdir. 2000'li yılların başında kamunun üretimden ve belli hizmet alanlarından çekilmesine paralel olarak kamu yatırım harcamalarının bütçe içindeki payı azalmış, izleyen yıllarda özellikle ulaştırma, sağlık, enerji gibi altyapıya yönelik yatırımların artışıyla birlikte, kamu-özel işbirliği projelerinin de etkisiyle yatırımların payı düzenli olarak artış göstermiştir.

Hedef 16.9 kapsamında, Dünya Bankası'nın verilerine göre Türkiye'de doğum kayıt işlemlerinin 2003'ten 2013'e %84'ten %98,8'e yükseldiği görülmektedir. Bu göstergede ölçeğinde Kır-kent ayrımının çok düşük olduğu, kentlerde %99,1'e ulaşılırken, kırsal alanda %97,7'lik oranın söz konusu olduğu görülmektedir.⁴⁶

Grafik 45'te kasten adam öldürme oranlarının ülkeler bazında dağılımı yer almaktadır. Türkiye'nin durumu Sahra Altı Afrika ile Latin Amerika ve Karayipler ülkelerine nazaran olumlu görünmekle birlikte, diğer coğrafyalarla kıyaslandığında Kuzey Amerika ve Güney Asya'ya benzer bir durum söz konusudur.

Grafik 45. Kasten Adam Öldürme (100.000 Kişi Başına)

⁴⁶ Dünya Bankası "Atlas of Sustainable Development Goals 2017" Raporu

Diğer taraftan Adalet Bakanlığı'nın verilerine dayanılarak hazırlanan Tablo 52'de ise Türkiye'deki kasten adam öldürme suçunda sayısında son 10 yılda artış olduğu görülmektedir.

Tablo 52. Kasten Adam Öldürme Suç ve Karar Sayıları, Türkiye (2005-2015)⁴⁷

Yıllar	Açılan Dava/Suç Sayısı	TCK Uyarınca Açılan Toplam Dava/Suç Sayısı	%	Çıkan Dava/Suç Sayısı	TCK Uyarınca Çıkan Toplam Dava/Suç Sayısı	%	Mahkûmiyet %	Beraat %	Diğer Kararlar %	Toplam Karar			
2005	11.368	887.602	1,3	10.066	851.150	1,2	13,118	75,0	2,256	12,9	2,108	12,1	17,482
2006	10.362	732.746	1,4	10.568	732.219	1,4	14,010	74,1	2,495	13,2	2,409	12,7	18,914
2007	9.160	738.681	1,2	9.041	702.524	1,3	11,389	70,4	2,041	12,6	2,743	17,0	16,173
2008	8.324	861.550	1,0	8.500	806.533	1,1	10,209	65,2	2,178	13,9	3,277	20,9	15,664
2009	13.780	2.023.307	0,7	13.157	1.833.874	0,7	14,992	74,1	2,869	14,2	2,377	11,7	20,238
2010	14.308	2.224.905	0,6	14.080	1.997.069	0,7	15,871	74,2	3,124	14,6	2,397	11,2	21,392
2011	14.213	2.339.234	0,6	13.986	2.226.657	0,6	15,215	71,7	3,417	16,1	2,574	12,1	21,206
2012	15.563	2.686.906	0,6	14.759	2.673.505	0,6	17,804	73,8	3,425	14,2	2,894	12,0	24,123
2013	17.121	2.826.268	0,6	16.530	3.032.259	0,5	20,905	73,7	4,115	14,5	3,340	11,8	28,360
2014	18.716	2.736.431	0,7	18.670	2.876.663	0,6	14,478	57,2	3,660	14,5	7,184	28,4	25,322
2015	28.953	2.683.676	1,1	22.740	2.722.253	0,8	15,434	51,5	3,561	11,9	10,991	36,7	29,986

Değerlendirme

SKA 16 kapsamında yer alan “Şiddet ve suçla mücadele” başlığı altında toplanabilecek Hedef 16.1, 16.2, 16.4 ve 16.5 birlikte değerlendirildiğinde politika, mevzuat ve kurumsal çerçeve açısından 2000’li yıllarda AB uyum sürecinin de etkisiyle Türkiye’de önemli ilerleme sağlandığı değerlendirilmektedir. Ancak uygulamada gelişim alanı bulunduğu yorumu yapılabilir.

Bu amaç kapsamında “Temel hak ve özgürlükler” başlığı altında toplanabilecek Hedef 16.3, 16.10 ve 16.a birlikte değerlendirildiğinde, yine 2000’li yıllarda AB’ye üyelik sürecinin de etkisiyle bu alanlarda önemli

⁴⁷ 2005-2008 yılları arasında dosya bazında (dosyadaki en ağır suç esas alınarak) sayım yapılırken, 2009 yılı ve sonrasında dosyadaki tüm suçlar ve kararlar ayrı ayrı sayılarak suç badında sayım yapıldığından, tablo verileri değerlendirilirken bu durum göz önüne alınmalıdır. Kaynak: Adalet Bakanlığı

düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Bu konudaki çalışmalar Türkiye'nin öncelikleri doğrultusunda devam etmektedir.

“Kamu hizmetlerinin etkinliği” başlığı altında toplanabilecek Hedef 16.6, 16.7 ve 16.8, diğer hedeflere kıyasla politika, mevzuat, kurumsal çerçeve ile birlikte uygulamada da en ileri durumu ifade etmektedir. SKA 16 kapsamında suçun önlenmesi konusuna daha fazla odaklanması, mali suçların analizine ilişkin eksikliklerin tespitinden hareketle bu konuda daha ileri mekanizmaların ve koordinasyonun sağlanması, alt kırım verilerinin üretimi ve bunlardan hareketle politikaların geliştirilmesi önerilmektedir.

SKA 16 hedeflerinin SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 5 (Cinsiyet Eşitliği), SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji), SKA 14 (Sudaki Yaşam) ve SKA 15 (Karada Yaşam) kapsamındaki hedeflerle yüksek oranda ilişkili olduğu görülmektedir.

3.17. SKA 17: Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak

SKA 17 kapsamında 5 ana başlık altında yer alan 19 hedefin 17'si Türkiye için geçerli olup aşağıda verilmektedir:

Finans

17.1 Yurt içi vergi ve diğer gelir tahsilatı kapasitesini geliştirmek için, gelişmekte olan ülkelere uluslararası destek yolunu da içerecek şekilde, yurtiçi kaynakları harekete geçirmeyi güçlendirmek

17.2 Birçok gelişmiş ülkenin, gelişmekte olan ülkelere gayrisafi ulusal gelirlerinin %0,7'sini ve en az gelişmiş ülkelere %0,15 ila 0,20'sini resmi kalkınma yardımı olarak (RKY/GSMH oranı) verme hedefini gerçekleştirme taahhütleri dâhil olmak üzere, gelişmiş ülkelerin resmi kalkınma yardımı taahhütlerini tam olarak yerine getirmelerini sağlamak; RKY sağlayıcılarını en az gelişmiş ülkelere en azından 0,20 RKY/GSMH oranını sağlayacak bir hedef belirlemeyi düşünmeye teşvik etmek⁴⁸

17.3 Gelişmekte olan ülkelere çeşitli kaynaklardan ilave mali kaynak harekete geçirmek

17.4 Uzun-vadeli borç sürdürülebilirliğine erişmek için uygun olan durumlarda, borç finansmanı, borç yardımı ve borcun yeniden yapılandırmasını teşvik etmeyi hedefleyen eşgüdümlü politikalar yoluyla, gelişmekte olan ülkelere yardım etmek ve borç yükünü azaltmak için aşırı borçlanmış yoksul ülkelerin dış borçlarını ele almak

17.5 EAGÜ'ler için yatırım destek rejimleri benimsemek ve uygulamak

Teknoloji

17.6 Bilim, teknoloji ve yenilikçiliğe erişimi ve bunlar üzerine Kuzey-Güney, Güney-Güney ve üçgen bölgesel ve uluslararası işbirliğini geliştirmek ve özellikle BM seviyesinde olmak üzere mevcut mekanizmalar arasındaki koordinasyonu iyileştirme yoluyla ve küresel bir teknoloji kolaylaştırıcı mekanizması aracılığıyla karşılıklı anlaşılmış koşullarda bilgi paylaşımını artırmak

17.7 Çevreye duyarlı teknolojilerin Karşılıklı anlaşıldığı takdirde ayrıcalıklı ve öncelikli koşullarda, gelişmekte olan ülkelere avantajlı şartlarla transferi, geliştirilmesi, yayılması ve yaygınlaştırılmasını teşvik etmek

⁴⁸ Gelişmiş ülkelere yönelik bir hedef olduğu için Türkiye açısından geçersizdir.

17.8 2017'ye kadar EAGÜ'ler için, Teknoloji Bankası ve BTY (Bilim, Teknoloji ve Yenilikçilik) kapasite geliştirme mekanizmalarını tamamen faaliyete geçirmek ve özellikle BİT olmak üzere kolaylaştırıcı teknolojilerin kullanımını artırmak

Kapasite Geliştirme

17.9 sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin tamamının uygulanabilmesini sağlayacak ulusal planları desteklemek üzere gelişmekte olan ülkelerde etkili ve hedef odaklı kapasite geliştirme mekanizmalarını uygulamaları için, Kuzey-Güney, Güney-Güney ve üçgen işbirlikleri dâhil, uluslararası desteği artırmak

Ticaret

17.10 Doha Kalkınma Gündemindeki ilgili müzakerelerin sonucunu da içerecek şekilde DTÖ altında evrensel, kural temelli, ayrımcılık içermeyen ve adil bir çok taraflı ticaret sistemi geliştirmek

17.11 Gelişmekte olan ülkelerin ihracatını, özellikle EAGÜ'lerin 2020'ye kadar küresel ihracat payını iki katına çıkarma anlayışına sahip bir şekilde, kayda değer miktarda artırmak

17.12 Dünya Ticaret Örgütü kararlarıyla uyumlu olarak, EAGÜ'lerden yapılan ithalat için uygulanan kayıracı menşe kurallarının şeffaf ve sade olmasını sağlamayı da içerecek biçimde, EAGÜ'ler için gümrüksüz ve kotasız pazar erişimini kalıcı şekilde vakitlice uygulamaya koymak ve pazar erişimini kolaylaştırmaya katkıda bulunmak

Sistemik Konular

Politika ve kurumsal uyum

17.13 Politika koordinasyonu ve uyumunu da içerecek şekilde küresel makroekonomik istikrarı geliştirmek

17.14 Sürdürülebilir kalkınma için politika uyumunu geliştirmek

17.15 Yoksulluğa son verme ve sürdürülebilir kalkınma politikaları oluşturmak ve uygulamak için her ülkenin politika alanına ve liderliğine saygı göstermek

Çok-paydaşlı işbirlikleri

17.16 Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasını desteklemek için bilgiyi, uzmanlığı, teknolojiyi ve finansal kaynakları paylaşan ve seferber eden çok paydaşlı ortaklıkların tamamlayıcılığında Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel İşbirliğini geliştirmek

17.17 Ortaklıkların tecrübelerinden ve kaynak yaratma stratejilerinden yararlanarak etkili kamu, kamu-özel ve sivil toplum ortaklıklarını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak

Veri, izleme ve hesap verebilirlik

17.18 2020'ye kadar gelir, cinsiyet, yaş, ırk, göçmenlik durumu, engellilik, coğrafi konum ve ulusal bağlamda gerekli görülen diğer özelliklere göre ayrıştırılmış yüksek kaliteli, zamanlı ve güvenilir verinin elde edilebilirliğini kayda değer miktarda artırmak için, en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri de dâhil olmak üzere gelişmekte olan ülkelere verilen kapasite geliştirme desteğini artırmak⁴⁹

17.19 2030'a kadar, GSYH'ya ek olarak sürdürülebilir kalkınmada kaydedilen ilerlemenin ölçülmesini geliştirmeye yönelik mevcut girişimlerin üzerine ilerlemek ve gelişmekte olan ülkelerde istatistiksel kapasite gelişimini desteklemek

SKA 17 kapsamındaki hedefler diğer hedeflerin uygulamaya geçirilmesi için ihtiyaç duyulan beş ana başlık altında toplanmaktadır: Finans (17.1, 17.2, 17.3, 17.4, 17.5), Teknoloji (17.6, 17.7, 17.8), Kapasite Geliştirme (17.9), Ticaret (17.10,17.11, 17.12), Sistemik Konular (*Politika ve Kurumsal Uyum* 17.13, 17.14, 17.15; *Çok-paydaşlı İşbirlikleri* 17.16, 17.17; *Veri, İzleme ve Hesap Verebilirlik* 17.18, 17.19).

Finans

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının hayata geçirilebilmesi için gelişmekte olan ülkelerin gelirlerini artırmaları gerekmektedir. Bu bağlamda dış kaynaklar da önem taşımakla birlikte esas kritik unsur yurtiçi gelirlerin artırılmasıdır. Gelir artışının adil bir kalkınma süreciyle dengelenmesinde artan oranlı, şeffaf ve etkili bir vergi sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Finans başlığı altındaki hedeflere yönelik politika ve programlar 2000-2016 dönemi kalkınma planları ve yıllık programlarda büyük ölçüde ele alınmıştır.

Hedef 17.1 kapsamındaki vergilendirme temasında Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren modern vergi sistemi ve kurumsal kapasite konusunda gelişkin bir altyapıya sahip olmuştur. Kalkınma Planlarında vergi sisteminin tüm ekonomik faaliyetleri kapsayan, üretim faktörleri üzerindeki vergi yükünü azaltan, tüketim vergilerine ağırlık veren, gayrimenkul rantlarını vergileyen bir yapıya kavuşturulması; vergi mevzuatının sadeleştirilmesi ve etkinleştirilmesi, yeterli ve etkin belge düzeni ve otokontrol mekanizmalarının geliştirilmesi, vergi

⁴⁹ Gelişmiş ülkeler için geçerlidir.

kayıp ve kaçaklarının azaltılması, verginin tabana yayılmasının sağlanması, vergi düzenleme ve uygulamalarında istikrar sağlanması, mükelleflerin gönüllü uyumuna artırmaya yönelik düzenlemeler yapılması, vergi tabanının genişletilmesi ve kayıtdışı ekonomiyle mücadele hedeflenmiştir.

Etkin bir kamu mali sistemi içinde kamu gelirlerinin sağlıklı ve sürekli kaynaklardan çağdaş yöntemlerle toplanması, bu süreçte mali ihtiyaçlar kadar ekonomik ve sosyal amaçların da dikkate alınması perspektifi kalkınma planları ve yıllık programlarda vurgulanmıştır.

Hedef 17.2, Türkiye'nin RKY konusunda ilk sistematik yaklaşımı 10. Kalkınma Planı döneminde geliştirilmiştir. Kalkınma Planı, Türkiye'yi uluslararası kalkınma işbirliği alanında yükselen donör ülke olarak nitelendirmiştir. Ayrıca EAGÜ'lere yönelik taahhüt edilen yardımların, hedef ülkelerde kapasite geliştirme ve karşılıklı uzun vadeli ekonomik ve ticari ilişkileri artırma hususlarını da gözetilen bir strateji çerçevesinde kullanılması, bu ülkelerin kalkınması konusunda çok taraflı uluslararası platformlardaki çabaların artırılması hedefleri ortaya konulmuştur. 10. Kalkınma Planında Türkiye'nin EAGÜ'lerin kalkınmasına yönelik on yıl boyunca yıllık 200 milyon ABD Doları tutarında katkı sağlamayı taahhüt ettiği belirtilmektedir.

Hedef 17.3 kapsamında RKY'lere ek olarak gelişmekte olan ülkelere farklı kaynaklardan kalkınma yardım ve desteklerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın finansmanı için diğer kaynakların önemi giderek artmaktadır. İlave kaynaklar çerçevesinde doğrudan yabancı yatırım, yurtdışından yapılan havaleler, Güney-Güney işbirliği, yardım ve hayır kuruluşlarının katkıları ve özel sektörün sosyal sorumluluk çerçevesindeki harcamaları bulunmaktadır. 10. Kalkınma Planında doğrudan yabancı yatırımların artırılmasına yönelik hedeflere yer verilmiş, Plan dönemi (2014-2018) boyunca 93 milyar ABD Dolarlık doğrudan yabancı yatırım çekilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda Öncelikli Dönüşüm Programları içerisinde yer alan İş ve Yatırım Ortamının Geliştirilmesi Programında doğrudan yabancı yatırımların artırılmasına yönelik eylemler belirlenmiştir.

Orta-yüksek gelir seviyesinde bir ülke olan Türkiye açısından değerlendirildiğinde, ekonominin yüksek gelir seviyesine yükselmesi ve ülke içindeki farklılıkların giderilmesi için yönlendirilebilecek RKY haricinde, özellikle dünya ortalamasına kıyasla düşük olan GSYH içindeki doğrudan yabancı yatırımların payının artırılması önem taşımaktadır. Hedef 17.4 kapsamında borçlanmanın uzun vadeli sürdürülebilirliği, borçlanmanın verimli yatırımların finansmanında kullanılması ile yakından ilişkilidir. Ulusal gelir ve ihracattaki artışların borç servisini karşılayabilmesi önemli bir gösterge olarak görülmekte ve

bu ölçütten sapmaya yol açan uluslararası finans ve fiyat şokları borçların sürdürülebilirliğini tehlikeye atabilmektedir.

Kalkınma Planlarında para ve maliye politikalarının borçlanmanın büyüme üzerinde baskı ve makroekonomik dengesizliklere dair riskler oluşturmayacak seviyelerde tutulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda ağırlıklı olarak doğrudan yabancı yatırımlar, borç yaratmayan ve uzun vadeli diğer sermaye girişleriyle finanse edilmesi ve aşırı borçlanmanın önlenmesi amaçlanmıştır.

2000 yılı sonrasında Türkiye'de kamu sektörü borcu ve bankaların finansal sürdürülebilirliği açısından önemli ilerlemeler kaydedilmiştir; bununla birlikte cari açık, özel sektör borçlanmasındaki ve döviz risklerindeki artış yönetilmesi gereken alanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Dış borç stokunun sürdürülebilirliği açısından Türkiye'de, ihracatın sıçramalı gelişim göstermesine olanak sağlayacak sanayi üretiminin teknoloji içeriğinin yükseltilmesi ve orta-yüksek teknoloji sektörlerde rekabet gücünün artırılması ve üretken faaliyetlere yönelik olarak daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekilmesi önemli görülmektedir.

Hedef 17.5'in EAGÜ'ler için uluslararası yatırımları artıracak ulusal politikaların ve kurumsal çerçeve/düzenlemelerin güçlendirilmesi odak noktasını oluşturmaktadır. İstanbul Eylem Programında⁵⁰ vurgulandığı gibi EAGÜ'ler için uluslararası yatırımları çekmeye yönelik politikalar ulusal kalkınma stratejilerinin temel unsurudur. Gelişmiş ülkeler arasında olmamasına ve gelişmiş ülkeler için bağlayıcı olan hususlarla bağışlanmış bulunmamasına rağmen Türkiye, sağlamakta olduğu uluslararası kalkınma yardımları kapsamında EAGÜ'lere yönelik yardımlarını 2012 yılında Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye'nin EAGÜ'lere Yönelik Ekonomik ve Teknik İşbirliği Paketi çerçevesinde devam ettirmektedir.

Mevzuat

Hedef 17.1 kapsamında, vergi sisteminin daha etkin ve basit hale getirilmesi amacıyla gelir ve kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi, istisna ve muafiyetlerin daraltılması, özel tüketim vergisinin uygulamaya konulması, yatırım araçları üzerinde farklı vergilendirme uygulamalarına son verilmesi ve katma değer vergisinde indirimlerin gerçekleştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

⁵⁰ 2011 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen, "EAGÜ'ler İçin 2011-2020 Dönemi Eylem Programı" konulu 4. BM Konferansı

Mevzuatın, özellikle ortaklıkların deneyim ve kaynak sağlamasına yönelik kamu, kamu-özel ve sivil toplum ortaklıklarının teşvik edilmesi için geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin özellikle 2010 yılı sonrası dönemde hacim ve kapsam açısından kayda değer biçimde artış gösteren Resmi Kalkınma Yardımları ve Hedef 17.2 bağlamında öngörülen amaçlar, söz konusu politika alanındaki mevzuatın yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu itibarla, başta Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) olmak üzere, kalkınma yardımları alanında faaliyet gösteren tüm kamu kurumları ile sivil toplum ve özel sektör kuruluşlarının faaliyetlerini düzenleyici nitelikte bir çerçeve mevzuat çalışmasının başlatılması gerekmektedir.

Hedef 17.3 kapsamında, 10. Kalkınma Planı ve ilgili Öncelikli Dönüşüm Programı doğrultusunda 2016 yılında Uluslararası Yatırım Kanunu yürürlüğe girmiş, Kanun kapsamında doğrudan yabancı yatırımlara yönelik olarak mevzuat kolaylıkları ve ek destekler düzenlenmiştir. Tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine ve uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına ilişkin olarak yatırım teşvik uygulamaları mevzuatımızda düzenlenmiş olup yatırım teşvik uygulamaları uygulanmaktadır.

Sayısal Gelişmeler

2011-2015 döneminde RKY'lerin dünyadaki düzeyi iniş-çıkışlı bir seyirle 149 milyar ABD Doları seviyesinden 156 milyar seviyesine ulaşmıştır. Bu rakam 2017'de 177,5 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

SKA 17 Finans kapsamında 5 Hedef yer almakta olup bunlara ilişkin 7 gösterge bulunmaktadır.

Hedef 17.1 kapsamında iki gösterge belirlenmiştir: i. Toplam kamu bütçesi gelirlerinin GSYH içindeki payı, kaynağına göre ve ii. Kamu bütçesinde yurtiçi vergilerin payı. Türkiye'de bütçe asli gelir unsuru vergi gelirlerinden oluşmakta, vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içindeki payı %78-82 aralığında seyretmektedir. 2000'li yıllarda özelleştirme ve serbestleşme uygulamalarına bağlı olarak vergi dışı gelirlerde artış yaşanmış, buna bağlı olarak vergi gelirleri artmasına rağmen bütçe içindeki payında kısmi gerileme gözlenmiştir.

Özellikle 1990 ve 2000'li yıllarda yapılan düzenlemeler sonucunda 1975-2014 döneminde Türkiye'nin vergi yükünde (Sigorta Primleri Dâhil Vergi Gelirleri/GSYH) önemli bir iyileşme sağlanmış, 1975 yılında %13,6 olan vergi yükü, 2014 yılında %28,5'e ulaşmıştır. Yıllar içinde OECD ortalamasına yakınsamakla

birlikte, vergi yükü hala gelişmiş ekonomilere kıyasla düşüktür. Türkiye'nin ekonomik gelişmişlik düzeyine göre gelir vergisinin toplam vergiler içindeki payı yetersiz bir görünüm sergilemektedir. OECD ülkelerinde gelir vergisinin toplam vergiler içindeki payı %25 seviyelerindeyken Türkiye'de bu oran yıllar içinde gerileyerek %15'ler seviyesine düşmüştür. Türkiye'nin OECD ülkelerinden bir diğer farklılığı ise dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının yüksekliğidir.

Hedef 17.2 kapsamında bir gösterge belirlenmiştir: Net Resmi Kalkınma Yardımları, küresel toplam ve EAGÜ'ler için - OECD Development Assistance Committee (DAC) üyesi ülkelerin toplam GSYH'leri içindeki orana göre. Dünyada RKY sağlayan ilk 30 ülke ve bu ülkeler tarafından 2017'de sağlanan RKY'nin milli gelire oranı değerlendirildiğinde %0,7 olan hedefe ulaşan veya bu hedefi aşan yedi ülke olduğu görülmektedir. RKY'nin milli gelirden en yüksek payı aldığı yedi ülke Birleşik Arap Emirlikleri (%1,31), İsveç (%1,0141), Lüksemburg (%1,00), Norveç (%0,99), Türkiye (%0,95) Danimarka (%0,72) ve Birleşik Krallık'tır (%0,70). Türkiye 2011 yılı sonrasında RKY hacmini ve GSYH içindeki payını sürekli artırmış, yükselen donör ülkeler arasına girmiştir. 2016 yılında Türkiye, Hedef 17.2 kapsamında RKY/GSYH oranı %0,7'yi aşan birkaç ülkeden biri olmuştur. Bu oran 2017'de çok daha artarak %0,95 olarak gerçekleşmiştir. EAGÜ'lere yönelik 2017'de yapılan RKY'ler %4 artışla 26 milyar, Afrika'ya yönelik RKY'ler %3 artışla 29 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır.

Mutlak değer bazında ise en yüksek resmi kalkınma yardımı 35 milyar ABD Dolarıyla ABD tarafından sağlanmakta, ikinci sırada 24,7 milyar ABD Dolarıyla Almanya, üçüncü sırada 17,9 milyar ABD Dolarıyla Birleşik Krallık yer almaktadır. ABD'nin sağladığı RKY'nin milli gelirine oranı ise %0,18 ile ilk 30 ülke arasındaki en düşük oranlar arasındadır. Türkiye 2017'de mutlak değer bazında RKY sıralamasında 8,143 milyar ABD Doları ile 25 DAC üyesini geride bırakarak 6.sırada yer almaktadır.

Hedef 17.3 çerçevesinde iki gösterge belirlenmiştir: i. Toplam yurtiçi bütçenin bir oranı olarak doğrudan yabancı yatırımlar, resmi kalkınma yardımı (RKY) ve Güney-Güney İşbirliği ile ii. Toplam GSYH'nin bir oranı olarak (ABD Doları cinsinden) havale hacmi. 2015 yılı itibarıyla düşük ve orta gelirli ülkelere gelen mali kaynakların içinde RKY'nin payı %12 düzeyindeyken, havale payı %35, Doğrudan Yabancı Yardım payı %52 seviyesindedir. Bu üç kaynaktan 2015 yılında gelişmekte olan ülkelere gelen toplam tutar 1,2 trilyon dolara ulaşmaktadır. Dünya kişisel havale hacminin dörtte üçü gelişmekte olan ülkelere yapılan havalelerden oluşmaktadır ve bu hacim 2000-2015 döneminde nominal olarak 5,7 kat artış göstererek 422 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Dünya Bankası verilerine göre 2000-2015 döneminde küresel yıllık doğrudan

yabancı yatırım girişleri nominal olarak 1,46 trilyon ABD Dolarından 2,18 trilyon Dolara ulaşmıştır.

Türkiye'ye gelen mali kaynakların dağılımı incelendiğinde doğrudan yabancı yatırımların 2000'li yıllarda en ağırlıklı kaynak haline geldiği görülmektedir. Türkiye'ye 2007-2015 döneminde giren RKY, havale ve doğrudan yabancı yatırım kaynaklarının toplam tutarı yıllık yaklaşık 19 milyar dolar seviyesindedir ve bu tutarın %79'unu doğrudan yabancı yatırımlar, %11'ini RKY ve %10'unu havaleler oluşturmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların ağırlığı Türkiye ekonomisinin gelişmişlik düzeyiyle orantılı olarak diğer kaynaklara kıyasla yüksektir. Ancak doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'nin GSYH'si içindeki payı değerlendirildiğinde diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla düşük olduğu görülmektedir. Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların GSYH içindeki payı 2008-2015 döneminde ortalama %1,7 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Hedef 17.4 kapsamında bir gösterge belirlenmiştir: Dış borç servisinin mal ve hizmet ihracatına oranı. Gelişmekte olan ülkelerin dış borç stoku 2009-2014 döneminde 3,9 trilyon dolardan 7,1 trilyon dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin mal ve hizmet ihracatı 2001-2015 döneminde 4,6 kat artış göstermiş, toplam dış borç stoku da aynı dönemde 3,6 kat artmıştır. Dolayısıyla Dış Borç Servisi/Mal ve Hizmet İhracatı oranında 2001 sonrasında iyileşme görülmüştür. 2014 sonu itibarıyla yıllık dış borç servisi ihracatın %25'ine denk gelmektedir. Dünya ortalamasında aynı dönemde bu oran %10 seviyesindedir.

Hedef 17.5 kapsamında bir gösterge belirlenmiştir: EAGÜ için destek rejimi benimseyen ve uygulayan ülke sayısı. 2010-2015 döneminde yeni yatırım destek ve kolaylığı politikası geliştiren ülke sayısı incelendiğinde %17'sinin EAGÜ'lerden oluştuğu görülmektedir. Türkiye de Türkiye'nin EAGÜ'lere Yönelik Ekonomik ve Teknik İşbirliği Paketi çerçevesinde EAGÜ'lere yönelik uluslararası kalkınma yardımlarını devam ettirmektedir.

Teknoloji

Hedef 17.6, bilim, teknoloji ve yenilikçi uygulamalara erişimin artırılması ve hızlandırılmasının yanı sıra küresel bir mekanizmanın, teknoloji platformunun yaratılmasını da içermektedir. Bu bağlamda internet; bilgi, bilim, teknoloji ve yenilikçiliğe erişimi sağlayarak bölgesel ve uluslararası işbirliği ve bilgi paylaşımını kolaylaştırmakta, hızlandırmakta ve kalkınma için önemi giderek artan bir araç haline gelmektedir.

Türkiye'de başta Kalkınma Planları olmak üzere politika belgelerinde; bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının yaygınlaştırılması; telekomünikasyon hizmetlerinin serbestleştirilmesi ve rekabetçi bir yapıya dönüştürülmesi; bilgi ve

iletişim teknolojileri hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve geniş bant internet erişiminin yaygınlığının artırılmasına yönelik politikalar yer almıştır.

Türkiye, iletişim teknolojileri altyapısına yönelik görece erken yaptığı yatırımlarla dijital uçurum açısından avantajlı konumdaki ülkeler arasında yer almaktadır. İnternet erişimi, hem abone sayısı hem de erişim hızı açısından küresel ortalamaya göre iyi bir görünüm sergilemektedir.

Türkiye, 17.6 bağlamında en kapsamlı uluslararası organizasyon haline gelmiş, Güney ağırlıklı gündeme sahip, bilimsel ve teknolojik girişimlere personel, teknoloji transferi, danışmanlık ve sürdürülebilir teknolojiler barındıran veri tabanlarına erişim sağlayan ve bu Güney ülkeleri ile Kuzey ülkeleri işbirliği ile bir araya getiren bir paylaşım, yardım ve araştırma platform olan COMSATS'ın bir üyesidir. Aynı zamanda, Türkiye, Bali Paketine dâhil olarak Endonezya gibi ülkelerin tarım sektörünü teknoloji ve finansal yapılandırma ile bağımsız kılma çabalarının bir parçası olmuştur. Tarım ile beraber gelişen ve karmaşıklaşan ticaret sektörüne sahip ülkelerde ticarete ve yeni teknolojiye ilişkin fikir mülkiyetini sağlamlaştırıp teknolojinin bu ülkelerde sürdürülebilir bir şekilde gelişebilmesi için bir hukuki alt yapının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca Türkiye, Azerbaycan gibi ülkelerle karşılıklı bilgi teknolojisi sanayisi ve girişimciliğini teşvike yönelik kararları ve anlaşmaları yapmıştır.

Hedef 17.7 kapsamında 10. Kalkınma Planında kamu tedarik sisteminin yeniliği, yerleşmeyi, çevreye duyarlılığı, teknoloji transferini ve yenilikçi girişimciliği teşvik edecek şekilde iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefin odak noktasında çevrenin korunması ve iklim değişikliğiyle mücadeleye katkı sağlayan, çevreye duyarlı teknolojilerle üretilmiş ürünlerin teşvik edilmesi yer almaktadır. Hedef 17.7 kapsamındaki çevreye duyarlı teknolojilerin desteklenmesi temel politika dokümanlarında üç başlıkta ele alınmaktadır: i. Enerji yoğunluğunun azaltılması: İmalat sanayiinin teknoloji yoğunluğu düşük, enerji yoğunluğu yüksek yapısının dönüştürülmesi; ii. Dayanıklı tüketim malları, binalarda enerji verimliliği ve yakıt tasarrufu sağlayan araçlara yönelik teşvikler ve iii. Sanayide yüksek verimli motorların kullanımının yaygınlaştırılması.

Enerji Verimliliği Strateji Belgesinde enerji tüketimi yüksek ve ulusal sanayi politikası açısından stratejik sektörlerde seçilen işletmelerde enerji etütleri yapılması, verimlilik artırıcı projelere vergi indirimi sağlanması, 2023 yılında 10 milyon konut ve 10 bin m² üzerindeki ticari ve hizmet binalarının tamamında ısı yalıtımı ve enerji verimli sistemlerin kurulması, ısı yalıtımının negatif ve pozitif teşviklerle özendirilmesi, Enerji Kullanan Ürünlerin Çevreye Duyarlı Tasarımına İlişkin Yönetmeliğin yürürlüğe konulması, termik santrallerin verimli hale getirilmesi, kademeli tarife ve akıllı sayaç kullanımı, elektrikli ve hibrit taşıma

araçlarının yaygınlaştırılması, toplu taşımanın özendirilmesi, kamu bina ve tesislerinde enerji tüketiminin azaltılması, binalarda Enerji Kimlik Belgesi uygulanması için gerekli kapasitenin oluşturulması, sertifikalı enerji yöneticisi ve yetkilendirilmiş enerji verimliliği danışmanı sayısının artırılması, enerji verimliliğine yönelik Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi, karbon ticareti ve borsası altyapısının oluşturulması hedeflenmiştir.

Hedef 17.8'in odak noktasında küresel ölçekte, ülkeler ve bölgeler arasındaki dijital eşitsizliklerin azaltılması yer almaktadır. Coğrafi uçurumlara ek olarak cinsiyet temelli eşitsizliklerin azaltılması da hedeflenmektedir. Bu hedefe ilişkin olarak tüm Kalkınma Planlarında, farklı formlarla da olsa teknolojik hizmetlerin kalitesine önem atfedilerek verimli ve süratli haberleşme hizmeti sunulması, sunulan hizmetlerin kalitesinin artırılması, bilgi ve iletişim teknolojileri hizmetlerinin artırılması, sektörde Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması ve sektörde kamunun rolünün kademeli olarak azaltılması hedeflenmektedir.

Türkiye ile Birleşmiş Milletler arasında Eylül 2017'de imzalanan Ev Sahibi Anlaşması ve Mali ve Aynı Katkı Anlaşması çerçevesinde EAGÜ'lere bilim, teknoloji ve inovasyon kapasitesini geliştirmeye yönelik destek vermek üzere Uluslararası Teknoloji Bankası Türkiye'de kurulmuş olup 4 Haziran 2018 tarihinde açılışı yapılmıştır.

Mevzuat

Hedef 17.7 kapsamında Türkiye'nin mevzuatı gelişmiş seviyededir. Mevzuat ile eşgüdümlü olarak çalışma ve projeler de yapılmaya başlanmış durumdadır. Bu çalışmaların ilgili kamu kuruluşlarını ve tüm özel sektörü kapsayacak şekilde uygulanması gerekmektedir. Enerji/kaynak verimliliği ve temiz teknolojiler alanında ülkemizde yapılan doğrudan yatırımların, bu teknolojilerin ithal edilmesi için yapılan kamu ve özel sektör harcamalarının ve enerji alanında yapılan Ar-Ge harcamalarının takip edilmesi de yararlı birer gösterge olacaktır. Küresel yenilenebilir harcamalarının ve enerji/kaynak verimliliğinin gelişimini takip etmek de ülkemizin gelişimini konumlandırmak açısından önem arz edecektir.

Hedef 17.8 kapsamında, Yürürlükteki mevzuat, başta COMSATS olmak üzere UN ECOSOC'un kolu olan Kalkınma İçin Bilim ve Teknoloji Komisyonunun geçirdiği önergelerle birlikte, Türkiye'nin az gelişmiş ülkelerin teknoloji ve bilgi sistemlerinin gelişimine katkıda bulunan programlarda rol alması açısından yeterlidir.

Sayısal Gelişmeler

Hedef 17.6 kapsamında iki gösterge belirlenmiştir: i. İşbirliği türüne göre ülkeler arasında geliştirilmiş bilim ve/veya teknoloji işbirliği anlaşmaları ve programlarının sayısı ve ii. Erişim hızına göre sabit genişbant internet abone sayısı. 2000'li yılların başlarında oldukça düşük seviyelerde olan genişbant internet kullanım oranı, ilgili altyapıların kamu ve özel sektör eliyle yaygınlaştırılmasıyla nüfusun %72'si seviyesine yükselmiştir.

Hedef 17.8 kapsamında bir gösterge belirlenmiştir: İnternet kullanıcılarının nüfusa oranı. 2000 yılında dünya nüfusunun %6'sının internet erişimi bulunurken 2015 yılında bu oran %43'e ulaşmıştır. Özellikle son 10 yılda gelişmekte olan ülkelerde daha çarpıcı olmak üzere hızlı bir gelişim yaşandığı görülmektedir. Türkiye'de internet kullanımının 2004-2016 döneminde çok hızlı bir gelişim sergilediği görülmektedir. Hanelerde internet erişimi %7 seviyesinden %61'e çıkmıştır. Türkiye'de iletişim teknolojileri altyapısının güçlü olması ve internet yayılım oranının yüksekliliği, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımı açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Özellikle iki alanda gelişim ihtiyacı bu bağlamda öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitime daha fazla entegre edilmesi ve eğitimin kalitesinin artırılmasına katkıda bulunmasının sağlanması, ikincisi ise sanayi üretiminde ileri teknolojilerin yakalanmasında bir kaldıraç olarak kullanılmasıdır.

Kapasite Geliştirme

Hedef 17.9 kapsamında gelişmekte olan ülkelerdeki kapasitenin geliştirilmesi için uluslararası işbirliklerinin artırılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği Altyapısının Geliştirilmesi Programında EAGÜ'ler için kapasite geliştirme faaliyetlerinin artırılmasına yer vererek bu konudaki rolünü detaylı bir biçimde tanımlamaktadır. EAGÜ'lere yönelik Eğitim Alanında Bilgi ve Tecrübe Paylaşım Programı ve Nitelikli Uzman Personelin Yurtdışı Görevlendirmesinde Yaşanan Sorunların Giderilmesi gibi eylem planları ile bu hedefin gerçekleşmesine yönelik somut adımlar atılmıştır.

OECD Kalkınma Yardımı Komitesi (DAC) tarafından belirlenen gelişmekte olan ülkelere sağlanan RKY (Kuzey-Güney, Güney-Güney ve üçlü işbirliği dâhil olmak üzere) 2017 yılında 177,5 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Üçlü işbirliği, BM tarafından "iki veya daha fazla gelişmekte olan ülke arasında, gelişmiş bir ülke veya çok taraflı örgüt tarafından desteklenen, kalkınma işbirliği programları ve projelerini uygulamak için Güney ülkeler tarafından yönlendirilen ortaklıklar" olarak tanımlanmaktadır. Üçlü işbirliği sayesinde, Güney ülkelere kalkınma yardımı sağlayıcıları, çok taraflı ve gelişmiş ülkelerdeki ortakların finansal ve teknik destek, deneyim ve teknik bilgi birikiminden yararlanabilir.

Ticaret

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında dış ticaretin önemli rolü bulunmaktadır. Dolayısıyla, dünya ticaret sisteminin ayrımcılık içermeyen hakkaniyetli ve kurallı bir şekilde işlemesinin sağlanması sürdürülebilir kalkınma açısından önem taşımaktadır.

Hedef 17.10 kapsamında, Türkiye 1960'lı ve 70'li yıllarda uyguladığı ithal ikameci politikaların ardından 1980 sonrasında liberalleşme sürecine girmiştir. Türkiye DTÖ'ye 26/03/1995 tarihinden itibaren kurucu üye olarak dâhil olmuştur. 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmış ve Türkiye ile Avrupa Birliği arasında sanayi ürünleri ticaretinde gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler kaldırılmış, Türkiye üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulamaya başlamıştır.

Küresel ticarete tarifelerin DTÖ Anlaşması ile birlikte önemli ölçüde azaldığı görülmekle birlikte özellikle 2008 küresel krizinin ardından tarife dışı engellerin arttığı dikkat çekmektedir. Dünya ticaretindeki yavaşlama, bölgeler ve ülkeler arasında rekabet artışına yol açmıştır. Yeni bölgesel ticaret blokları oluşturma eğilimi de bu gelişmenin uzantısı olarak değerlendirilebilir. G-20'nin de önemli gündem maddelerinden biri durumunda olan "ticaretin kolaylaştırılması" başlığı altında artan korumacılık eğilimlerine karşı dünya ticaretinde serbestleşmenin devam etmesinin sağlanmasına yönelik önlemler ele alınmaktadır.

Hedef 17.11 kapsamında gelişmekte olan ülkelerin, özellikle en az gelişmiş ülkelerin dünya ihracatındaki payını artırmak amaçlanmaktadır. Türkiye'nin ihracatı ağırlıklı olarak orta-düşük ve orta-yüksek teknoloji sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. İthalat ise ağırlıklı olarak ham ve işlenmiş enerji kaynakları, makine ve elektrikli cihazlar ile taşıt araçlarından oluşmaktadır. Türkiye'nin ithalatında ikame olanakları kısıtlı olan enerji kaynaklarının payı %20-25 oranındayken, ihraç ürünlerinin ağırlığını sıradanlık düzeyi yüksek ürünler oluşturmaktadır. Önümüzdeki dönemde Türkiye'nin öncelikli kalkınma hedefleri arasında üretim ve ihracatın teknolojik düzeyinin ve katma değerinin artırılması yer almaktadır.

Türkiye'nin EAGÜ'lerin ihracat artışını desteklemesinin başlıca ve en etkin yolunun bu ülkelere yapacağı resmi kalkınma yardımları ve bu ülkelerde üretim için yapılan doğrudan yatırımlar olduğu düşünülmektedir. Türkiye'nin 2008-2015 döneminde EAGÜ'lere sağladığı toplam resmi kalkınma yardımı 2 milyar dolar seviyesindedir. Ayrıca, Türkiye'nin EAGÜ'lere yönelik Ekonomik ve Teknik İşbirliği Paketi 5 Ocak 2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Paket, Türkiye'den ithal edilecek mal ve hizmetler için Türk Eximbank aracılığı ile uygun koşullu kredi verilmesi; gümrüksüz ve kotasız pazara giriş hakkının tarımsal ürünlere de teşmil

edilmesinin değerlendirilmesi; 2 milyar ABD Doları olan Türkiye'nin EAGÜ'lerdeki doğrudan yatırımlarının 2015 yılına kadar 5 milyar Dolara, 2020 yılına kadar 10 milyar Dolara çıkartılması; altyapı ve verimlilik artırıcı projeler için uygun koşullu kredi verilmesi; TÜBİTAK'ın koordinasyonunda UNESCO ve UNIDO ile işbirliği içinde teknoloji transferi; EAGÜ'lerin hassas teknolojilere erişimini ve kullanımını sağlayacak ve bir teknoloji bankası gibi çalışacak münhasıran EAGÜ'lere yönelik bir Uluslararası Bilim, Teknoloji ve İnovasyon Merkezinin ülkemizde kurulması; tarım, mühendislik ve tıp alanlarında, özellikle lisansüstü eğitim için, 1.000 adet burs verilmesi; modern sulama teknikleri, tohum, fidan ve gübre üretim konularında teknoloji transferi, EAGÜ'lere yönelik bir Uluslararası Tarım Merkezinin Türkiye'de kurulması; enerji üretimi alanında teknoloji transferi ve teknik işbirliği; Türkiye'nin tarım, ormancılık, çölleşme ve erozyonla mücadele, belediyeçilik, uluslararası ticaret, turizm, yatırım destekleme vb. hususlardaki tecrübesinin EAGÜ'lere aktarılmasına yönelik teknik işbirliği projelerinin yürütülmesi hususlarını içermektedir.

Türkiye; İran, Pakistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Afganistan gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nı kurmuştur. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı vasıtasıyla Türkiye, ticaretin çok yönlü transit ticaret anlaşmaları ile liberalizasyonunu hedeflemiş, geleneksel doğu-batı rotasından ziyade Kuzey Güney ekseninde yeni transit karayolları açarak hem kendi hem de üye ülkelerce iktisadi kalkınma girişiminde bulunmuştur.

Hedef 17.12 EAGÜ'ler için uluslararası ticaret koşullarının iyileştirilerek bu ülkelerin pazarlara erişiminin kolaylaştırılmasını kapsamaktadır. UNCTAD tarafından yapılan çalışmalar gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı ortalama tarifelerin gelişmiş ve orta gelirli ülkelerin karşılaştığı tarifelere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum son 20 yıllık dönemde ikili ve bölgesel ticaret anlaşmalarının yaygınlaşması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bununla beraber 2008 yılı sonrası yaşanan krize rağmen tüm ülkelerin karşılaştığı tarife düzeylerinde genel bir düşüş gözlenmektedir. Bu başlığın Türkiye açısından değerlendirilmesi SKA 17.10 ve SKA 17.11 için yapılan değerlendirmelerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Yürürlükteki mevzuatta, özellikle en az gelişmiş ülkeler için gümrükten ve kotadan muaf, devamlılık arz eden bir piyasa erişimi sağlanmasını ve piyasa erişiminin kolaylaştırılmasına katkıda bulunulmasını ele alan yeterli düzeyde düzenleme bulunmamaktadır. Türkiye, EAGÜ'lere destek için öncelikle diğer alanlarda gelişme sağladıkça SKA 17.12 bağlamında da gelişim sağlayacaktır. Bununla birlikte, gelecek dönem RKY stratejilerinin 17.12'nin çerçevesi bağlamında kurgulanması, EAGÜ'lerin pazar erişimini kolaylaştıracaktır.

Mevzuat

Yürürlükteki mevzuatta, özellikle Doha Kalkınma Gündemi çerçevesinde yürütülen müzakerelerin sonuca varması aracılığıyla, Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde evrensel, kurallara dayanan, açık, ayırım gözetmeyen ve eşitlikçi, çok taraflı bir ticaret sisteminin desteklenmesini ele alan düzenlemeler yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

Türkiye-AB Ortaklık Konseyinin Gümrük Birliği'ni tesis eden 1/95 sayılı Kararı kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak, AB'nin pek çok gelişme yolundaki ve en az gelişmiş ülkeye tek taraflı olarak uyguladığı Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) tavizleri doğrultusunda İthalat Rejim Kararında yapılan değişiklik vasıtasıyla Türkiye, aynı ülkelerden yapılan ithalatta 2001 yılından itibaren tek taraflı olarak tercihli vergi oranları uygulamaktadır. Aynı şekilde Türkiye, 1/95 sayılı Kararın 16. maddesi doğrultusunda, AB mevzuatında yer alan menşe kurallarını da aynen uygulamakla yükümlüdür. Bu kapsamda 15/12/2014 tarih ve 2014/7064 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi Kapsamında Tercihli Rejimden Yararlanacak Eşyanın Menşeinin Tespitine İlişkin Karar ile EAGÜ'lere daha esnek menşe kuralları ile tavizden yararlanma imkanı verilmektedir.

Ayrıca, Türkiye hâlihazırda 25/08/2015 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere hizmet ticareti alanında EAGÜ'lere pazara girişin ötesine geçen tercihli muamele tanıdığını 03/09/2015 tarihinde DTÖ'ye bildirmiş olup, bildirimde üstlenilen taahhütler 2026 yılına kadar geçerli olacaktır. Aralık 2013'te gerçekleştirilen DTÖ Bali Bakanlar Konferansı sonrasında kabul edilen Bali Paketinde Kalkınma ve EAGÜ başlığı altında mutabık kalınan hususlardan biri EAGÜ kaynaklı ihracata vergisiz-kotasız pazara giriş imkânı sağlanmasıdır. Alınan kararda EAGÜ'lerin ürünlerini daha kolay belirleyebilmeleri ve ithalatçı ülkeler tarafından tercihli muameleye maruz kalabilmelerini teminen basitleştirilmiş menşe kurallarının uygulanması ve EAGÜ'lerin daha zengin ülkelerin hizmetler pazarına tercihli girişine imkân verecek bir hizmetler istisnası sağlanması yer almaktadır. Bu kapsamda, konuya ilişkin gelişme sağlanabilecek birçok alan olduğu değerlendirilmektedir.

Sayısal Gelişmeler

Hedef 17.10 kapsamında bir gösterge belirlenmiştir: Dünya Ağırlıklı Tarife Ortalaması. UNCTAD tarafından yapılan hesaplamalara göre 2014 yılında dünyada imalat sanayi ürünlerine uygulanan tavan tarifelerin (MFN) basit ortalaması %6, doğal kaynaklara uygulanan tavan tarifelerin basit ortalaması ise %3 seviyesindedir. Tarımsal ürünlerde ise 2008 yılından bu yana 2 puan azalan ortalama tavan tarife %15 civarında bulunmaktadır. Uygulamada

dünya ticaretinin önemli bölümü MFN tarifelerinden daha düşük seviyelerde, ikili veya çok taraflı ticaret anlaşmaları kapsamında tercihli tarifelerle gerçekleşmektedir. Tercihli tarifelerin düzeyi MFN seviyesine kıyasla daha düşüktür. Örneğin, tarımsal ürünlerde tercihli tarifelerin basit ortalaması %8 düzeyindedir. Ayrıca ticaret ağırlıklı tercihli tarifelerin düzeyi basit ortalamadan daha düşük seviyededir ve hem basit, hem ağırlıklı ortalamalar 2008 yılına kıyasla düşüş göstermiştir. Yalnız imalat sanayi ürünlerinde, yüksek tarifeli ürünlerin ticaretindeki artış nedeniyle ağırlıklı tercihli tarife artmıştır Tercihli tarife kapsamındaki tarımsal ürün ticaretinin yaklaşık %40'ı, imalat sanayi ürün ticaretinin %28'i, doğal kaynak ticaretinin %12'si sıfır gümrükle yapılmaktadır. Zaman içindeki gelişim incelendiğinde tercihli tarifeler kapsamındaki ticarete tarımsal ürünler ve doğal kaynaklarda sıfır gümrüklü ticaretin önemli ölçüde artış gösterirken imalat sanayi ürünlerinde sıfır gümrüklü ticaretin payının azalması dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, sanayi ürünlerinde üçüncü ülkeler için Gümrük Birliği öncesinde %16 seviyesinde olan ortalama koruma oranı, 2014 yılı İthalat Rejimi kapsamında %4,8 seviyesine gerilemiştir. Türkiye'nin sanayi ürünlerinde üçüncü ülkeler için ortalama gümrük tarifesi bölgeler bazında dünyada uygulanmakta olan tarifelerle karşılaştırıldığında, gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan ağırlıklı ortalama tarifelere kıyasla yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'nin uyguladığı tarifeler Geçiş Dönemi Ülkeleri, Batı Asya ve Kuzey Afrika ile Latin Amerika ülkeleri tarafından uygulanan ağırlıklı ortalama tarifelere benzer seviyededir. UNCTAD verilerine göre Türkiye'nin tarımsal ürünlerde uyguladığı tarifelerin ağırlıklı ortalaması %31,4 seviyesindedir.

Hedef 17.11 kapsamında bir gösterge bulunmaktadır: Gelişmekte olan ülkelerin ve en az gelişmiş ülkelerin küresel ihracat içindeki payı. Küresel mal ticareti son 15 yılda 2,7 kat artarak 2015 yılında 16,4 trilyon ABD Doları seviyesine ulaşmıştır. Aynı yıl EAGÜ'lerin ihracatı 154 milyar Dolar ve küresel ihracat içindeki payı %0,94 ithalatı ise %1,5 payla 241 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Son 15 yıllık dönemde EAGÜ'lerin küresel ihracattaki payı yaklaşık 1,6 kat ithalat içindeki payı ihracatlarından hızlı artış göstererek iki kat artmıştır. 2015 yılında 42 milyar Dolar hizmet ihracatı gerçekleştiren EAGÜ'ler, 4,7 trilyon Dolar seviyesindeki dünya hizmet ihracatından %0,9 oranında pay almıştır. Hizmet ithalatı ise 2005-2015 döneminde 28 milyar Dolardan 82 milyar dolara ulaşmış ve küresel ithalattaki payı %1,1'den %1,8'e çıkmıştır

2001-2015 döneminde Türkiye'nin küresel mal ihracatındaki payı yaklaşık iki kat artış göstererek %0,5'ten %0,9'a çıkmıştır. Bu dönemde dünya ihracatı 2,7 kat artarken Türkiye'nin ihracatı 4,6 kat artarak 143,9 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı dönemde Türkiye'nin ithalatı 4 kat artış göstererek 207,2 milyar dolara, Türkiye'nin dünya ithalatındaki payı ise %0,7'den %1,2'ye ulaşmıştır. Ülke

kompozisyonları zaman içinde değişiklik gösterdiğinden Türkiye'nin dış ticaretinde EAGÜ'lerin payına ilişkin veriye ulaşılamamıştır⁵¹. Ancak, Kuzey Afrika dışındaki Afrika ülkeleriyle yapılan ticaretle Afganistan, Bangladeş ve Yemen'le yapılan ticaretin gelişimi incelenerek Türkiye'nin EAGÜ'ler ile ticaretinin düzeyine yaklaşık olarak ulaşılması mümkündür⁵². En az gelişmiş ülkelerin Türkiye'nin ihracatından aldığı yaklaşık pay 2001'de %0,8'den, 2015'te %2,1'e ulaşmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin özellikle Sahraaltı Afrika ülkelerine ihracatı 10 kattan fazla artış göstermiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin EAGÜ'lerden ithalatı çok düşük seviyededir; 2001'de %1,4'ten 2015'te %0,5'e gerilemiştir.

Hedef 17.12 kapsamında belirlenmiş bir gösterge bulunmaktadır: Gelişmekte olan ülkeler, EAGÜ'ler ve küçük ada ülkelerinin karşılaştığı ortalama tarifeler. UNCTAD tarafından yapılan çalışmalar gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı ortalama tarifelerin gelişmiş ve orta gelirli ülkelerin karşılaştığı tarifelere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Sistemik Konular

Hedef 17.13'ün odak noktası küresel makroekonomik istikrarın ulusal ve uluslararası politikalar ile birlikte uyumlulaştırılmasıdır. Son on yılda, küresel düzeyde makroekonomik istikrarsızlığın önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Hem gelişmiş ekonomiler hem de gelişmekte olan ekonomiler için ekonomik büyüme üzerinde çeşitli kısıtlayıcı faktörler bulunmaktadır. Demografik gelişmelere bağlı olarak işgücünün geçmiş on yıllardaki artışının azaldığı ve işgücü artışına dayalı verimlilik artışının gelecek on yılda sağlanamayacağı hesaplanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler için ana makroekonomik istikrarsızlık kaynakları, çoğunlukla dış ekonomik etkenlerden kaynaklanmaktadır. Yüksek tutarlı ve oynak uluslararası sermaye akımları ve değişken uluslararası emtia fiyatları, söz konusu dış etkenlerin başında gelmektedir. Sermaye akımlarının giderek artan bir kısmı kısa vadeli ve spekülatif niteliktedir. Bu durum yerel para biriminin değerlenmesine ve yerel finansal piyasalardaki oynaklığa yol açarak ülkenin rekabet gücünü zedelemektedir. Son on yılda, küresel düzeyde makroekonomik istikrarsızlığın önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bu durumun, düzensiz finansal piyasa güçlerinin uluslararası düzeyde yaygınlaşması ve

⁵¹ 2016 itibarıyla EAGÜ: Afganistan, Angola, Bangladeş, Benin, Bhutan, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komoro Adaları, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Gambiya, Gine, Gine-Bissau, Haiti, Kiribati, Lao Halk Demokratik Cumhuriyeti, Lesoto, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Mozambik, Myanmar, Nepal, Nijer, Ruanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Sierra Leone, Solomon Adaları, Somali, Güney Sudan, Sudan, Doğu Timor, Togo, Tuvalu, Uganda, Tanzanya, Vanuatu, Yemen ve Zambiya.

⁵² Afrika ülkeleriyle yapılan ticarete Kuzey Afrika, Nijerya, G. Afrika Cumhuriyeti ve Kenya hariç tutulmuştur.

düzenlemeler, kamu yatırımları ve emek gelirlerinde sürekli bir artış gibi istikrar faktörlerinin zayıflaması sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir.

Küresel ölçekte hem gelişmiş ekonomiler hem de gelişmekte olan ekonomiler için ekonomik büyüme üzerinde çeşitli kısıtlayıcı faktörler bulunmaktadır. Demografik gelişmelere bağlı olarak işgücünün geçmiş on yıllardaki artışının azaldığı ve işgücü artışına dayalı verimlilik artışının gelecek on yıllarda sağlanamayacağı hesaplanmaktadır. Geçmiş büyüme oranlarının yakalanabilmesi için toplam faktör verimliliği artışının sağlanması gerekli görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler için ana makroekonomik istikrarsızlık kaynakları, çoğunlukla dış ekonomik etkenlerden kaynaklanmaktadır. Yüksek tutarlı ve oynak uluslararası sermaye akımları ve değişken uluslararası emtia fiyatları, söz konusu dış etkenlerin başında gelmektedir. Sürdürülebilir ve kapsayıcı bir gelişme, makroekonomik istikrarı artırmak ve dış şoklara karşı kırılganlığı azaltmak için politikaların oluşturulmasını gerektirmektedir. Ancak mevcut küresel ekonomi, bu istikrarsızlaştırıcı güçleri onarmak ve bunların olumsuz etkilerini azaltmak için uygun araçları barındırmamaktadır. Ayrıca, ulusal makroekonomik istikrarı değerlendirmek için genellikle kullanılan göstergeler; fiyat enflasyonu, reel GSYH büyümesi, istihdam/işsizlikteki değişiklikler, cari işlemlerdeki değişkenlikler, kamu maliyesinin sağlamlığı, faiz oranlarındaki dalgalanmalar ve döviz kuru istikrarıdır.⁵³ Hedef 17.13 bağlamında 10. Kalkınma Planında Türkiye'nin makroekonomik istikrara önem verdiği ve geçmişe göre Türkiye'nin makroekonomik istikrarının iyileştiğine değinilmektedir.

2001-2015 döneminde büyümenin bileşenlerinde sermayenin payı hızla artarken, emek faktörü zayıflamış, toplam faktör verimliliğinin (TFV) payı ise oldukça sınırlı ilerleme kaydetmiştir. Yurtiçi tasarrufları yatırımları karşılamada yetersiz kalmış, ekonomik büyüme ağırlıklı olarak fiziki sermaye yatırımları yoluyla gerçekleşmiştir. Yoğun küresel rekabetin yaşandığı günümüzde teknolojik gelişmelerin yarattığı verimlilik etkisinin sürdürülebilir büyüme için temel teşkil ettiği bilinmektedir. Nitekim 2002-2007 döneminde Türkiye'de kişi başına düşen gelir artış oranı hızlı büyüyen yüksek orta gelirli ülkelere yakın seviyede gerçekleşirken 2008-2015 döneminde, TFV'nin Türkiye'nin rakip olduğu ülkelerin gerisinde kalması sonucu, bu oran ilgili ülke grubunun yarısı seviyesine gerilemiştir.

⁵³ UNCTAD (http://stats.unctad.org/Dgff2016/partnership/goal17/target_17_13.html)

Hedef 17.14 odak konusu sürdürülebilir kalkınma için politika uyumuna yönelik mekanizmaların geliştirilmesidir. OECD'nin tanımına göre; politika uyumu, farklı politika topluluklarının, ilgili bütün paydaşlar için daha güçlü araçlar ve ürünler sağlayacak şekilde birlikte çalışması anlamına gelmektedir. Ortak ve paylaşılan hedefleri karşılamak için sinerji ve tamamlayıcılık aramak ve farklı politika alanlarında boşlukları doldurmak anlamına gelmektedir. Politika uyumunun sağlanması kadar ölçülmesi de zordur. Türkiye, hedef 17.14 bağlamında dünyadaki gelişmeler, politika/uygulama araçlarında gözlemlenen boşluklara paralel bir duruş sergilemektedir. Türkiye 7. Kalkınma Planından bu yana sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin olarak belirlemiş olduğu politikalar ve bugüne kadar atılan somut adımlar ve hayata geçirilen projeler ile bu hedefteki ilerleyişini olumlu yönde sürdürmektedir. SKH'lerin 11. Kalkınma Planı'na dâhil edilmesine yönelik kapsamlı çalışmalar devam etmektedir. Hedef 17.14, küresel bağlamda gelişmekte olan bir hedeftir. Dolayısıyla bu konunun küresel olarak yapılandırılması Türkiye için de tetikleyici olacaktır. Uluslararası boyutta atılacak adımlar ile birlikte Türkiye'nin SKA kapsamındaki politikaların uyumlu hale getirilmesi mümkün olacaktır.

Hedef 17.15'in odağı sürdürülebilir kalkınma kapsamında her ülkenin politik alanına saygı duyulmasıdır. Türkiye, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için ülkelerin politik alan ve liderliğine saygı duyulması gerektiğini belirten Addis Ababa Eylem Gündeminin bir parçasıdır. Ancak Hedef 17.15 bağlamında ele alınan her ülkenin politik alanına ve liderliğine saygı duyulması konusu kalkınma programları, eylem veya strateji planlarında bir hedef/strateji/aksiyon maddesi olarak yer almamaktadır.

Hedef 17.16'nın amacı, küresel bazda sürdürülebilir kalkınma odaklı, çok paydaşlı ortaklıkların geliştirilerek iyileştirilmesidir. 10. Kalkınma Planı, Türkiye'nin kalkınmasının sürdürülebilir kılınabilmesi için, komşular ve yakın bölge ülkeleri başta olmak üzere, karşılıklı ekonomik ve ticari işbirliğinin güçlendirilmesi ve stratejik ortaklıkların kurulmasının üzerinde durmaktadır. Kendisine ait özel bir aksiyon ya da strateji planı olmamakla birlikte, çok paydaşlı ortaklıklara dâhil olma konusunun, Türkiye'nin kamu ve özel sektör politikaları arasında öncelikli yere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecek birçok uluslararası ve uluslararası kuruluş önderliğindeki ortaklıklara üye olarak katkıda bulunmakta ve bu ortaklıklar kapsamında farklı toplantılara ev sahipliği yapabilmektedir. Kamunun bu konudaki katılımcı pozisyonuna ek olarak, özel sektör de hem ülke çapında hem uluslararası girişimler bazında çok paydaşlı ortaklıklara üyelik konusunda aktif katılım rolü oynamaktadır. 2015 yılında G-20 Zirvesine ev sahipliği sırasında Türkiye, kamu kuruluşları, STK'lar ve özel sektör kuruluşları başta olmak üzere farklı paydaşlar

arasında farklı platformlarda gelişmiş ve uyumlu ek mekanizmalar oluşturulması konusunda ek bir deneyim edinmiştir.

Hedef 17.17, kamunun özel ve sivil toplum gibi farklı paydaş ortaklıkları aracılığı ile işbirliği ve gelişim fırsatlarının zenginleştirilmesine odaklanmaktadır. Türkiye'de kalkınma planlarında altyapı yatırımlarının etkinliği için özel sektör katılımının sağlanması hedefi yer almıştır. 1994 yılında çıkarılan 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli ile Yapıtılması Hakkında Kanun ile yaygınlaşan ve otoyollardan havaalanlarına, yat limanlarından gümrük kapılarına kadar pek çok farklı sektörde başarıyla uygulanan kamu özel işbirliği projeleri, önce 3359 sayılı "Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu" nda yapılan düzenlemelerle ardından 6428 sayılı "Sağlık Bakanlığınca Kamu Özel İş Birliği Modeli İle Tesis Yapıtılması, Yenilenmesi ve Hizmet Alınması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un çıkarılmasıyla birlikte Yap-Kirala-Devret modeli ile gerçekleştirilecek entegre sağlık kampüsleri ile yeni bir boyut kazanmıştır.

Hedef 17.18, doğru ve güvenilir veri toplanması için kapasite geliştirilmesi hususuna odaklanmaktadır. 169 hedefin toplam 230 göstergesi bulunmaktadır ve var olan istatistiksel veri altyapısı ile bu göstergelerin küresel olarak temini mümkün değildir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere gösterge üretilmesi için gerekli kapasite altyapısı için sağlanacak her türlü destek önem arz etmektedir. SKA göstergelerinin üretimi konusunda resmi sorumlu olan TÜİK, SKA kapsamında veri derlenmesi ve göstergelerin üretilmesi için bir çalışma yürütmektedir. Bu kapsamda, SKA küresel göstergelerinden hali hazırda üretilmekte olanların diğer kuruluşlar ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içinde derlenmesini ve küresel sisteme aktarımını sağlayacak bir sistem kurulacaktır.

Yürürlükteki mevzuat ile Türkiye, nüfusunun çeşitli niteliklerini kapsayan istatistiklerin oluşumunu sağlayacak sistem ve kurumların oluşmasını sağlamış, bu kurumların istatistiklerin üretimindeki tüm süreçleri bilimsellik ve uluslararası standartlara uygunluk açısından izlemek, incelemek, değerlendirmek ve gerektiğinde kalite kontrol çalışmaları yapmakla sorumlu kılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından oluşturulan verilerin metodolojisinin dayanağı güvenceli olsa da oluşturulan verilerin, Hedef 17.18'nin amaçladığı nitelikleri tam olarak kapsamadığı görülmektedir.

Hedef 17.19, özetle ilerlemenin takip edilmesi hususuna odaklanmaktadır. Türkiye'nin 2016 yılında HLPF'de paylaştığı ulusal raporda SKA endeksinin geliştirilmesini planladığı belirtilmektedir. Bu husus, ülkenin Hedef 17.19 kapsamındaki niyet ve eylem planını betimlemektedir. Bu doğrultuda TÜİK, SKA Göstergeleri verileri kapsamında bir mevcut durum envanter çalışması

gerçekleştirmektedir. Hedef 17.18'de detaylı açıklanan bu çalışma bağlamında, güncel olarak üretilmeyen SKA göstergelerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda gelecek dönem çalışmalarının gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Merkezi veri tabanı ve kimlik paylaşımı sisteminin kullanımı, nüfus verilerinde saklı nüfus oranını gerçeğe en yakın şekilde tahmin etmeye yönelik önlemler benzerinde ilgili yükümlerin sürmesi ve Ülkenin genel anlamda bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısı bazındaki güncelliği kalkınma hedeflerini karşılamıştır.

Sayısal Gelişmeler

Hedef 17.13 kapsamında belirlenmiş bir gösterge bulunmaktadır: Makroekonomik dashboard. Gösterge tablosunun gerçek bileşenleri belirtilmemiş olsa da, küresel likidite, gelir eşitsizliği, kamu yatırımları, egemen ve kurumsal borç ve küresel emtia fiyatlarını içerebileceği düşünülmektedir. Küresel ekonominin finansman maliyetini ölçen yeni endeks türleri veya ihtiyati makroekonomik politika için sermaye kontrollerinin varlığı da geliştirilmesi önerilen göstergeler arasında yer almaktadır⁵⁴.

Hedef 17.14 kapsamında bir gösterge belirlenmiştir: Sürdürülebilir kalkınma için politika uyumuna yönelik mekanizma geliştiren ülke sayısı. Hedefin ilerleyişini ölçmek için bugüne kadar bu tür bir göstergeyi derleyen bir veri güncel durumda mevcut değildir. Gösterge ile ilgili verinin oluşturulması ile birlikte hangi politikaların kapsam dâhilinde olduğu konusu da henüz netleşmemiştir.

Hedef 17.15 kapsamında bir gösterge belirlenmiştir: Kalkınma işbirliği sağlayıcıları tarafından ülke kaynaklı sonuç çerçevelerinin kullanım alanı ve planlama araçları. Bu göstergenin, donör ülke ile gelişmekte olan ülkenin hedeflerinin öncelikleri arasındaki uyum derecesini değerlendirmesi beklenmektedir. Aynı zamanda, her ülkenin politika alanının ve kalkınma politikalarına ne dereceye kadar saygı gösterildiğinin de ölçülmesi gerekmektedir. Bunu yaparken ayrıca, her ülke, uyguladığı politika tasarımını, sonuç raporlama ve değerlendirme mekanizmalarını veya ülke tarafından yönetilen sonuç çerçevelerini kaydetmeye çalışmalıdır⁵⁵. Bu aşamada, hedefe ilişkin olarak bir veri bulunmamaktadır. Uluslararası boyutta tanımlanacak yapı ve oluşturulacak göstergelerle birlikte Türkiye, bu hedef kapsamında ulusal ve uluslararası politikalarını şekillendirecektir.

⁵⁴ UNCTAD (http://stats.unctad.org/Dgff2016/partnership/goal17/target_17_13.html)

⁵⁵ UNCTAD (http://stats.unctad.org/Dgff2016/partnership/goal17/target_17_15.html)

Hedef 17.16 kapsamında bir gösterge belirlenmiştir: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşılmasını destekleyen çok paydaşlı kalkınma etkinlik izleme çerçevelerine yönelik ilerleme rapor eden ülkelerin sayısı. Küresel bazda SKA istatistiksel verilerini hesaplayan uluslarüstü ve uluslararası kuruluşların kaynaklarında, gösterge 17.16.1'e ilişkin veri bulunmamaktadır. Bu gösterge, ilerleyen yıllarda ülkelerin raporlama oranlarına göre takip edilebilecek bir gösterge olacaktır.

Hedef 17.17 kapsamında bir gösterge belirlenmiştir: Kamu-özel ve sivil toplum ortaklıklarına taahhüt edilen tutar (dolar bazında). Küresel ölçekte kamu özel işbirliği (KÖİ) yatırımları incelendiğinde, KÖİ projelerinin özellikle son 20 yıldır ağırlıklı olarak uygulandığı gözlemlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde altyapı KÖİ projeleri 2013 yılında toplam 159 milyar dolara ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki projelerin yaklaşık %60'ının Çin, Brezilya, Rusya, Hindistan, Meksika ve Türkiye'de gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir.

Türkiye'de KÖİ modeli, kamu yatırımlarında geçtiğimiz dönemlerden beri uygulanmakta olan bir modeldir. 1986 yılında enerji projeleriyle birlikte KÖİ modelleri yatırımlarda kullanılmaya başlanmış olup, 2017 yılı sonu itibarıyla, Yap-İşlet, Yap-İşlet-Devret, Yap-Kirala-Devret ve İşletme Hakkı Devri modelleriyle 8 farklı sektörde toplam 225 projenin uygulama sözleşmesi imzalanmıştır. 3. Köprü, 3. İstanbul Havalimanı, Körfez geçişi İzmir-İzmit Otoyolu projesi gibi ulaştırma projeleri de KÖİ modeliyle gerçekleştirilmektedir. "Şehir hastanesi" olarak bilinen entegre sağlık kampüsü projeleri de dâhil edildiğinde Türkiye, proje tutarları ve sayıları açısından KÖİ modelini en etkin kullanan, bazı kaynaklar tarafından da başarılı örnek olarak gösterilen ülke durumundadır. Özellikle enerji, ulaştırma (hava alanı ve limanlar) ve sağlık (hastaneler) sektöründe kamu özel sektör işbirlikleri önem kazanmıştır. Dünya Bankasının "Altyapı Yatırımlarında Özel Sektör Katılımı Veritabanı" çerçevesinde, Türkiye 2015 yılında 44,7 milyar ABD Doları yatırım değerinde 7 proje gerçekleştirmiştir. Bu projelerin yatırım değeri, dünyadaki KÖİ yatırımlarının %40'ına eşdeğerdir⁵⁶. Aynı yıl için dünya çapındaki en büyük KÖİ yatırımı, 13,8 milyar ABD doları yatırım tutarı ve 35,3 milyar ABD Doları işletme hakkı bedeli olmak üzere toplam 49,1 milyar ABD Doları sözleşme bedeli ile İstanbul Yeni Havalimanı projesi olmuştur. Dolayısıyla Türkiye, Kamu

⁵⁶ World Bank PPI Annual Update 2015, https://ppi.worldbank.org/~/_media/GIAWB/PPI/Documents/Global-Notes/Global2015-PPI-Update.pdf

özel işbirliği modellerinde uluslararası görünüm şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Hedef 17.18 kapsamında üç gösterge belirlenmiştir: i. Resmi istatistik temel ilkeleri kapsamında hedefle uyumlu şekilde ulusal seviyede üretilen sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin oranı, ii. Resmi istatistik temel ilkelerini karşılayan ulusal istatistik mevzuatına sahip ülkelerin sayısı ve iii. Ulusal istatistik planı bulunan ülke sayısı. Dünya Bankası İstatistiksel Kapasite İndikatörü metodolojisine göre hesaplanan istatistiksel kapasite göstergesine göre, Türkiye'nin istatistiksel kapasitesi 2016 yılında %77,78 olarak hesaplanmıştır.

Hedef 17.19 kapsamında iki gösterge belirlenmiştir: i. Gelişmekte olan ülkelerde istatistiki kapasitenin güçlendirilmesi için ayrılan kaynakların dolar bazında tutarı ve ii. a) Son 10 yılda en az bir kez nüfus ve hane sayımı yapmış, b) %100 doğum kaydı, %80 ölüm kaydı oranlarını yakalamış ülkelerin oranı. Küresel ölçekte değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınmanın istatistiksel olarak nasıl ölçümlenebileceği konusunda zorluklar yaşandığı gözlemlenmektedir. Henüz dünya çapında kabul gören bir metodoloji geliştirilememiştir. Ek olarak küresel bazda veri temini bir sorun oluşturmaya devam etmektedir. Özetle Hedef 17.19'un küresel bağlamda da gelişim gösteremediği gözlemlenmektedir

Hedef 17.19 kapsamında, gelişmişlik ölçümünün temel göstergesi olan GSYH'ye ek olarak, sürdürülebilir kalkınma süreçlerinin ölçümü için farklı göstergelerin ve bu konuda var olan kapasitenin geliştirilmesi hedeflenmektedir. SKA'lar kapsamında gelişimin sağlıklı ölçümlenmesi için bütün faaliyetlerin net etkilerinin anlaşılması önem taşımaktadır. Bu bağlamda, ekonomik getiriye ek olarak, bunu tamamlayan diğer gelişme göstergelerinin de geliştirilmesi önerilmektedir. Küresel ölçekte değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınmanın istatistiksel olarak nasıl ölçümlenebileceği konusunda zorluklar yaşandığı gözlenmektedir. Henüz dünya çapında kabul gören bir metodoloji geliştirilememiştir ve küresel bazda veri temini bir sorun oluşturmaya devam etmektedir. Küresel duruma paralel olarak, Türkiye'de de güncel olarak üretilmeyen SKA göstergelerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda gelecek dönem çalışmalarının gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Türkiye'nin diğer SKA'lardaki gelişimini takip edebilmek için Hedef 17.19'da ilerleme sağlaması ayrıca önem taşımaktadır ve TÜİK'in SKA göstergeleri kapsamında gerçekleştirdiği çalışmalar bu alanda gelişme sağlanmasına önemli katkı sağlayacaktır.

Proje Envanteri

Projelerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik uygulama araçları kapsamında teknoloji transferine yönelik hedeflerde yoğunlaştığı, diğer hedeflerde proje eksikliği bulunduğu saptanmaktadır. Bu hedeflerde proje geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Teknoloji Transferini Hızlandırma Fonu Projesi, teknoloji transferinin artırılmasına yönelik kapsamı ile incelenen dönemdeki etkisi yüksek projelerden biri durumundadır. Projede, iklim değişikliğiyle ilgili önlemlerin ulusal politikalara, stratejilere ve planlara entegre edilmesi ve iklim değişikliği konularında kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ön plana çıkmaktadır. Projeye ilişkin özet bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 53. SKA-17 Kapsamında Yürütülen Örnek Proje

Teknoloji Transferini Hızlandırma Fonu Projesi	
SKA Hedefleri	17.6 - 17.7 - 17.8
Proje Yürütücüsü Kurumlar	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, AB Türkiye Delegasyonu ve Avrupa Komisyonu Bölgesel Politika Genel Müdürlüğü, TÜBİTAK
Proje Adı	Teknoloji Transferini Hızlandırma Fonu Projesi
Projenin Amacı	Proje, fikri mülkiyet temelli projeler, yeni kurulan girişimler (start-up), üniversiteler temelli bilgilerin ticarileştirilmesi amacıyla kurulan girişim şirketleri (spin-off) ve KOBİ'lere yatırım yapacak olan ve bağımsız fon yöneticileri tarafından kurulacak olan fon yapısını destekleyerek, üniversiteler ve araştırma merkezlerindeki Ar-Ge faaliyetlerinin ticarileştirilmesine yönelik gereken finansman açığı konusu üzerinde çalışmayı hedeflemektedir.
Projenin Bileşenleri	Projede; 12 NUTS II Bölgesinde yer alanlar da dâhil olmak üzere Türkiye'deki Teknoloji Transfer Ofislerinin (TTO) teknik kapasitelerinin geliştirilmesi, TÜBİTAK'ın Ar-Ge ticarileştirme kapasitesinin geliştirilmesi ve TTH-Türkiye fonlarının uygun yatırım bulma süreçlerinin sosyal ağ kurma etkinlikleri ile desteklenmesi yer almaktadır.
Başlangıç-Bitiş Tarihleri	2015-2017
Çıktılar	Proje kapsamında, üniversiteler ve araştırma kurumlarının elindeki bilimsel araştırma geliştirme sonuçlarının ticarileştirilmesi için finansmanda sürdürülebilir fon oluşturma ve teknoloji transferi piyasasının gelişimini hızlandırıp bu alandaki özel sektör yatırımlarını teşvik etmek hedeflenmektedir.
Etki	Proje kapsamında yaklaşık 30,5 milyon Avroluk bir fon değerlendirilmiş, bunun yaklaşık 4,5 milyon Avrosu ulusal, 26 milyon Avrosu da AB katkısından oluşmuştur.

Kurumsal Çerçeve

SKA 17, SKA'ların hayata geçirilmesi sürecindeki uygulama araçlarına odaklanan bir SKA olarak, bütün SKA'larla birlikte ele alınması gereken bir amaçtır. Bununla birlikte SKA 17'nin kurumsal yapılanmasında mali konular ve resmi yardımlardan sorumlu kurumların yer alması önemli görülmektedir. Bu doğrultuda uzmanlar grubu toplantılarını ve Addis Ababa sürecini takip eden kurum olarak Hazine ve Maliye Bakanlığı SKA 17 için koordinatör kurum olarak öne çıkmaktadır. SKA 17 için hedef bazında sorumlu ve ilgili kurumlar aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

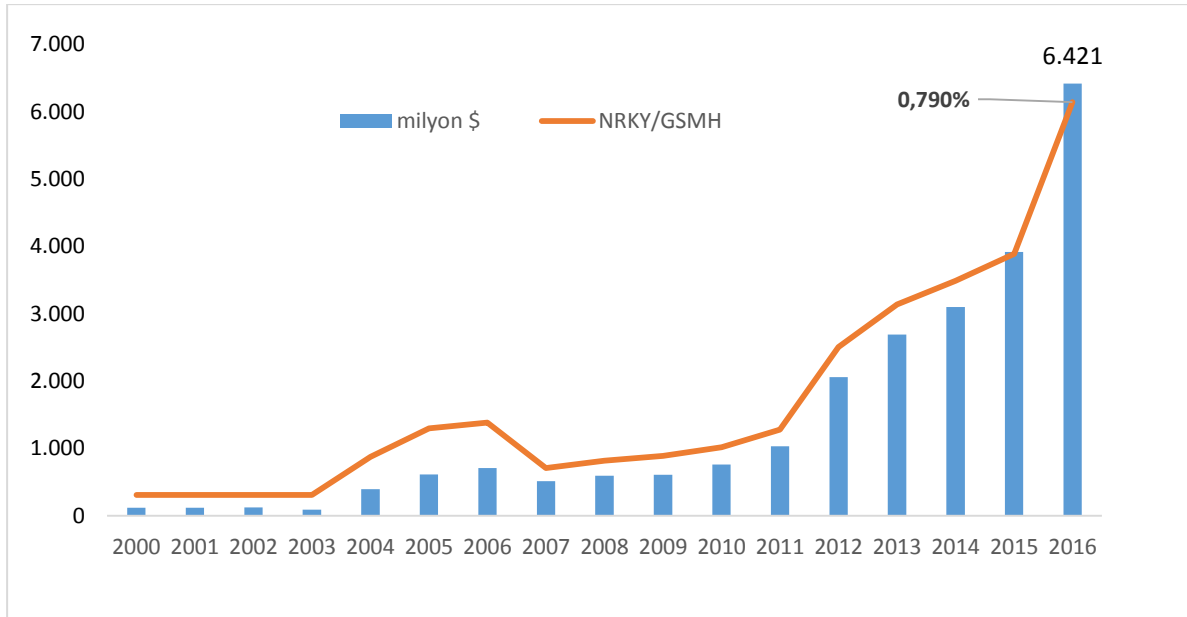
Tablo 54. SKA-17 Hedefleri Bazında Sorumlu ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar

SKA17 Koordinatör: Dışişleri Bakanlığı - Hazine ve Maliye Bakanlığı		
Hedef	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İlgili Kurum
17.1	Hazine ve Maliye Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
17.2	TİKA	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı
17.3	Hazine ve Maliye Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı TİKA Kalkınma Bankaları
17.4	Hazine ve Maliye Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı TİKA
17.5	Hazine ve Maliye Bakanlığı Ticaret Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
17.6	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı TİKA
17.7	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı TİKA Kalkınma Bankaları
17.8	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı TİKA Kalkınma Bankaları
17.9	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Dışişleri Bakanlığı TİKA
17.10	Ticaret Bakanlığı	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
17.11	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Ticaret Bakanlığı TİKA
17.12	Ticaret Bakanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı
17.13	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Dışişleri Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı
17.14	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	TBMM
17.15	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Dışişleri Bakanlığı
17.16	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Dışişleri Bakanlığı
17.17	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı Uygulayıcı Kuruluşlar Üniversiteler Sivil Toplum Kuruluşları
17.18	-	-
17.19	Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Dışişleri Bakanlığı TÜİK TİKA

Değerlendirme

SKA 17, Türkiye için küresel ortaklıklar ve geliştirilen uygulama araçlarına uyarlanmanın yanı sıra kendi olanakları ve ihtiyaçları doğrultusunda deneyim aktarımı, politika, kurumsal çerçeve ve uygulama önerisi geliştirme zemini de sunmaktadır. Çok yönlü ve dinamik bir yapı içinde SKA 17, SKA'ların ulusal politikalara entegrasyonu açısından da önem taşımaktadır. SKA 17, bütün SKA'lara makro bir bakış ile bakarak, özellikle uluslararası bağlamda bir uygulama mekanizması geliştirmeyi hedefleyen bir amaçtır.

SKA 17 kapsamındaki hedeflerin; hem gelişmekte olan hem de en az gelişmiş ülkelere sağlanan yardımların artması ve kaynak olarak çeşitlendirilmesi, bu ülkelerin sürdürülebilir ekonomik gelişmelerine destek olmak için mali sistemlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması (vergi sistemleri ve sürdürülebilir borç yönetimi vb.) ve kayıt dışı ekonomi ile mücadele edilmesi gibi farklı yaklaşımlarla kalkınmanın sürdürülebilir finansmanını sağlamaya odaklı bir çerçevede oluşturduğu gözlenmektedir. Addis Ababa Eylem Gündemi, sürdürülebilir kalkınma için finansman sağlanması ve uygun ortamın geliştirilmesi konusunda ülkelerin dünya çapında taahhütlerini belirledikleri oldukça önemli bir politika dokümanıdır. Türkiye orta-yüksek gelir seviyesinde olan bir ülkedir. Ülkenin ekonomisinin yüksek gelir seviyesine yükselmesi için güncel RKY'lere ek olarak, GSYH içindeki doğrudan yabancı yatırımların payının artırılması önem taşıyacaktır. Günümüzde GSYH içindeki doğrudan yabancı yatırımların oranı, dünya ortalamasına oranla düşük kalmaktadır. Bu perspektifte, ekonomisi diğer gelişmekte olan ülkelerden çok daha hızlı ilerleyen ve büyüme potansiyeli olan gelişmekte olan ülkelerle birlikte yapılacak yatırımlar ek kaynaklara erişim potansiyelini artırabilecektir. Resmi kalkınma yardımları tutarı ve bu tutarın GSYH içerisindeki payı aşağıda yer almaktadır. (2017 yılı verisi olan 8,143 milyar Dolarlık RKY ve 0,95 GNI içindeki oranı grafikte gösterilmemiştir)

Grafik 46. Türkiye Net Resmi Kalkınma Yardımları⁵⁷

SKA 17, bütün SKA'ların gerçekleşmesini destekleyecek uygulama araçlarını öneren üstsel bir hedef olduğu için, bu hedefin göstergeleri de hem ülke hem küresel bazda zamana ve teknik veri mevcudiyetine dayalıdır. Veri kaynaklarının geliştirilmesi, mevcutta toplanmayan verilerin derlenmesi için sistemler oluşturulması ve bunların sistematik olarak bir bilgi tabanında saklanması için çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Sanayide teknolojik dönüşüm ve rekabet gücü artışının sağlanması Türkiye için iki önemli konu olmaktadır. Sanayi üretiminin teknoloji içeriğinin yükseltilmesi ve orta-yüksek teknolojili sektörlerde rekabet gücünün artırılması, Türkiye ihracatının sıçramalı gelişim göstermesine olanak tanıyacaktır. Rekabet gücündeki artış ise teknolojik dönüşüm ile bağlantılı olarak üretken faaliyetlere yönelik uluslararası yatırımların artmasını sağlayacaktır. Teknolojik dönüşümü hızlandıracak faktörlerden biri de Ar-Ge faaliyetlerinin artırılmasıdır. Bu bağlamda, özel sektörde Ar-Ge merkezlerinin kurulması ve mevcut Ar-Ge projelerinin gelişiminin desteklenmesi önerilmektedir. Türkiye'de daha güçlü ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için toplam faktör verimliliğinde sürekli artış sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye ekonomisinde büyümenin bileşenlerinde sermaye ağırlık taşımakta, emek ve TFV katkısı sınırlı kalmaktadır. Ülkenin geleneksel emek-yoğun sektörlerde uluslararası rekabet gücünü koruma ve pekiştirme; orta-yüksek ve yüksek

⁵⁷ TİKA Faaliyet Raporları

teknolojili sektörlerde ise rekabet gücü oluşturma ya da artırma ihtiyacı bulunmaktadır.

Elektronik haberleşme, telekomünikasyon alanlarındaki düzenlemelerin dijital dünyanın, teknolojilerin ve pazar eğilimlerinin gerektirdiği dinamizmi yansıtacak şekilde esnek bir yapıya kavuşturulması, periyodik olarak gözden geçirilmesi ve güncellenmesi gerekmektedir. Ayrıca, telekom operatörleri ikame servisler nedeni ile yıkıcı bir rekabete maruz kalmaktadırlar ve bu değişimin yerel pazar oyuncularını mağdur etmeden, akıllı veri koruma çerçevesi oluşturularak ve yenilikçi içeriğe imkân verecek bir şekilde yönetilmesi önemlidir.

Bunlara ek olarak, SKA 17 hedeflerinin diğer SKA hedefleriyle ilişkisi ele alınmış, en yüksek etkileşimde olunan hedef ve SKA'lar saptanmıştır. Söz konusu belirlemeler ışığında, bu raporun 5. Bölümünde tüm hedeflerin birbiriyle etkileşimi karşılıklı incelenerek konsolide edilmiştir. Bu konsolidasyondan hareketle SKA 17'nin tüm SKA'lar üzerinde etkisi bulunmakta, SKA 2 (Açlığa Son), SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam), SKA 5 (Cinsiyet Eşitliği), SKA 6 (Sağlıklı Su ve Sanitasyon), SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme), SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı), SKA 11 (Sürdürülebilir Şehir ve Topluluklar), SKA 13 (İklim Eylemi) ve SKA 15 (Karada Yaşam) kapsamındaki hedeflerin tamamı SKA 17'den etkilenmektedir.

4. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, küresel ölçekte temel göstergeler üzerinden ilerlemeyi de izleyecek şekilde, sürdürülebilir kalkınma ve refah seviyesine ulaşılmasını hedeflemektedir. Bu hedefler, Binyıl Kalkınma Hedeflerinden farklı olarak, en az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler dâhil bütün ülkelere yönelik hedefler sunan kapsayıcı amaçlardır.

Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren planlı kalkınma yaklaşımı benimsenmiş, kalkınma planları aracılığı ile sistematik, uzun vadeli hedefler ve stratejiler benimsenmiştir. 1963 yılında hazırlanan ilk plandan itibaren kalkınma planları ekonomik, sosyal ve çevresel boyutu dikkate alan bütüncül bir yaklaşımla hazırlanmıştır. 7. Kalkınma Planı'ndan itibaren planlarda yer alan sürdürülebilir kalkınma kavramı bağlamında bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar, Türkiye'nin SKA'lar doğrultusunda ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Küresel sürdürülebilir kalkınma gündemi dikkate alındığında Türkiye'nin SKA'lar bağlamında ulaştığı düzeyin, özellikle politika, strateji, mevzuat alanlarında küresel ortalamalardan daha iyi bir seviyede olduğu değerlendirilmektedir. Uygulama ve ilerleme boyutunda ise Türkiye'nin görünümü, bazı alanlarda küresel ortalamaların üzerinde iken; bazı alanlarda küresel ortalamalar düzeyindedir.

2030 hedefleri göz önüne alındığında, Türkiye'nin kendi ulusal şartları ve öncelikleri doğrultusunda bütün sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile ilgili ilerlemeye devam etmesi planlanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin öncelikleri 11. Kalkınma Planında yer alacaktır. Her bir SKA bazında ülkemizin durumu, aşağıda özetlenmektedir:

SKA 1: Yoksulluğun ortadan kaldırılması kapsamında Türkiye'de geliştirilen sosyal politikalarla mutlak yoksulluk aşılmış olup görece yoksulluğun azaltılması ve dezavantajlı kesimlere yönelik ilave çalışmalar yürütülmesi ihtiyacı devam etmektedir. Bu bağlamda yoksulluğun tüm türleriyle ortadan kaldırılması için, ekonomik büyüme, istihdam, eğitim ve yenilikçilik politikalarıyla birlikte ele alınması gereği öne çıkmaktadır.

SKA 2: Gıda güvenliği ve açlığın yok edilmesi kapsamında Türkiye'de gıdaya erişimin yetersizliği kısmen aşılmış olup; bu hedefle ilgili beslenmenin niteliği, aşırı beslenme ve gıda güvenliğine yönelik tedbirlere odaklanılması gereği bulunmaktadır. Bu hedef kapsamında yer alan tarım alanlarının yeterliliği ve verimliliğinin sağlanması, iyi tarım uygulamalarının geliştirilmesi gibi tedbirlerin,

İklim Eylemi, Karadaki Yaşam ve Sudaki Yaşam SKA'larıyla birlikte ele alınması önemlidir.

SKA 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam başlığında Türkiye, başta anne ve bebek ölümleri ile bulaşıcı hastalıklarla mücadele olmak üzere hedeflerin çoğunda dünya ortalamasının oldukça üstünde seyretmektedir. Tüm hedeflerle ilgili ilerleme sağlanmış olmakla birlikte; bazı alanlarda bölgelerarası dengeli dağılımın sağlanması, kişi başına düşen sağlık personeli, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadele edilmesi ve trafik kazalarında ölümlerin azaltılması ilerleme sağlanması gereken alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hedeflerin, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, Nitelikli Eğitim, Yoksulluğa Son ve Uygulama Araçları ile birlikte ele alınması önemli görülmektedir.

SKA 4: Nitelikli Eğitim başlığında Türkiye, eğitime erişim ve ortalama eğitim süresi gibi hedeflerde önemli bir ilerleme sağlamıştır. Ancak dezavantajlı kesimlerin eğitim sisteminde kapsanması, nitel gelişim ve özellikle işgücü piyasasının taleplerine uyum ve yaşam boyu eğitim başlıklarında gelişim ihtiyacı devam etmektedir. Bu bağlamda SKA 4, sanayi, istihdam ve yenilikçilik başlıklarıyla birlikte ele alınması gereken bir amaçtır.

SKA 5: Cinsiyet eşitliğinde Türkiye, mevzuat ve politikalar açısından uzun yıllardır önemli adımlar atmış ve gelişmeler göstermiştir. Özellikle kadın sağlığı, eğitim ve istihdama kadınların katılımı alanlarında önemli yasal düzenlemeler yapılmış ve bunların hayata geçirilmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Kadınların siyasi temsili, ekonomik hayata ve işgücüne katılımı, teknoloji kullanımı alanlarındaki eşitsizliklerin azaltılması; çocuk bakımı ve ev işlerindeki iş yükünün iyileştirilmesi; kadına yönelik şiddetin ve erken yaşta evliliklerin önlenmesi, gelişim sağlanması gereken alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet Eşitliğinin, Nitelikli Eğitim, İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme ile Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı amaçlarıyla birlikte ele alınması gerekmektedir.

SKA 6: Sağlıklı Su ve Sanitasyon başlığında Türkiye şebeke suyuna erişim ve kanalizasyona erişimde sürekli ilerleme sağlamış; entegre su kaynakları yönetimi ve su kaynaklarının verimli kullanımı alanlarında havza bazlı su yönetimini benimseyerek önemli mesafe kat etmiştir. Entegre su kaynakları yönetiminin daha da iyiye götürülmesi ise gelişim ihtiyacının olduğu bir alan olarak öne çıkmaktadır. SKA 6'nın Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı ve Erişilebilir ve Temiz Enerji, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, Yoksulluğa Son, Açlığa Son Verilmesi amaçları ile birlikte ele alınması önemlidir.

SKA 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji başlığında Türkiye, enerji verimliliğindeki iyileşmelerle talebin azaltılması ve enerji arzında yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması hususlarında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Enerji kaynaklarında ithalata bağımlılığın azaltılması ve arz güvenliğinin sağlanması üzerinde durulması gereken konulardır. Enerjinin sanayi, istihdam, yenilikçilik ve sürdürülebilir şehirler başlıkları ile etkileşim içerisinde bütünleşik olarak ele alınması gerekmektedir.

SKA 8: İnsana Yakışır İşler ve Ekonomik Büyüme başlığında Türkiye, GSYH gelişim hızı, tarım dışı istihdam artışı, finansmana erişim gibi başlıklarda önemli bir iyileşme sağlamıştır. Ancak sanayi üretiminin GSYH içindeki payı, yüksek katma değerli üretim ve verimlilik artışı gibi başlıklarda gelişim ihtiyacı devam etmektedir. Kadın ve genç istihdamının artırılması, Türkiye'de işsizlik oranının kalıcı olarak azaltılabilmesi için ekonomik büyümenin istihdam yaratan bir yapıya kavuşturulması ve işgücü niteliğinin yükseltilmesi gerekmektedir.

İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, kalkınmayı doğrudan etkileyen bir başlık olarak bütün SKA'larla birlikte ele alınması gereken bir konudur. Türkiye özelinde ekonomide yenilikçilik ve teknolojik uygulamalara dayalı bir dönüşümün sağlanması, beşeri sermayenin geliştirilmesi bağlamında SKA 8'in yoksulluğa son, nitelikli eğitim, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, sürdürülebilir üretim ve tüketim ve uygulama araçları ile birlikte ele alınması gerekmektedir.

SKA 9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı başlığında Türkiye ulaştırma altyapısına önemli miktarda kaynak ayırmış, karayolu yatırımları başta olmak üzere havaalanı, deniz limanları ve demiryolu taşımacılığına yönelik pek çok yatırım yapmıştır. Bu dönemde, sanayi üretiminin GSYH içindeki payında önemli bir değişiklik görülmemiş, düşük teknoloji sektörlerden orta-düşük ve orta-yüksek teknoloji sektörlerine doğru bir geçiş yaşanmış, ancak yüksek teknoloji sektörlerin payı gerilemiştir. Yenilikçilik konusunda ise Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payında iyileşme ile bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimde hızlı bir ilerleme görülmüştür. Ulaştırma modlarının dengeli dağılımı, yük ve yolcu taşımacılığında etkinliğin artırılması, uluslararası rekabet gücüne katkı sağlayacak bir dengenin sağlanması, sanayi üretiminin teknoloji seviyesinin geliştirilmesi, sanayi üretiminin genişletilmesi ve geliştirilmesi, katma değer ve istihdamın artırılması amacıyla Ar-Ge ve bilgi-iletişim teknolojisi kullanımının artırılması ve yaygınlaştırılması, sanayinin dijital dönüşümüne yönelik araştırma ve uygulamaların artırılması gerekmektedir. SKA 8'e benzer olarak Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı amacı da başta SKA 8 olmak üzere bütün amaçları etkilemektedir.

SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması başlığında Türkiye, gelir dağılımı, mutlak ve göreceli yoksulluğun azaltılması, emeğin GSYH içindeki payı gibi göstergeler üzerinden eşitsizliklerin azaltılmasında ilerleme kaydetmiştir. Gelir dağılımının düzeltilmesi, ayrımcılığın azaltılması gibi hedeflere yönelik ekonomik ve sosyal politikalar geliştirilmiş, bir dizi mevzuat ve kurumsal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Ancak bölgesel, sektörel ve kırılgan kesimler bazında eşitsizliklerin azaltılması ihtiyacı önemini korumaktadır. SKA 10'un, göreceli yoksulluğun azaltılması ekonomik büyüme ve istihdam ile sanayi, yenilikçilik ve altyapı amaçları ile birlikte ele alınması önemlidir.

SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar başlığında; Türkiye, sürdürülebilir şehirleşme alanında sahip olduğu politikalar ve planlar ile SKA 11 hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli altyapıya sahiptir. Konut piyasasındaki gelişmeler ve konut arzındaki artış nedeniyle, gecekondulaşma sorunu büyük ölçüde çözülmüştür. Türkiye'de afet yönetimi bütünlük bir yapı ve farklı strateji belgeleriyle kapsamlı bir çerçevede yönetilmektedir. Ancak konuta dar gelirli olanların erişiminin artırılması ve afet yönetim sürecine iklim değişikliği faktörünün de entegre edilmesi ihtiyacı vardır. Büyük şehirlerdeki nüfus yoğunluğu ve ortaya çıkan altyapı ihtiyaçları dikkate alındığında SKA 11 hedeflerinin SKA 8, SKA 9, SKA 2 ve SKA 15 ile kuvvetli ilişkide olduğu ve üretilecek politikalarda bu ilişkinin dikkate alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

SKA 12: Bilinçli Üretim ve Tüketim başlığında; ülkemizde bilinçli üretim ve tüketim ile atık yönetimi konusunda bir dizi politika, mevzuat, kurumsal düzenleme ve uygulama örneği bulunmaktadır. Bu politika ve stratejiler değerlendirildiğinde sürdürülebilir kaynak kullanımı, sürdürülebilir üretime yönelik yüksek teknolojik üretime geçiş ve eko-verimlilik, atıkların etkin yönetimi, sürdürülebilir şehirler ve sürdürülebilir turizm, çevre dostu uygulamaların entegre edilmesi, kaynak verimliliğine yönelik bilinçlendirme, planlama, ölçüm ve sanayide verimlilik boyutlarının öne çıktığı görülmektedir. Ancak bu konunun daha bütüncül bir yaklaşım içinde ve tüm ilgililerin koordinasyonu ile ele alınması ihtiyacı bulunmaktadır. SKA12'nin en çok ilişkili olduğu amaçlar, SKA 6 ve SKA 7, SKA 8, SKA 9 ve SKA 11 olup, politika yapma sürecinde bu hedeflerin birlikte ele alınması gereği bulunmaktadır.

SKA 13: İklim Değişikliği ile Mücadele başlığında Türkiye, iklim değişikliği bağlantılı tedbirlerin ulusal politikalara, stratejilere ve planlara entegrasyonu ile kurumsal kapasitenin geliştirilmesi gibi konularda önemli ilerleme kaydetmiştir. İklim değişikliğinin Türkiye üzerindeki en önemli etkilerinin tarım ve ilgili sektörlerde ortaya çıkacak olması sebebiyle; tarım arazilerinin korunması, bitkisel ve hayvansal üretimde kuraklığa dayanıklı türlerin seçimi ve geliştirilmesi, tarımda

suyun kullanımı konusunda farkındalık düzeyinin artırılması, çayır/mera ıslahı, erozyonla etkili mücadele konularında uygulamaların geliştirilmesi önem arz etmektedir. SKA 13'ün gerçekleştirilmesine yönelik politikaların SKA 1, SKA 2, SKA 4, SKA 7, SKA 12, SKA 15, SKA 17 ile ilişkili olarak ele alınması gerekmektedir.

SKA 14: Sudaki Yaşam başlığında Türkiye, deniz kirliliğinin azaltılmasına, deniz ve kıyı ekosistemlerinin iyileştirilmesine yönelik önemli mesafe kaydetmiştir. Ancak 11. sürdürülebilir su ürünleri üretimine yönelik olarak deniz kaynaklarının etkin kullanımı ve yönetiminin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ihtiyacı devam etmektedir. SKA 14 hedeflerinin; SKA 1 (Yoksulluğa Son) SKA 13 (İklim Değişikliğiyle Mücadele), SKA 16 (Sulh ve Adalet) ve SKA 17 (Uygulama Araçları) hedefleri ile yüksek etkileşimi nedeniyle, politika üretim sürecinde birlikte ele alınması gerekmektedir.

SKA 15: Karadaki Yaşam başlığında; Türkiye'de, uygulanan ağaçlandırma programları sonucunda orman varlığı artmış, ormanlardaki odun serveti yükselmiş, arazi tahribatının dengelenmesine yönelik önemli çalışmalar yürütülmüştür. Ancak sürdürülebilir orman yönetimi kapsamında koruma, geliştirme, faydalanma ve kurumsal kapasite geliştirme çalışmalarının sürdürülmesi ve Aichi biyolojik çeşitlilik hedeflerinin gerçekleştirilmesi için izlenecek yolların net olarak belirlenmesi ihtiyacı devam etmektedir. SKA 15'in gerçekleştirilmesine yönelik politika ve uygulamaların, SKA 2 ve SKA 13 ile birlikte değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

SKA 16: Şiddet ve suçla mücadele başlığı altında Türkiye'de, politika, mevzuat ve kurumsal çerçeve açısından 2000'li yıllarda AB uyum sürecinin de etkisiyle önemli ilerleme sağlanmıştır. Kamu hizmetlerinin etkinliği konusunda özellikle uygulamada da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak bu hedefle ilgili, uygulamada yaşanan aksaklıkların giderilmesi, suçun önlenmesi konusuna daha fazla odaklanılması, mali suçlarla ilgili sorunların daha ileri mekanizmaların ve koordinasyonun sağlanarak çözülmesi ve alt kırılım verilerinin üretilmesi ihtiyacı vardır. SKA 16 hedefleri, tüm hedeflerle ilişkili olmakla birlikte, SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 5 (Cinsiyet Eşitliği) ve SKA 10 ile yakın ilişkili olup, politika üretme sürecinde birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

SKA 17: SKA'lar için Uygulama Araçlarının çerçevesini çizen SKA 17, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bütün SKA'lara erişilebilmesi için yapılması gerekenleri içeren somut hedefleri barındırmaktadır. Türkiye orta-yüksek gelir seviyesinde bir ülke olarak, resmi kalkınma yardımlarını çok önemli oranda artırmıştır. Ancak uluslararası kalkınma işbirliği alanında halen gelişim alanı olduğu değerlendirilmektedir. En az gelişmiş ülkelere yönelik resmi kalkınma yardımlarının, kurumsal kapasite geliştirme ile bilgi ve deneyim aktarımı

alanlarına odaklanması, yoksullukla mücadele, sanayi ve teknoloji politikaları, eğitim, sağlık gibi başlıklarda daha sistematik deneyim aktarımı mümkün görünmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin özellikle iklim değişikliğiyle mücadele, temiz ve erişilebilir enerji, su, sürdürülebilir şehirler gibi başlıklarda gelişmiş ülkelerle yeni işbirliği alanları bulunduğu düşünülmektedir. Bu işbirlikleri geliştirilirken özel sektörün uluslararası ticari, ekonomik deneyimi de sürece dâhil edilmelidir.

Tüm sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin spesifik uygulama araçları, ilgili amacın hedefleri içerisinde yer almakla birlikte; SKA 17, tüm gündemi etkileyen ve bu gündemden etkilenen uygulama araçlarını içermektedir. Dolayısıyla, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde SKA 17'nin diğer hedeflerle ve bu hedeflerin spesifik uygulama araçları ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışma kapsamında her bir SKA için politika-strateji, mevzuat, kurumsal çerçeve, proje stoku ve gösterge bazında gelişmeler değerlendirilmiştir. Yukarıdaki özetten de anlaşıldığı üzere, Türkiye'nin SKA bağlamında mevcut durumu değerlendirildiğinde ülkemizin SKA'lar genelinde iyi bir görünüm sergilediği gözlenmektedir. Ancak SKA bazında yapılan değerlendirmede ise politika, strateji, uygulama alanında farklı düzeylerde gelişme ihtiyacı bulunduğu tespit edilmektedir. SKA'ların yarısından fazlası için politika-strateji bakımından orta-ileri düzeyin yakalandığı, kalan SKA'lar için de orta düzeyde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin, politika-strateji üretimi konusunda gelişmiş pozisyonda olduğunu iddia etmek mümkündür. Söz konusu politika ve stratejiler, çoğu SKA için gelişmiş ve yeterli bir çerçeve sağlamakta olup, politika ve strateji açısından yetersiz bulunan hedef sayısı ihmal edilebilir düzeydedir.

Mevzuat başlığında SKA'lar genelinde yine olumlu bir görünüm izlenmektedir. SKA'lara yönelik mevzuatın orta-ileri düzeyde olduğu; ancak hedefler özelinde bazı konularda özelleşmiş mevzuat düzenlemelerinin geliştirilebileceği saptanmaktadır. Diğer yandan, mevzuatın etkili şekilde uygulanamamasından kaynaklanan sorunlarla karşılaşılabilen olup, mevzuatın etkili uygulanması noktasında gelişim alanı olduğu değerlendirilmektedir.

Kurumsal çerçeve alanında, her bir SKA ile doğrudan ilgili kurumların bulunması çok önemli bir avantaj olarak görülmektedir. Ancak SKA'ların yapısı gereği geçirgenlikleri nedeniyle birlikte hareket edilmesi gereği nedeniyle, kurumlar arasında eşzamanlı etkileşimi düzenleyen mekanizmalara ihtiyaç vardır. Roller ve sorumlulukların her bir SKA bazında ve genel düzeyde tanımlanması ve tüm paydaşların işbirliği içerisinde koordine edilmesi ihtiyacı saptanmaktadır. Bu

bağlamda, Strateji ve Bütçe Başkanlığının koordinasyonu ve diğer kurumlarla işbirliğini içeren bir yönetim yapısı önem kazanmaktadır.

Proje stoku olarak bakıldığında, tüm SKA'lara yönelik çok sayıda proje üretildiği, bu projelerin bir kısmının en iyi uygulama örneği olarak sunulabilecek nitelikte olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte proje stokunun, SKA'lara ulaşmadaki etkisinin değerlendirilmesi ve eksik alanlarda sonuç odaklı yeni projeler geliştirilmesi önemini korumaktadır.

Gösterge bazında ilerlemeye bakıldığında, Türkiye'nin birçok hedefte ilerleme kaydettiği, bazı hedeflerin tamamen aşıldığı, bazı hedeflere ise kısmen ulaşıldığı görülmektedir. Ancak tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de ilerlemenin etkili şekilde izlenebilmesi için ulusal önceliklerimiz doğrultusunda özellikle alt kırılımlar bazında gösterge üretilmesi ihtiyacı olacağı açıktır. Bu doğrultuda TÜİK, SKH göstergelerinin üretilmesi ve izleme sisteminin kurulmasında koordinasyon rolünü üstlenmiş ve kurumlar arası rol paylaşımını belirlemiştir.

Türkiye'nin SKA'lar kapsamında mevcut durumunun değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki hususlara odaklanılması önerilmektedir:

- 11. Kalkınma Planı'na yönelik olarak ara raporlardaki bulgulardan da yararlanarak 169 hedeften, geçerli olduğu saptanan hedeflerin daha önce hangi ölçüde ele alındığının saptanması, değerlendirilmesi ve yeni planda SKA'lar baz alınarak ilgili temaların altında hedeflere ilişkin daha belirgin bir biçimde politika geliştirilmesi ve Yıllık Programlarda da gerçekleştirmeler değerlendirilirken hedeflere ve göstergelere de yer verilmesi önemli görülmektedir.
- SKA'lar kapsamında ilerlemenin izlenmesi için veriye erişim ve gösterge üretilmesi önem taşımaktadır. Bu doğrultuda SKA göstergelerinin üretilmesi için TÜİK'in başlatmış olduğu çalışmaların tamamlanması gerekmektedir. Bazı göstergelere ilişkin verilerin idari kayıtlarla üretildiği bilinmektedir; bu zengin veri kaynaklarından da azami faydalanılması için kurumlar arası koordinasyonun hızlı ve etkin bir şekilde sağlanması önem taşımaktadır.
- Özel sektör, sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere ülke ölçeğinde tüm paydaşları sürece dâhil etmek, uluslararası işbirliklerine yönelik daha belirgin bir kurumsal yapı oluşturmak ve kamu kurumları ile koordinasyonu daha tanımlı ve etkin hale getirmek üzere üst düzey bir kurumsal çerçeve kurgulanması önem taşımaktadır.

- Toplumsal farkındalığı artırma ve tüm paydaşları kapsama amacıyla; SKA'ların eğitim müfredatına dâhil edilmesi, okullarda farkındalık artırmaya yönelik etkinlikler düzenlenmesi, proje, yarışma vb. organizasyonların yapılması yararlı addedilmektedir. Ayrıca, Belediyeler, kent konseyleri gibi yerel yönetimlerin sürece dâhil edilmesi, SKA'ların ülke genelinde uygulanması, farkındalık artırılması ve bilgi paylaşımı için önem arz etmektedir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

YÖNETİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI
Ankara 2020

Necatibey Cad. No: 110/A 06570 Yücetepe - ANKARA

Tel: +90 (312) 294 50 00 • Faks: +90 (312) 294 52 98

ISBN NO : 978-605-7751-13-3

Yayın No:0013

STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI YAYINLARI BEDELSİZDİR, SATILAMAZ.